Jelenits István

Betű és lélek

JELENITS ISTVÁN

BETŰ ÉS LÉLEK

JELENITS ISTVÁN

BETŰ ÉS LÉLEK

SZENT ISTVÁN TÁRSULAT
az Apostoli Szentszék Könyvkiadója
Budapest

2. javított, bővített kiadás

Minden jog fenntartva,
beleértve a bárminemű eljárással való
sokszorosítás jogát is

ISBN 963 360 744 2

© Jelenits István
Szent István Társulat
1053 Budapest, Kossuth Lajos u. 1.
Felelős kiadó: Dr. Ákos Géza igazgató
Felelős szerkesztő: Farkas Olivér
Műszaki vezető: Névery Tibor
Borító: Stefán György
Készült 16,25 A/5 ív terjedelemben (94-006-1)
Zalai Nyomda Rt. 93 471 o

ELÖLJÁRÓBAN

Máté evangéliuma megőrzött számunkra egy lelkiismeret-mozdító figyelmeztetést: „Mondom nektek, az emberek az ítélet napján minden fölösleges szóról számot adnak, amit kiejtettek a szájukon. Szavaid alapján igazulsz meg és szavaid alapján vonsz magadra ítéletet" (12, 36–37). A görög szövegből az is kiderül, hogy fölösleges szó az, amelyikből nem születhetik élet, amelyiknek nincs igazi közlő, kifejező, szabadító hatalma. Az evangéliumi norma szerint nemcsak a hazug, a kártékony, a gyűlöletből fakadó vagy gyűlöletet szító szavakért kell majd számot adnunk, hanem minden fölösleges szóért is. Mert az ilyen is sokat ártott: útjába állt az igazi szónak, megnehezítette, esetleg éppen lehetetlenné tette annak kimondását.

W. H. Auden írja Az alkotás barlangja című, ars poetica jellegű versében :

„A néma Gonosz
kölcsönkérte a Jóság nyelvét,
s lármává degradálta."

Ebben a lármában élünk: ki az közülünk, Istent s felebarátait szavaival szolgáló emberek közül, aki egészen nyu-

godtan nézne elébe annak a számadásnak, amelyen minden fölösleges szóért számot kell adnia?

S ha az egyszerű szó kimondása ekkora felelősség, hogy merhet valaki könyvet írni? Lemondva azokról a lehetőségekről, amelyeket a szó árnyalására, pontosítására a személyes jelenlét biztosít? Beletörődve abba, hogy mondatai ismeretlen emberek ezreihez jutnak el, akik mind joggal várják, hogy a könyvre költött pénzük, olvasására szánt idejük, fáradságuk kárba ne vesszen? Ha a beszélő torkát el-elszorítja a felelősségtudat, hogyne rándulna görcsbe a tollat mozgató vagy az írógép betűjelein billegő ujj?

Vigasztalásunk, hogy maga a Biblia a *könyvírót,* nem épp felelőtlenségre, de valami alázatos bátorságra ösztökéli. Hiszen a Biblia könyvei többnyire alkalmi írások : Szent Pál leveleiben bőven találunk befejezetlen mondatokat, félbehagyott gondolatmeneteket. Márk evangéliumát Lukács is, Máté is átigazította, kiegészítette, vagyis tökéletlen műnek ítélte. Egyikük sem gondolta, hogy az a könyv, amelyet maga ír, meg az, amelyet átdolgoz, átalakít, az Egyház keze közt majd egymás mellé kerül, s ugyanannak a kánoni gyűjteménynek része lesz.

Alkalmi írás ez a könyv is: hosszabb-rövidebb szentírásmagyarázó jegyzetek gyűjteménye. Ezek összetartozását az biztosítja, hogy mind az Újszövetség egy-egy szakaszához kapcsolódnak. Bizonyára értéke volna a könyvnek, ha a részletek összességéből valamiféle teljesség kibontakoznék, például egy teljes Jézus-portré vagy valami hasonló. Erre azonban nem törekedtünk.

Az itt összegyűjtött írások nem tudományos igénnyel s nem szakemberek számára készültek, tehát minden előképzettség nélkül el lehet igazodni bennük. De fölhasz-

nálják a szentírás-tudomány eredményeit, mert szerzőjüknek az a meggyőződése, hogy ezek nemcsak hogy nem terelik el a figyelmet attól az életet gyarapító modanivalótól, amely a Bibliában meghúzódik, hanem épp ellenkezőleg, annak teljesebb föltárásához segítenek. Ez a könyv nem utolsósorban épp ennek bizonyítására törekszik. A magyar olvasóközönség nem tudta lépésről lépésre követni a szentírástudomány gyors előrehaladását, némelykor arra is oka lehetett, hogy megriadjon attól, amit a biblikum újabb eredményeiről mégis megtudott. Itt az ideje, hogy elméleti, általános ismertetések – vagy határkérdéseknek elszigetelt s talán épp ezért riadalmat keltő fejtegetése – után tényleges szentírási szövegeknek nem polemikus, hanem lelki hasznot kereső magyarázata mutassa be, hol is tartunk hát Isten üzenetének fejtegetésében.

Ez a könyv nem egyszerű olvasmány, hanem valójában munkaeszköz. Az olvasótól (munkatárstól) – némi előlegezett bizalmon kívül – azt is várja, hogy a Biblia elemzett szakaszait ne csak emlékezetében elevenítse föl, hanem valóban keresse is meg, olvassa is el, s hasonlítgassa őket össze egymással. Ha ezt megteszi, akkor nemcsak az itt elemzett szövegek megértéséhez kerül majd közelebb, hanem tudva-tudatlan egy módszert is elsajátít, amelynek birtokában más, itt nem elemzett szövegrészeket is jobban megért majd. Munka közben megismerkedik néhány – ma általánosan elfogadott – fogalommal, biblikus elmélettel is, s ezek ismeretében könnyebben eligazodik szentírástudományi cikkekben, fejtegetésekben. Igényesebb olvasó sokat tanulhat abból, ha az itt talált jegyzetek mellé áttanulmányozza a Léon-Dufour-féle Biblikus Teológiai Szótár vonatkozó cikkeit: ezt a szótárt magyarra is lefordították.

Aki pedig idegen nyelveken is olvas, annak – még mindig a legegyszerűbb tájékozódás szintjén – jó szívvel ajánljuk W. H. Schmidt–G. Delling: Wörterbuch zur Bibel című kis kötetét (Evangelische Haupt-Bibelgesellschaft zu Berlin) s másfelől a francia Traduction Oecuménique de la Bible (TOB) fordítását és kiváló jegyzeteit. Ez utóbbi olaszul is megjelent. De – hadd hangsúlyozzuk újra – ebben a könyvben a tanító (vagy épp a tudóskodó) igyekezet sosem vált uralkodóvá. Ezek a rövid, egymástól függetlenül is olvasható jegyzetek elsőrendűen azokhoz szólnak, akik a Betű mögött a Lelket keresik.

Egy szót még a könyv stílusáról. Auden – imént idézett ars poeticájában – azt is írja:

„...nem illik
a költészettől szaglanunk. Ízléstelen
ki sohasem unalmas. Még a bökvers is olyan
legyen, hogy tisztességes ember,
ki rákhalált vagy kivégző osztagot vár,
megvetés nélkül olvashassa..."

E jegyzetek között talán egy sincs, amelyet ne lehetett volna még csiszolgatni, „szebbé" tenni. Nemcsak időhiány miatt maradtak csiszolatlanok, hanem azért is, mert szerzőjük – minden igényessége mellett – nagyon egyetért azzal, amit Auden verséből idézett.

„SOHA MÉG EMBER ÚGY NEM BESZÉLT..."

(Jn 7, 31-49)

Jézus körül sűrűsödnek az ellenséges indulatok. A főpapok és a farizeusok fegyvereseket küldenek ki, hogy elfogják. De azok visszatérnek - dolguk végezetlen. „Mért nem vezettétek elő?" - „Soha még ember úgy nem beszélt, ahogyan ez az ember."

Hogyan beszélhetett, hogy még az elfogatására kiküldött fegyveresek is ennyire megilletődtek szava hallatára? A szentírástudomány nyelvi, stilisztikai ismertetőjegyeket keres, amelyeknek segítségével az evangéliumok szövegében fölismerhetők az *ipsissima verba:* Jézusnak minden bizonnyal hiteles „saját szavai". Ez a keresés nem reménytelen. Az evangélium szövegéből a szakismeretekkel nem rendelkező bibliaolvasó is kihallja Jézus beszédét, összetéveszthetetlen saját stílusát, hanglejtését.

Ennek a „hangnak" legszembeötlőbb jellegzetessége az *egyszerűség.* Mózes mögött Isten hegyének mennydörgése, villámfényei kavarogtak. Ez az ember egy közülünk, a názáreti Mária fia. Isten dolgairól a hétköznapok nyelvén beszél. Példabeszédeiben megjelennek az utcán játszadozó gyerekek, a kenyeret dagasztó vagy elveszett drachmáját kereső asszony. Csak azért, mert a „szegényeknek" hirdette az evangéliumot, s azt akarta, hogy megértsék? Nem, ennél sokkalta többről van itt szó! Jézus azért beszélt ilyen egyszerű, hétköznapi szavakkal, mert Istenről így lehet legpontosabban beszélni. Ahogy Isten titkait is a „kicsinyek" értik meg legelőször: „Áldalak téged, Atyám..., hogy az okosak és a bölcsek elől elrejtetted ezeket, és a kicsi-

nyeknek nyilatkoztattad ki. Igen, Atyám, így tetszett neked." (Mt 11, 25–26)

De azért azt ne higgyük, hogy Jézus lemondott a nyelv költői lehetőségeiről. A hétköznapi beszéd eszközeit használta, nem révületben szólt, nem is „érzelmesen", de Isten titkairól beszélt, nem a mindennapos emberi tapasztalat közhelyeit ismételgette. Példabeszédeit említettük: a *kép* önmagában is költői eszköz, a nyelv mintegy meghaladja benne önmagát.

Milyen lehetett a *hőfoka* Jézus beszédének? Nem volt örökké lázas, meggyőzni akart, nem lázítani, de azért újra meg újra fölizzott. Nagy ellentétekben például: „boldogok vagytok ti, akik most sírtok... jaj nektek, akik most nevettek!" (Lk 6, 21–25) Ezek a paradoxonok feledhetetlenek: aki egyszer hallotta őket, volt min gondolkodnia.

A nyelvet – akárcsak a modern költők – olykor a legvégsőkig csigázta Jézus. Eljutott a groteszkig is, amikor például azok ellen fordult, akik más szemében meglátják a szálkát, de a magukéban a gerendát sem veszik észre (Mt 7, 4). Képtelen képeket is alkalmazott, hogy Isten minden emberi logikát meghaladó észjárását s követelményét szóvá tegye: „Temessék el a halottak halottaikat!" (Lk 10, 60); „Aki meg akarja menteni az életét elveszíti, aki azonban elveszíti értem, megtalálja" (Mt 10, 39). Vagy: „Könnyebb a tevének átmenni a tű fokán, mint a gazdagnak bejutni Isten országába" (Mk 10, 25).

Persze ez a szemle önmagában még mindig nem mutatja meg, mitől illetődtek meg azok a fegyveresek. De a példákból nemcsak nyelvi jellegzetességek olvashatók ki, hanem egy szokatlan személyes *jelenlét* is, ami Jézus szavát súlyossá, hitelessé tette. A tanító Jézus: a nagypéntek és a

húsvét Jézusa. Ha történetét nem ismernénk, szavából is kiderülne. Így az beszél, aki az életét teszi rá arra, amit mond.

Egészen ott volt minden mondata mögött – életismeretével, Isten dolgaiban való otthonosságával is. Nem mondott üres mondatokat, nem dolgozott előregyártott, félkész elemekkel. Amit mondott, pontosan „ült", illett a pillanathoz, és mégis az imádságban töltött éjszakák mélységeiről tanúskodott. Ezért röpültek a szavai, mint jól célzott nyilak, oda, ahol minden ember a legsebezhetőbb, ezért nem lehetett kitérni előlük. Ma is ilyenek.

„Akinek füle van a hallásra" (Mk 4, 3 stb.), „aki az igazságból való" (Jn 18, 37), az ma sem tud Jézus beszéde elől hazugság, keserűség, cinizmus hordaléka mögé húzódni. Aki pedig befogadja, sokszor és szívesen hallgatja Jézus szavát, az lassanként maga is megtanul úgy beszélni, ahogyan ő. „Legyen a ti beszédetek: igen – igen, nem – nem!" (Mt 5, 37)

A KÖNYV ÉS A KÖNYVEK

Bőrbe köttetjük, oltárra tesszük a Bibliát, és szinte úgy érezzük, nem is könyveink között van a helye, hanem ott, ahol vallásos életünk erővonalai sűrűsödnek. Riaszt, hogy mások egyszerűen besorolják az emberi kultúra örökértékű emlékei közé. Még az arab hadvezér állítólagos mondása is eszünkbe jut, aki egykedvűen nézte a világhírű alexandriai könyvtár pusztulását, s nem igyekezett megmenteni az ókor pótolhatatlan könyvkincseit, mert ami ott ég, vagy egyezik a Koránnal, s akkor fölösleges, vagy ellen-

kezik, s akkor ártalmas. Ha igazán komolyan vennénk, hogy a Biblia: Isten levele hozzánk, nem kellene-e nekünk is így gondolkodnunk a Könyv és a könyvek viszonyáról?

Az alexandriai könyvtár égéséről szóló anekdotának nincs valóságalapja. S nekünk sem kell rossz lelkiismerettel vizsgálgatnunk magunkat, vagy riadtan bírálgatnunk a nem-hívők Biblia iránt ébredő lelkesedését. A Biblia egészen isteni könyv, de ugyanakkor egészen emberi könyv is. Sugalmazott írások gyűjteménye, de Isten nem úgy sugalmaz, hogy az emberi szerző személyes erőfeszítését fölöslegessé tenné. Ha a Jób-könyv vagy a negyedik evangélium szerzőjének irodalmi díjat kínáltak volna föl, nem kellett volna elutasítania. Nem valami titokzatos tollbamondás belső hangjára figyelve írták ők meg a műveiket, hanem megküzdöttek érte, mint akármelyik más szerző: a szóval, az igazsággal, a test és a lankadó lélek gyöngeségeivel.

A Biblia nem égből pottyant isteni levél, hanem emberi könyv is, könyv a könyvek között. Mert Isten egészen gyöngéden kapcsolódott bele az emberek egymással folytatott dialógusába. A mi szavainkat akarta használni, hogy megértsük őt. Egymással folytatott eszmecserénket tisztította föl, az igazságért, megértésért, pontosabb szóért küszködő embert tette meg az ő Igazságának tanújává. Vállalva ezzel a föl-nem-ismertetés kockázatát is. Amint ember lett az emberek között, úgy tett könyvet az asztalunkra a többi könyvünk közé, s ennek a könyvnek igazi nagysága csak az előtt nyílik meg, aki emberi esetlegességeit, fogyatkozásait s a többi könyvvel való testvéri kapcsolatát nem szégyelli tudomásul venni.

Ha valami monumentális világégésben elpusztulna minden más könyv, csak a Biblia maradna meg, az egyma-

gában érthetetlenné válnék számunkra. Amint Isten szavát sem értenénk, ha körülötte elnémulna minden emberi szó. A Könyv maga kívánkozik a többi könyv közé, testvérként, egyszerűen, szinte rangrejtve, ahogyan a Szó maga lépett az emberek sorába, amikor „testté lett és köztünk vett lakást". Jézust nem szeretheti, aki nem törekszik arra, hogy felebarátját szeresse; a Könyv zárait sem nyithatja meg az, aki nem nyúl gyakran más könyvek után.

Profanizálják a Bibliát? Talán épp azért, mert mi túlságosan is aranyba, bőrbe, tömjénfüstbe burkoltuk. Ki ismeri jobban Jézust? Az, aki Istennek vallja, de egyúttal messzire tolja magától, vagy az, aki tagadja, hogy Isten, de gyakran keresi a tekintetét? Ki kerül közelebb a Bibliához? Az, aki szent könyvként, de idegenül nézi, vagy az, aki pusztán emberi művet lát benne, de forgatja, él vele, s lassanként belőle? Ha erre az alternatívára kell felelnünk, nem lehet kétséges a válaszunk.

A valóságban – természetesen – nemcsak a szélsőséges megoldások útja nyílik elénk. A harmadik út a teljes igazságé: ezt akarjuk egyre világosabban látni, ezen igyekszünk mind előbbre haladni. Egyaránt hűségesen a Szóhoz s az emberek dialógusához, a Könyvhöz és a könyvekhez.

„…KÖZTÜNK ÜTÖTTE FÖL SÁTORÁT”

MÁRIA

1. Az angyali üdvözlet

Lukács evangéliumában két „angyali üdvözlet" készíti elő a megváltás eseményeit. Az egyik a templomban megy végbe. Emberi „hőse" Zakariás, a szolgálattevő pap. Gábor angyal jelenti neki, hogy felesége, akit idáig meddőnek ismertek az emberek, most öregségében fiút szül, s ez a fiú, ha felnő, az Úr útjainak készítője lesz. A másiknak egy szegényes falusi hajlék a színhelye s egy egyszerű asszony a főszereplője. Itt sokkal nagyobb hír hangzik el, mint az előző jelenetben: Mária Isten Fiának anyja lesz.

Az evangélista tudatosan állította párhuzamba a két jelenetet, annál jelentőségteljesebbek az eltéréseik. Zakariás kételkedve fogadja Gábor híradását, és bizonyítékot kér tőle. Kap is, de olyat, ami megszégyeníti. Megnémul, s mikor a szentélyből visszatér a néphez, nem tudja megáldani őket. Csak akkor tér majd vissza a szava, amikor megszületik a megígért fiú. Mária a sokkal hihetetlenebb üzenetet is hittel fogadja (mondja is majd Erzsébet: „boldog vagy, mert hittél" Lk 1, 45). Kérdez, de kérdése nem kételkedés. Mégis, kéretlen is kap bizonyítékot, épp azt, hogy Erzsébet már hatodik hónapjában van.

„Üdvözlégy, malaszttal teljes!" Haragszunk a *malaszt* szóra, s helyébe rakjuk a *kegyelmet:* mintha ezzel érthetővé tettük volna a titkot! A *kegyelem* épp azért félrevezető, mert van köznyelvi jelentése is: de milyen szegényes! Az a kegyelem vagy malaszt, amelyben Mária részesült, nem a bűn és a büntetés elengedése, hanem sokkal több annál. Az a Lélek vezette, nevelte fogantatásának pillanata óta, aki most egészen árnyékába veszi, s teremtő hatalmával elindítja benne Jézus életét.

Sokan sokféle embert megtapsolnak, dobogóra állítanak. Rendszerint a teljesítményükért: tudósokat, művészeket, űrutasokat, sportolókat. Mi keresztények Gábor angyal köszöntő szavát ismételgetjük, s legmelegebb gratulációnkat Máriának tartjuk fönn, aki nem teljesítményével szárnyalta túl a többi embert, hanem kegyelemből kapott többet mindenki másnál. Milyen alázatos elsőség ez!

Maga Mária a feledhetetlen „Ecce ancilla"-val fogadja az angyal híradását. „Íme, az Úrnak szolgálóleánya..." Majd boldogsága is kitör a „Magnificat"-ban, de most nem magával törődik, még arra sem gondol, hogy köszönetet kellene mondania. Méltatlanságát sem emlegeti szabadkozva. Az ügyre figyel, amit rábízott az Isten. Mostantól fogva mindig *arra* fog elsősorban figyelni. A világ üdvösségének isteni művében vállalja a ráeső részt. Örömtől repeső szívvel, de mégis olyan igénytelenül, föltétel nélkül, mint a szolgálóleány.

2. Adventi készülete

Mária adventjéről van egy mosolygós-kedves mondat Szalézi Szent Ferenc levelezésében. Ez a XVII. századi püspök főrendű családok lelkiatyja, levelező társa is volt. Egyszer egy előkelő leány fordult hozzá a kérésével. Kolostorba akar lépni, de még túlságosan fiatal hozzá. Az évekig tartó várakozás azonban túlságosan is terhére volna, annyira vágyakozik a szerzetesélet után. Kéri hát a püspököt, eszközöljön ki számára korengedélyt, hogy azonnal teljesíthesse elhatározását.

A szent bizonyára tudta, hogy ennek az előkelő kislánynak talán soha életében nem kellett várakoznia, minden kívánsága azonnal teljesült. Úgy érzi, itt az ideje, hogy türelmet tanuljon. Azt írja hát neki: Leányom, gondolja meg, amikor a Boldogságos Szűz arra készült, hogy megszülje az Isten fiát, mekkora várakozás élhetett benne, s mégsem kért fölmentést a kilenc hónap alól, eszébe sem jutott, hogy próbáljon valamit lealkudni a várakozás idejéből.

Nem, Máriának ilyesmi nem jutott eszébe. Ahogy később sem jutott eszébe semmi olyan kérés, amivel bármiképp is kivételes sorsot biztosított volna magának. Hogy lehetett volna enélkül Jézus anyja? Nem szülhette volna *nekünk* a fiát (Lk 2, 11), ha nem lett volna ő maga egészen *egy közülünk*.

De nyilván azért sem kért fölmentést Mária, mert nem tétlen várakozásban töltötte a kilenc hónapot, hanem tevékeny készületben. Az alázatosság mellett ez a másik „titka" türelmének.

Mária „sietve" fölkeresi Erzsébetet. Nem azért, mintha a pap felesége rászorulna az ő segítségére. Találkoznia kell azzal, aki szintén részese a titoknak.

„Áldott vagy te az asszonyok között, és áldott a te méhednek gyümölcse!" Az „Angyali üdvözlet" első fohásza Gábor köszöntése, a folytatását Erzsébettől tanultuk. Az „áldott az asszonyok között": hebraizmus. Összehasonlítást fejez ki: „áldottabb vagy minden asszonynál". Idegenszerűen, de magyar fül s magyar szív számára is érthetően. Szemléleti többlete is van az összehasonlítás nálunk szokásos fogalmazásával szemben. „Áldott vagy... köztük": mintha újra meg újra emlékeztetni akarna rá, hogy Mária számára az a páratlan szerep nem kiváltság, hanem olyan ajándék, amely mindennél inkább közénk utalja őt. Főként az asszonyok közé: az ő anyaságuk titka teljesedik be Mária anyaságában.

Hogy beszélget aztán ez a két asszony, akikben a Lélek munkálkodik, s akiknek arcán már a jövendő öröme ragyog! „Boldog vagy, mert hittél!" – mondja Erzsébet, és Mária el is énekli a boldogságát. Megállapították a biblikusok, hogy ez az ének, amelyet Lukács Mária szájába ad, őskeresztény, sőt talán zsidó himnusz lehetett. Isten Anyjának páratlan boldogságát szóvá lehet tenni egy meglevő imádság ujjongó szövegével. Ahogy majd Jézus is zsoltárt imádkozik a kereszten, hogy istenemberi szenvedését beleszője a mi emberi fájdalmaink szövetébe.

A Magnificat teológiája a Hegyi beszéd boldogságait elővételezi. Mária szolgálóleány, de értő s konzseniális részese a titoknak. A megváltás művének, amely sarkaiból fordítja ki a világot.

4. Most és halálunk óráján

Az Egyház Gábor angyal és Erzsébet köszöntő szavát egymás mellé illesztette, s hozzájuk fűzött egy újabb megszólítást meg egy könyörgést. Aztán megtanított minket arra, hogy ezzel az imádsággal forduljunk Máriához. A harmadik megszólítás meg a könyörgés sajátos ellentétet villant föl: „Sancta Maria, Istennek *szent* anyja... értünk *bűnösökért*". Mi már Máriát is abban a fénykörben látjuk, amely előtt „félni" kezd, bűnösségére gondol a halandó. Ahogy őt is Gábornak kellett biztatnia: „Ne félj, Mária!" Jó meggondolnunk, hogy ha *szent,* szentsége sugárzó, minket is szentté tevő titok. „Imádkozik értünk" – életünk két legfontosabb pillanatában: „most és halálunk óráján".

Van még egy kedves szépsége az Üdvözlégynek: az Egyház beillesztette a kellős közepére *Jézus nevét.* Mintha csak figyelmeztetni akart volna arra, hogy a helyes Mária-tisztelet mennyire krisztusközpontú.

5. Mária karácsonya

„Megszülte... pólyába takarta... jászolba fektette" (Lk 2, 7). Hogy milyen volt az *igazi* karácsonyéj, az Mária titka. Örült és imádkozott, de bizonyára akkor is végezte a „szolgálóleány" tennivalóit. Örömét nem elragadtatott szavakkal juttatta kifejezésre, hanem azzal, hogy mindent nagyon pontosan eligazított Jézus körül.

Amikor emberré lett az Isten Fia, szegénységben akart születni, mit is ért volna számára a mi gazdagságunk, mi öröme telhetett volna abban, ha bőség, kényelem, bizton-

ság vette volna körül? De Máriát és Józsefet maga mellett akarta tudni. Ami értékest, Isten szemében is számottevőt az emberiség nyújtani tud, az ott van gyermeki fekhelye mellett. Egy szerepét világért el nem vétő asszony: az édesanyja. Meg egy férfi, akit majd apjának nevez, s aki még szerényebben és egyszerűbben húzódik vissza tennivalói mögé.

Mária „mindent szívébe vésett", amit gyermekéről hallott. Az ő hite is: fides ex auditu, hallomásból származó hit. Dédelgeti fiát, az meg rámosolyog, de nincs köztük valami olyan bizalmas érintkezés, amely fölöslegessé tenne Mária számára minden más információt. Isten hozzá is küldöttei által szól. Egyedülálló hivatást szán neki, de még annak belső dimenziói is csak úgy tárulnak föl előtte, ha az ő szavukra figyel. A küldött pedig egyaránt lehet angyal vagy betlehemi pásztor.

6. Az olvasó

Az olvasót a huszadik század élettempójához szokott ember némi idegenkedéssel méregeti. A rádió, a tv, sietős életünk ahhoz szoktatott, hogy mindig új benyomásokat keressünk, s már-már üresnek, elveszettnek érezzük azokat a perceket, amelyekben nem jutunk ilyesmihez. Megszoktuk, hogy gyorsan végiglapozzunk képeslapokat, hogy az utcán a kirakatok, a reklám, a forgalom ezer meglepetése vegyen körül. Az imádságban is a meglepő gondolatokat, a gazdag és újszerű fogalmazást értékeljük. Szinte azt várjuk, hogy egy-egy imaszöveg megdolgoztassa, jólesően életre keltse szívünknek valami elhanyagolt izomkötegét.

Azért olykor-olykor, életünknek egy-egy szép, ünnepi pillanatában meg tudunk nyugodni, mi mai emberek is. Ilyenkor ősi, ismerős szavakat vagy dallamokat keresünk, és örülünk annak, ami a miénk. Amikor kedves vendégünk van, és nem tudunk egymásnak semmi újat mondani, de jól esik együtt lennünk. Megkínáljuk valamivel, régi, sokszor elmondott közös emlékeket idézgetünk. Ilyenkor mintha megállna bennünk, körülöttünk az idő. Ilyenkor vagyunk legközelebb ahhoz, amit jobb szó híján boldogságnak lehet nevezni.

Az olvasó nem szószaporítás, nem arra való, hogy ajkaink teljesítményével lenyűgözzük, hálára kötelezzük az Istent. Sokkal inkább vendégfogadás, találkozás. Nagy, fontos emlékek idézgetése, amelyek régiek, egyszerűek, kopottak, de amelyekhez viszonyítva jelentéktelen minden szenzáció. Alázat van az olvasó imádságában, mint annak a vendéglátónak a magatartásában, aki nem igyekszik szellemes, érdekes, eredeti lenni, a hagyományos falat kenyeret, korty italt kínálja, és közben örül annak, aki az asztalához ült.

Lourdes-ban Bernadette olvasót látott Mária kezében. Biztos, hogy a mi olvasó-imádságunk nem véletlenül áll főként Üdvözlégy Máriákból. Az olvasó imádkozása közben nem hiába szólítgatjuk Máriát; nagyon közel lépünk ahhoz a csöndes, tartózkodó odaadáshoz, amellyel ő figyelte Fia életének „titkait". S amivel ő tette hétköznapi munkáját is – el nem lankadó imádsággá.

7. Bemutatás a templomban

A jelenet középpontjában Mária áll, de milyen szótlanul! Elvégzi, amit előír a törvény, aztán ámulva hallgatja Simeon jövendölését. Ha valamikor, hát itt és most nem puszta formaság az „elsőszülött" bemutatása. Mária tudja magyarázat nélkül is, hogy mit csinál: Istennek adja azt, akit Istentől kapott. Úgy, mint minden anya, hiszen a gyermek nem az anyáé, kapja és mindjárt adnia is kell, örül neki, szolgálatot tesz körülötte, de nem is álmodhatik arról, hogy magának tartsa meg. Ha próbálná megtartani, elveszítené, s ha odaadja, valahol megnyeri. Minden anyaság nagy, közös titkai sokszoros fényben ragyognak Mária anyaságában, aki most Jézust „mutatja be", s lelkében elvégzi: sohasem fogja fiát gátolni abban, hogy betöltse azt a szolgálatot, amiért a világba lépett.

8. A názáreti évek

Egy epizódot mond el belőlük Szent Lukács: a tizenkétéves Jézus első jeruzsálemi útjának történetét. Mária is ember, őt is emlékeztetni kell arra, hogy a gyermek, akit szeret, s nevel, azért növekszik, hogy „atyja dolgaiban" eljárjon. Neki is *keresnie* kell Jézust, mint annyi anyának, aki kétségbeesve, önmagát is vádolva keresi gyermekét. A templomban leli meg: ott, ahol el is veszíti.

Lukács szerint Jézus „gyarapodott bölcsességben, korban, Isten és emberek előtti kedvességben" (3, 52). A Zsidókhoz írt levélben pedig azt olvassuk róla: „Annak ellenére, hogy ő volt a Fiú, a szenvedésből engedelmességet

tanult" (5, 8). Engedelmességet gyermekkora óta kellett tanulnia, hogy majd a halálig, mégpedig a kereszthalálig győzze járni az Atya akaratának útját. Mária nemcsak test szerint volt anyja Jézusnak, hanem lélek szerint is. Nevelte: tisztelettel, de a „szolgálóleány" felelősségtudatával is. Megtanította az emberi szóra, megtanította imádkozni. Később, más mestert nem keresett Jézus, de Máriától és Józseftől akart tanulni. Az emberi világ minden értékét ők építették az életébe.

Néhány év múlva, Jézus nyilvános működésének idején majd áldani fogja egy asszony Máriát: „Boldog a méh, amely téged hordozott, és az emlők, amelyeket szoptál" (11, 29). Az angyal s Erzsébet után ez az asszony az első, aki – már beteljesedett anyaságában – dicséri Máriát. Jézus mintha fönntartással élne: „Még boldogabb, aki hallgatja és szívében megőrzi Isten igéjét." De ez a mondat csak az asszony lelkesedését tisztogatja. A mi áhítatunknak nem vágja útját, hiszen mi tudjuk Máriáról, hogy ő ezen a mértéken is nagynak mutatkozott. Isten szavát senki sem hallgatta nála figyelmesebben, nyitottabb szívvel, tettre készségesebben.

9. A kereszt alatt

Az evangéliumok nem mutatják elénk azt a pillanatot, amikor Jézus egy végső búcsú után becsukta maga mögött Mária házának kapuját. Ettől a búcsúzástól kezdve Mária csak nagynéha jelenik meg Fia körül. Ott találjuk a kánai menyegzőn, máskor azt olvassuk, hogy a rokonsággal együtt keresi Jézust, de az nem sokat törődik vele. Végül,

majdnem váratlanul megjelenik a kereszt alatt. Gondolhattuk volna, hogy itt lesz!

Meg sem próbálta magának megtartani Jézust. Legnagyobb fájdalma mégsem az volt, amit ő viselt Jézusért, hanem az, hogy fiát szenvedni látta, s nem tudott rajta segíteni. A passió-játékok szerzői úgy képzelték, pörölt Jézussal, hogy visszatartsa az utolsó lépésektől. Az evangéliumból nem ez derül ki. *Állt* a kereszt alatt, ott is *hitt*, mint az egész vállalkozás legkezdetén. Hitt abban, hogy ami történik, nincs hiába. Fiát is, a fia szenvedéséből ráeső édesanya-részt is letette az Atya kezébe.

S talán a János-jelenetből megértette, hogy értünk kell Jézusról lemondania. Ott lett mindnyájunk édesanyja, a kereszt alatt, amikor az üdvösségünkért ott is kimondta: „Íme, az Úrnak szolgálóleánya."

10. Húsvét után

Máriát nem találjuk a húsvét „hivatalos" tanúi közt. De Lukács említi a nevét, akkor, amikor a jeruzsálemi közösség életéről számol be (ApCsel 1, 14). Okkal gondoljuk, hogy a pünkösd jelenetében is részesnek mutatja.

Ahogy nyilvános működése idején Jézus nem vette igénybe Mária tanúságtételét, úgy lemond róluk húsvét után is. De ha „kifelé" nem tanúskodik is Mária, az a megbízatás érvényes marad húsvét után is, amit a kereszt alatt kapott. „Íme, a te fiad!" (Jn 19, 26). Nem igényelt s kapott egyházi méltóságot. De a szolgálólány egyszerűségével és a Lélektől vezetett ember bensőségével betölti az édesanya szerepét abban a közösségben, amely az apostolok körül

egyre nő. Ki tudja, mit köszönhetünk máig hatóan annak a fizikai-szellemi jelenlétnek, amellyel az első évek eseményeiben kivette részét? Hogy az Egyház *Anya*-szentegyház lett s maradt, az mindenképpen neki köszönhető.

11. „Boldognak hirdet minden nemzedék"

Máriát maga az Isten akarja megdicsőíteni: emberi módon is az emberek között. Azért „hallgatja meg" közbenjáró imádságát, azért tesz látványos csodákat is olyanokkal, akik az ő pártfogását kérik. Hogy a Mária-tiszteletnek voltak s lehetnek veszélyei is? Hogy nem tartozik a kereszténység lényegéhez? Az első kétségtelen, okkal-móddal talán a második is igaz. De a veszedelmeket nem lehet olyan áron kerülni, hogy megnyessük, gúzsba kötjük magunkat; akkor az esetleg ránk váró veszély kockázata helyett a biztos veszteséget vállalnánk. A lényeget pedig nem lehet úgy keresni, hogy mint léghajóból a ballasztot, mindent kiszórunk, amiről kiderült, hogy nem lényeges. Ha Mária hű marad a megbízáshoz, amit a kereszt alatt kapott, s gyermekeinek ismer minket; mi sem feledhetjük Jézus szavát: „Íme a te anyád!"

A JÁSZOL ÖKRE ÉS SZAMARA

A betlehemeknek s az első karácsonyéjszakát ábrázoló képeknek hagyományos alakja az ökör és a szamár. Ismerősként köszöntjük őket, nemcsak azért, mert megszoktuk, hogy ott vannak a kis Jézus közelében, hanem azért is,

mert valóban odaillenek a jászol mellé. Mégsem árt tudnunk, hogy az *evangélium* karácsonyi beszámolójában kifejezetten nem esik szó róluk. A Biblia íróinak nem szokása, hogy egy-egy esemény színhelyét pontosan leírják, figyelmük rendesen csak a lényeges szereplőkre irányul. Jézus születéséről is csak ennyit ír Szent Lukács: „Mária megszülte elsőszülött fiát, bepólyálta és *jászolba* fektette, mert nem jutott nekik hely a szálláson" (2, 7).

Érdemes-e kutatnunk, hogy került mégis oda az ökör meg a szamár az oltárképekre, a kódexek miniatúráira s a mi karácsonyfáink alá is? Nem egyszerűbb megelégednünk azzal, hogy bizonyára a *képzeletnek* természetes leleménye állította őket a *jászol* mellé, szinte önként adódó mozdulattal kiegészítve a Biblia szűkszavú beszámolóját? Elvégre így is lehetne, csakhogy akkor aligha vált volna ennyire általánossá, szinte kötelezővé ennek a két alaknak az ábrázolása, s ez az állat-téma bizonyára több változatot is ismerne: megjelennének a jászol közelében más háziállatok is, esetleg egyszer-másszor egyedül maradna az ökör vagy a szamár.

A tudósok valószínűnek tartják, hogy ez a két jámbor állat *Izajás próféta könyvéből* került a betlehemi jelenetbe. Mert Izajás szerint Isten így emel vádat választott népe ellen:

„Halljátok, egek, és te, föld, jól figyelj, mert az Úr beszél: Fiakat neveltem és naggyá tettem őket, ők azonban hűtlenné váltak. Az ökör megismeri gazdáját, és a szamár urának jászolát, csak Izrael nem ismert meg, népem nem tud semmit megérteni" (1, 2–3).

Ha ismerjük ezt a prófétai szemrehányást, más szemmel nézzük az ökröt meg a szamarat a betlehemi áb-

rázolásokon. Nem azért vannak ők ott a jászol körül, hogy leheletükkel Jézust melengessék, hanem inkább azért, hogy minket lelkiismeret-vizsgálatra indítsanak. Okoskodásunk, gyanakvásunk, fölényeskedésünk nem irtotta-e ki belőlünk a szívnek egyszerű, elemi vonzalmait: a hűséget, a hálát, az önfeledt örömet? Aki ezekből „kinőtt", hiába hivatkozik az értelemre, messzebb szakadt a megértéstől, mint az ösztönösségben tájékozódó állatok.

Mikor Betlehemet faragok, festek, fűrészelek, vagy egyszerűen csak leporolom a régit, meggondolom: olyan holmival van dolgom, amelynek minden apró részlete *beszédes*. Nemcsak játszani akarok vele megilletődve; azon vagyok, hogy minél többet megértsek abból, amit jelent. S aztán ne feszengve, félszegen keressem majd helyemet a családi karácsonyfa alatt, hanem olyan igazi hűséggel és örömmel, amilyen az ökör meg a szamár szemében ragyog.

JÉZUS MAGÁNYA

(Mt 4, 1–11; Lk 4, 1–13)

Mielőtt megkezdené nyilvános működését, a Lélek ösztönzésére Jézus a pusztába megy. A puszta az elhagyatottság helye. Jézus böjtöl: lemond nemcsak a testi táplálékról, hanem arról a vigasztalásról is, amit a hazulról hozott falat kenyér jelent, a tudatról, hogy mégiscsak tartozunk valahová. S az emberektől eltávolodva átéli az Istentől való elhagyattatás kietlen napjait is. Ezért vesz bátorságot a Sátán arra, hogy megkísértse.

„Ha Isten Fia vagy..." A megkeresztelkedés Jordán-parti jelenlétéből még idehangzik az Atya szava: „Íme, az én szeretett Fiam, akiben kedvem telik." A Sátán először arra biztatja Jézust, hogy istenfiúságára hivatkozva törje át a ránehezedő magányt, követeljen ki csodát, amely nemcsak testi szükségleteit elégíti ki, hanem foghatóvá tenné számára az Atya jelenlétét, gondoskodását. Jézus számára azonban az istenfiúság nem jelent kivételes sorsot. Vállalta s mindvégig vállalni akarja a *mi* élethelyzetünket, az Istentől való elhagyatottság sivár, sivatagi helyzeteit is.

„Ezt mind neked adom, ha leborulsz és imádsz engem." A magányból ki lehet törni másfelé is. De Jézus ezt az ajánlatot is elutasítja. Hű az Atyához, aki pedig most láthatatlanságba burkolózik, ahogyan majd hű lesz hozzá a Getszemáni kertben s a Golgotán is.

Honnan van ereje – nem isteni, hanem emberi ereje – ahhoz, hogy elhagyatottan is tudjon nemet inteni a Sátán ajánlataira? Az evangélium elbeszélése szerint a Kísértő szavára mindannyiszor a Biblia szavaival felel. Még sincs hát egészen egyedül. Az emberek testi közelsége nem veszi körül, Isten szeretetét sem tapasztalja meg közvetlen nyilvánvalósággal. Emlékezete azonban belekapaszkodik azokba a nagyon szent szavakba, amelyek az elhagyatott embert is belefűzik Isten és az Istennel szövetségben élők közösségébe. Jézus emlékezik, és az emlékező ember már odavetette másokhoz a hátát: gyöngeségében is erős.

Sokat mondogatják, hogy korunk az elmagányosodás kockázataival van tele. S a keresztény embert talán különösen is fenyegeti az a veszedelem, hogy némelykor ijesztően egyedül találja magát. Hivatásunk nem a magányra, hanem a közösség-építésre s a szeretetre szól. De

azért újra meg újra előfordulhat, hogy magunkra maradunk, vagy épp a félreértés, bizalmatlanság, gyanakvás gyűrűjébe kerülünk, talán azok miatt az értékek miatt, amelyeket mások javára őrzünk. El-elhagy minket Isten is, hogy éppen magányunkban szolidárisak legyünk azokkal, akiket nem is ismerünk. Ez az elhagyatottság számunkra is a kísértések ideje. Azzal kell készülnünk rá, amivel Jézus is készült. A Szentírás és az imádság szavait kell nagyon mélyen szívünkbe vésnünk, hogy mindig rájuk találjunk, a félig kihunyó tudat tapogatózó, vaksi mozdulataival is.

JELEK ÉS CSODÁK

„KINYILATKOZTATTA DICSŐSÉGÉT"

(Jn 2, 1–12)

Ebben az elbeszélésben, amely Jézusnak első kánai csodatettét mondja el, sok fönséges titok moraja hallatszik, mint kagylóban a tengereké.

Önmagában meglepő, sőt csaknem botránkoztató e csoda iránya. Egy prófétától azt várnánk, hogy az embereket józanságra intse, s ha már csodát tesz, a bort változtassa vízzé. Lám a Keresztelő nem járt lakodalomba. A pusztában lakott, sáskán és vadmézen élt. Jézus sem hirdeti azt, hogy az ösztönös embert kritika nélkül föl kell szabadítanunk magunkban. De elsőrendűen mégsem azért jött, hogy új, szigorúbb korlátokat építsen az életünk köré, hanem azért, hogy örömöt hirdessen. Ezért nem nézi gyanakodva a lakodalmas nép örömét sem, inkább gyarapítja. Még arra is van gondja, hogy ha már bort tesz az asztalra, az jobb legyen annál, ami elfogyott.

A csoda nem akármilyen lakomán, vendégségben történt, hanem lakodalmon. Mintha nem is annyira a közös asztalt akarná megáldani Jézus, hanem inkább a házasságkötést. Jelzi, hogy később is ott áll majd a házastársak mellett: ha fogytán a boruk, az indulás jókedve, az egymásra találás öröme, ő a vizet is borrá változtatja, a hűséget, a

hétköznapok apró áldozatait, s ez a bor jobb lesz az előzőnél. Nem az a törvényszerű útja a keresztény házasságnak, hogy a kezdet jókedvű napjaira vagy esztendeire fáradt és szürke évtizedek köszöntsenek. Épp ellenkezőleg. A magától adódó öröm és kedv ajándékait megsokszorozza a kegyelemből született öröm és lelemény.

Kedves dolog azt is megfigyelnünk, hogy Jézus Mária kérésére tesz csodát. Mintha maga tanítana a Szent Szűz tiszteletére.

De a legtitokzatosabb utalás az, amely ebből az elbeszélésből Jézus „órájára" nyílik. „Még nem jött el az én órám" – mondja édesanyjának. Jézus „órája": szenvedésének és halálának ideje. Majd az utolsó vacsora terméből elindulóban fogja mondani: „Atyám, elérkezett az óra" (Jn 17, 1). Minden csoda, amit tesz, s minden ajándék, amit csodái előre jeleznek, ennek az órának köszönhető.

PÉTER ANYÓSA

(Mk 1, 29–31; Mt 8, 14–15; Lk 4, 38–39)

Milyen kevés szóval mondja el az evangélium ezt a csodát, s mégis mi mindent megtanulhatunk belőle!

Péter meghívja Jézust, akinek tanítványa lett, s vele mindjárt Jakabot is, Jánost is meg Andrást is, a bátyját, mindent meg akar osztani velük. A háza kicsi, valószínűleg egyetlen helyiségből áll. Nem lehet hát titkolni, hogy beteg van benne. Jézust nem azért hívták, hogy gyógyítson, hanem hogy megpihenjen. De ő kéretlen is segít. Nem beszélhet az evangéliumról, ha maga nem figyel az em-

berek bajára. Nagy az öröm, a meggyógyított mindjárt munkához lát: megvendégeli Jézust meg a többi vendéget. Nem kis dolog ez sem: az asszonyok nemigen szolgálhattak föl egy férfitársaságnak. De ezen az asszonyon a frissen szerzett gyógyulás kegyelme ragyog. Ott a helye azok között, akik Jézus köré gyűlnek. Ahogy később is megmegjelennek asszonyok Jézus és az apostolok körül. Mert Jézus sok más határ és megkülönböztetés közt lerontotta a férfi és a nő közt húzott falat is. Majd Szent Pál írja nemsokára: „Nincs többé zsidó vagy görög, nincs rabszolga vagy szabad ember, nincs férfi vagy nő, mert mindnyájan egyek vagytok Krisztus Jézusban" (Gal 3, 28).

Milyen tanulságos itt Péter egyszerűsége. Nem latolgatja, hogy beteg van a háznál, nem törődik sem azzal a kényelmetlenséggel, amit a vendég érkezése okozhat, sem azzal, amit nekik jelent majd a beteg asszony jelenléte. A szegények egyszerűsége ez.

De Jézusra is érdemes figyelnünk: mennyire érti Pétert s a helyzetet, hisz maga is ilyen körülmények között nevelkedett, ezek közt otthonos. Mindvégig a szegények szemével nézte a világot és az Istent. Nem is lehet vele máshol találkozni, csak a szegények között.

AZ EMBERFIA HATALMA

(Mk 2, 1–12; Mt 9, 1–8; Lk 5, 17–26)

Ez a történet Jézus nyilvános működésének kezdetéről való. Kafarnaumban játszódik, minden bizonnyal Simon-Péter házában, ahol Jézus egy időre otthont talált. Jézus

tanít, s annyian szeretnék hallani a szavát, hogy már a ház előtt is egymást taposssák az emberek.

Ekkor hoznak egy bénát, mint Márk kiemeli: négyen. Csakhogy a tömegen át nem juthatnak vele Jézus elé. Nem baj: kibontják a tetőt, s azon eresztik le a hordágyat. Ez a bátor mozdulat – egyebek között a legsúlyosabb érv annak a föltevésnek igazsága mellett, hogy a négy betegszállító a négy első apotol, akiket nemrég hívott meg tanítványának Jézus. Azóta újra meg újra föltűntek a Mesterük körül. Köztük van a ház gazdája is: a tető kibontásához egyedül neki lehet joga.

„Hitük láttára" Jézus cselekedni kezd. Csodatettre majdmindig a hit indította, de többnyire magának a segítségkérőnek hite. Most azonban lehetetlen nem méltányolnia a négy beteghordozó hitét. Fölszikrázó lelemény s elszánt bátorság lakik ebben a hitben, másképp hogy jutott volna eszükbe ilyesmi. Mert kibontani – Palesztinában – könnyű egy háztetőt, de helyrehozni ott sem egyszerű. Aki ilyesmire vállalkozik, annak biztosra kell mennie.

„Gyermekem (becézve szól a nyomorékhoz, de ez a becéző szó fölnőttet is illethet: így szólítja majd a tékozló fiú apja az idősebb testvért, amikor próbálja csöndesíteni), megbocsáttatnak bűneid!" Ez a mondat számunkra egészen váratlan, szinte csalódást keltő. Mi gyógyító beavatkozást vártunk, s azt gondoljuk, a beteg meg a négy apostol nemkülönben. Márk nem jegyzi föl az érdekeltek reakcióját. De nagy különbség van a mi szemléletünk meg az övék közt. Akkoriban egészen szoros kapcsolatot kerestek a betegség, kivált a nyomorékság és a bűn között. Ha Jézus első szavával a bűnbocsánatról szól, nem kibúvót keres, hanem a baj legnehezére tapint.

De mégsem csak mi szisszenünk föl Jézus szavának hallatán, méltatlankodnak az írástudók is. „Káromkodik – gondolják magukban –, ki bocsáthatja meg a bűnöket, ha nem egyedül az Isten?" Erre hangzik föl Jézus válasza: „Mi könnyebb?" A bűnöket megbocsátani „nehezebb", mint gyógyítani. De *mondani* könnyebb azt, hogy „megbocsáttatnak bűneid", mert ez még lehet üres beszéd is, ki ellenőrzi az igazságát? Most azonban elhangzik a második, azonnal ellenőrizhető mondat is: „Kelj föl, fogd ágyadat, és járj!" Hadd derüljön ki, hogy „az Emberfiának van hatalma a földön a bűnök megbocsátására".

A béna boldogan kapja föl az ágyát. Most már, kifelé utat is nyitnak neki. A jelenlevők meg „álmélkodnak és dicsérik Istent, mondván, hogy ilyesmit sohasem láttunk".

Kérdezhetjük: hol a helyünk ebben az evangéliumi történetben. Talán a négy tanítvány között, s a barátunkat kell Jézus elé vinnünk – leleményes és bátor hittel. Akár úgy, hogy helyette is mi higgyünk. Vagy mi magunk vagyunk bénák, s mások cipelnének elébe. De az sem lehetetlen, hogy csak tanúi lehetnénk efféle találkozásoknak, ha éberebbek volnánk. Az elbeszélést mindenesetre élő, jelenre villanó figyelemmel olvassuk. Jézus *hatalma* azóta sem kisebb, s ha tetőt megnyitó hittel találkozik, mosolyogva teszi a legnagyobbat is.

„URAM, NEM VAGYOK MÉLTÓ"

(Mt 8, 5–13; Lk 7, 1–10; ? Jn 4, 46–54)

Máté és Lukács valószínűleg közös forrásuk alapján fölvették evangéliumukba a kafarnaumi százados történetét. Egy hasonló elbeszélést Jánosnál is olvashatunk, lehetséges, hogy az távolabb szakadt változata ugyanennek a hagyománynak.

A százados: katonaember, eléggé magas rangú, s mint ilyen, természetesen nem izraelita. Derék ember lehet, mert kemény fegyelmet tart ugyan, de személyesen törődik a szolgájával is. Annak számára keres gyógyulást, s ez az igyekezet vezeti Jézushoz.

A római megszálló sereg katonái, kivált tisztjei általában lenézték az izraelitákat. *Ez* a százados hallatlanul udvarias. S nemcsak azért, mert épp kérnivalója van. A követség, amelyet Jézushoz küld, nyilatkozik róla: „szereti a népünket". Egyébként követséget is azért küld, mert pogány létére nem mer személyesen Jézus elé járulni. Híres második üzenetét is ez a meggondolás diktálja: „Uram, nem vagyok méltó, hogy hajlékomba jöjj, hanem csak egy szóval mondd, és meggyógyul az én szolgám!" A százados pontosan tudja, hogy Jézusnak tilos az ő házába belépnie, s nem akarja olyasmire rávenni, ami ellenkezhetnék a lelkiismeretével.

De Jézus mégsem a tapintatát, hanem a hitét dicséri. Mi a különös ebben a hitben? Hogy Jézus azt mondhatja rá: „Izraelben nem találtam ekkora hitet"? Az is érdekes, hogy ez a százados nem tartotta szükségesnek Jézus személyes jelenlétét a gyógyításhoz. Hitt abban, hogy távolról is,

puszta szavával is meg tudja gyógyítani a beteget. De még fontosabb az az indoklás, amelyet hitvallásához hozzáfűz. Jézus hatalmát a magáéhoz hasonlítja. Ő is parancsol a beosztottjainak, s amit mond, megteszik. Ugyanígy rendelkezhetik Jézus, hatalma van az ártó erőkön is. De a százados hatalma onnét való, hogy maga is függ – végső soron a császár áll mögötte. Jézus mögött is ott látja azt, akinek küldetésében Jézus jár-kel. Ezt a világoslátást dicséri Jézus a hitében.

Hinni a kafarnaumi százados hitével ma is annyit jelent, mint Jézus mögött meglátni az Atyát. Jézus nem önmagáról beszélt, hanem róla tanúskodott. A nagypéntek és a húsvét sem pusztán Jézus szeretetének s váratlan diadalának ünnepe, hanem az Atya kinyilatkoztatása. A százados imádságát mondogatjuk minden szentáldozás előtt. Nem azért, hogy méltatlanságunk tudata ránk nehezedjen, vagy éppen távol tartson Jézus asztalától. Csak azért gondoljuk meg, mennyire „méltatlanok vagyunk", hogy szinte förgeteges örömmel tudjunk örülni Urunk érkezésének. Mert az Atyától jön, s mert nem hederít tartóztató üzenetünkre. Hiába mondjuk, hogy „hanem csak"; ő mindig újra „hajlékunkba jön", hát akkor hogyne „gyógyulna meg a lelkünk".

„FÖLINDULVA"

(Mk 1, 40–45; Mt 8, 1–4; Lk 5, 12–16)

Márk már evangéliumának első fejezetében beszámol arról, hogy Jézus nemcsak sántákat, bénákat gyógyított meg; elébe járult egy leprás is. Ez a betegség Jézus korában

s környezetében eléggé gyakori volt. A leprásokat kiközösítette magából a társadalom, a településeket messze el kellett kerülniük, az utakon közlekedőket is csak kiáltva, messziről kérhették, hogy tegyenek le számukra valami alamizsnát. Ezt a testi elkülönítést még indokolta a higiénia. Ha már a betegeken segíteni nem tudtak, legalább a betegség terjedését akadályozni kellett. De a fizikai elhatárolást hamarosan megalapozták eszmeileg is. A leprásokat tisztátalannak jelentették ki, s a leprát a halállal egyenértékű hatalmas büntetésnek. Ettől kezdve aztán az egészségesek nem megrendült szánalommal, hanem gőgösen s megvetéssel vették tudomásul a leprások baját, s nem testvéri szívvel, hanem saját igaz voltukra büszkén adtak nekik valami hulladékot, hogy éhen ne vesszenek.

Az a leprás, aki Jézusnál gyógyulást keresett, megszegte a szabályokat: egészen közel merészkedett Jézushoz. De aztán letérdelt előtte, s bizakodó szavával hitvallást tett Jézus isteni hatalmáról. Amikor – a Királyok könyve szerint – a szíriai Naamán keresett leprájára orvoslást Izraelben, s megérkezett királya levelével Izrael királyához, az így kiáltott: „Hát Isten vagyok én, hogy halált vagy életet tudjak osztogatni?" (2 Kir 5, 7) Ez az evangéliumi leprás hitte, hogy Jézusnak van *hatalma* erre, csak *akaratán* múlik, hogy meggyógyítsa őt.

Jézus – az evangélista szerint – *fölindult* a leprás kérésének hallatán. Megesett a szíve rajta? Némely kéziratban valóban ezt olvashatjuk, de a szövegkritika szerint megbízhatóbb a másik, a nehezebben értelmezhető *fölindult* ige. Haragudott volna? Talán azért, hogy ez a leprás megszegte a törvényt? De hiszen bizakodásában tette, s Jézus maga is jóváhagyta a tettét: meggyógyította, nem is akár-

hogy, hanem úgy, hogy előbb megérintette a testét. Vagy azért haragudott Jézus, hogy ez a gyógyulásért fohászkodó ember kimondja s elhíreszteli az ő isteni hatalmát? Valóban lelkére kötötte: „Vigyázz, ne szólj erről egy szót se senkinek!" Dehát miért nem akarta, hogy kiderüljön, mire képes? Mi az a különös kettőssége rejtőzködésnek s magamegmutatásnak, amely olyan sokáig jellemezte az emberek közt való jelenlétét? Talán megértjük ezt, ha a költőkre gondolunk. A jó vers: egyszerre elrejt s fölmutat valamit. Mintha meg akarná tréfálni az olvasót, pedig csak a figyelmét igényli. Talán van egyszerű költészet is, de a nagy költészet inkább csak látszik egyszerűnek. Az egyszerűség a reklámszöveg erénye, az igazság, a szépség s minden valódi érték: elrejtett kincs, akárcsak az evangéliumi Isten országa, akként kell megmutatni. Jézus így nyilatkoztatta ki az Atya titkait, még inkább önmagát. Beleillik hát a leprás történetébe egy ilyenfajta óvás: „Állj! Ne siessük el a dolgot! Sokat kell még addig ázni-fázni, tépelődni és imádkozni, amíg ez ilyen világosan megfogalmazódhatik!"

De a legújabb biblikus közvélemény épp a *fölindult* szó magyarázatát mégsem ezen a tájon keresi. Profán, rabbinikus és apokrif párhuzamokat idéznek arra, hogy „a gyógyítás igen sok csoda-elbeszélésben a csodatevő pneumatikus fölindulásával kezdődik. Ez a szó tehát Jézus „elkeseredett küzdelmére utal, amelyet a halálhoz hasonló betegséggel vív", hasonló tehát a Lázár föltámasztásának történetében szereplő „szíve mélyéig megrendült" fordulathoz (Jn 11, 38; R. Pesch: Das Markus-evangelium I, 144). Pneumatikus, vagyis Lélek-sugallta fölindulás? Ha beletartozik is ez a fordulat az evangéliumon kívüli csoda-elbeszélések megszokott nyelvi kelléktárába, bizonyára nem

véletlen, hogy az evangéliumban épp itt szerepel. Hadd mondjuk nagyon pórias szóval, hogy Jézust „kihozta a sodrából" az egész esemény: a leprás bátorsága, hite s nyomorúsága. Az életét ő is olyasféleképpen élte, mint mi: célokat tűzött ki maga elé, terveket dolgozott ki, s lépésről lépésre igyekezett előre haladni annak a szolgálatnak az útján, amelyet az Atya rótt rá. De a mi életünkben is vannak megrázó, váratlan események, amelyek hirtelen állásfoglalásra késztetnek, és halomra döntik a terveinket. Jézus sem úgy „játszotta végig" a szerepét, mint egy színdarabot, amelynek minden szavát, mozdulatát rég megtanulta már. Talán épp itt eljutott egy olyan ponthoz, ahol át kellett adnia magát a pillanat parancsának: lesz, ami lesz, ezt az embert meg kell gyógyítani.

Ez a Jézus előtt térdre hulló leprás hatalmasan illusztrálja mindazt, amit az evangéliumban a kérő imádságról olvashatunk. Jézus pedig – egy leprást gyógyított meg, de ezzel minden leprást „rehabilitált". Nem állt épp közéjük. Úgy sem, hogy betegségüket magára vette volna, úgy sem, hogy egész életét ápolásukra, gyógyításukra szentelte volna. Arról nem is szólva, hogy csodával nem szerzett mindnek gyógyulást. Az egész emberiséghez volt küldetése, nem köthette le magát egy ilyen sajátos sorsú kisebbséghez. De amikor vállára vette a keresztet, és vállalta sebeinket, kékségeinket, akkor szolidaritást vállalt velük is. Kivetettségükkel, míg kifelé haladt a városból. Tisztátalanságukkal, amikor fölszögezték és fölkiáltott: „Istenem, Istenem, miért hagytál el engem" (Mk 14, 34). Szolidáris lesz velük az ítéleten is, amikor azt mondja majd: „Amit közülük eggyel tettetek, velem tettétek, amit egytől megtagadtatok, tőlem tagadtátok meg" (Mt 25, 40, 45).

A KENYÉRSZAPORÍTÁS

(Mk 6, 30–44; Mt 14, 13–21; Lk 9, 10–17; Jn 6, 1–15; Mk 8, 1–9; Mt 15, 32–39)

Jézusnak ezt a csodáját mind a négy evangélium elbeszéli, sőt Márk s őt követve Máté kétszer is. Jeléül annak, hogy már a Márk-evangélium megírásakor kétféle hagyományban is élt, s az evangélista a rendelkezésére álló beszámolókat nem olvasztotta egymásba, hanem egymás mellé illesztette, mintha csak nem ugyanarról az eseményről szólnának. (A bibliai hagyományban nem ritka az efféle fejlődés, egyazon eseménynek vagy ősi epikai elemnek kettős, párhuzamosan tovább élő változatát a szaktudomány dublettnek nevezi.)

Mindez arra vall, hogy az apostoli Egyház különös jelentőséget tulajdonított ennek a csodának. Ősrégi festmények azt bizonyítják, hogy ez az érdeklődés később sem lankadt: a hal és kenyér vagy később maga a kenyérszaporítás jelenete gyakran megjelenik a katakombák falán vagy később a templomokban.

Vajon miért jutott ennyire központi szerephez épp ennek a csodának a története? Hiszen az elbeszélés hallatlanul szerény. Igaz, sok embert vendégel meg benne az Üdvözítő, de még a csoda részesei közt is lehettek elegen, akik jóllaktak anélkül, hogy egyáltalán észrevették volna, mi történik velük, körülöttük. (Amint a kánai menyegzőn is csak a beavatottak tudták, hogy csoda történt.) Vagy igaza volna a negyedik evangélium szerzőjének, aki arról számol be, hogy a jóllakott sokaság nagyon is tudta, mi történt, s királlyá akarta tenni Jézust? Ezt a fordulatot a szinoptiku-

sok nem említik, s míg más oldalról alá nem támasztjuk, nyitva kell hagynunk azt a lehetőséget is, hogy János itt nem a valóságos események egymásutánját követi, hanem az élő kenyérről és a mannáról szóló beszédet készíti elő.

De ha mindenki odafigyelt is; milyen szegényes csoda kenyeret s halat adni az éhes tömegnek! A mesékben ilyenkor asztal terül válogatott ételekkel, mindennel, ami szemnek, szájnak ingere. A racionalista bibliamagyarázat divatja idején épp ezt a csoda-elbeszélést igen könnyű volt természetes magyarázattal föloldani. Azt mondták, bizonyára igen sok embernek volt ott, Jézus környezetében valamicske elemózsiája, dugdosta addig, míg úgy látszott, nem lesz mit enni, de egy nagylelkű kezdeményezés elég volt ahhoz, hogy a rejtőző tartalékok előkerüljenek, s kiderüljön: bőven jut mindenkinek. Ezzel a természetes magyarázattal nincs mit vitatkoznunk. (Kissé könnyedén mondhatnánk azt is, hogy ötezer önző, maga falatját féltő embert kedvesen kínálkozó nagy családdá alakítani van akkora csoda, mint néhány kenyérrel, hallal jóllakatni ugyanazt a sokaságot.) Azt azonban megállapíthatjuk, hogy a kenyérszaporítás jelentőségét nem annyira az esemény látványos volta, természet rendjét megtörő csodálatossága adta, hanem inkább Jézus tettének gesztus-értéke. Aki kenyeret ad, az uralkodói módon viselkedik. Ennyiben a kenyérszaporítás hasonlít a jeruzsálemi ünnepélyes bevonuláshoz, s csaknem zászlóbontás-értékű messiási tett. Úgy látszik, valami igazság mégiscsak van a negyedik evangélium beállításában.

Annál inkább gondolhatunk erre, mert ennek az értelmezésnek valami nyoma a szinoptikusok beszámolóiban is fölfedezhető. Azokban, mint már említettük, nincs

szó arról, hogy a jóllakott tömeg királlyá akarta volna tenni Jézust. De Márk arról ad számot, hogy az apostolok – Jézus parancsára – ötvenes, százas csoportokban telepítették le a sokaságot (6, 40). Ezek Mózes sivatagban vándorló népének szervezési egységei. Arról is szól, hogy zöld gyepre ültették őket. Ha ez a megjegyzés valóságos természeti környezetre utal, akkor páratlan az egész evangéliumi hagyományban. Épp azért alapos okunk van arra, hogy inkább irodalmi utalásként értelmezzük. Ha az, a 23. zsoltárra utal, amelyben Jahve mint jó pásztor „zöld gyepre" telepíti le nyáját, s „asztalt terít" neki ellenségeinek színe előtt. Ne feledjük a csodáról szóló elbeszélés bevezető mondatait: „Amikor (Jézus) ... látta a nagy tömeget, megesett rajtuk a szíve. Olyanok voltak, mint a pásztor nélkül való juhok." Az elbeszélés megfogalmazói Jézus tettét pásztori tettnek tekintik, s ez már nagyon közel vezet ahhoz, amit megint csak Jánosnál olvashatunk, hogy a kenyérszaporításkor szétosztott s megsokasított kenyér a mannát, a pusztai vándorlás csodálatos kenyerét idézi.

Lehet, hogy később, évtizedek múlva el is homályosult a kenyérszaporításról szóló elbeszélésnek ez a legősibb jelentése. Akkor azonban előtérbe lépett egy másik hasonlóság, s az újra aláhúzta ennek a történetnek sajátos jelentőségét. Az evangéliumi elbeszélés szövege nemcsak ószövetségi emlékeket villant föl, hanem előre is utal *az utolsó vacsora történetére.* Figyeljük csak meg! Kenyérről s halról esik szó, de a kettő közül mindvégig a kenyérre irányul a figyelmünk, Jézusnak vele kapcsolatos mozdulatait látjuk magunk előtt: „Fogta ... hálát adott (eucharisztészasz)..., megtörte..., odaadta..." ezek az igék mind fontos szerepet játszanak majd az utolsó vacsorán, az Oltáriszentség alapításakor. Az elbeszélő

olyan szavakkal idézi föl a kenyérszaporítás csodáját, amelyekben keresztény olvasó ráismer a szentmise kulcsszavaira. A csodálatosan megsokasított kenyér fölidézte a manna-csoda emlékét. De maga mégsem Jézus igazi, végleges ajándéka, mint a jóllakottak hiszik, hanem megint csak előkép. Előreutal arra a kenyérre, amelyet azóta is tör s oszt az apostoli Egyház Jézus nevében és Jézus megbízásából, s amely valóban táplálja Isten népét a történelem sivatagi útján.

Hadd említsük még, hogy vannak ebben a csodáról szóló elbeszélésben apró, emberi mozzanatok, amelyekre külön is érdemes figyelnünk. Ilyen az, hogy Jézus csodatettének kiindulópontja egy önként odakínált adomány: az a néhány hal és árpakenyér. Ha beleképzeljük magunkat a névtelen adakozó helyzetébe, egészen elámulunk. Ő maga jóllakhatott volna azzal az élelemmel, még néhány barátját is megvendégelhette volna. De milyen reménnyel adta közre ezt a keveset; neki se lesz, másnak meg mi jut belőle? Provokálni akarta a csodát? Ha valami, hát az áldozatkész szeretet bátor s nagylelkű gesztusai provokálhatják ma is Isten csodatevő kedvét.

A másik apró megfigyelni való az apostolok szerepe. Jézus úgy intézi, hogy tevékeny munkásai legyenek a csodának. De azt nem akarja, hogy a bőség biztonságérzetével ültessék le a sokaságot. Kezük között szaporodik az eledel. Ámulva látják, a szomszédnak is marad még, jut a tizediknek, a századiknak is, s tán csak a végén, a maradék összegyűjtésekor támad fogalmuk arról, mi fogyhatott el itt. Az apostolok kenyérosztó mozdulata ma családapák mozdulatában s a szolgáló szeretet nagy hőseinek életében újul meg.

„ÉN VAGYOK, NE FÉLJETEK!"

(Mk 6, 45–52; Mt 14, 22–33; Jn 6, 16–21)

A kenyérszaporítást követő estén valahogy azt várnánk, hogy Jézus majd összeül tanítványaival (akik, mint mondtuk, tevékeny részesei voltak a csodának), megbeszélik a jelentős, gesztus-értékű csodatett tanulságait, esetleg énekelnek, imádkoznak együtt, egy kicsit sütkéreznek közös és kölcsönös örömükben. Ehelyett Jézus csónakba ülteti az apostolokat, meghagyja nekik, hogy evezzenek át a tó túlsó partjára, maga pedig fölmegy a hegyre, hogy ott egyedül imádkozzék. Mintha szándékkal rontaná el a szépnek ígérkező este közös jó hangulatát.

A tetejében éjszaka erős ellenszél támad, az evezősök nehezen küszködnek vele. S ekkor a vízen járva megjelenik Jézus a csónak közelében. De mintha nem azért jött volna, hogy segítsen. Se szó, se beszéd, egyszerűen el akar haladni a bajoskodók mellett, oly érdektelenül, hogy rá sem ismernek, azt hiszik, kísértettel van dolguk. Egyéb se hiányzott ezeknek a fáradt, értetlen, félelemmel és szorongással teli embereknek! Kiáltozni kezdenek, a hajón pánik tör ki. Ekkor szólítja meg őket Jézus: „ Bizalom! Én vagyok, ne féljetek!" Beszáll közéjük, s egyszeriben ellankad a szél is.

Az evangélista megjegyzi, hogy az apostolok teljesen értetlenül álltak a történtek mellett. De mi sem könnyen igazodunk el Jézus szándékai közt. Tulajdonképpen egy *kinyilatkoztatásnak* vagyunk itt tanúi, mi is, az apostolok is. Az „én vagyok" valószínűleg szándékosan idézi a *Jahve* nevet; a *Jahve* szó jelentése: aki van. De ehhez a fölemelő kinyilatkoztatáshoz milyen zűrzavaros út vezetett el!

A kenyérszaporítás örömétől egyenesen is el lehetett volna jutni idáig, mire volt jó a félelmek, félreértések, megaláztatások egész sorozata? Erre a kérdésre egy a felelet. Jézus valóban kinyilatkoztatást ad, boldogítót, kitüntetőt, de azt akarja, hogy az apostolok megérezzék: amit hallanak, az nem egyszerűen álmaik beteljesedése, sokkal több, fönségesebb annál.

A Krisztus titkaiba való beavattatáshoz azóta is hozzátartozik a magánynak és a sötétségnek megtapasztalása. Az tisztítja meg szívünket a gőgtől, a kisszerűségtől, hogy egészen Istené lehessen.

„VISSZAADTA ŐT ANYJÁNAK"

(Lk 7, 11–17)

A városok kapuja sok boldog és megrendítő találkozás helye. A falak közt, mint valami kút, emberek s nemzedékek életét őrzi a város. Odakint pedig kinyílik a messzeség, s a világ minden tájáról idegyűlnek az utak.

Naim kapujában most két menet, két embercsoport találkozik. Az egyik befelé igyekszik: középpontja Jézus, vidáman, hangosan haladnak mellette a tanítványai s „nagy néptömeg". Talán csodákról beszélnek, amelyeknek tanúi voltak, talán a Mester szavait idézik, magyarázzák, de az is lehet, hogy a jövő esélyei foglalkoztatják őket, friss, majdnem mámoros remények.

A városkapunál torlódás támad: belülről gyászoló menet tart a temető felé. Itt is „nagy tömeg"-ről van szó, érthető, mert nagy a gyász is: egy özvegyasszony temeti egyetlen

fiát. A temetés mindig szomorú, de ha felnőtt ember halott szüleit temeti, akkor szomorúsága az élet rendje szerint van. Itt anya gyászolja gyermekét, s özvegy anya, egyetlen fiát.

A találkozást nem részletezi Szent Lukács. De ismerjük az efféle pillanatokat. A halál nagy úr, annak a színe előtt fölszínesnek látszik minden emberi öröm. Hiába, gyöngék vagyunk, nagyon gyöngék – ez csapja meg hirtelen az örvendezőket.

Jézus azonban nem húzódik félre, mint a többiek. Ránéz az özvegyre, megesik rajta a szíve, és megszólítja: „Ne sírj!" Aztán már a halottnak parancsol: „Ifjú, mondom neked, kelj föl!" – „A halott fölkelt és beszélni kezdett. Jézus pedig visszaadta őt anyjának" – írja tömören az evangélista.

Ez az egyszerű nyelvi fordulat természetesen zárja a történetet, de egyúttal összekapcsolja Jézus halott-támasztó csodatettét Illésével és Elizeusával (1 Kir 17, 23; 2 Kir 4, 37). Csakhogy Illés és Elizeus kérésre tett csodát, sőt félig-meddig köteles szolgálatként. Erőlködtek, és sok imádság árán sikerült csodatettük. Jézus „nagyobb náluk": hiszen itt ő volt a kezdeményező, s mindvégig szuverén hatalommal cselekedett, mint aki valóban *Úr* (13. vers!).

„Visszaadta őt anyjának." Azon túl, hogy fölidézi a két ószövetségi elbeszélést, ez a fordulat másra is utal. Ne feledjük: Jézust a *szánalom* indította beavatkozásra. Mond még majd ilyet is: „Azt hiszitek, azért jöttem, hogy békét hozzak a földre? Nem azt, hanem meghasonlást. Ezentúl ha öten lesznek egy házban, meghasonlanak egymással: három kettő ellen, kettő három ellen. Szembeszáll az apa a fiával és a fiú az apjával, az anya a lányával és a lány az anyjával, az anyós a menyével és a meny az anyósával"

(Lk 12, 51–53). Isten országa, amit meghirdet, a családnál is nagyobb; maga is elhagyta érte saját családját. De a családot nem az védi, tiszteli legjobban, aki mindennél többre tartja. S a kemény szavak meg az elszánt mozdulat mögött – feledhetetlen Jézusnak ez a most megfigyelt mozdulata is.

Azóta is sok fiút „visszaadott anyjának". Hiszen Isten szeretetéről szóló örömhírével, amelynek a nagypéntek és a húsvét adott halált legyőző nyomatékot, mélységet, magasságot nyitott a szülői s a gyermeki szeretet mögé is.

„HOGY LÁSSAK!"

(Mk 10, 46–52; Mt 20, 29–34; Lk 18, 35–43)

Hogy az evangéliumi csoda-elbeszélések mögött van megbízható történelmi valóság, azt aligha lehet kétségbe vonni. Még ellenfelei sem vonták kétségbe, hogy Jézus olyasmit tesz, ami emberi erővel meg nem tehető: azt állították róla, hogy „Belzebúbnak, az ördögök fejedelmének segítségével űzi ki az ördögöket" (Mk 3, 22). Azt viszont nehéz, sokszor lehetetlen is eldönteni, hogy egy-egy csodáról szóló beszámoló részleteiben mennyire hű a valóságos eseményhez. Okkal gondoljuk, hogy sokszor stilizálva, áttételesen ábrázol; nem azért, hogy megtévesszen, vagy nagyobbnak tüntesse föl az eseményt; hanem hogy áttetszőbbé tegye, esetlegességeitől megtisztítsa, szinte elébe járjon annak, hogy a régmúlt történetét saját életünkre alkalmazzuk.

A jerikói vaknak még a nevét is följegyzi az evangélium. Bartimeus ül az út mellett, s koldul, amikor meghallja,

hogy Jézus halad el előtte. Kiáltozni kezd: „Dávid fia, Jézus, könyörülj rajtam!" A *Dávid fia* megszólításnak politikai súlya van. Maga Jézus sem szerette, ha így szólítják. Csitítják is a vakot: hallgasson! De ő csak kiált, mind hangosabban. Jézus megáll: „Hívjátok ide!" A vak eldobja köpenyét, föláll és Jézushoz siet. „Mit akarsz, hogy tegyek veled?" „Rabbuni, hogy újra lássak!" „Menj, hited meggyógyított!" A vak valóban visszanyeri látását, de nem megy el, hanem inkább követni kezdi Jézust.

Ebben az elbeszélésben igen sok a konkrétum. De mindennek van jelentése is. A vak bátrabb a látóknál. Nagy nyomorúságában közelebb jut az igazsághoz, mint azok, akik nem merik Jézust igazi nevén nevezni. Kiált: teheti, neki nincs vesztenivalója. De ez a kiáltás már a közelgő jeruzsálemi bevonulás lelkesedését idézi. Amikor pedig magához hívja Jézus, eldobja a köpönyegét is. Már tudja, hogy minden rendben van. S a bátor „Dávid fia" megszólítást a bizalmas „rabbuni" váltja föl, amit Márk görög szövegében is arámul közöl. „Mesterem!" – hogy volt mestere ez a Jézus, akivel személyesen még nem találkozott? Elég volt ehhez az, amit hallott róla! Tudta ő, kinek s mit kiált! A szegények, a nyomorultak, az útfélre vetettek biztos érzékével többszörös közvetítésen át is ráismert benne Isten emberére. Ez az a *hit,* amit csodával jutalmaz az Üdvözítő.

Máté *két* vakról beszél, hogy ezzel nyomban értésünkre adja: ugyanaz a Jézus, aki visszaadta Bartimeus látását, ma is köztünk jár, a mi kérésünket is meghallgatja. Egy mai magyar költő (Toldalagi Pál) így imádkozott „látása" tisztaságáért:

Emelj magasba, Istenem, mint gyermekét az apja,
az édes fénybe hirtelen, a mosdató magasba,
hogy tiszta és hogy jó legyek, hogy szeressem a
szépet,
hogy láthassam a lényeget, hogy lássak is, ha nézek.

Látni, nemcsak nézni vagy nézelődni: mennyire vonzó program ez. Szemünk, értelmünk, hitünk látásáért a jerikói koldus mellől kiáltunk Dávid fiához. Aki észrevette, hogy vak, s kiált, az már látni kezd.

„KIMENT A MAGVETŐ VETNI”

ELUTASÍTÁSOK

Jézusról azt írja Szent Pál, hogy Istennek „minden ígérete *igenné* lett benne" (2 Kor 1, 20). Az evangéliumban valóban lámpással kell keresnünk azt a néhány esetet, amelyben elutasította a hozzá fordulókat.

Az egyik ilyen elutasító mozdulata nyilvános működésének kezdetéről való. Egy szombatnapon (tulajdonképpen péntek este, mert a zsidók időszámítása szerint a nap alkonyattól alkonyatig tart) a kafarnaumi zsinagógában tanított, aztán Simon-Péterhez ment, hogy ott töltse az éjszakát meg a szombati nyugalom idejét. Meggyógyította Simon anyósát, s a szombat elmúltával sok beteget hoztak elé. Sokat meg is gyógyított, nem meglepő, hogy reggel még nagyobb tömeg kereste. Csakhogy addigra ő már elvonult – imádkozni, egy elhagyatott helyre. Simon s barátai megkeresték. Szavukat öröm fűtötte, de egy csöpp méltatlankodás is: „Mindenki téged keres!" Jézus válaszán volt mit meggondolniuk: „Menjünk máshová, a szomszéd falvakba, hogy ott is hirdessem (az evangéliumot), mert ezért jöttem." Ha nem félünk továbbgondolni a jelenetet, azt kell mondanunk, hogy ezzel már indultak is. Búcsúvétlen: hiszen ha visszatérnek csak egy elköszönésre, tetszik, nem tetszik, ott kell maradniuk.

Márk elbeszélése szerint Jézus egy gonosz lélektől megszállott ember provokációjára tette első gyógyító csodáját (1, 23–28). A másodikra sem kérték: egyszerűen megtudta, hogy házigazdájának, Simon-Péternek beteg az anyósa, s kéretlenül meggyógyította (1, 29–31). Mindennek elment a híre, s aztán már nem akart vége szakadni a kérésnek, a betegek zarándokmenetének.

Az evangéliumi hagyomány később, a kenyérszaporítással kapcsolatban említi, hogy Jézus „szánta a sokaságot" (Mk 8, 2). Úgy látszik, nemcsak az éhség indította szánalomra, hanem a betegség is. Annál inkább, mert az ő szánakozása több önkéntelen, emberi megindulásnál. Kifejezése annak a szánalomnak is, amellyel Isten tekint minden nyomorultra. Ezért tett Jézus annyi csodát. Hogy aki nem juthatott a közelébe, az is tudhassa: van Isten, hatalmasabb a rossznál, aki nem nézi közönyösen a szenvedőt, s ha mégsem segít, az nem a gyöngeség vagy a feledékenység jele.

„Szánta a sereget": meggyógyította a betegeket, de mégsem azért jött, hogy a világ ezernyi baját egyenként reparálgassa. Nem mintha könnyen vette volna a mások nyomorúságát. Lázár halálának hírére még könnyet is ejtett. De könnyes szemmel is világosan látja a legfontosabbat: örömhírt kell hirdetnie. Az egészség is Isten ajándéka, s az egészség visszaadása jel, amely Isten szeretetére mutat rá. De ha Jézus elveszne a betegek gyógyításában, akkor földi várakozásokat betöltő jótettei egykettőre elveszítenék Istenre utaló jellegüket, nem volnának *jelek* többé. Jézus elsősorban Istennel tartozik az embereknek, az égboltot kell a fejünk fölé nyitnia. Nem hazug égboltot, üres ígéretekkel: azért tesz fogható csodákat, azért érzékeny minden földi jajra. De mégis *eget*, amely nemcsak kielégíti hanem ki

is tágítja az emberi szív vágyakozását. „Szem nem látta, fül nem hallotta, emberszívbe be nem hatolt, amit Isten azoknak készített, akik szeretik őt" (I Kor 2, 9).

*

Egy másik elutasítás emlékét Lukács őrizte meg. „Egy ember a tömegből" Jézushoz fordul: „Mester, mondd testvéremnek, hogy ossza meg velem az örökséget!" Efféle ügyekkel gyakran fordultak a törvénytudókhoz, s azok minden hivatalos rang vagy hatalom nélkül, egyszerűen tekintélyük alapján igazságot is tettek a családi pörpatvarokban. Jézus azonban nem vállalja ezt a föladatot. „Ó ember, ki tett engem bíróvá vagy közvetítővé köztetek?" S Lukács evangéliumában itt következik aztán a tanítás arról, hogy függetlenednünk kell az anyagiasságtól, mert életünk (értéke) „nem attól függ, hogy mink van".

Szerénykedik Jézus? Épp ellenkezőleg. Nem sokallja, hanem kevesli azt, amire megkérték. „Hatalma" nem arra való, hogy ilyen csip-csup ügyek eldöntésével vesződjék. Salamon a maga királyi bölcsességét azzal mutatta meg asszonyi könnyek s jajveszékelés közt, hogy kardot hozatott, és elrendelte egy élő csecsemő kettéhasítását. Akkor elállt a lélegzet mindenkiben, s a hirtelen támadt megdöbbenés tévedhetetlenül föltárta az igazságot. Jézus is kardot vesz elő, s nem az örökséget osztja szét vele, hanem a szívet próbálja kifejteni abból a szövevényből, amely a bírhatóhoz kötözi.

Igaz: a szeretet nem teszi fölöslegessé az igazságosságot, s az evangéliumra, a nyolc boldogságra meg a túlvilági reményre hivatkozva nem hagyhatjuk megoldatlanul a földi

javak elosztásának égető kérdéseit. De maga Jézus mégsem azért jött, hogy földi örökségünket egyenlően fölossza köztünk, aminthogy forradalmat sem hirdetett az igazságtalan társadalmi rend megdöntésére. Rövid életét a *leglényegesebb* tisztázására szánta, s meghalni sem úgy akart, mint egy társadalmi forradalom vezére. Nem állította ezzel, hogy a vagyonáról, a földi örökség őt megillető hányadáról mindenkinek le kell mondania. Azt sem, hogy nem hősi és Istennek tetsző dolog a társadalmi igazságtalanságok megszüntetéséért harcolni, egy ilyen harc vértanújaként meghalni.

De a biblikusok szerint az a mondat, amelyet Lukács Jézus ajkára ad, még Mózestől is megkülönbözteti az Üdvözítőt. Mózes az Exodus szerint agyonütötte azt az egyiptomi munkafelügyelőt, aki jogtalanul bántalmazott egy izraelitát. Egy szemtanú riadt kérdéseként hangzott el másnap a mondat, amelyre rájátszik Lukács szövege: „Ki tett téged főnökké és bírává fölöttünk?" (Kiv 2, 14). Mózes Isten evilági országának bírája és főnöke volt. Jézus azt vallja majd Pilátus előtt: „Az én országom nem evilágból való."

„SZÁMON KÉRIK TŐLED LELKEDET"

(Lk 12, 16–21)

Jézus ebben a példabeszédben egy gazdag emberről beszél, akit annyira elborított a gazdagsága, hogy a vagyonán túl nem tudott, nem is akart másra figyelni. Folyton dolgozott, tervezgetett, még vágyai is a fogható, földi

javak élvezetére irányultak. Arról álmodozott, hogy rövidesen eljön az idő, amikor végre azt mondhatja magának: „Ember, van annyid, hogy sok évre elég. Pihenj, egyél, igyál és élj jól!" Ekkor szólt rá az Isten: „Esztelen! Még az éjjel számon kérik tőled lelkedet. Amit gyűjtöttél, kire marad?"

A gazdag ember történetében az a legmegrendítőbb, hogy nem tett semmi olyat, ami törvénybe ütközött volna. Még megfoghatóan bűnös mulasztást sem vet szemére Jézus. (Például azt, amit a próféták gyakran fölróttak a gazdagoknak, hogy üzleteik kedvéért megszegték az ünnepi előírásokat, vagy hogy megcsalták, kifosztották a szegényt.) Ez a példabeszédbeli gazdag ember a mi lelkitükreink szerint naponta megvizsgálhatta volna a lelkiismeretét, s nem talált volna okot a bűnbánatra, élete megváltoztatására. Mégis végzetesen elrontotta az életét. Egyszerűen azzal, hogy nem arra figyelt, ami igazán fontos.

A gazdagodás kísértései ma is körülveszik az embert. S aki úgy érzi, hogy őt a vagyongyűjtés vágya nemigen izgatja, a világ, az élet gazdagsága azt sem hagyja érintetlenül. Ma a kispénzű ember is „gazdagabb", mint régen a legvagyonosabbak. Ennek megfelelően soha nem látott étvágy, sokféle, s hozzá tagadhatatlanul egészséges kíváncsiság fordít mindnyájunkat a világ, az emberek felé. Utazásokon jár az eszünk, könyveket, újságokat forgatunk, moziba járunk, képeket, lemezeket gyűjtünk, új meg új érdekességeket fedezünk föl mindenütt, rá sem érünk elidőzni egy-egy kedvesebbnél. A szórakoztató ipar aztán mesterségesen is gondoskodik arról, hogy érdeklődésünket ébren tartsa, étvágyunkat a képtelenségig fokozza,

hogy sose lakjunk jól, hanem mindig újra éhezzünk. Ebből remél hasznot. Mindebben nincs semmi rossz, sőt minderre szükségünk is van ahhoz, hogy embernyi ember váljék belőlünk. A baj ott kezdődik, ha elveszünk a sokfélében s a mulandó, földi érdekek közt.

Valamire még érdemes odafigyelnünk ezeknek az evangéliumi mondatoknak latolgatása közben. A „lélek" szót mi magától értetődő mozdulattal a test – lélek ellentétpár tagjaként értelmezzük. Az oktalan gazdagról szóló példabeszéd értelmezésébe így óhatatlanul beleviszünk valami spiritualista, anyag-ellenes szemléletet. Ez a test – lélek szembeállítás és ez a spiritualizmus azonban görög szellemi örökség, a Biblia nyelvhasználatának és magának Jézusnak nincsen köze hozzá. Az ószövetség és az evangélium nyelvében a „lelked" afféle visszaható névmás, amint az Egyház ősi imádságában is „és a te lelkeddel" annyit jelent: „és teveled is". Jézus tehát nem a halhatatlan lélek vagy az örök, szellemi értékek megbecsülésére tanít ezzel a példabeszéddel, hanem arra, hogy míg a világra figyelünk, *önmagunkról* el ne feledkezzünk. Életünk értéke nem azon dől el, hogy mink van, hanem hogy mik vagyunk.

„KIMENT A MAGVETŐ VETNI"

(Mk 4, 3–9; Mt 13, 1–9; Lk 8, 4–8)

A magvetőről – vagy inkább a magvetésről – szóló példabeszédet nem érthetjük meg akkor, ha nem tudunk egyet-mást a Jézus korabeli Palesztina mezőgazdaságáról.

Jézus környezetében nem úgy művelték meg a gabonaföldeket, mint manapság. Vetéskor megdolgozatlan földre szórták ki a magot, s utólag szántották be a már bevetett földterületet. Így történhetett meg törvényszerűen az, amiről a példabeszéd is beszámol, hogy sok mag rossz helyre hullott.

A példabeszéd háromféle kudarcot sorakoztat föl: Némely mag az útfélre esik, ott aztán be se szántják, egyenesen kőre fölcsipegetik a madarak. Némelyik kőre hullik – azt se láthatta, kerülhette ki a magvető –, nem kap nedvességet, s elszárad. Más meg tövisek közé kerül, azok hamarosan elfojtják. A három balsiker új meg új fájdalmas meglepetést jelent, amelyek egymásra tetéződnek, s meglehetősen hosszú ideig egészen lefoglalják figyelmünket. Pedig gondolhatnánk, hogy az egész magvetés sorsa szempontjából ezek az egyenként fájdalmas kudarcok valójában jelentéktelenek. Hamarosan fordul is a kép. A hármas kudarc után – legalábbis Márk és Máté szövegében – egyetlen tömör mondat hármas eredményről tudósít. Márknál például így: „Más mag a jó földbe hullott, kikelt, kifejlődött, termést hozott: harminc-, hatvan-, sőt százszorosan."

A szövegben egyensúly van a három balsiker s a három eredmény között, de aszimmetrikusan. A balsikerek bemutatására hasonlíthatatlanul több szót szán az elbeszélő. Késlelteti a jó hír bejelentését, szinte megmerít a keserűségben. De aztán egyetlen mondatban pazarul kimondja azt, ami nemcsak vigasztalásunk, hanem mindent elborító örömünk lehet. A „siker" mértéke sokkal nagyobb a kudarc mértékénél. A valóság mérlege más, mint a mi aggódó észlelésünk sejtelmei. A jó és a rossz küzdelmében erősebb-

nek látszik a rossz, nagyon gyöngének, esélytelennek a jó. Valójában fordított a helyzet. A jó sokkal hatalmasabb, csakhogy az ő erői rejtve munkálkodnak, elsöprő, boldog győzelme később lesz nyilvánvaló.

„A MAG ISTEN IGÉJE"

(Mk 4, 14–20; Mt 13, 18–23; Lk 8, 11–15)

A magvetőről szóló példabeszédhez mind a három szinoptikus evangéliumban hozzákapcsolódik egy magyarázat (Jánosnál maga a példabeszéd sem kerül elő). Ez mindannyiszor Jézus ajkán hangzik föl, a biblikusok mégis arra gondolnak, hogy későbbi keletű, nem magától Jézustól ered. Mi teszi ezt valószínűvé? Először is sok olyan szó és szókapcsolat szerepel ezekben a magyarázó mondatokban, amely sehol máshol nem fordul elő az evangélium szövegében, de gyakori az apostoli Egyháznak erkölcsi oktatásokat tartalmazó írásos emlékeiben. Még szembeötlőbb az, hogy ez a magyarázat nem egészében értelmezi a példabeszédet, hanem úgy kezeli, mint egy allegóriát, s egyenként lefordítgatja minden részletét. Nem lehetetlen, hogy Jézus is alkalmazott allegorikus képkapcsolatokat, de az nagyon valószínű, hogy épp ezt a magvetőről, magvetésről szóló példabeszédét nem allegóriának szánta. Abból is gyanítható ez, hogy az allegorikus értelmezés másra irányítja az érdeklődésünket, mint az eredeti példabeszéd. Többé nem a magvetés sorsa foglalkoztat elsődlegesen, hanem magunkba nézünk, s azt vizsgáljuk: én milyen föld vagyok Jézus magvetése számára?

Joga volt az evangélistának ahhoz, hogy Jézus ajkára adjon egy olyan értelmezést, amelyről neki tudnia kellett, hogy nem Jézustól való? Miért ne lett volna joga hozzá? Az apostoli Egyház a föltámadott Jézus tekintélyével tanított, számon tartotta Jézus szavát: „Aki titeket hallgat, engem hallgat" (Lk 10, 16). Filológiai érzékenysége nem volt: meghamisítani nem akarta Mesterének evangéliumát, de azon sem igyekezett, hogy világosan elhatárolja egymástól a tanításnak azt a részét, amely szó szerint Jézustól származik, meg azt, amit értelmezésként ő maga fogalmazott meg. Hisz ez az elválasztás félrevezető lett volna, mert valami mondvacsinált tudományos igényesség nevében elmosta volna az egyetlen lényeges igazságot, hogy az Egyház az élő Krisztus élő üzenetét hirdeti.

Bátran követhetjük hát az apostoli Egyházat ennek a példabeszédnek olvasásakor, s ha először a későbbi értelmezéstől függetlenedve próbáltuk kiolvasni a szöveg eredeti, elsődleges jelentését, most bátran komolyan vehetjük, s magunkra vonatkoztathatjuk azt az alkalmazott értelmet is, amelyre az allegorikus kifejtés mutat rá.

Isten igéje bennünk is teremni akar. Mik az akadályai ennek? A sátán talán a lustaság ördöge, talán a kishitűségé. A kísértések az ősegyház szóhasználatában elsőrendűen azokat a megpróbáltatásokat jelentik, amelyek hite miatt szakadnak a keresztény emberre. A világ gazdagsága pedig manapság nagyon is eleven hatalom, hiszen a bőség korába lépünk, s nem könnyű a lényegesre figyelnünk ezer benyomás, érdekesség között. Lukács szerint ott esik jó földbe Isten igéje, ahol a *szívük legmélyére* fogadják be a hallgatók. Nekünk is így kell tennünk, ha azt akarjuk, hogy Isten országában részünk legyen.

„MAGÁTÓL"

(Mk 4, 26–29)

A jóra törekvő ember sokszor érzi úgy, hogy az ő életére is érvényes a balladabeli kőművesek tapasztalata: „Amit reggel raktak, az délre leomlott, amit délben raktak, estére leomlott." Milyen gyönge és tünékeny a jó, amit nagy fáradsággal próbálunk fölépíteni, s mekkora hatalma van a rossznak, amit nem hívunk, nem keresünk, mégis minduntalan megjelenik, mintha mindegyre kikacagná buzgólkodásunkat.

Az efféle tapasztalatok között élő ember meglepve, majdnem hitetlenkedve olvassa az Isten országáról szóló példabeszédek között azt, amelyik a magától növekedő vetéshez mondja hasonlónak az Isten országát. „A föld magától terem" – jelenti ki Jézus, görögül számunkra is ismerős szóval: automaté, automatikusan.

Mit tegyünk mást, Jézusnak mégis el kell hinnünk, hogy életünk igazán fontos története nem a mi vergődő, kudarcokkal teli, nemegyszer kétségbeesett küzdelmünk a gyönge, tünékeny jóért, hanem Isten kegyelmének, szavának meggyökerezése, szárba szökése, termőre fordulása bennünk.

Miért mondta el Jézus ezt a példabeszédet? Talán a cselekvés lázában élő embereket akarta csöndre, békességre inteni. De még valószínűbb, hogy egyszerűen bizakodást akart ébreszteni bennünk. Magunkban annyiszor csalódtunk, de nem is magunkban kell bizakodnunk, hanem őbenne!

Máté és Lukács ezt a példabeszédet nem vette át Márktól, bizonyára attól tartottak, hogy olvasóik jogcímet kereshetnének benne a lustaságra. Pedig cselekszik itt is a föld-

műves: akkor, amikor eljön az ideje, de akkor aztán rögtön, serényen. S másfelől: egy példabeszédtől nem várhatjuk, hogy az egész evangélium teljes világképét kibontsa. „Minden hasonlat sántít" – szokták mondani, „sántítanak" hát Jézus nagyszerű hasonlatai is. Vagyis önmagukban nem teljesek: Jézus tanításának egy-egy lényeges vonását emelik ki, s az evangélium egészébe illesztve kapják meg igazi értelmüket.

„CSAK EGY A SZÜKSÉGES"

(Lk 10, 38–42)

Két nővér látja vendégül az Urat. Márta, mint a jó házi-asszonyok, csupa izgalom. Nincs megállása, sürög-forog, hogy minden a legjobb legyen, amivel kedves vendégét megkínálja. Mária meg csak ül Jézus lábánál, észre sem veszi Márta igyekezetét, úgy „hallgatja Jézus szavait". Végül megszólal Márta, nem is a húgát, Jézust figyelmezteti: „Uram, nem veszed észre, hogy húgom magamra hagyott szolgálatomban? Szólj neki, hogy segítsen!" Jézus a híres mondattal felel: „Márta, Márta, te sürögsz-forogsz, és sok mindennel törődöl. Pedig egy a szükséges. Mária választotta a jobbik részt, nem is lehet elvenni tőle."

Ez a helyzet nem egészen ismeretlen előttünk. Mi is átélhettük már elszoruló szívvel, hogy egy-egy vendég érkezésekor a sütés-főzés szeretetből fakadó igyekezete elboríthatja a fontosabbat, lehetetlenné teheti a régvárt baráttal, rokonnal való igazi szótértést, személyes találkozást. Étel-ital a vendéglátásban *eszköz,* az egy lényegesnek, a

szeretet kifejezésének eszköze. Baj, ha öncélúvá válik, aminek eszköz-szerepe van, s ha úgy fordul, egészen nélkülözhető is.

A hagyományos magyarázat két életforma megszemélyesítőjét keresi a két nővérben; történetük akkor a tevékeny s a szemlélődő élet rangsorát tisztázná. De Mária aligha volt „szemlélődő alkat". Ha az lett volna, Márta rég beletörődött volna abba, hogy egyedül kell helyt állnia, hogy a húgára nem számíthat. Nem két életforma szembeállításáról van itt szó, hanem arról, hogy legszebb, legnemesebb igyekezetünket sem érezhetjük mindennél fontosabbnak. Jézus nem a tétlenséget vagy épp a testvér gondjára-bajára nem hederítő közönyt szentesíti, amikor megvédi Máriát. Inkább a figyelmet és az alázatot, amely nem vész el a jóra való törekvés üzemzajában.

Az „egy a szükséges" krisztusi tétele nem azt jelenti, hogy a keresztény leánynak nem kellene megtanulnia a háziasszonyi mesterséget, hogy éveken át másokra háríthatná az otthon emberi gondjait. Van ideje a hallgatásnak, a mindenről elfeledkezésnek. Amikor Jézus szól, a lábához kell ülni, s csak őrá kell figyelni. De Jézus is arról beszél, hogy a szeretet evangéliumát hétköznapi tettekben kell megvalósítani.

Mária és Márta: testvérek. Már csak ezért sem valószínű, hogy merőben ellentétes „alkatok" volnának, Márta nemcsak a segítséget kéri számon, hanem Mária testvéri szeretetét is. S Jézus figyelmeztetése épp ezen a ponton marasztalja el őt magát. Előfordul, hogy elvesztjük a fejünket, hogy hirtelenjében nem tudunk eszköz és cél, mellékes és lényeges között különbséget tenni. Milyen jó, hogy vannak testvéreink, s köztük valószínűleg olyan is, aki épp most

ügyesebben eligazodott a teendők között, mint mi magunk. Nem az a dolgunk, hogy saját megoldásunkat erőltessük rá mindenkire. Előlegezzünk inkább bizalmat annak, azoknak, akik más utat választottak, s kérdezzük meg néha magunktól, nem nekik van-e igazuk.

MEGTALÁLNI AZ ORSZÁGOT

(Mt 13, 44–45)

Ezt a két példabeszédet a kánoni evangéliumokban máshol hiába keresnénk, Máténak úgynevezett „különkincsei". A Tamás-evangéliumban azonban megtalálhatjuk mind a kettőnek egy érdekes szövegváltozatát. Ezekről megállapíthatjuk, hogy a Máté evangéliumában olvasható szövegtől meglehetősen eltérnek, talán a Jézus tanítását őrző szájhagyománynak másfelé kanyarodó ágáról valók.

A két szöveg összevetése azért is tanulságos, mert a Tamás-evangéliumban ez a két párbeszéd nem egymás mellett szerepel, fölépítésük sem olyan párhuzamos, sőt még tanulságuk is eltérő. Okkal következtethetünk ebből arra, hogy a két parabola egymáshoz csiszolása s egymás mellé illesztése magának Máténak a műve. Mert nála oly tökéletesen összeillik ez a két kis történet, hogy a Tamás-evangélium szerzője – ha így találkozik velük – aligha választotta volna el őket egymástól.

De miért kapcsolta s csiszolta össze az eredetileg külön hagyományozódó két parabolát Máté? Nyilván fölismerte szerkezeti rokonságukat, tanulságuk közel azonos voltát, észrevette, hogy ha összekapcsolja őket, megnöveli sú-

lyukat. Együtt többet nyomnak, mint külön-külön. A semita ember szívesen érzékeltette az egyetemességet két szélsőség párhuzamos összekapcsolásával. Mint a teremtésről szóló mondatban is: „Kezdetben teremtette Isten az *eget* és a *földet*." Vagyis a mindenséget: a két szélsőt, meg mindent, ami közte van. A két Isten országáról szóló parabola közül az elsőben egy szegény napszámosról olvasunk, a másodikban egy gazdag kereskedőről. Együtt, egymás mellett mintha azt hirdetnék: minden emberre érvényes mondanivalót képviselnek.

Az is érdekes semita sajátság, hogy Máté mindig a *mennyek* országáról beszél. Ehelyett a Tamás-evangéliumban az *Atya* országáról olvasunk. Ezt is jó megfigyelnünk, mert mibennünk a *menny* említése törvényszerűen a halál utáni élet képzetét idézi föl. Csakhogy más példabeszédekben is megfigyelhetjük, hogy ahol Máté mennyek országáról beszél, ott Márk vagy Lukács az *Isten országa* kifejezést használja. Ennek a Mátéra jellemző szóhasználatnak az a magyarázata, hogy Palesztinában lehetőleg megkerülték Isten nevét: véletlenül sem akarták megsérteni a második parancsolatot. Ennek a „megkerülésnek" egyik útja a szenvedő szerkezet használata volt, névszói kapcsolatokban pedig épp az, amivel itt találkozunk: hogy Isten helyett a *menny*ről beszéltek. („Vétkeztem az ég ellen és teellened" – mondja majd a tékozló fiú is: Lk 15, 18–21.) Ez az óvatosság teszi érthetővé Máté gyakorlatát is, aki Palesztinában, zsidó származású és neveltetésű keresztények számára írta evangéliumát.

Az első példabeszéd nagyon jellegzetes palesztinai álmokat érint. A Krisztust megelőző századokban Palesztinát

sok háború söpörte végig. A lakosságnak sokszor kellett menekülnie, s ilyenkor gyakran előfordult, hogy értékesebb holmijukat, kincseiket elásták, többnyire aztán vissza se mentek érte. (Így őrizte meg a sivatag homokja a qumráni szekta írásait – egészen napjainkig). Nem volt hát hallatlan dolog, hogy a szántóvető kincset talál, s a valóságosan talált kincsek híre hamar elterjedt, meg is sokszorozódott. Sok volt a kincskereső, még több ember álmodozott valami szerencsés véletlenről, ami egyszeriben gazdaggá tehetné. A talált kincs sorsát törvény szabályozta. Mégpedig úgy, hogy azé a kincs, akinek a földjéből előkerül. A példabeszédben szereplő napszámos ezért temeti vissza azt, amit megtalált. Eladja mindenét, hogy megvegye a földet, amelyben ráakadt. Ha egyszer az övé lesz, újra kiássa, amit most fölvetett az ásója, s mindene sokszorosan megtérül.

A Tamás-evangéliumban így olvassuk a Máté mondatának megfelelő elbeszélést: „Az országgal úgy áll a dolog, mint az emberrel, akinek a szántóföldjén elrejtett kincse volt, de nem tudott róla. Amikor meghalt, fiára hagyta. A fiú sem tudott semmit. Fogta magát és eladta a földet. A vevő fölszántotta, és megtalálta a kincset. Kezdett kamatra pénzt kölcsönözni, akinek csak akart." Ez a szöveg – rabbinikus emlékek hatására – máshová veti az elbeszélés súlypontját, mint Máté. A szorgalmas embert dicséri, akit nem riasztott vissza a kincset rejtő föld állapota (rabbinikus párhuzamokban a föld tele van gyommal!), nemcsak holt tőkét lát benne, hanem fölszántja, megműveli. Ő megtalálja a kincset.

Máténál egészen más kerekedik ki a történetből. Nem a munka dicsérete, esetleg „ki korán kel, aranyat lel" – alapon. Hanem az okosságé és a leleményes elszántságé,

amellyel ez a napszámos megragadja a hirtelen elébe nyíló lehetőséget. Máté nem részletezi az eseményeket. De elgondolhatjuk: a szántóvetőnek érdeke, hogy senki ne tudja, mit miért tesz. Eladja *mindenét* (ezt kiemeli Máté), tehát még a födelet is a feje fölül, s váltás ruháját is, feleségének, gyerekeinek minden holmiját. Háza népe sír, környezete nyilván bolondnak nézi. Ő meg *örül* (és ez az öröm is nagyon jelentős!), mert tudja, jó vásárt csinál.

Itt illeszkedik ez a történet a párjához, amely már egyenest üzlethez szokott kereskedőt állít elénk. A Tamás-evangélium szövege itt közelebb van Mátéhoz: „Jézus mondta, az Atya országával úgy áll a dolog, mint azzal a kereskedővel, akinek volt egy rakomány áruja, és talált egy igazgyöngyöt. Eladta a rakomány árut, és megvette magának azt az egy gyöngyszemet." Ez is jó vásár volt. Ennek is ugyanaz az ára, mint a megelőzőnek: a kereskedőnek mindenét el kell adnia, hogy megvehesse a gyöngyöt. Sem nem olcsóbb, sem nem drágább az a gyöngy, a minden, a teljesség itt a mérték. Máté szövegében ide is átértődik az *öröm:* örül a kereskedő is, mint a napszámos, mert megcsinálta élete nagy üzletét.

Aki rátalált Isten országára, annak mindenét oda kell adnia érte. De örömmel adja oda, mert ha mindenét adja is, az a minden semmi ahhoz képest, amit kap. Hiszen mire való az, amit mindenünknek mondunk? Csak arra, hogy odaadjuk valamiért, ami megéri, hogy mindent odaadjunk érte. Egy ilyen van, az Isten országa: ezért öröm, ha megtaláltuk, ezért okosság még az esztelennek látszó odaadás is, amivel utánavetjük magunkat.

De mit jelent az, hogy *mindent* odaadni érte? Mindenét sokféleképpen adhatja s adja az ember. Az is mindenét ad-

ja, aki lemond a családalapításról az Isten országáért; ha lélekkel teszi, s ha holtig lélekkel betölti vállalkozása mértékét. De az is mindenét adja, aki családot alapít, és gyermekeiért él meg feleségéért („mint Jézus az Egyházért" mondja majd Szent Pál Ef 5, 25). Az is, aki a szegények közt szétosztja vagyonát, az is, aki úgy bánik azzal, amije van, mintha nem az övé volna. Egy biztos: a példabeszédben a mindent odaadás egyetlen jókedvű mozdulat; a valóságban egy élet hűsége.

JÉZUS BARÁTAI

„EVEZZ A MÉLYRE ÉS VESSÉTEK KI A HÁLÓT!"

(Lk 5, 1–11)

Hajnal van vagy kora reggel, a Genezáreti-tó partján néhány halász fáradtan, kedvetlenül teregeti hálóit, arcukon, mozdulataikban egy hiábavaló munkában eltöltött éjszakának hordaléka. A járókelők reggeli frissességgel köszönnek rájuk: jó nekik, könnyű talán még tréfálkozniuk is a törődött halászok rovására.

Aztán egy nagyobb embercsoport gyűrűjében Jézus közeledik. Fölkéredzkedik Simon hajójára, hogy ne veszszen el egészen a tömegben, és a vízről beszélni tudjon a parton álló sokasághoz. A halászok elfelejtik fáradtságukat, és szívesen segítenek. Egy idő múltán elszéled a tömeg, és Jézus meg akarja jutalmazni azokat, akik jót tettek vele. „Evezz a mélyre – fordul Simonhoz –, és vessétek ki a hálót!" Simonból most kibuggyan a keserűség: „Egész éjjel fáradoztunk, de semmit sem fogtunk." Van ebben valami fölény: Istenről, az emberi élet nagy kérdéseiről csodálatos dolgokat mondtál, hallgattunk is álmélkodva. De azért ne hidd, hogy minden ilyen egyszerű! A halak járásához aligha értesz. Kedves tőled, hogy jót akarsz velünk, de rajtunk nem olyan könnyű segíteni.

De azért ezzel nem zárul le az elbeszélés, nem szakad meg Simon mondata sem. A szavak között a szemek párbeszéde is folyik, és Simon látja, hogy Jézus nem vonul vissza olyan könnyen. „A te szavadra kivetem a hálót." Aztán már csak a csodát kell elszoruló szívvel tudomásul vennie. A háló hallal telik meg, segítség kell ahhoz is, hogy egyáltalán partra vonszolják.

Simon most eszmél rá arra, kivel van dolga. Ez a Jézus a vizek titkai közt is jobban eligazodik – nála, a tapasztalt halásznál. Nem beszél a levegőbe, parancsolni tud a halaknak is, amelyeknek járását csalódásra is kész figyelemmel fürkészi, lesi a hálóvető ember. „Menj ki tőlem, Uram, mert én csak bűnös ember vagyok!" „Ne félj – felel Jézus a váratlan hitvallásra –, ezentúl emberek halásza leszel."

Ez az evangéliumi elbeszélés közel vezet a papság titkához. Az Újszövetség papja nem kovács, nem kőfaragó, hanem emberek halásza. Figyelmesen, csalódások elviselésére is készen kell vizsgálnia a vizek járását, ki kell vetnie a hálót akkor is, ha sokáig semmit sem fogott. Eredményt nem a munkája arányában remél, nem erőszakkal, hanem tapintattal dolgozik, s tudja: halnál is szabadabb az emberi lélek, meghódítása a kegyelem bravúrja.

A másik meggondolni valónk: Hozzánk is közel jön Jézus, életünk egy-egy váratlan percében fölszólít valamire, talán épp akkor, amikor sehogy sem sikerülnek a dolgaink. Kéréssel tisztel meg, aztán beavatkozik az életünkbe, megmutatja hatalmát, gondoskodó szeretetét. Ha észrevesszük, szavát fogadjuk, lélekben leborulva Urunknak köszöntjük, hivatást ad nekünk is, megengedi, hogy részünk legyen csodálatos halfogások örömében, s egész életünkben mellettünk marad.

„NEM AZ IGAZAKAT, HANEM A BŰNÖSÖKET"

(Mk 2, 13–17; Mt 9, 9–13; Lk 5, 27–32)

„Ahogy (a vámnál) elhaladt..." Föltűnő, hogy Márk ezt a Lévi meghívásáról szóló részletet ugyanazzal a nyelvi fordulattal vezeti be, mint amelyikkel a két testvérpár (Simon és András; Jakab és János) meghívásának története kezdődött (1, 16). Máté megtartja ezt a kezdetet, Lukács megváltoztatja. Bizonyára nem látott benne mást, mint egy kissé ügyetlen nyelvi klisét, amely Márk elbeszélő tehetségének fogyatékosságát bizonyítja.

Ha mégis megállunk ez ügyetlennek látszó kezdőformula mellett, egykettőre jelentőségteljesnek fogjuk találni. Nem Jézus fönségét hangsúlyozza-e, hogy „en passant" veszi észre Lévit (meg a két testvérpárt)? A nagy újszövetségi szótár majdnem tucatnyi helyet összegyűjt az evangéliumokból, ahol Jézus csak így „áthalad" előttünk, s mintegy mellesleg szól vagy cselekszik. „A Mk 15, 21-től eltekintve az evangéliumok többi mondatában mindannyiszor hangsúly esik arra, hogy Jézus áthaladóban van" – írja a szótár magyarázó szövege. Szép Ernő *Jézus Krisztus*-ára gondolhatunk:

Te másról beszélő,
Te tengerre lépő,
Te egekre néző...

Az Ószövetség egy emlékezetes teofánia (Isten-megjelenés) bemutatásakor használ hasonló fordulatot. Mózes fölmegy a hegyre, elrejtőzik egy sziklahasadékba, és láthat-

ja Jahve dicsőségét, *amint elvonul* előtte. Ez az első látásra érdektelennek tetsző nyelvi fordulat tehát valóban nem ok nélkül ragadta meg a figyelmünket. Azok közé a „rájátszások" közé tartozik, amelyek annyira átszövik az evangéliumok nyelvi anyagát, s amelyek anélkül, hogy kimondanák, Jézusnak Istennel való egyenlőségét sejtetik, inszinuálják.

„Látta..." Ez a szó is rendre visszatér az apostolok kiválasztásáról („kiszemeléséről") szóló elbeszélésekben, a Jn 1, 38-ban is. Az Ószövetségben Isten pillantása teremtő és üdvözítő hatalom. A Moria hegyét a Gen 22 szerint Ábrahám így nevezi el: „Jahve lát", mert ott Jahve meglátja, kinézi magának azt a bárányt, amelyet áldozatul kíván (22, 8; 14).

„Hogy Lévi, Alfeus fia ott ül a vámnál." Lévi nevét ünnepélyesen jelöli meg a szöveg. Megmondja a mesterségét is, amely miatt közmegvetés sújtotta, s az Isten előtt is bűnösnek tudhatta magát. A három szinoptikus evangélium közül egy, épp a Mátéé itt más nevet jelöl meg: „látott egy Máté nevű embert". Lehetséges, hogy ennek a hajdani vámosnak két neve volt. Márk és Lukács azon a nevén szerepeltette, amely később apostolnévként nem vált közismertté, a tizenkettő névsorában sem szerepel. A történetet meg akarták őrizni, de Mátét nem akarták rossz hírbe hozni annak emlegetésével, hogy őt a vámosok közül hívta maga mellé Jézus. A tapintatnak e mesterkedését maga Máté elhárította magától. Mintegy magára mutatott: én voltam az az ember. Ismerjük ezt a mozdulatot, Szent Pál is ezzel mutat magára: „Aki üldöztem Isten Egyházát" (1 Kor 15, 9).

„És azt mondta neki: Kövess engem." Legújabb szentírásfordításunk a mai stilisztikai várakozásoknak megfe-

lelően realisztikusan-anekdotisztikusan „színezi" a *mondja* szót, amely valóban gyakran ismétlődik az evangéliumok szövegében. „Odaszólt neki." Azért azt nem. Itt látszik, hogy az evangélium nem modern igényekkel megírt, de ügyetlen, szavaszegény elbeszélés. Ha a modern elbeszélő igényeket tartotta volna szeme előtt, s csak ennyi színre, szóra tellett volna a képzeletéből, valóban ügyetlen elbeszélőnek kellene mondanunk az evangélistát. De nem szegénységből használta újra meg újra ugyanazt a szót, hanem azért, mert az a szó ünnepélyes, súlyos volt. Márk nem pillanatképet készít Jézus életének egy érdekes epizódjáról, hanem jelenetet komponál. Nem az esetleges vonások színes, gazdag fölidézésére törekszik, hanem az örök vagy legalábbis maradandó elemek kiemelésére. A vihar lecsendesítésének elbeszélésekor majd azt írja: „Megfenyegette a szelet és azt mondta a tengernek: Hallgass! Némulj el!" (A legújabb fordítás itt is kicseréli az ismétlődő igét: „Parancsolt a szélnek és utasította a tavat.") (Mk 4, 39) Ugyanez a szó előkerül majd Jairus leányának föltámasztásakor is: „Megfogta a kislány kezét és azt mondta neki: Talita kum" (5, 41). Lehetne tovább sorolni az adatokat. Jézus szava nem elröppenő szó, hanem olyan hatalmas ige, mint az Ószövetségben Jahve szava volt:

> Az Úr szavára lettek az egek,
> szája leheletére az ég seregei...
> mert ő szólt és lettek,
> rendelkezett és létre jöttek (Zsolt 33, 6; 9).

Ezek után kell-e külön utalni arra, hogy a „kövess engem" fölszólításnak is sajátos akusztikája van ebben a kör-

nyezetben? Közvetlen, mindennapos jelentésén túl teljes sorsközösség-vállalást jelent Jézussal. Valójában beláthatatlan vállalkozást, amint beláthatatlan körvonalazatlan volt minden Istenhez csatlakozó ember vállalkozása Ábrahámtól Szűz Máriáig.

„Az fölállt és követte." – „Mi mondanivalója lehetett volna még egy embernek, amikor Isten maga szólt" – kérdi Schelkle. Márk nem azért írta le ezt a történetet, mintha Lévi tettében látott volna valami különös említésre méltót. Nem az a csodálatos, hogy Lévi kész volt otthagyni a vámos-asztalt, s egy szóra Jézushoz szegődött. Márk azt ünnepli, hogy Jézus szóba állt Lévivel, s nem röstellte magához fogadni.

Következik a több változatban előforduló jelenet: Lévi örömében lakomát rendez, barátait és szaktársait mind Jézus köré gyűjti. A farizeusoknak van mit kifogásolniuk. De Jézus válasza már készen áll: „Nem az egészségeseknek van szükségük orvosra, hanem a betegeknek. Azért jöttem, hogy a bűnösöket hívjam megtérésre s nem az igazakat."

Mi sokszor próbáljuk az efféle jézusi mondások értelmét úgy igazítani, hogy Jézus ezekben a bűnösökben fölismert valami eltemetett értéket, s azt emelte föl, dicsőítette meg. Kierkegaardnak azonban alighanem igaza van: „Azt, hogy valakiből apostol legyen, mégcsak valamiféle potentia oboedientialis sem alapozta meg." Isten a semmiből teremtett, s a kegyelem nem a rejtőző érték föltárására való, hanem ugyancsak a semmiből indul ki. Ez a *semmi* annak az alázata, aki bűnösnek ismeri magát. Lévié, Saulé, Péteré s mindazé, akit Jézus hívó szavával megszólított.

„MAGÁHOZ HÍVTA, AKIKET KIVÁLASZTOTT"

(Mk 3, 13)

Az izraelita vándortanítóknak is voltak tanítványai, de a mester–tanítvány kapcsolat kialakításában nem ők voltak a kezdeményezők: a tanítvány választott mestert, nem a mester tanítványt. Jézus azonban több ezeknél a vándortanítóknál. Nem egyszerűen rabbi, aki kínálja s szívesen osztogatja szellemi kincseit, hanem úr, aki kegyelmet oszt, s akinek a szólítása parancs.

A kiválasztás a mi gyalogos eszünk számára érthetetlen titok. Mi inkább azt igényelnénk, hogy Isten minden emberrel bánjék egyformán, legföljebb utólag tegyen különbséget jó és rossz ember között, amikor kit-kit érdeme szerint büntet vagy jutalmaz. Isten azonban nem játszik egyenlősdit, a mindennapos emberi tapasztalat meg az üdvösségtörténet útjait figyelő hívő tapasztalat egyformán tanúsíthatja ezt. Már az Ószövetség is kiválasztáson alapult, s lám Jézus is kiválaszt tizenkét férfit, nem mintha különbek volnának a többieknél, különleges hivatást bíz rájuk, különleges tapasztalatok részeseivé teszi őket, nem jutalomképpen, hanem kegyelem gyanánt.

Akkorhát igazságtalan az Isten? Talán nem igazságtalan, csak igazságossága másképp érvényesül, mint az embereké. Az apostolok többet kaptak, mint a többi ember, de nem azért, hogy maguknak megtartsák, vagy büszkélkedjenek vele. Kiválasztásuk: küldetés, s amit ők kaptak, azzal minket is megajándékozott Jézus, hiszen az evangélium, a húsvét örömhíre s a megváltás kegyelme általuk jut el a föld határaiig.

A kiválasztás titka ma is érvényre jut: Isten ma sem bánik egyformán velünk, nem is csak általános, mindenkire egyformán érvényes cselekvési szabályokat ír elénk, hanem külön terve van mindannyiunkkal. Ez ellen mi sokszor berzenkedünk. Néha akkor, amikor mások életének, ajándékainak láttán irigység fog el. Miért tehetségesebb ez nálam, miért nevelkedett annyival kedvezőbb körülmények között, miért oly kivételes a sorsa? Máskor a magunk kiválasztottságát hárítanánk el méltatlankodva. Miért épp éntőlem vár többet Isten, mint másoktól? Ha annyi embert üdvözít, aki önfeledt, könnyű életet él, miért kívánja épp tőlem, hogy egész életemet tudatosan az ő közelében éljem le, a róla szóló tanúságtételnek szenteljem? Nem csoda s nem szégyen, hogy ezek a kérdések megfogalmazódnak bennünk, bizonyára fölvetődtek az apostolok szívében is. Az evangéliumból azonban az derül ki, hogy Jézus nem felelt hosszú magyarázatokkal ezekre a kérdésekre. Ő vállalta a *maga* küldetését, és erős, hatalmas, biztató mozdulattal hívta azokat, akiket elsőként szánt neki az Atya. Így fordul hozzánk is. Ha rá tekintünk, meg nem értjük a kiválasztás titkát, de az egyszeriben világossá lesz előttünk, hogy ez nem megalázó, hanem fölemelő titok, amelynek vonzásába megilletődve és jókedvűen léphetünk be.

„KI A LEGNAGYOBB?"

(Mk 9, 33–35)

Az egészséges embernek természetes, Isten adta tulajdonsága az ambíció, vagyis a becsvágy. Mit is jelent ez?

Végső soron mindenképpen azt, hogy különbek akarunk lenni a többi embernél. Ez a kívánság sokszor történetéssé alacsonyodik, nemegyszer gonosz eszközökhöz nyúl. Aki maga rest vagy képtelen előrelépni, gáncsot vet a többinek, s úgy igyekszik megelőzni őket. Vagy kidolgoz egy perverz értékrendet, ha a jóban képtelen első lenni, a rosszban előz meg mindenki mást. A becsvágy efféle elfajulásai aztán sok bajt okoznak. Eltorzul az ellene forduló védekezés is. A diák megveti a strébert, de könnyen stréberségnek minősít minden szorgalmat, jóra törekvést, s végül értékromboló egyenlősdit játszik, csak hogy történtővé ne váljék. Aki a becsvágy betegségei ellen úgy próbál védekezni, hogy kiirtja, megtagadja magát a becsvágyat, az Belzebúbbal akar ördögöt űzni.

Jézus nem szidja meg az apostolokat azért, hogy versengenek egymással. De különös szóval megtanítja őket arra, hogy a szeretet versenye a nagylelkűségben, a szolgálatban bontakozik ki. Nem nagylelkűsködésben és nem megjátszott szolgálatkészségben! Az lesz az első, aki már nem is saját elsőségével törődik, hanem önfeledten tud segíteni a többieken. Ellenképnek odamutatja azokat, „akiket a világ urainak tartanak" (Mk 10, 42). Pozitív példaként pedig saját életútjára mutat: „Az Emberfia nem azért jött, hogy neki szolgáljanak..." (Mk 10, 45).

A „ki a legnagyobb" kérdése a mai korban különös módon és sajátos keserűséggel vetődik fel. A mai világban többnyire semmiféle társadalmi gát nem szab határt az egyén ambíciójának. De veszedelmesen csökkent azoknak az értékeknek a száma, amelyekben versengeni próbálunk egymással. Így aztán igen kevésnek elégülhet ki az ambíciója, nagyon sokan kénytelenek vesztesen félreállni. Sok

régi korlát ledőlt, de a megelégedett emberek száma aligha növekedett.

Ha azt kérdezik, mit adhat az evangélium – mi fogható, gyakorlati életeszményt – az atomkorszak emberének; rögtön eszünkbe jut Jézusnak épp ez a mondata: „Aki közületek első akar lenni..." Természetesen ez a krisztusi utasítás nem valami Kolumbusz tojása, nem paragrafusba foglalható szabály. Hogy mit jelent, azt naponta újra tisztáznunk kell, s csak Jézus közelében, imádságos figyelemben tisztázhatjuk.

„HA CSAK AKKORA HITETEK LESZ IS, MINT A MUSTÁRMAG..."

(Lk 17, 5–6)

Az apostolok különös kéréssel fordulnak Jézushoz: „Növeld bennünk a hitet!" Végre valami olyat kérnek, amire valóban szükségük van. S végre megértik, hogy a hit nem emberi teljesítmény, hanem ajándék, kegyelem. Erőmet, mesterségekben való jártasságomat növelhetem azzal, hogy gyakorlom magam. Hitem növekedése szempontjából sem közömbös, hogy figyelek-e rá, szembesítem-e mindennapi tapasztalataimmal, beállítom-e testvéreim hitének eleven kapcsolatrendszerébe. De mégsem ez a legfontosabb: hitem megmaradását, növekedését elsősorban *kérnem* kell a szívemnél hatalmasabb Istentől.

Jézus sajátos megnyugtatással felel az apostolok kérésére: „Ha csak akkora hitetek lesz is, mint a mustármag, s azt mondjátok ennek a vad fügefának, szakadj ki tövestül

és vesd magad a tengerbe, megteszi nektek." Nem helyteleníti az apostolok kérését. Mégis helyesbíti egy csöppet, s a kéréssel együtt helyesbíti a hitről való gondolkodásukat is. A hitből Isten nem mindig ad sokat. Nem akarja, hogy „tartalékot" halmozzunk föl belőle (amint a mannából is csak egy napra valót gyűjthettek a pusztában vándorló izraeliták). Úgy adja, mint a „mindennapi kenyeret", annyit, amennyi épp ma szükséges és elegendő. Mi az, hogy elegendő? Jézus világosan mondja: ennek a kevéske, mára való hitnek is csodatevő hatalma van. Átalakítja a világot: körülöttünk s bennünk.

A mustármag, amelyhez Jézus ezt az Isten-adta mindennapi hitet hasonlítja, kicsiny (a legkisebb minden mag között), de élő valami. Ha mérlegre rakom, sokkal kevesebbet nyom, mondjuk, egy fél barackmagnál. De a fél barackmagból nem lesz barackfa, a mustármag viszont kihajt, mert ha kicsiny is, egész. Kicsinyke, egy napra való hit már elegendő ahhoz, hogy akár csodát is tegyünk, de annak elevennek kell lennie, nem lehet csonka, nyomorék.

Jézus tanításán fölbátorodva és megokosodva körülnézek, milyen is az én hitem. És már nem a növekedéséért imádkozom, mint az apostolok, hanem azért, hogy eleven legyen, ép és valóban életet alakító.

A KISHITŰSÉG

(Mt 14, 31)

A kenyérszaporítást követő éjszaka történetének van egy olyan mozzanata, amelyet csak Máté jegyzett föl. A tanít-

ványok elkeseredetten eveznek a viharos tavon, bizonytalan körvonalú alak tűnik föl mellettük, kísértetnek nézik, de kiderül, hogy Jézus az: „Ne féljetek, én vagyok!"

Ekkor kezdődik Péter jelenete. „Uram, ha te vagy, parancsold, hogy hozzád menjek a vízen!" – „Jöjj!" Péter valóban kilép a hajóból s elindul a hullámokon Jézus felé. A kemény szélben azonban megretten, mikor már majdnem célhoz ért: egyszerre ráeszmél, milyen képtelen helyzetbe került. Ez a pillanatnyi megrökönyödés elég ahhoz, hogy merülni kezdjen. De fölkiált: „Uram, ments meg!" Jézus közel van, már nyúl is utána: „Te kishitű, mit kételkedtél?"

A kishitűséget Máté többször is emlegeti. A vihar lecsendesítésekor is azzal rója meg Jézus az apostolokat: „Mit féltek, kicsinyhitűek?" (8, 26) Kishitű az, aki alapjában *hisz*, el is kötelezte magát Jézusnak, de egy-egy váratlan helyzetben mégis elsötétül benne s körülötte minden, úgy viselkedik, mintha teljesen összeomlott volna hite, mintha nem is volna Isten, akiben bizakodhatnék.

Nagy tanulság, hogy itt épp Péter, a főapostol mutatkozik kishitűnek. Minek kívánkozott a habokra? – kérdezhetné valaki. De hiszen ugyanezzel a mit sem latolgató igyekezettel indul majd a főpap házába is, hogy kövesse – s majd háromszor megtagadja – a megkötözött Jézust. Megretten, süllyedni kezd, de *kiált*. És Jézus nem rója meg fölösleges vállalkozó kedvéért. Ha rosszallás cseng a szavában, épp a kishitűség miatt.

A hit nem nélkülözheti a megdöbbenés kritikus pillanatait, amikor a hívő ráeszmél arra, mennyire nem magától értetődő mindaz, amire életét építi, mekkora mélységek vannak a lába alatt. Jézus szava azt tanúsítja, hogy ettől még nem kell kishitűvé válni.

„SEMMI SZOLGÁK VAGYUNK"

(Lk 17, 7–10)

Ez az evangéliumi szakasz a Lekcionáriumban a C év 32. hetének keddjén szerepel napi evangéliumként. A latin Lectionarium úgy mutat rá a kijelölt szövegrész alapeszméjére, hogy kiemeli a 10b félverset: „Semmi szolgák vagyunk, csak azt tettük meg, amit tartoztunk megtenni." A magyar fordítás segíteni próbál az olvasónak, s egészen fogható tanulságot kínál: „Rossz szolga, aki csak annyit tesz, amennyi a kötelessége."

Nem azért idéztük ezt a mondatot, mintha kedvünket lelnénk abban, hogy fönnakadjunk apróságokon. A fordító még védheti is a fölkínált megoldást: a servi inutiles kapcsolat valóban jelenthet *rossz szolgá*kat (bár magában a szövegben már *gyarló* szolgákról olvasunk), s a többes szám első személyű mondatot nyelvi szempontból nem lehetetlen egyes harmadikkal visszaadni. De ez a nyelvi szempontból majdnem kifogástalan fordítás mégis súlyosan hibás: nem is a kiemelt mondatnak, hanem az egész szövegrésznek teljes félreértéséből ered, s viszont ezt a félreértésből származó, téves értelmezést fogadtatja el az olvasóval.

Mire buzdítana ez a példabeszéd, ha valóban elébe illenék a magyar lekcionárium bevezető mondata? Bizonyára arra, hogy tegyünk *többet* annál, ami kötelességünk. Ne érjük be a puszta kötelességteljesítéssel, hanem önkéntes áldozatokkal vagy a szeretetnek ihletett tetteivel kedveskedjünk Istennek. Akkor majd kiléphetünk a szolgák sorából, és Isten házanépének, Isten fiainak nevezhetjük magunkat.

Egészen ismerős gondolatok ezek, a hiba csak az, hogy Jézus tanításától mégis idegenek. Nem mintha ő minimalista lett volna, s arra biztatott volna, hogy elégedjünk meg a törvényteljesítésnek valamiféle alapfokával. Nagy követelményekkel állt ő elő, az egész embert kívánta. De minden arra vall, hogy nem szeretett különbséget tenni kötelező minimum és önként vállalt különteljesítmény között. Inkább azt hirdette, hogy aki többet kapott, az többel tartozik. A kötelezőt túllépő produkciók a farizeusok életének tartozékai voltak. Ők dicsekedtek is azzal, hogy többször böjtölnek a kelleténél, hogy adót fizetnek abból is, amiből nem volnának kötelesek. Jézus nagyon világosan látta ennek a magatartásnak kockázatait, és sokszor óvta tőle tanítványait.

Ebben a példabeszédben sem különleges teljesítményekre sarkallta övéit, hanem egyszerűen alázatosságra tanította őket. Bemutatott egy képet a palesztinai életből: „Ki az közületek, aki a szántóvető munkából vagy a nyáj mellől hazatérő szolgájának azt mondja: Gyere gyorsan, ülj asztalhoz..." A kirajzolódó helyzetet először a gazda szemével nézzük, aztán – amikor a gazda szerepében már döntöttünk –, egyszerre a szolgák között találjuk magunkat: „Ti is, ha mindent megtettetek..." Ebben a mindenben nemcsak a törvényteljesítés minimuma van benne, hanem az Isten szolgálatában elégő ember egész életének teljesítménye. Akármit tettem, nem érdemlek különös elismerést; csak azt tettem, amivel tartozom. Nem igényelhetek hát másféle bánásmódot magamnak, mint ami a szolgának kijár. Nem perelhetek, nem méltatlankodhatom, ha ahelyett, hogy vállon veregetne, ahelyett, hogy ünnepelne, újabb föladatokkal fogad a Gazdám. „...mondjátok: Semmi szolgák vagyunk,

csak azt tettük, amivel tartoztunk." A latin *inutilis* mögött álló görög *achreios*. J. Jeremias pontos értelmezése szerint „itt nem *haszontalan*t, hanem *szegény*t jelent. Nem azt állítja tehát a szöveg, hogy a kötelességteljesítés értéktelen, vagy hogy ezek rossz, megbízhatatlan szolgák, hanem az *achreios* a szerénység kifejezésére való." A példabeszéd tanulsága nem az, hogy a szolgáknak szorgalmasabbnak kellett volna lenniük, úgy lett volna rendjén, hogy többet dolgozzanak, mint amit rájuk bíztak; hanem az, hogy a szolga, a mégoly jó munkás szolga is, tartsa szeme előtt szolga voltát, s ne igényeljen magának valami megkülönböztetett megbecsülést.

Szerencsére Jézus nemcsak beszélt erről, hanem meg is mutatta, mit jelent *vállalni a szolga szerepét* egészen „a halálig, mégpedig a kereszthalálig" (Fil 2, 6–8). *Ezért*, mert semmit sem igényelt, mert „nem kereste a maga dicsőségét" (Jn 8, 50), „magasztalta föl" végül is az Isten, s a föltámadásban ÚRnak bizonyította (Fil 2, 9–10).

A HATALOMBAN LEVŐK FELELŐSSÉGE

(Mt 24, 45–51; Lk 12, 42–46)

Jézus jól ismerte a hatalom kísértéseit: a fölötteseiknek kiszolgáltatott, de a maguk kis környezetében semmitől sem tartó kisurak hatalmaskodását. Ez tette már-már elviselhetetlenné a galileai szegények életét. Ez fordult végül Jézus ellen is, hiszen hatalmukat féltő helyi méltóságok juttatták halálra. Még mentséget is keresett számukra: „Nem tudják, mit cselekszenek."

Milyen csekély és milyen ideiglenes a példabeszédben szereplő szolga hatalma! Gazdája rendelte a többi szolga fölé, hogy míg ő vissza nem tér, „kiadja részüket az élelemből". De a kis hatalom egy pillanatra éppoly szédítő, mint a legnagyobb. Csábító a lehetőség: enni-inni s ütni a többieket.

„Uram csak sokára tér vissza." Jézus azoknak mondta el ezt a példabeszédet, akikre Egyházában bízott hatalmat, vezetői szolgálatot. Ki tudja, attól óvja-e őket, amire az ösztön ragadja az óvatlan embert, vagy egy fordulattal előbbre gondol, a csüggedésből születő kísértésekre? A rossz szolga örül, ha késik a gazdája, a jóra fájdalmas tapasztalatként szakad rá az igazság: megint hiába várt. De épp ez könnyen fölőrölheti, rossznál rosszabbá teheti.

Az ember nem arra termett, hogy középpontja legyen a világnak, hanem arra, hogy szolgáljon, és a szolgálatban teljesedjék be az élete. Jézus is azt mondta magáról, nem azért jött, hogy őt szolgálják, hanem hogy maga vállalja a szolga szerepét (Mk 10, 45). Bármi hatalomba jutunk – egy családban, egy üzemben vagy bármilyen közösségben – akár érdemtelen, akár érdemünk miatt, magunkra kell vonatkoztatnunk azt, amit Jézus Pilátusnak mondott: „Nem volna hatalmad, ha onnan fölülről nem kaptad volna" (Jn 19, 11). És el nem lankadva várnunk kell azt, aki majd „eljön azon a napon, amikor legkevésbé várják", hogy ne vesztünkre, hanem örömünkre legyen az érkezése.

„BOLDOGOK… BOLDOGOK…
BOLDOGOK…”

„HOGY MEGKERESSE ÉS MEGMENTSE, AMI ELVESZETT…"

(Lk 19, 1–10)

„Lukács szemében Jézus: az átvonuló idegen, a vendég, akiben Isten tér be az emberekhez. Látogatása üdvösséget jelent." (Goppelt: Theologie des Neuen Testaments II. 615.) Most Jerikón „halad át", hogy Jeruzsálembe menjen, s ott majd – kereszttel a vállán – a Golgotára. Tömeg veszi körül, aki nem akar tolakodni, aligha jut elé. Zakeus, a vámosok főtisztje mégis látni akarja. Alacsony ember, a tolakodók közé mégsem állhat be, lehetetlenné teszi a rangja s még inkább a közmegvetés, amit mindenütt éreznie kell. Fölmászik hát egy fügefára, hogy onnan megnézhesse magának az átvonulót.

A keleti városok „közélete" bizonyára sok mindent megenged, amin mi csodálkoznánk. De azért egy magas rangú vámtisztet jerikóban sem gyakran láthattak így, ahogyan most mi látjuk Zakeust. Lukács egyszerűen elmondja, mi történt, nem próbál okokat keresni. „Szerette volna látni Jézust" – ezért mászott a fügefára. Puszta kíváncsiságból? Az aligha venné rá ilyesmire. Mit hallhatott róla, s mit gondolhat magáról? Látni akarja azt, aki elmondta a farizeusról meg a vámosról szóló példabeszédet. Remél valamit tőle? Egy biztos: nem az értelme vezeti, hanem a nyugtalan szíve.

Jézust is a szíve állítja meg ott a fügefa alatt. Fölnéz, megszólítja a lombok közt rejtőzködőt. „Ma a te házadban kell megszállnom!" Zakeus boldogan indul előre, erre nem számított. Vagy éppen ezt várta, ezt remélte?

A sokaság – mint annyiszor – méltatlankodik. S a bibliakusok szerint Jézusnak az a két mondata, amelyet a 9. és a 10. versben olvashatunk, eredetileg egyszerűen erre a méltatlankodásra felel. A 8. vers, a boldog házigazda fogadkozása, későbbi toldalék: erre vall a szokatlan „Uram" megszólítás. Jézus tehát nem a pazar jóféltételeket jutalmazza ígéreteivel, hanem *ad*, mielőtt bármit *kapott* volna. Bőkezű vendég: az üdvösséget hozta.

De azért a nyolcadik vers sem fölösleges. Lukács Jézus ajándékának nem föltételét, hanem inkább következményét jelöli meg benne. Akihez Jézus betér, az nem marad olyan, mint azelőtt volt. Még a világ is megváltozik körülötte, hisz vagyona felét a szegényeknek adja, s ami kárt okozott, négyszeresen teszi jóvá.

A világba látogató Isten Fia körül így változik meg az „elveszett világ" is.

„AKI A LÉLEKBŐL SZÜLETETT"

(Jn 3, 1–12)

Ha Nikodémust emlegetjük, rögtön gyávaságára gondolunk: csak éjszaka merte fölkeresni Jézust, tekintélyes rabbi létére nem állt nyíltan melléje, csak úgy próbált segíteni rajta, hogy a színvallástól tartózkodott (Jn 7, 50). Majdhogy azt is rossz néven nem vesszük tőle, hogy nagypéntek este

– értékes mirra- s áloé-kenetével – odasorakozott a Jézust gyászolók s temetők közé (19, 39).

Az újabb szentírásmagyarázók más, kedvezőbb megvilágításban állítják elénk ezt a titokzatos férfialakot. Az éjszaka a törvénytudók között az Írás tanulmányozásának és a hosszú, nyugodt istenes eszmecseréknek szent ideje. Nikodémust tehát nemcsak a félelem indíthatta arra, hogy az éjszakai órákban keresse föl Jézust, hanem a nyugodt, hosszasabb szótértés vágya is. Úgy látszik, nem az az ember volt, akit egy tömeghangulat elsodor. Talán meghallgatta Jézust olyankor is, amikor a sokaság előtt beszélt, de voltak személyes kérdeznivalói, s nem is a rangja vagy a tudományos tekintélye alapján, hanem épp azoknak az éjszakáknak jogán, amelyeket korábban is imádsággal, Isten útjainak nyomozásával töltött, joggal érezte úgy, hogy személyes szót is várhat Jézustól.

Jézus fogadta Nikodémust. A negyedik evangéliumban olvasható jelenetnek legalább a magva bizonyára történetileg is megbízható. A nagy beszélgetés központi kérdése, hogy „ki láthatja meg Isten országát". Ez az *Isten országa* kifejezés nagyon gyakori a szinoptikus evangéliumokban, a Lk 9, 27-ben ugyanilyen szókapcsolatban is előfordul: „Vannak néhányan az itt állók közül, akik nem halnak meg, amíg *meg nem látják Isten országát.*" Minden jel arra vall, hogy Jézus prédikációjának jellegzetes fordulata, sőt központi témája volt ez; hiszen még a Miatyánkban is azért imádkozunk, hogy „jöjjön el a Te országod". Annál föltűnőbb viszont, hogy a negyedik evangéliumban sehol másutt nem kerül elő ez a jellegzetes jézusi szókapcsolat, csak itt, ezen az egy helyen. Bizonyára az evangéliumi eszkatológia átértelmezésével kapcsolatban látta célszerűnek János, hogy ezt a félreérthető kifejezést kerülje, s az *élet*,

örökélet szavakkal helyettesítse. Hogy itt mégis az archaikus kifejezést használja, az önmagában is valószínűsíti a jelenet történeti jellegét. Ha János maga konstruálta volna ezt az elbeszélést, bizonyára saját színeiből keveri ki.

A Nikodémussal folytatott beszélgetés egy kétértelmű szó fejtegetésével kapja meg sajátos irányát (ilyesmivel gyakran találkozunk a negyedik evangéliumban). „Aki *onnan fölülről* nem születik meg, az nem láthatja meg Isten országát." A görög *anóthen* szó azt is jelentheti: onnan fölülről, de azt is: újra. Az ekörül támadó félreértés csak a görögben lehetséges. Jézus arám nyelvű tanítása nem volt félreérthető, de titokteljes annál inkább, s így Nikodémus kérdését nem tette fölöslegessé. Mi az, hogy megszületni onnan fölülről? Bizonyára Istentől, akinek nevét az ószövetségben nevelkedett ember lehetőleg nem ejtette ki. Dehát „hogyan születhetnék meg az ember, ha öreg? Bemehet újra anyja méhébe, hogy megint megszülessék?"

Mi hajlandók volnánk kötözködésnek minősíteni ezt a kérdést, de Jézus komolyan vette, s bizonyára ő ítélte meg helyesen a körülményeket. Komolyan is felelt rá: „Bizony, bizony mondom neked, ha valaki nem születik meg vízből és Lélekből, nem juthat be Isten országába." A szövegkörnyezetben többször szó esik a Lélekről. A hatodik és a nyolcadik vers vissza is játssza az idézett ötödiket: mindkét alkalommal anélkül, hogy a *vizet* említené. A *víz* szó kétségtelenül beletartozik az evangéliumi szövegbe, nincs olyan szövegtanunk, amelyben ne szerepelne. De valószínűleg nem tartozott bele magának Jézusnak a szavába. Ő az Istentől való születésről beszélt, azt emlegette úgy, mint a Lélekből való születést. Okkal gyaníthatjuk, hogy a *víz* szóval maga az evangélista értelmezte Jézus szavát: a Lélekből

való megszületésnek (újraszületésnek) ő egy fajtáját ismerte, a keresztséget, amely valóban víz által valósul meg.

„Hogyan születhetnék meg az ember, ha (már) öreg?" Nikodémus kérdése nem kötözködés, nem is akadémikus kérdés, hanem az emberi lét legfájdalmasabb s legmegrendítőbb tapasztalatai közül hangzik föl. Manapság a közgondolkodás Istent öregnek képzeli, az embert fiatalnak, magában, nemében folyton megújulónak. Pedig egyszer mindenki eljut odáig, hogy egyszer csak erre is, arra is képtelennek találja magát. Öreg vagyok már ahhoz – szoktuk mondani. Rendszerint olyankor, amikor valami újszerű föladat vagy lehetőség nyílnék elénk, s úgy látjuk, képtelenek vagyunk élni vele. Ennek a félelemnek (az öregkorban) van fiziológiás oka is, de a sok élettapasztalat, a sikerek vagy a kudarcok emléke, a közvélemény elvárásai egyébként is páncélként s csigaházként rakódnak ránk, bizonyos mértékig megkönnyítik azt, hogy a ránkzúduló tapasztalatok között eligazodjunk, de másfelől viszont nehézzé tesznek minden igazi átalakulást, meg is gátolhatnak abban, hogy komolyan vegyünk egy olyan találkozást vagy egy olyan eseményt, amely egész addigi életünket sarkaiból forgatná ki. Isten országáért mindent oda kell adni, mondták a szinoptikus evangéliumokban följegyzett példabeszédek. Mindent: nemcsak a megszokott környezetet, vagyont, hanem az előítéletek, szokások teknőchéjait is, a kényelmünket is, a gyávaságot ellensúlyozó-rejtő védekező mechanizmusainkat is – folytatja János, illetőleg a Nikodémust oktató Jézus. Öregek vagyunk sokszor már akkor is, amikor nem az évek, csak a korán szerzett tapasztalatok terhe nehezül ránk. S fiatal az Isten, az újjászületést adó s provokáló Lélek. A tőle származó *élet* (vagyis: az Isten országa) ajándék, de csak azé lehet, aki hajlandó az újjászületésre.

Vagyis a *keresztségre!* Ha odáig kereszteletlen volt, akkor bizonyára arra. De ha már megkeresztelték, s a lét elmeszesedése keresztény korában vénítette meg, akkor egyszerűen arra, hogy kinyissa szívét a szélnél szabadabban fúvó Lélek előtt. Esetleg egy gyónásban, esetleg nem is kifejezett bűnbánatban, hanem a megújulásnak bizakodó, semmihez sem ragaszkodó elszánásában. Aki keresztény, az sosem öregedhetik meg úgy, hogy a szíve is egészen öreg legyen. Az Újszövetség „öregnek" hívja a papot, s ezzel jelzi, hogy az Egyházban szükség van az öregek mérsékletére, tapasztalatára, emlékezetére. De az Egyház öregjei szívükben nem öregedhetnek meg soha. Ha mást nem vár tőlük Isten, csak hűséget, hát a keresztény hűség sem merő konokság, hanem teremtő lelemény. „Ami a testből született, az test, de ami a Lélekből született, lélek." Nem az ösztönös ember meg a szellemi ember szembeállítása ez, hanem a világ törvénye szerint megvénülő s az Isten fiatalságában élő emberé.

„A GYERMEKEKET!"

(Mk 10, 13–16; Mt 19, 13–15; Lk 18, 15–17)

Gyermekeket visznek Jézushoz. Márk és Lukács szerint azért, „hogy megérintse őket". Együgyű, ha nagyon fölényesen nézzük, majdnem babonás igyekezet ez. Máté igyekszik egy árnyalatnyival jobban megbecsülni: a köznyelvi szó helyébe liturgikus szakkifejezéseket illeszt (ezt máskor is szívesen megteszi). Az ő elbeszélése szerint azért viszik Jézushoz a kisgyermekeket, „hogy tegye rájuk kezét és áldja meg őket".

Úgy látszik, valóban kis gyermekekről van szó, talán olyanokról, akik még nem maguk gyűlnek Jézus köré, hanem valószínűleg anyjuk karján kerülnek oda. Ezekkel szót még nem lehet váltani, legföljebb a mosolygást értik, a szeretetnek kedveskedő érintéseit. De az is lehet, hogy még erre sem fogékonyak. Jézusnak azért kellene „megérintenie" őket, hogy érintése megóvja őket a gonosz lélek törvetéseitől. Hisz ez az érintés annyi embert meggyógyított már. (Lk 11, 20; „Isten ujjával űzöm ki az ördögöket!")

Nem csoda, hogy a tanítványok tiltakoznak ez ellen a gondolat ellen. Azt megszokták, hogy Jézus szóba áll a legegyszerűbb emberekkel is. Maguk sem voltak törvénytudók, képzett hittudósok. De azt mégiscsak méltatlannak vélték, hogy ilyen egészen apró gyerekeket elébe hozzanak. Igaz, Palesztinában szokás volt az, hogy szülő, látogató rokon vagy akár köztiszteletben álló idegen megáldjon egy-egy kisgyereket. De másfelől meg épp a farizeusok annyira az értelem belátásához kapcsoltak minden vallásos megnyilatkozást! Istenhez csak akkor van köze az embernek, ha elméje megnyílik a törvény befogadására, Isten üzenetének fölfogására. Jézus is tanít, evangéliumot hirdet, mit keresik hát ezekkel a kicsinyekkel, akik egyelőre csak anyjuk gondviselését igénylik.

Márk szerint Jézus fölháborodott, amikor észrevette, hogy miben mesterkednek tanítványai. „Hagyjátok... ne akadályozzátok őket... ilyeneké az Isten országa." Nem azért, mert tiszták, ártatlanok, mert még nem vétkezhettek, hanem mert az ekkora ember bizalommal néz apjára-anyjára, tud elfogadni, nem akar mindenáron a maga lábán járni.

„Aki nem úgy fogadja Isten országát, mint a gyermek, nem megy be oda." Jézus – a gyermekek ajkáról ellesett

szóval – „abba"-nak szólította becézve az Istent, s egészen rábízta magát. A getszemáni kertig (Mk 14, 36: „Abba, atyám! Te mindent megtehetsz. Vedd el tőlem ezt a kelyhet. De ne az én akaratom legyen meg, hanem a tiéd"), vagy az utolsó, halálos sóhajtásig (Lk 23, 46: „Atyám, kezedbe ajánlom lelkemet"). Isten országa azé, aki Jézussal együtt tud „abba"-t mondani. Nemcsak úgy, hogy imádkozgatja a Miatyánkot, hanem az életével is.

Jézus mondatában, amellyel a tanítványok akadékoskodását elhárította, a biblikusok fölfigyeltek egy sajátos szóra, illetőleg fordulatra: „ne akadályozzátok!" A szentírás adataiból arra következtethetünk, hogy ez a fordulat – fontos szerepet játszott az apostoli Egyház keresztségi liturgiájában. Például, amikor az Apostolok cselekedeteiben Fülöp diakónusnak meg a kincstartónak beszélgetéséről s a kincstartó megtéréséről olvasunk, az etiópiai ezzel a kérdéssel fordul Fülöphöz: „Mi akadályozná, hogy megkeresztelkedjem?" (8, 36.) Amikor keresztségről esik szó, majdmindig előbukkan ez a kifejezés. Úgy látszik, közvetlenül a keresztség kiszolgáltatása előtt ezzel a kérdéssel adtak alkalmat arra, hogy a jelenlevő közösségből bárki tiltakozhassék az új testvér befogadása ellen. Cullmann és Schnackenburg szerint az, hogy az evangéliumi szöveg ezt a kritikus szót – épp itt – Jézus szájába adja, arra vall, hogy az apostoli Egyház régidők óta ismerte a gyermekkeresztelés gyakorlatát, s az általunk vizsgált evangéliumi szakaszt épp annak igazolására használta föl. Ha Jézus magához kérte, „ölébe vette" s megáldotta a gyermekeket, „mi akadálya lehetne" annak, hogy az Egyház közössége is befogadjon és a keresztségben Krisztushoz kapcsoljon olyan gyermekeket, akiket apjuk-anyjuk az Egyház elé hoz?

De a gyermekeket nemcsak magához hívta, ölébe ültette s megáldotta Jézus, hanem tanítást is bízott rájuk. Család, közösség, amelyben nincs gyerek, könnyen komorrá válik, hamar fényét veszti. Az evangélium arra figyelmeztet, hogy a kisgyermek nemcsak játékos kedvével, megszokásokat semmibe vevő leleményével „ajándékozza meg" a környezetét, hanem jel is: annak a követelménynek emlékeztető jele, amelyet Jézus mindnyájunkkal szemben fölállított. Talán épp a szentségek vételekor, a kegyelemmel kapcsolatban érdemes újra meg újra meggondolnunk, hogy Jézus nemcsak az értelmünkhöz fordul, nemcsak szép eszmékkel, gondolatokkal ajándékoz meg minket. Bizonyára azokkal is, mert a felnőtt értelem igényét komolyan veszi, igazságkereső, érveket latolgató felelősségtudatát megbecsüli. De van valami adnivalója, amit csak az képes befogadni, aki olyanná válik, mint a gyermek.

*

A gyermeki lelkület evangéliumi követelményének igazi tartalma jobban megvilágosodik előttünk, ha a szinoptikusokból idézett szöveg mellé odatesszük Szent Pálnak néhány mondatát: „Testvérek, ítéleteitekben ne legyetek gyermekek. Csak a gonoszság dolgában maradjatok kiskorúak, ítéletetekben azonban legyetek felnőttek!" (1 Kor 14, 20) Nem lehetetlen, hogy Pál félig-meddig szándékosan alkotta meg Jézus mondatának ellentettjét, hogy kifogásolja azok éretlenségét, akik talán épp Jézus szavára is hivatkoztak gondolkodásuk, életvitelük védelmében. A korintusiakhoz írt első levélnek központi témája egy vétkes naivság bírálata. Önkritika, érett ítélet nélkül nincs hiteles kereszténység!

Jézus emberi szavakkal szólt, s az emberi jelrendszer közlési lehetőségeit használta föl mondandóinak kifejezésére. Ezek félreérthetők, sőt félremagyarázhatók. Az a feszültség, amely az evangéliumi szöveg és Szent Pál mondatai közt megfigyelhető, felületes olvasót arra a gondolatra csábít, hogy Pál ellene mond Jézusnak. Pedig épp Jézus igazi szándékát védi – a betű ellenében is. Ez az eset figyelmeztet arra, hogy ha Jézust érteni s követni akarjuk, mennyire nem szabad egy-egy szóba kapaszkodnunk, még akkor sem, ha az evangéliumban épp az ő ajkán hangzik föl.

De nemcsak módszertani szempontból tanulságos Pál mondata. Nekünk is jó vigyáznunk arra, hogy a gyermeki lelkület tisztelete, megbecsülése, amelyre az evangélium tanít, ne fajuljon bennünk infantilizmussá. A szülő vallásossága sem válhatik tipegő, mesés játékká vagy kamaszromantikává, amelyet gyermekei kedvéért és saját gyermekkorának emlékeit idézve játszik el, mint a karácsonyfa-díszítést. A papnak sem válik dicsőségére, ha gyermekded marad, s életéből hiányoznak a felnőtt felelősségtudat, komolyság súlyai. Nem hiába hívják preszbüterosznak, vagyis „öregebb"-nek.

VAN, AKIT A BŰNE...

(Jn 8, 1–11)

Az evangélium sosem bőbeszédű, de ez az elbeszélés már-már balladai jellegű. A mózesi törvény úgy rendelkezett, hogy ha egy asszonyt házasságtörésen érnek, kövezzék halálra. Jézus korában azonban ezt a törvényt nem lehetett végrehajtani, mert az izraeliták a rómaiak jóváhagyása nélkül nem hozhattak halálos ítéletet.

Most Jézus elé visznek egy olyan asszonyt, akit valóban rajtakaptak azon, hogy megcsalja az urát. De a tömeg irányítói nem az igazságra kíváncsiak, az asszony bűne és szégyene sem érdekli őket igazán. Ők Jézust akarják elveszíteni. Ha azt mondja: kövezzétek meg, följelentik. Ha azt mondja: bocsássátok el, elhíresztelik róla, hogy megalkuvó.

Jézus az asszonyra, majd vádlóira néz. „Aki közületek bűn nélkül való..." Egyszerre csönd támad, súlyos másodpercek telnek el. Aztán ritkulni kezd a vádaskodók csoportja. Végül Jézus – a szájtátók tágasabb gyűrűjében – egyedül marad az asszonnyal. „Senki sem ítélt el téged?" „Senki, Uram." „Én sem ítéllek el, menj, és többet ne vétkezzél."

Ez a történet valójában nem a házasságtörő asszonyról szól, hanem Jézusról. Hogyan tud csöndet teremteni, hogy tudja a lelkiismeretet megszólaltatni ellenségeiben is, azokban is, akik előtt semmi sem szent, egy ember vétke és szégyene sem. S arról, hogy nem ítélni jött, hanem megbocsátani s a bocsánattal erőt adni a jóra.

De az elbeszélések egy kritikus pillanatában mégiscsak az asszony kerül figyelmünk középpontjába. Aztán pedig az ő szemével pillantunk Jézusra, az ő fülével figyelünk Jézus szavára. Az evangélium semmit sem mond arról, mi sodorta bűnbe ezt az asszonyt. Szenvedély, szokás, talán keserűség. Azt sem tudhatjuk, mit érzett, amikor fölfedezték, s titokban elkövetett cselekedete az utcára került. Érzett-e szégyent vagy éppen bűnbánatot? Talán nem volt benne más, mint keserű fölháborodás, hiszen ugyanakkor azt is látnia kellett, hogy itt senki sem ővele törődik. S akkor egyszerre váratlan fordulatot vettek az események. Egyedül maradt Jézussal, és Jézus megszólította őt. Az asszony is most szólal meg először. Két szava van, de az egyikkel Uramnak nevezi Jézust.

S ez nagyon sokat elárul. Jézus nemcsak a tőrvetők lelkiismeretét indította meg. Ez az asszony, aki eddig néma és kiszolgáltatott szereplője volt az eseményeknek, most elismeréssel, bizalommal, áhítattal figyel rá. Azzal, hogy Uramnak nevezi Jézust, hitvallást tesz, és Jézus kezébe teszi le sorsát. Ez már bűnvallomás, sőt bűnbánat is. Erre hangzik föl Jézus felelete. Jézus nem hagyja jóvá s nem mentegeti azt, amit az asszony elkövetett. Nem azért jött, hogy jóváhagyja, hanem azért, hogy „elvegye" a világ bűneit. Most „elveszi" az asszonyét is. „Menj, és többé ne vétkezzél." Most már lesz erőd ahhoz, hogy ne vétkezz. Nem oda állítalak vissza, ahol akkor voltál, amikor még bűnbe nem estél. Bukásod szégyenéből kiemelkedve több vagy, mint voltál azelőtt. Épp a hiteddel, azzal, hogy találkoztál velem és bennem Isten kegyelmével, amely nem cinkosa, de nem is puszta ellenfele a rossznak.

Van, akit vaksága, csonkasága vezet Jézus elé, van, akit fiának-lányának betegsége, halála. Ezt az asszonyt a bűne juttatta oda, hogy Jézussal találkozott. Nem a bűne miatt érzett bánat, hanem egyszerűen az a tény, hogy vétkezett. Nyilván nem egyetemes törvény ez, s ha azt kérdezik, „maradjunk meg a bűnben, hogy a kegyelem bővebben kiáradjon?", Szent Pállal kell felelnünk; „Szó sincs róla!" (Róm 6, 1) De nem szabad felednünk: Isten a bűnt is úttá teheti, amely hozzá vezet.

„HISZEK, SEGÍTS HITETLENSÉGEMEN!"

(Mk 9, 14–29; Mt 17, 14–22; Lk 9, 37–42)

Ennek a hitetlenül hívő édesapának alakja és megrendítő segélykiáltása ma különösen jelentős. Olyan világban élünk, amikor a hívőket és a nem-hívőket nem választja el országhatár: karnyújtásnyira élnek egymástól, szívközelben, nemegyszer közös családi otthonban. Ennek szükségszerű következménye, hogy a hívő (minden gondolkodó és emberekkel érintkező hívő) a hitetlenség kísértésében él. Naponta számot kell vetnie azzal, hogy hite nem magától értetődő s nem egyedül lehetséges emberi állásfoglalás. S az életében vannak, lehetnek pillanatok, amikor úgy érzi, kicsúszik lába alól a hit talaja, nem tartaná becsületesnek kimondani: hiszek, ha nyomban hozzá nem tenné: segíts hitetlenségemen. Igaz, cserében a nem-hívők viszont a hit kísértésében élnek: épp azok hite „kísérti" őket legjobban, akik nem gőgösen hisznek, hanem könyörögve.

Valaha divatos volt egy olyan elképzelés, amely a hit bizonyosságát valami boldog és diadalmas biztonságérzettel azonosította. Nem lehet azt mondani, hogy csak a megkísértett hit valódi, de az evangélium arról mindenképpen meggyőz, hogy épp ezt a bizonyosságért inkább csak fohászkodó, ezt a magában alig-alig bízó hitet komolyan vette és csodával jutalmazta Jézus. Bizonyára vannak a hitnek boldog és kérdésektől meg nem árnyékolt korszakai. De nem kell kétségbeesnünk vagy fölháborodnunk akkor, ha hitünkre kérdések, kínzó bizonytalanság árnyéka vetődik. Aki ilyenkor azt gondolja: minden veszve van, az

nem jár Jézus útján. Talán épp ezek a nehéz próbák tanítanak meg arra, hogy imádkozzunk a hitünkért, ezek óvnak meg attól, hogy hitünk valami tudat alá süllyedt szemléleti forma legyen. Talán épp amikor a tanult s öröklött hit biztonsága megrendül bennünk, akkor van legnagyobb esélyünk arra, hogy Jézushoz kiáltsunk, vele találkozzunk, és személyes hit ébredjen bennünk. Ne féljünk hát a hitünket körülvevő kérdésektől! Csak arra vigyázzunk, hogy a hit és a hitetlenség ütközőterében alibit ne keressünk, bujkálni ne kezdjünk a fény elől, amely minden felhőn át lelkiismeretünkig ér. S hogy a kiáltás el ne halkuljon bennünk, amellyel Jézust kell szólítanunk – hitünk vándorútjának bármely fordulójáról.

„HALOTT VOLT, ÉS ÉLETRE KELT, ELVESZETT ÉS MEGKERÜLT"

(Lk 15, 11–32)

A tékozló fiú hazatéréséről szóló példabeszéd az egész Bibliának egyik legismertebb, legtöbbet idézett részlete. Nem is csoda. Ha tisztán irodalmi alkotásként elemezzük, akkor is meg kell állapítanunk, hogy a keleti elbeszélő művészet remekével van dolgunk. Jézus példabeszédei szinte kivétel nélkül elevenek, fordulatosak, a szó legigazibb értelmében költőiek. De a többi sokkal vázlatosabb ennél. Ez rövidségében is sokrétű. Milyen nagy lelemény már a két testvér alakjának, sorsának kontrasztos szembeállítása is! Igaz, ehhez hasonlót olvashatunk a Mt 21, 28–31-ben is, csakhogy ott két sziluett rajzolódik elénk,

semmi több. Itt viszont – főként az ismétlések s a finoman árnyalt változatok segítségével – az élet, az emberi szív s az isteni kegyelem sok-sok titka föltárul előttünk.

Ebből aztán már az is nyilvánvaló, hogy a megformálás előbb említett gondossága egyáltalán nem öncélú, hanem a tartalomnak, a mondanivalónak szolgálatában áll: egészen a mai esztétika követelményeinek megfelelően. Az evangélium mindig lényeges dolgokról beszél, és majdmindenkor közvetlenül életfontosságúnak, személyes sorsunkba vágónak érezzük azt, amit mond. De itt, a tékozló fiúról szóló példabeszédben mintha az emberi léleknek, Junggal szólva a kollektív tudatalattinak valami hatalmas ősképét idézte volna föl Jézus. Arany János írta:

„A tékozló fiú regéjét
Sokan csináltuk újra már."

Bizonyára nem véletlen, hogy épp erről a példabeszédről erőlködés nélkül színes kötetnyi irodalmi anyagot lehetne összeállítani. Az élő magyar irodalomból szerepelne abban pl. Pilinszky Jánosnak jó néhány versrészlete, mindenesetre az Apokrif emlékezetes sorai:

Haza akartam, hazajutni végül,
ahogy megjött ő is a Bibliában.
Irtóztató árnyam az udvaron.
Törődött csönd, öreg szülők a házban.
S már jönnek is, már hívnak is, szegények
már sírnak is, ölelnek botladozva.
Visszafogad az ősi rend.
Kikönyöklök a szeles csillagokra.

Ott volna Görgey Gábor verse, a világirodalomból André Gide híres elbeszélése és még annyi más. S a nagyszerű irodalmi anyagot sok kitűnő képzőművészeti alkotás illusztrálhatná: Rembrandt képei, Rodin szobrának reprodukciója.

Valóban elmondhatjuk, a tékozló fiú történetét mindenki ismeri, az is, aki magát a Bibliát sohasem vette elő. Természetes, hogy mi is régi ismerősként köszöntjük, valahányszor találkozunk vele. Ez mindjárt vigyázatra is int. Ahol ennyire magunkénak érzünk valamit, ott különösen fenyeget a félreértések lehetősége. Hogy már nem is arra figyelünk, amit maga a történet (jelen esetben maga Jézus) mond, hanem saját emlékeink fölidézése, saját belső tapasztalataink megfogalmazása érdekel. Az nem baj, ha elevenünkbe talál Jézus szava. De azért arra föl kell készülnünk, hogy az evangélium aligha törekszik pusztán egy alapvető emberi tapasztalatnak pontos, megrázó megfogalmazására. Akarja Jézus, hogy mikor rá hallgatunk, megszólaljon a szívünk, de azt is elvárja, hogy mindvégig őrá figyeljünk. Van olyan mondanivalója, amely – bármennyire nekünk szól – mégis egészen új, Istentől érkező és Istenre villanó híradás.

Már az sem egészen szerencsés, hogy ezt az evangéliumi szakaszt a tékozló fiú történeteként ismerjük, tartjuk számon. Mintha bizony annak a fiúnak, aki itt „meghal, de föltámad, elvész, de megkerül", legfőbb vétke az volna, hogy eltékozolta a családi vagyont, vagy legalább annak ráeső részét. Ez az idősebb testvér szemlélete, aki öccse viselt dolgait súlyosan megbélyegző szóval hánytorgatja föl: „megjött ez a te fiad, aki vagyonodat utcanők társaságában elzabálta". Csakhogy ez az idősebb testvér maga sem igazságban élő ember, egyáltalán nem alkalmas arra,

hogy pontosan lássa s jellemezze azt, ami történt. Igaz, Arany János is a tékozlást látta lényegesnek a fiatalabb testvér magatartásában, s azzal vádolta önmagát is:

Én nem vagyont, kincset pazarlék,
(Apámnak is lett volna bár!)
Hanem jövendőt, biztos állást,
Meg ami erre útnyitó,
Légvárak- ábránd- s délibábért...

De vajon Lukács, aki ezt a példabeszédet följegyezte számunkra evangéliumában, épp a tékozlást oly igen nagy bűnnek tartotta volna? Inkább a vagyona gondozásába belegörcsösödő gazdag ember életének veszedelmeire hívja föl szívesen a figyelmet (12, 16–21; 16, 19–31), és az anyagiaktól való bátor függetlenedés értékére mutat rá.

A tékozló fiú témamegjelölésért a keresztény hagyományon belül alighanem a fölvilágosodás polgári szemlélete felelős, amely ezt a példabeszédet az evangéliumi összefüggésből kiemelte, s szigorúan hozzáigazította a maga moralizáló igényeihez. Erkölcsi leckét olvasott ki belőle, nem örömhírt. Azt, hogy a tékozló pórul jár, s végül is vereségét bevallva azok kegyéért kell könyörögnie, akiket fennen elhagyott. Ilyenformán majdnem a tücsök és a hangya ezópusi–lafontaine-i példázata mellé süllyedt ez a történet. Annak iskolamesteri szűkösségét már Rousseau szóvá tette: „Azt hiszitek, hogy fiaitok elé sikerült vonzó példaként odaállítanotok a hangyát? Épp ellenkezőleg: a tücsök mellé állnak." Szórul szóra ugyanez történt a tékozló fiú moralizáló értelmezésével is. Arany még szégyenkezve bánta s vallotta meg ifjúkori tékozló kalandjait,

de Gide s annyi utána következő együttérez a „tékozló" fiúval, s bánatát el sem fogadja hitelesnek.

Jézus szemében a példabeszédben szereplő fiatalabb testvér elsősorban nem azzal vétkezett, hogy felelőtlenül bánt a vagyon ráeső részével. Hadd emlékeztessünk arra, hogy a magyar versolvasó emlékezetében ott él a *tékozol* szónak egy ragyogóan pozitív előfordulása. Kölcsey versében Szondy György védi Drégely sáncait *„tékozolva* híven életét". A tékozlás nem föltétlenül bűn, lehet erény is. A Biblia nem a meglevő családi vagyon őrzését, gyarapítását látja a legelső emberi föladatnak. Egy angol bibliamagyarázó szellemes megállapítását követve mondhatnánk, hogy van ebben a példabeszédben is valaki, aki a tékozló fiúnál nagyobb tékozlónak bizonyul: épp a két fiú atyja, aki gyűrűt húz hazatérő fia ujjára, levágatja a hízott borjút, és ünnepet ül. Nem, a kisebbik testvér igazi vétke nem a könnyelműség, még csak nem is a paráznaság, hanem az, amit sokkal kevésbé mondhatunk világos törvénybe ütköző cselekedetnek: hogy kikérte az örökrészét, és szakított az atyai házzal.

Ez első hallásra meglep mindannyiunkat. Hiszen ehhez joga is volt talán! De ő maga, amikor kiformálja magában a hazatérés tervét s a bűnvallomás szavait: „Atyám, vétkeztem az ég ellen és teellened!", sokkal pontosabban tudja, mit vétett. S ha akkor még mindig nem látott volna világosan, legkésőbb akkor, amikor atyja átölelte s megcsókolta, nyilvánvalóvá vált előtte bűnének igazi tartalma. A tékozló fiú nem tékozlását bánta elsősorban, hanem azt, hogy a szeretet ellen vétkezett: vakságból, félig akaratlan, de mégis úgy, hogy van miért bánkódnia. Íme az első valóban evangéliumi tanulság, amelyet ebből a példabeszédből meríthetünk. A bűn: lényege szerint a szeretet elutasítása, nem is tudatos törvényszegés,

hanem inkább érzéketlenség az igazán lényeges iránt. S a bűn igazi keserve akkor válik élményszerűen evidenssé, amikor már kiszabadultunk belőle – megértéssel, bánat árán, de elsősorban mégis annak a szeretetnek jóvoltából, amelyet elutasítottunk magunktól. Érdemes arra is fölfigyelnünk, hogy ha itt keressük a kisebb testvér bűnének lényegét, akkor egyszeriben jelentéktelennek mutatkozik a két testvér között föltűnő különbség. Kiderül, hogy nem is annyira kontrasztfigurák ezek, mint eredetileg gondoltuk. Tékozolni nem tékozolt, paráználkodni nem paráználkodott az idősebb testvér, de atyjától talán még messzebb szakadt, mint az öccse.

De térjünk még vissza a kisebb testvérhez! Az evangéliumi elbeszélés kevés szóval, de nagyon pontosan bemutatja sorsának alakulását. Amikor az örökség ráeső részét kikérte, mindenét összeszedte, s úgy ment el, mint aki nem akar soha visszatérni. Távoli országba ment, idegenek közé, mert nemcsak atyja házából akart kikerülni, nemcsak önállóságra vágyott, hanem szakítani akart az egész életformával, amelyben nevelték. Ez a távoli ország bizonyára pogány ország is. Csoda-e, ha odaérkezve ez az otthonának emlékét is megtagadó fiatalember mindenét eltékozolja? Hazátlanná vált, s végül egészen magára maradt. „Elment és elszegődött egy ottani gazdához" – mondja a magyar szöveg. Bár visszaadhatnánk az eredeti fájdalmas iróniáját! A vidékre éhínség szakadt, de a bennszülött polgárokat az sem sújtotta annyira, mint a jövevényt. Közülük egyhez szegődött, hogy védelmet, falat ételt találjon. A Biblia ennek a lépésnek kifejezésére nagyon erőteljes szót használ. Ugyanazt, amellyel pl. Szt. Pál a hívő embernek Krisztussal való egyesülését idézi föl: „Aki az Úrral *egyesül* (hozzá szegődik), egy lélek vele" (1 Kor 6, 17).

Ez az igyekezet azonban megint hiábavalónak bizonyult. Hősünket disznók mellé rendelik, ami izraelita ember számára a legnagyobb megszégyenülés, és még a disznóknak szánt táplálékból (a szentjánoskenyérből) sem ehetik, mert „senki sem ad neki". R. Pesch írja: „Ennél drasztikusabban már nem is lehetett volna bemutatni egy emberi lénynek minden szabadságtól való megfosztatását, akiből semmi más nem marad, csak egyetlen elemi éhség." Nem tesznek vele semmi olyat, ami „jogtalanság" volna, amint ő sem tett apja ellen semmi törvénybe ütközőt. Csak éppen nem veszik emberszámba, érzéketlenül otthagyják a nyomorban, ahogyan ő sem figyelt sok minden lényegesre annak idején.

Ezen a ponton következik a fordulat. A magyar szöveg szerint a tékozló fiú „magába szállt". Szép ez, szórul szóra majdnem pontos is, de valamit elsiet, túlságosan korán kimond. A görög szöveg itt még nem pendíti meg a bánat hangját. Egyszerűen annyit mond, hogy „észbe kapott, magához tért". J. Schniewind szerint „leesett szeméről a hályog" úgy, hogy kezdett mindent a valóságos mivoltában látni, értékelni. Mindenesetre emlékezni kezdett. Nem „bánta meg" egyenként a bűneit, de fölidéződött előtte az atyai ház képe, amelyet pedig ki akart törölni a szívéből, s egyszerre észrevette azt, amit annak idején figyelemre sem méltatott, hogy ott a napszámosoknak is van mit enniük.

Ekkor határozta el, hogy visszatér. Nem úgy, ahogyan Gide elképzeli, nem azért, hogy vereségét bevallja, hogy kapituláljon a múlt előtt, amelytől lám hiába próbált elszakadni. Ez a fiú igazában nem oda tér vissza, ahonnan világgá indult, nem is ahhoz, akit annak idején egyszer s min-

denkorra el akart hagyni. Most már látja, mi az, amiben akkor benne élt, de aminek részese nem volt. „Amire az atyai ház nem volt képes, azt megtette a nyomor: megnyitotta a szívét és a szemét" (E. Biser). Ezért igaz a bűnbánata.

„Egész úton hazafelé..." Petőfi verséből ismerjük a hazatérő fiú igyekezetét, amely szavakat keres a szívbéli indulatok, érzések kifejezésére. A tékozló fiú megtalálta a megfelelő szavakat, s az evangéliumi elbeszélés ezt az előre elkészített mondatot szórul szóra el is ismételteti vele. Bizonyára ez a megtalált mondat volt a kalauza hazafelé. Úgy érezte, ez lehet a kulcs is, amely majd az otthon hagyottak haragvó szívét kinyitja. De bármilyen igaz, pontos és helyzethez illő ez a mondat, a fiát köszöntő apa nem engedi majd végigmondani.

Ha figyelmesen követjük az elbeszélést, itt újabb váratlan fordulatnak lehetünk tanúi. Az apa várta ezt az elveszett fiát. Amikor el akart menni, nem ellenkezett vele, szó sem esik arról, hogy marasztalta volna. De most messziről meglátja és elébe megy. Sőt elébe fut, pedig ez a szaladás egyáltalán nem illik egy koros, vagyonos, tekintélyes férfihoz. Ha meg akarná büntetni a hazatérőt, megvárakoztatná. De hiszen eléggé megalázta már az élet! Ez az ember inkább kímélni akarja a fiát: az utolsó, legnehezebb lépések bizonytalanságától, a falu szájától. Attól, hogy egyedül kelljen viszontlátnia egykori életének környezetét. A hazatérő mondaná az előre elkészített mondatot, de az apja öleli, csókolja, és rendelkezik. Nem őt szólítja meg, nem dédelgeti vagy becézi. A szolgákhoz fordul: „Hozzátok a legszebb ruhát, gyűrűt az ujjára, sarut a lábára!" Az apa tetteivel beszél. Nem szolgái közé fogadja a hazatérőt, hanem újra beiktatja fiúi jogaiba.

Ezen a ponton egyszeriben világossá válik, hogy a példabeszédnek voltaképpen ő a főhőse. Nagyon helyesen állapítja meg R. Pesch: „A Lk 15, 11–32-ben megbúvó szotériológia középpontja nem a megtérés, hanem az annak elébe sietö megbocsátás." Ez a megbocsátás nem jutalom, hanem ajándék. Az atya nem azért bocsát meg, mert igaz megbánásával fia kiérdemelte ezt a bocsánatot, hanem azért, mert ő – ő. Amint már Harringtontól idéztük: „nagyobb tékozló a fiánál".

A hazatérő fiú befogadása így válik nagyszerű eseménynyé, amely már nemcsak a fiú sorsának jobbra fordulása miatt jelentős, hanem azért is, mert nyilvánvalóvá tette azt, amit idáig a hétköznapok elborítottak. A kisebbik testvér most ismeri meg igazán az apját. Most ismerhetné meg az idősebb testvér is, de azt ez a fölismerés nem örömre, hanem lázadásra indítja.

Az ünnep, a hétköznapok rendjének megbomlása, a mélyebb, rejtőző rétegek felszínre jutása mutatja meg, hogy ez az otthon maradt, idősebb fiú csak külsőleg volt hűséges, igazában jobban elidegenedett apjától, mint a „tékozló" fiú. Amikor az apja meglátta, hogy elveszett fia hazafelé tart, „megesett a szíve rajta". Amikor az idősebb testvér a szolga tárgyilagos beszámolójából megtudja, hogy öccse hazatért, s ennek örömére rendeztek ünnepet, „megharagudott". A kisebbik testvér mind meg újra *atyám* megszólítással fordult apjához. Akkor is, amikor az örökségét kikérte. Az idősebb testvér szájából nem halljuk ezt a megszólítást. Hűségét nem a fiú ragaszkodásával, hanem a szolga pontos-kínos fegyelmezettségével rótta le: azért is kívánna igazságos elbánást, a maga számára jutalmat, öccse számára büntetést. Az is rossz fényt vet rá, hogy olyan pontosan

föl tudja sorolni a „másik" törvényszegéseit: a tékozlását, a paráznaságát. Úgy látszik, szüksége volt arra már korábban is, hogy önmaga előtt igazolja magát, borzadozva s önelégülten újra meg újra végiggondolja: ő jár a helyes úton.

Erre a második testvérre mi nemigen szoktunk figyelni. Pedig nemcsak az a szerepe, hogy a „tékozló fiúnak", majd később az apának kontraszt-figurája legyen. Igaz, azoknak magatartása markánsabban kirajzolódik, ha az övével szembesítjük. De ez a második testvér önmagában is jelentős szereplő, sőt talán az egész példabeszédnek leglelkiismeretmozdítóbb szereplője. Az első testvér útja, külső és belső története a példabeszédben szemünk előtt lezárul, mégpedig megnyugtatóan, de a másodiké függőben marad. Mintha nekünk kellene eldöntenünk, hogy ennek mi lesz a befejezése.

Ne feledjük, ezt a példabeszédet Jézus saját magatartásának igazolása végett mondta el. „A farizeusok és az írástudók méltatlankodtak: Ez bűnösökkel áll szóba, sőt együtt étkezik velük" (15, 2). Ezekhez a méltatlankodókhoz fordulva mondta el Jézus a példabeszédet, s ezeknek a második testvérben kell magukra ismerniük. A példázat célja tehát nem az, hogy a tékozló fiúkat, a bűnösöket az atya jóságáról meggyőzze, és megtérésre indítsa. Sokkal inkább az, hogy az otthon maradt testvéreket ráeszméltesse arra, hogy nekik is szükségük van megtérésre: nem a nyilvánvaló, botrányos tékozlásból, paráznaságból, hanem abból a sokkal nehezebben megragadható, de épp ezért sokkal veszedelmesebb belső elidegenedésből, amely a fiúi együttműködést szolgai engedelmességre cseréli. Ennek a megtérésnek alkalma pedig épp az, ha ezek az otthon maradott testvérek jó lélekkel, örömmel bekapcsolódnak az

ünnepbe, amelyet nem miattuk, hanem a nagy, látványos elszakadásból látványosan hazatérő „tékozló" megtérésének örömére rendez az Isten.

Ha az előbb azt kellett látnunk, hogy a példabeszéd első felének főhőse az atya, talán most sem árt külön is figyelnünk őreá. Hogyan fogadja az idősebb testvér durcás ellenkezését? Amilyen nagylelkűen elébe ment a hazatérő fiának, olyan gyöngéden szól ehhez a haragvó fiához is. Hajlandók lettünk volna azzal vádolni, hogy talán részrehajló. Hogy jobban szereti a kisebbik fiát, mint az idősebbet. Most látnunk kell, hogy messze fölötte áll ezeknek az emberi elfogultságoknak. Ez az idősebb fiú nem szólította atyámnak, ő azonban nem is fiamnak, hanem gyermekemnek, magzatomnak nevezi, s valami hallatlan kedveset mond neki: „Te mindig velem vagy, s minden, ami az enyém, a tiéd is." Jézus mond majd ehhez hasonlót főpapi imádságában Atyjának az utolsó vacsorán: „Minden, ami az enyém, a tiéd, és ami a tiéd, az enyém" (Jn 17, 10). Nem a szigorú igazságosság, nem a dologi értékek síkján igazolja magát, ahol a panasz megfogalmazódott. Onnan ki kell lépnie ennek az idősebb fiúnak, ha az apját mégis meg akarja érteni. De a maga síkján ennek a fiának is elébe siet az apa, most már csak rajta múlik, hogy ölelésre tárja-e a karját.

Az apának van egy mondata, amely refrénszerűen zárja a példabeszéd két felét: „Fiam/öcséd halott volt és életre kelt, elveszett és megkerült". R. Pesch fölhívja a figyelmünket arra, hogy ezekkel a szavakkal az elbeszélő szinte szétrobbantja a példabeszéd kereteit. A halál és a föltámadás képe közvetlenül elvezet ahhoz az üdvösségtörténeti valósághoz, amelyet maga a példabeszéd kicsinyítve idéz

föl. De az elveszett – megkerült szópár is túlmutat a közvetlen szövegkörnyezeten, mert a *megkerült*-nek (szó szerint *megtaláltatott*-nak) a példabeszédben nem felel meg semmi keresés. A valóság szebb a példabeszédnél. Az Atya nemcsak hazavárja messze vetődött fiait, hanem egyszülöttjét küldi értük, hogy az fölkeresse s hazavezesse őket.

AZ ELVESZETT JUH ÉS A JÓ PÁSZTOR

(Lk 15, 1–7; Mt 18, 12–14)

A huszadik századbeli ember nemigen találkozik már pásztorokkal, főként olyanokkal nem, amilyenek Jézus környezetében éltek. Manapság villanypásztorral irányítják a legelésző állatokat, s az ember és állat kapcsolata többnyire hidegebbé vált. Azért sokan sérelmesnek is találják azt a pásztor-metaforát, amely sokféle változatban újra meg újra fölmerül a Bibliában, Jézus szavában is. „Engem ne nézzen senki birkának" – szokták mondani. „Nem pásztorra, hanem barátra van szükségünk, aki magához hasonló, gondolkodó, szabad embernek tekint" – fogalmaznak máskor.

Aki a havasi pásztorok között szétnéz, jobban megérti, mi van a bibliai pásztor-metafora mögött. De az is, aki saját létének buktatóit, botorkáló, elnehezedő szakaszait komolyan veszi. A pásztor-metaforában nem fölény van, hanem nagy gondosság és gyöngédség: olyan, amilyennel valóban nem egy gondolkodó, szabad emberhez, hanem egy gondviselésre szoruló nyájhoz vagy egy elesett bárányhoz fordul az ember. Ehhez hasonló – a régimódi

pásztorokon kívül – a betegápolókban, a nyűgös gyermekükkel bajlódó édesanyákban él. Nincsenek-e az életünkben olyan pillanatok, amikor rászorulunk arra, hogy valaki ilyen gondossággal és gyöngédséggel tekintsen ránk, s szinte helyettünk gondolkodjék?

Jézus szerint „a jó pásztor életét adja juhaiért" (Jn 10, 11). Akkor is, ha meg kell küzdenie értük, akkor is, ha a mindennapos bajlódásban kell helyt állnia.

Amit mi nemigen értünk, azt a palesztinai ember még természetesnek tartotta. Az elveszett juhról szóló példabeszédet Jézus bátran kezdhette így: „Ha közületek valakinek..." Ami gyöngédség, gondviselő figyelem a józsággal bánó emberben él, az él Istenben is, azért nem hagyja elveszni a bűnöst, azért keresi meg. A pedagógiai példázatokban a rossz gyerekeket rothadt almához szoktuk hasonlítani. A rothadt almát ki kell dobni, meg ne romoljon miatta a többi is. Istennek más a logikája. Nem hogy ki nem dobja, inkább megkeresi és visszahozza a bűnöst.

De nemcsak azért cselekszik így, mert gyöngédebb, mint az emberek. A hatalma is nagyobb, mint az embereké. Úgy tudja hazahozni az elbitangolt vagy elveszett juhot, hogy közben meg is gyógyítja, majdhogynem újjá teremti. Vagy úgy tudja alakítani a „nyáj" életét, hogy a fertőződés különös kockázata nélkül maguk közé tudják fogadni azt, akit a gazdájuk hazahozott.

Az evangélium szövege ezen a ponton azért is érdekes, mert itt Jézus kimondottan nem magát nevezi jó pásztornak, hanem az Atya magatartásának logikáját ismerteti. Igen, de miért? Lukács elbeszélése szerint azért, hogy a farizeusok és az írástudók méltatlankodó szavára feleljen: „Ez szóba áll a bűnösökkel, sőt együtt eszik velük." Jézus

magatartása: kinyilatkoztatás. Azért áll szóba a bűnösökkel, mert Isten sem mondott le róluk. „Én és az Atya egy vagyunk" – mondja majd a János-evangélium Jézusa (10, 30). Ez az önértelmezés ragyog ki a jó pásztor – elveszett juh parabolának Lukácsnál található szövegéből is.

Máté viszont más szövegösszefüggésbe helyezi ezt a példabeszédet. Ott nem a farizeusokhoz, írástudókhoz, hanem a tanítványokhoz fordul vele Jézus, s a parabolát nem arra használja föl, hogy saját viselkedését magyarázza, hanem arra, hogy az apostol, az „egyházi elöljáró" elé eszményt rajzoljon: ilyen gondviselője légy azoknak, akiket rád bízok. Egyszer Péternek mondja majd: „Legeltesd juhaimat, bárányaimat!" (Jn 21, 15–17). Az egyházi elöljáró, a pap, a keresztény családfő viselkedésében is Isten jópásztori szeretetének kell tehát továbbélnie.

Hol a helyünk a példabeszédben? Elveszett bárány vagyunk? Jó tudnunk, hogy Jézus számon tart, keres, talán akkor van hozzánk legközelebb, amikor legreménytelenebbnek érezzük helyzetünket. Pásztorok vagyunk, akikre emberek sorsát bízta Isten, s akikben kell, hogy gondviselő okosság, gyöngédség legyen, túl az észszabta határokon is? Vagy a fölháborodottak közé tartozunk, akik méltatlankodva figyelik Jézusnak és az Egyháznak magatartását?

„JEL, AMELYNEK ELLENE MONDANAK”

JÁTÉKRONTÓK

(Lk 7, 29–35: Mt 11, 16–19)

Ebben az evangéliumi szakaszban Jézus egy gyermekmondókát idéz. A téren ülő gyerekek ilyesféle szemrehányással illetik egymást: „Fuvoláztunk, s ti nem táncoltatok; siratóéneket énekeltünk, de ti nem sírtatok."

Játékrontók a mi környezetünkben is vannak. Hány jókedvű próbálkozást megdermeszt a közönyük, egyetlen fanyar, elutasító szavuk, legyintésük. Nincs kedvük együtt játszani à többiekkel, de azért ott ülnek köztünk, s az elutasításuk fölényesnek, okosnak látszik, mellettük gyerekségnek tűnik föl a jókedv, ezért lohad le a többiekben is.

Jézus ilyen játékrontónak mondja a farizeusokat, akik Istennek semmiféle kezdeményezésére nem hajlandók kimozdulni saját pozíciójukból. „Eljött a Keresztelő" szélsőségesen kemény aszkétaéletével, s ezek megvádolták, hogy ördöge van. Megjelent maga Jézus, együtt evett-ivott az emberekkel, hogy szót értsen velük, s lám, rá is kész az ítélet: őt meg „falánk és borissza ember"-nek emlegetik, csak hogy hallatlanra vehessék az ő szavát is.

Mi nem akarunk játékrontók lenni. Egy vidám társaságban sem, ha fölcsendül a nevetés vagy elhangzik valami jókedvű indítvány. A munkahelyen sem, amikor valami közös kezde-

ményezés fölvet egy szokatlan tervet. Otthon sem, egy családi ünnepen: névnapon vagy épp karácsonyon. Nem rontjuk a többiek kedvét elutasítással, álfölénnyel, gyanúsítgatással, cinikus közönnyel. Még kevésbé lehetünk játékrontók Isten nagy játékában, ahol a kegyelemnek és az evangéliumnak, Isten szeretetének fölszólításai hangzanak el.

A BELZEBUB-VÁD

(Mk 3, 22–27; Mt 12, 24–30; Lk 11, 14–22)

Jézus gyógyító csodáit környezete egyértelműen „ördögűzésnek" tekintette, akként írták le őket az evangélisták is. Ez ellen az értelmezés ellen maga Jézus sem tiltakozott. Hiszen a világban minden rosszhoz köze van a Gonosznak, s az, hogy Jézus betegeket gyógyított, halottakat támasztott föl, valóban győzelmi jel volt. Híradás arról, hogy itt van már köztünk az „erősebb", s hogy a Sátán „hatalmi pozíciója" megrendült.

Képtelen dolognak látszik, de az evangélium arról számol be, hogy ezt a gyógyító, csodatevő Jézust megvádolták az ellenfelei: az ördögök fejedelmének nevével viszi végbe csodáit. Azt ők sem állíthatták, hogy pusztán emberi erővel végbe lehetne vinni ilyesmit. Hinni azonban mégsem akartak, s ezért találták ki ezt az elképesztő magyarázatot.

A biblikusok ezt az adatot az evangéliumi beszámoló vitathatatlan történeti anyagának tekintik. Ha valóban el nem hangzik ez a vád, az evangéliumokat szerkesztő ősegyház ugyan meg nem álmodta volna! De ha elhangzott, közvetve bizonyítja a csodák történelmi hitelét.

Minket azonban inkább az érdekel, miféle lélek működhetett ezekben a vádaskodókban? Jézus *válaszolt* a gyanúsításukra. Lesz még idő, amikor némán tűri, hogy istenkáromlónak nevezzék. Ezt az első, nem kevésbé megalázó vádat igyekezett elhárítani. Bizonyára tudta, vagy legalábbis jóhiszeműen föltételezte, hogy a hangoskodás mögött meghúzódik valami igazságra éhes vágyakozás. Az embernek joga van ahhoz, hogy ne hagyja könnyen meggyőzetni magát, s a hirtelen rászakadó fényben szeme elé kapja a tenyerét. Talán nem szép, hogy ez a védekezés – gyanúsításban nyilatkozott meg. De Jézus ezt se vette rossz néven. Nem háborodott föl, hanem érvelni kezdett, hogy leásson a szív és az elme elevenéig, ahol valóban az igazság vágya él s nem a harc félig-ösztönös mechanizmusa.

Hogy űzhetné ki Sátán a Sátánt? Ha egy királyság vagy egy család tagjai egymás ellen fordulnak, az annak a jele, hogy annak a közösségnek ütött a végórája. Vagyis ha igazuk van a vádaskodóknak, s Jézus valóban a Sátán nevében töri meg a Sátán hatalmát, akkor is az igazolódott, amiről Jézus beszél: hogy elközelgett az Isten országa, hogy a Sátán hatalmi pozíciója megrendült.

Lám, így győzte le Jézus a Sátánt; azzal, hogy nem vette át a stílusát: érvelt ott, ahol az érvek helyébe a gyanúsítás lépett, bízni tudott azokban is, akik őbenne nem bíztak.

„Nem nagyobb a tanítvány mesterénél, sem a szolga uránál. Ha a ház urát Belzebubnak nevezik, mennyivel inkább háza népét!" (Mt 10, 25; Lk 6, 40) A gyanúsítás elkeserítő, legszentebb szándékaink rosszhiszemű értelmezése mindennél fájdalmasabb. De a tanítványnak az a dolga, hogy mestere nyomába lépjen, aki úgy volt „erősebb", hogy gyöngédnek mutatkozott.

SZOMBAT, VASÁRNAP

(Mk 3, 23–27)

Az ószövetségi törvény szombatnapra igen szigorú munkaszünetet írt elő. Természetesen tilos volt szombaton aratni. Jézus korára a törvény előírásait aggályos törvénymagyarázók pontosították. A szombatnapi aratás tilalmat például odáig, hogy tilalmasnak állították a kalászoknak kézzel való leszaggatását is, azt is aratásszámba vették.

Jézus tanítványai éhesek: így hát a gabonatáblák között haladva – szombatnapon – mégis kalászt szaggatnak, s rágcsálják az érett magvakat. A farizeusok nyomban szemrehányást tesznek a Mesternek. Jézus megfelel nekik, mégpedig azzal, hogy saját személyének rendbontó fontosságára mutat rá. Ezek az emberek miatta éheztek meg. Ő pedig fontosabb a szombatnapi nyugalmat védő szabályoknál. Ura a szombatnak is.

Jézus halála s föltámadása után a kereszténység egykettőre kiszakadt Izrael vallási közösségéből, s Jézus szavára emlékezve nem tartotta kötelezőnek magára nézve a szombat megülését. Szombat helyett mi a vasárnapot ünnepeljük meg, azt a napot, amelyen Jézus föltámadt a halálból, elsőszülöttként a halottak közül, hogy minden ember fölé odanyissa az örök üdvösség égboltját. A szombat a hatnapos teremtéstörténet szerint a világteremtés zárónapja. Az, hogy Jézus ura a szombatnak, azt jelenti, hogy ő nemcsak a teremtést teljesíti be, hanem újat, minden teremtett jónál nagyobb jót ad nekünk: épp Istent magát. A szombat a visszatekintés napja, a vasárnapból

előre nyílik kilátás: az új égre s új földre, amelyeknek megalkotása húsvét hajnalban kezdődött s most is folyik.

Az Egyház szabályokkal vette körül a vasárnap keresztény megünneplését is, majdnem ugyanúgy, mint valamikor Izrael a szombatnapét. A szentmisén való részvétel, a munkaszünet megtartása minden katolikust kötelez. De a mi vasárnapra vonatkozó előírásaink mégsem merevedhetnek úgy meg, mint az izraeliták szombatnapi törvényei. Mert vasárnapunk középpontjában Jézus áll, s az előírásokat mind ő magyarázza, a feledhetetlen elvvel is: „a szombat van az emberért nem az ember a szombatért". Nem jelenti ez azt, hogy szabad az út minden lustaságra, megalkuvásra. De azt mindenképpen, hogy a törvény betűje nem válhatik embertelenné, nem fordulhat a törvényhozó szándéka s a törvénytől szabályozott élet ellen.

CSÜTÖRTÖK, PÉNTEK, SZOMBAT

Juhász Ferencnek van egy érdekes költeménye: *Babonák napja, csütörtök: amikor a legnehezebb.* A babonák napja a köztudatban inkább a péntek, de azért a költő mégis valami olyasmit fogalmazott meg, ami mindnyájunk közös tapasztalása. A csütörtök az abszolút hétköznap, a vasárnapok közt lehanyatló élet holtpontja, amikor ránk szakad a fáradtság, a magány, az egész lét hiábavalóságának gondolata. Talán erre utal a szólássá kövült nyelvi fordulat, hogy *csütörtököt mond* az, ami nem működik, ami fölmondja a szolgálatot.

Juhász verseskötetében a Babonák napja csütörtök... című vers után *A sejtelmek harangjai* című költemény

következik. Ennek is vissza-visszatérő eleme a hét napjainak számlálgatása: „Istenem, fogj meleg szádba – kezdődik a vers –, hogy ne legyek olyan árva." S azután: „Kedd, szerda, csütörtök, péntek, Szenvedésem úgysem érted. Én sohasem éltem érted." A napok sorában túljutottunk a csütörtökön, megnyílt a péntek misztériuma. „Szerveimben piros képlet. Élem a testvériséget. Kedd, szerda, csütörtök, péntek." Ha a csütörtök az elhagyatottság napja, az árvaságé, a pénteken bármily messziről – megnyílik a testvériségnek, Krisztus szenvedésének misztériuma. Ezen a napon lett testvérünkké az Isten Fia, vállalva és így föloldva árvaságunkat. Azokét is, akik nem érte élnek. Akik „idomtalan szörnyként" „árván álmodoznak" csak róla.

A költő képekkel tárja föl a csodát:

Pénteken a csönd szeret meg.
Virágállatok merednek,
Tapogatók bizseregnek.
Rabló szekfűk szánakoznak,
Rőt hajfürtök omladoznak,
Korbács-fejek nyíladoznak.

S a szenvedésben való testvériség képei mögül kibontakozik a szombat evangéliuma:

Szombaton irgalmat hoznak,
A sejtelmek harangoznak.

Mi, hívő keresztények mit élünk át a péntek titkából? Csütörtök (s hány nyűgös hétköznap) fáradtságával, kialu-

datlan emlékeivel a fejünkben gondolunk-e rá, hogy Krisztus szenvedésének és megváltó halálának napjára virradtunk? Arra a napra, amely fáradtságunk, elhagyatottságunk és árvaságunk társaként mindig újra Krisztust állítja mellénk, hogy aztán a szombat eget nyisson a fejünk fölé az irgalom evangéliumával, a húsvéti-vasárnapi föltámadás sejtelmének sőt hitének harangszavával.

A péntek bűnbánati nap: a velünk és értünk szenvedő Krisztussal találkozunk. A nagyböjt péntekein köt a régi törvény: a hústól való megtartóztatás parancsa. Az Egyház nem kellemetlenkedni akar azzal, hogy teher-többletet rak a vállunkra. Azt akarja, hogy emlékezzünk: nemcsak az eszünkkel, hanem a gyomrunkkal is. Azt akarja, hogy észrevegyük: még mindig van erőnk ahhoz, hogy újra fölvegyük keresztünket – Krisztus nyomában –, sőt vállaljunk valami többletet is, annak jeléül, hogy hozzá tartozunk.

„MOSATLAN KÉZZEL"

(Mk 7, 1–13; Mt 15, 1–9)

Jézus korában az ószövetségi ember vallásosságának középpontjában a *törvény megtartására* irányuló igyekezet állt. A zsinagógai istentisztelet lényegileg igeliturgia volt; a törvény öt könyvét tartalmazó irattekercs fölmutatását okkal hasonlítják ahhoz a mozdulathoz, amellyel a katolikus pap a testté lett Igét mutatja föl a szentmisében, a kenyér és a bor színe alatt. De nemcsak az istentisztelet, hanem a hétköznapi élet is a törvény köré rendeződött.

Századokkal korábban, amíg Izrael többé-kevésbé független s egységes népcsoportban élt, a törvény eleven s viszonylag könnyen megtartható életszabály volt. Valóban áldás: földi szempontból is életre vezető út. Aztán következett a fogság, a szétszóratás, az izraeliták részben elkerültek ősi földjükről, részben ott is idegenek hatalma s befolyása alá jutottak. Ilyen körülmények között egyszerre nehézzé vált megtartani a törvény előírásait: a szombat „megszentelése", az étkezési szabályok s az úgynevezett „tisztasági" előírások megtartása hitvallásszámba ment, igen komoly elszánást, majdhogynem hősiességet kívánt. Gondoljuk meg: könnyű lemondani például a disznóhúsról, ha olyan kultúrkörben élünk, amelyben senki sem él vele. De nehéz akkor, ha körülöttünk mindenki azt eszi, ha nem is igen juthatok másféle húshoz, ha sosem ülhetek le idegen ember asztalához emiatt a tilalom miatt. De az izraeliták lelkét épp akkor kavarta föl a nagy nemzeti katasztrófa s a fogság-kori próféták figyelmeztető szava, amikor ez az új, nehéz helyzet kialakult. Nem engedtek hát a követelményekből, nem igyekeztek azokat a megváltozott körülményekhez hozzáigazítani, hanem inkább kétszeres elszánással vállalták a lehetetlent: a régi törvények hűséges megtartását. Ettől várták azt, hogy népük sorsa jobbra forduljon, s hogy elérkezzék a messiási ország, amelyről a próféták annyi szépet jövendöltek.

Érthető, hogy ilyen körülmények között a törvény követelményeit igyekeztek nagyon pontosan megfogalmazni, hogy félreértés ne essék, és a világért meg ne szegjék őket. Egyfelől a szigorú igényesség, felelősségtudat késztette őket erre, másfelől az is, hogy nem volt többé élő tekintély, amely az alapelveket rugalmasan alkalmazhatta volna a

mindennapok gyakorlatához. Megjelent vagy talán inkább a korábbinál sokkal fontosabb szerephez jutott az írásbeliség is. Ezzel el is jutottunk oda, ahol Szent Pál szavai érvényesek: az élő törvény holt betűvé merevült, márpedig e betű öl –, s a Lélek az, ami életet ad (2 Kor 3, 8).

Marcel Légaut-tól idézve olvasom a következő mondatot: „Lehet a Szentírást olyan babonás alávetettséggel is olvasni... ami éppenséggel elfödi benne azt, amit pedig ragyogtatnia kell." Ez volt a zsidóság „tragédiája", ezt panaszolta Pál, amikor arról írt, hogy „fátyol borítja szívüket, amikor Mózest olvassák" (2 Kor 3, 15). Ennek a „babonás alávetettségnek" szükségszerű következménye volt aztán, hogy a Törvényt sövénnyel vették körül, vagyis Isten szavát emberi hagyományok biztonsági szabályai közé zárták. Végül ezeknek a magyarázó, védelmező, értelmező szabályoknak is ugyanakkora fontosságot tulajdonítottak, mint magának a törvénynek. A törvény tekintélye átragadt erre az emberi hagyományra, amint a palota urának tekintélye átragad a zsinóros sapkás portásra, aki a palota előtt áll. Kafkai fejlődés ez. De előbb-utóbb már azt hirdették a hagyományról, hogy az is Mózestől származik, ha nem foglalta is Mózes írásba, élőszóban továbbadni való titkos örökségként maga bízta a törvénytudókra.

„Én nem ilyennek képzeltem a rendet!" – jajdul majd József Attila kétezer év múlva. Az a *rend*, amelyben a Jézus korabeli izraelita élt és nevelkedett, s amelyet hitével Istenre vezetett vissza, éppoly fojtogató, „levegőtlen" rend volt, mint az, amelyben József Attila kiáltott egy szabadságszülte, embernek való rend után. Hallatlanul érdekes megfigyelni, hogy Jézus hogyan bírálta ezt a rendet, hogyan robbantotta szét, s hogyan alkotott helyette másikat.

Az evangéliumok annál megbízhatóbban tájékoztatnak minket erről, mert nem módszeresen tárgyalják ezt a témát (ahogy például Szent Pál tette), hanem egyes eseteket idéznek föl, s ezek mögött mi magunk fedezhetjük föl a közös vonásokat, Jézus állásfoglalását. Az evangélistákat ilyenkor többnyire „nem érdekli a téma". Jézus fönsége érdekli, a személyiségjegyek, amelyek szava, gesztusa mögül kiragyognak. Annál biztosabbak lehetünk abban, hogy pontosan rögzítették azt, ami minket érdekel. Ez a biztosítéka annak, hogy valóban Jézus gondolatát állítják elénk, s nem a későbbi keresztény teológia utólag kikristályosult állásfoglalását, hisz később ezek a kérdések aktualitásukat vesztették.

Egy ilyen apró esetről, amelyben Jézus és a farizeusi hagyomány összeütközésének lehetünk tanúi (s amely bizonyára nem egyszer történt meg, hanem tipikus volt), Márk számol be. Jézus tanítványai mosatlan kézzel esznek, s ez ellenkezik az atyák hagyományával. Hogy a föld népe nem tartja meg ezt az aprólékos előírást, az köztudott volt, arra szót sem vesztegettek. Az azonban fölháborította a farizeusokat, hogy Jézus vallási vezetőember létére jóváhagyja tanítványainak effajta gyakorlatát. Szólnak, s Jézus nem szabadkozással, nem udvarias ígérettel válaszol. „Nem véletlenül", nem hanyagságból vagy lelkiismereti lazaságból hagyta, hogy így legyen, hanem azért, mert így látja jónak. A farizeusok figyelmeztető szavára kemény váddal felel, nem haragjában, hanem azért, mert elvi alapon kíván tisztázni valamit.

„Ez a nép szájával tisztel engem – idézi Izajást –, de szíve távol van tőlem." És hozzáfűzi a maga kritikáját: „Ti ügyesek vagytok abban, hogy saját hagyományaitokkal *kijátsszátok*

Isten parancsát." Íme, a „jajok" közelébe jutottunk. Azokban például arról esik szó, hogy a farizeusok kiszűrik a szúnyogot, de ugyanakkor lenyelik a tevét (Mt 23, 24).

Jézus hoz mindjárt példát is arra, hogy saját hagyományaik megtartása közben hogy fordulnak szembe épp ezek a buzgók Isten parancsával: Ajándékul adják a templomnak vagyonukat, s ezen a címen nem gondoskodnak szüleikről. A Korban: fogadalmi ajándék. A Num 30, 3 szerint „ha valaki fogadalmat tesz az Úrnak... ne szegje meg szavát, pontosan úgy kell eljárnia, ahogyan megígérte". Ilyen fogadalommal megkötheti magát valaki úgy, hogy képtelen lesz Isten akaratának végrehajtására. Csakhogy „Isten dicsőségére csak az válik, ami nem födi el azt a központi igazságot, hogy Isten a mi javunkat akarja. Jézus itt azt mutatja meg, hogy ellenfeleinek értelmezésében Isten istentelenné válik, mert ellentétére fordul Isten akarata, amelynek igazi iránya az emberek java" – írja H. Hübner.

A Misna Nedarim traktátusa Rabbi Eliézer idejéből, vagyis Kr. után 90 tájáról már ismer olyan előírást, amely szerint érvénytelennek minősül egy ilyen Korban-fogadalom, ha miatta lehetetlenné válnék a szülők eltartása. Ez az adat nem cáfolja, hanem inkább igazolja az evangélium adatát. Jézus idejében nyilván nem így volt, s hihetőleg épp Jézus kritikája bírta rá a farizeusokat arra, hogy ebben a kérdésben helyesbítsék tanításukat s törvényeiket.

Jézus érvelése is figyelemre méltó. A tízparancsolat szövegét idézi: „Tiszteld atyádat és anyádat!" Aztán az Exodus „mót jumat" törvényét, amely halálos büntetést ró ki arra, aki szemtől szemben megátkozza szüleit. E két törvény – tudtunkkal – már az izraelita jogfejlődés két ősi

szakaszának emléke. A tízparancsolat a legősibb törvényalkotás tanúja. Még a vándorlás idejéből való. Apodiktikus törvényeket tartalmaz, amelyekhez nem kapcsolódik büntető záradék. Mintha a törvényhozónak s a népnek eszébe se jutna, hogy akadhat, aki megszegi majd a parancsot. S mintha nem volna még hatalmi szerv, amely az esetleges büntető záradékot végrehajtaná. A „mót jumat" („halálnak halálával hal")-törvények későbbiek. Ezek már nem oly általános erkölcsi szabályokat fogalmaznak meg, hanem *esetekre* térnek ki, de jellemző határesetekre, hogy az erkölcsi magatartásnak mintegy medret jelöljenek. Van büntető záradékuk, de csak egyetlen, radikális: a halál (ami akkor talán nem a kivégzést jelentette, hanem a közösségből való kitaszíttatást, amely viszont többé-kevésbé egyértelmű volt a halállal, mert egyedül nemigen lehetett megélni, más közösség pedig nemigen fogadta be a kitaszítottat). A *„tiszteld"* parancs a Dekalogusban sokkal tágabb értelmű, mint a mi nyugati fülünk gyanítja. Minden bizonnyal kezdettől fogva beletartozott az is, hogy az öreg, gyámoltalanná vált szülőket a fölnőtt ivadéknak el kell tartania. A „mót jumat" törvény ennek a parancsolatnak másik vonatkozását emeli ki, de Jézus mégse hiába idézi. Az, hogy a „tiszteld apádat és anyádat" parancsolat megszegője, bizonyos esetben halált érdemel, közvetve az egész parancsolat fontosságát bizonyítja. Isten alapvető törvényével kerül hát szembe az, aki fogadalma miatt megtagadja azt a gondviselést, amellyel szüleinek tartoznék. (Csak mellesleg jegyezzük ide: ugyanaz a Jézus mondja ezt, aki majd szemrebbenés nélkül kijelenti „Temessék el a halottak halottaikat" Lk 9, 60; és hagyja odakint várakozni Máriát: „Ki az én anyám és kik az én testvéreim?... Aki

Isten akaratát betölti, az az én testvérem, nővérem és anyám" Mk 3, 34–35.)

Ez az állásfoglalás következetességében és elvi megalapozottságában páratlan volt abban a korban. A törvénytudók vitatkoztak arról, hogy mi a parancsok és a tilalmak rangsora, különböző „felekezetek" más és más módon értelmezték ezt vagy azt az előírást. De így, mint Jézus, senki sem beszélt. Azon túl, hogy Jézus szavának, állásfoglalásának történeti jelentőségére ügyelünk, észre kell vennünk azt is, hogy mit jelent mindez a mi számunkra. Aki magát kereszténynek mondja, vagyis krisztusinak, az nem feledheti el, hogy minden hagyomány, a mégoly szent is, kritikára s meg-megismétlődő reformra szorul. Nyilván nem az egyén alkalmi kritikájára, amelyet talán a nehézségektől visszariadó kispolgári önzés vagy kényelem sugall, de a Lélekére, aki él, és a maga szuverén módján érvényesíti szándékait. Az az ember s az a közösség, amely Krisztus tanítványának vallja magát, ha Mesteréhez hű, ismeri a legjobb emberi igyekezetben is benne rejlő kockázatot, hogy épp saját buzgóságunkba bonyolódhatunk bele, s végül a legszentebb szavakat hangoztatva eljuthatunk oda, ahol már csak színleg, magunkat s másokat áltatva buzgólkodunk az Istenért, valójában inkább magunkat védjük éppen Istennel szemben is. A „mauvais foi" és az elidegenedés sajátos lehetősége ez.

Szent Páltól tanulhatjuk meg, mit jelentett a kortársak számára Jézus fölszabadító tette, amellyel az emberi hagyományok igáját levette vállról s lelkiismeretről. Nem azért, hogy népszerű és „könnyű" életprogramot propagáljon, hanem azért, hogy Isten igazi akaratának megtartására s megismerésére tanítson. Mit kellett küzdenie

Pálnak mindjárt az első évtizedekben azért, hogy ez a krisztusi szabadság megmaradjon az Egyházban, s a kereszténység ne süllyedjen vissza egy új legalizmusba! Tegyük mindjárt hozzá: ugyanakkor azért is, hogy naív entuziaszták „vissza ne éljenek" a szabadsággal, s ahelyett, hogy valóban Isten szolgálatába állnának, saját ösztönös természetük szolgáivá ne legyenek (Gal 5, 13 stb.)! Hogy a ma Egyházától mit kíván ez az örökség, azt a magunk bőrén érezzük.

A SZÍV TISZTASÁGA

(Mk 7, 14–23; Mt 15, 10–20)

Mint a megtámadott, aki először egy védekező ütközetben bizonyítja erejét, aztán maga lendül ellentámadásba, s végül saját földjén méri ellenségére a döntő csapást; úgy nyomul előre Jézus az ősök hagyományáról folytatott vita után. Amint szokása, most sem nagyhangú vádakat csattogtat, de keményen – s szelíden – szigorú igazságokra mutat rá. Most már ő „támad", s előrenyomul a farizeusi gondolkodás gócaiig. „Hallgassatok rám mindnyájan, és értsétek meg! Nem kívülről ered az, ami beléje jutva tisztátalanná tehetné az embert, ellenkezőleg, az teheti tisztátalanná, ami belőle kimegy." Magyarázatul még hozzáteszi majd: „Belülről, az ember *szívéből*".

Legújabb szentírásfordításunk a „tisztátalanná tesz" kifejezést a *beszennyez* igével helyettesíti. A fordító itt is közkeletű szót keresett a nehezebben érthető, vallástörténeti emlékekkel megterhelt szakkifejezés helyett. Csakhogy itt maga Jézus is szakkifejezést használt, s épp egy olyan

szemlélettel szállt vitába, amely nagyon is cirkalmas szakkifejezésekben fogalmazott.

Mit jelent a tisztaság és a tisztátalanság az Ószövetségben? Jézus korában ennek a fogalompárnak elsőrendűen nem erkölcsi (s még kevésbé szexuális) tartalma volt (mint ahogy a *beszennyez* szó sejtetné). Amint – újra csak szakkifejezést használva – mondani szoktuk, ez *szakrális* alkalmasságot vagy alkalmatlanságot jelentett, vagyis egyszerűen szólva azt, hogy egy embernek helye van-e a templomban, Jahve oltára körül, vagy nincs helye.

Honnan eredtek, hogyan alakultak ki az Ószövetség „tisztasági" szabályai? A racionalista szentírás-magyarázás divatja idején arra gondoltak, hogy Izrael első törvényhozói, esetleg maga Mózes, higiéniai szabályokat s az emberi együttélésre vonatkozó praktikus törvényeket akart a nép közös gyakorlatába kötelezően belevinni, mivel pedig a nép oktalanabb volt annál, hogy magyarázkodással meg lehetett volna győzni ezeknek az előírásoknak értelméről, hát úgy rakták nyakába az egészet, ahogy lehetett: szakrális csomagolásban. Jellemző értelmezési kísérlet ez, de inkább a racionalizmus szemléleti kategóriáit ismerhetjük meg belőle, mint a törvény valóságos intencióit. Újabban az összehasonlító vallástörténeti és történeti kutatások alapján világosabban látjuk, hogy e „tisztasági" szabályok ősi rendeltetése nem az egészség vagy a társadalmi higiénia biztosítása volt, hanem Izrael önmagával való azonosságának tudatosítása és védelme. Kína fallal vette magát körül, hogy határait és sajátos életformáját, gazdagságát védelmezze. Izrael sokkal kisebb ország volt a mennyei birodalomnál, jóval rövidebb fallal körül lehetett volna keríteni. De nemcsak kisebb volt, hanem még ará-

nyosan is sokszorta gyöngébb: sose képes arra, hogy fizikai fallal védekezzék. Ezért volt szüksége olyan falakra, amelyek nem kőből, hanem szokásokból, előírásokból, ha tetszik: előítéletekből épülnek, s a történelem tanulsága szerint viharállóbbak a kőből rakott falaknál.

Az izraeliták – még mielőtt saját országuk, nemzeti szuverenitásuk lett volna – elsősorban nem az élet hétköznapi, anyagi, műveltségi, erkölcsi szféráiban akartak elkülönülni környezetüktől, hanem az Istentől rájuk bízott kinyilatkoztatást féltették, azt a vallási kincset, amely igazában nemzeti létük, hivatástudatuk alapját is képezte. Ennek megfelelően az Ószövetség tisztasági szabályai többnyire azt tiltották, azt jelentették ki a kultikus tisztasággal ellenkezőnek, ami valamiképpen beletartozott a környező népek istentiszteleti gyakorlatába. Az egyiptomiak között például általános volt a halottak kultusza; az izraelita tisztátalanná válik, ha halottat érint, még akkor is, ha kötelességből teszi, mert hozzátartozóit temeti el. A kánaánita népek termékenység-vallásaiban mindennapos a kultikus prostitúció; az izraelitát tisztátalanná, vagyis a kultuszban való részvételre alkalmatlanná teszi a szexualitás bármely megnyilvánulása, ha erkölcsös is: mint a házastársak együtthálása, sőt önkéntelen is: mint az asszony havi vérzése. Nem mintha a szexualitás bűn volna, Isten szándékával ellenkeznék. A teremtéstörténetben ott az áldás: „Szaporodjatok és sokasodjatok!" De a szexuális szféra és az istentisztelet összemosása pogány dolog, mert Jahve meghaladja a szexuális megosztottságot. Vannak étkezési tilalmak is, de ezek sem arra szolgálnak, hogy az egészségre veszedelmet hozó ételektől vagy épp a mértéktelenségtől óvjanak, inkább azt teszik lehetetlenné, hogy egy-egy izraelita bekapcsolódjék egy idegen

isten tiszteletére rendezett áldozat bemutatásába, főként az ahhoz kapcsolódó lakomába. Izrael történetének kezdetén ugyanis félni kellett ilyesmitől, mert az izraelitáknak nem volt még templomuk, sőt sokáig külön kultuszhelyük sem igen lehetett, hanem Jahve tiszteletére ugyanazokon a helyeken mutattak be áldozatot (egy-egy szent ligetben vagy egy-egy messziről látható hatalmas tölgyfa alatt), ahol a többi népcsoport a maga isteneinek áldozott.

Ilyenformán a tisztasági szabályok egy sajátos vallástörténeti helyzet tartozékai voltak, értelmük s létjogosultságuk ennek keretei közt megvolt, de megszűnt akkor, amikor ez a helyzet megváltozott. S amikor most sajátos vallástörténeti helyzetről beszélünk, nemcsak a Dávid és Salamon előtti Izrael helyzetére gondolunk, hanem általában az Ószövetségre. Tisztasági szabályokra közvetlenül azért volt szükség, mert Izrael benne élt a pogány világban, esélye sem volt arra, hogy azt s annak tisztátalanságát „legyőzhesse". Védekező magatartásra kellett hát berendezkednie, hogy megőrizze, fönntartsa a rábízott kinyilatkoztatást meg az ígéretet, amelyben „egyszer majd áldást nyer a föld minden nemzete". Ki kellett egyeznie a rosszal, s ugyanakkor menedéket építenie ellene. Az államalapítás és a királyság megszületése idején csökkent a föloldódás közvetlen veszélye. A tisztasági szabályok eredeti értelme emiatt el is homályosult. A nemzeti önállóság megszűnte után azonban Izrael megint identitási krízisek közé került, s a sok félig vagy félig se értett tisztasági szabálynak megint megnőtt a jelentősége. De csak olyasmi volt ez, mintha valaki, akire váratlan támadás szakad, azok között az ősrégi falak között keres menedéket, amelyeket századokkal korábban emeltek ősei, s amelyek azóta lényegesen meg-

rongálódtak, és semmiképp sem kifejezetten az ő védelmi igényeinek kielégítésére épültek. Emiatt váltak ezek a „falak" egyszerre védőjévé s rabtartójává, vár- s börtön-falává a fogság utáni kor Izraelének – Jézus koráig, sőt azon is túl évezredeken át. Gettót először az izraeliták építettek maguknak: a „Ne fogd meg! Ne ízleld! Ne érintsd!" szabályaiból, amelyeket Szent Pál mutat be (Kol 2, 21).

Jézus nem módosítja, hanem egyszerűen érvénytelennek jelenti ki ezeket a tisztasági szabályokat. Nem állítja, hogy valaha nem voltak jók és szükségesek. De kritikája nem is fölszíni, mint a prófétáké. Javasolhatná, hogy korszerűsítsék ezeket a szabályokat, gondolják át komolyan, mire is valók, és rendeltetésük szolgálatára tegyék alkalmasabbá őket. De ő nem azért jött, hogy a régit reparálja. Új bort hozott, s az új tömlőbe való (Mk 3, 22). Nemcsak azt hirdeti, hogy az ősöktől örökölt romfalak nem a legkedvezőbb fedezékek. Inkább azt, hogy a védekezés kora lejárt. Elérkezett az egész világ és az egész emberi lét megszentelésének ideje. Azoknak, akik Isten kinyilatkoztatását hallják, befogadják, többé nem az a dolguk, hogy tudomásul vegyék maguk körül a rosszat, és falakat építsenek ellene, hanem az, hogy megértsék és meghirdessék: Istené az egész világ.

Úgy, ahogy van? Márk így rögzíti Jézus mondatát: „Kívülről semmi sem kerülhet az emberbe, ami beszennyezhetné." És így magyarázza: „Ezzel tisztának nyilvánított minden ételt." Jézus lerombolja a falakat, amelyek eddig a kinyilatkoztatást óvták, elfogadja az egész világot, megszünteti a különbséget a profán és a szent között. De nem úgy, hogy visszatérne a pogány világlátáshoz, amely mindenestül isteninek tartotta létét. Ezt a pogány szemléletet Babits verse idézi föl gyönyörűen:

Nem hiszek én egy istenben, mert bárhová nézek,
istent látok, ezert, s nem szomorú a világ.
Egyike gyilkos, a másika áldott, másika részeg,
egyike zengő ég, másika néma virág...
Nem hiszem én az egy istent, hiszem az ezer istent:
azt, aki adja a fényt; azt, aki adja a dalt;
azt, kivel a kín is édes, azt, kivel a mocsok is szent;
Kronoszt az öreget s Bacchost a fiatalt.

Jézus akkor, amikor „tisztának nyilvánít minden ételt", és kijelenti, hogy elérkezett az idő, amelyben az egész világra kiragyog Isten dicsősége, ezzel nem mondja azt, hogy „a mocsok is szent", s nagyon is megköveteli a különbségtételt tiszta és tisztátalan között. „A *szívből* származik minden rossz gondolat." A krisztusi „kapunyitás" csak így hiteles: ezzel a szigorú önkritikára fölszólító megállapítással együtt.

Jézus szava itt majdnem úgy hangzik, mintha valami cserzett arcú cinikus filozófus tapasztalatainak summázása volna. Aki így beszél, az nem szerkesztett magának eszményített képet az emberről, nem szépítgette önmaga előtt a valóságot, valóban ismeri az embert, nemcsak azt, amit kifelé mutogat magából, hanem azt is, amit szégyell, s rejteget, de ami életét mégis irányítja. Igaza van Jánosnak, aki megállapítja, hogy bár Jeruzsálemben sokan hittek Jézusban, ő „nem bízta rájuk magát, mert ismerte mindnyájukat, nem volt szüksége arra, hogy bárki tanúságot tegyen előtte az emberről, tudta, mi lakik az emberben" (2, 24).

Kétezer év múlt el azóta, a *tiszta* és *tisztátalan* kategóriái mintha egészen eltűntek volna látóhatárunkról. De épp a huszadik században újra igen nagy a kísértésünk arra, hogy struktúrákban, intézményekben, egyszóval odakint

keressük minden rossz forrását, s a szívünket kikiáltsuk „gyönyörűszép"-nek. Kétségtelen, hogy egy merőben individualista „tökéletességre törekvés" nem lehet a keresztény (vagyis a Krisztusra figyelő) ember életeszménye. A világot kell formálnunk, s tetteinkkel a társadalmat alakítanunk. De meglepő módon épp ez az individualista perfekcionizmus is úgy próbál „tiszta" maradni, mint az ószövetségi ember: a „Ne fogd meg! Ne ízleld! Ne érintsd!" tilalmainak védőgyűrűjében. Az, aki a saját szívében fölfedezi a tisztátalanság forrását, s önmagában igyekszik „legyőzni jóval a rosszat" (Róm 12, 21), alkalmas arra, hogy odakint is föltárja a tisztátalanság búvóhelyeit, és megvívjon ott is a rosszal. Jézus nevében, aki újra eggyé tette a világot, de nem úgy, hogy eltussolta, hanem úgy, hogy „elvette a világ bűneit" (Jn 1, 29).

Máténál a nyolc boldogság között van egy, amely boldognak hirdeti a tiszta szívűeket (vagy talán inkább a szívükben tisztákat, vagyis azokat, akiknek nem a keze, a szája „tiszta", hanem Jézus követelményének megfelelően a szíve), mert ők meglátják Istent. De hogyan lehet úrrá az ember a szívén? Jézus tanítása az, hogy az ember sohasem teheti tisztává önmagát. De ha Istennek adja a szívét, ő tisztává teszi. „A nekünk ajándékozott Szentlélekkel kiáradt szívünkbe az Isten szeretete" – írja Pál (Róm 5, 5). Nem előbb kell tisztává lennünk, hogy így méltóvá váljunk Isten szeretetére, hanem megfordítva. Mindez már nem a kultikus tisztaság zseniális újraértelmezése, nem is egyszerűen a *tisztaság* fogalmának átbillentése a jogi-szakrális síkról az etikai-erkölcsi síkra, hanem hatalmas híradás arról, hogy Isten cselekedni kezd. Újjáteremti a világot, elsősorban az ember „jajsötét" szívét.

A FARIZEUSOK KOVÁSZA

(Mt 16, 5–12; Mk 8, 14–21)

Jézus idejében a zsidóság a belső meghasonlás, a részekre szakadás korát élte, a szektaképződés korát. Indulatok lobbantak, szavak, amelyek korábban az összetartozás szegletkövei voltak, váratlanul többértelműnek bizonyultak, s viták középpontjába kerültek. Kard és tőr is villant nemegyszer, de gyilkosabbnak bizonyult a megvetés s végül az a némaság, amely falként választott el egymástól közös őstől származó, azonos sors terhe alatt roskadozó embereket.

Jézus meglepően független tudott maradni a felekezetek indulataitól; a némaság és a megvetés falain úgy lépett át, meg át, mint később föltámadott testével a kőből-sárból épült valóságos falakon. Szabad ember volt: nem kötötték előítéletek. Mindenkivel szóba állt, és tanítványait a legkülönbözőbb emberekből válogatta. De arra is ügyelt, hogy abból a közösségből, amely körülötte fölépül, új szekta ne váljék. A tizenkettőt maga köré gyűjtötte, s ezzel jelét adta annak, hogy új Izraelt, új választott népet kíván alapítani. De ha a tanítványaiból összemarkolt csoportot összehasonlítjuk az izraelita felekezetekkel, rögtön szemünkbe ötlik, milyen másféle ez a csoportosulás.

Jézus nyílt közösséggé alakította Egyházát. Nem tervezett a belépők számára egyenruhát, nem rendelte el, hogy egy helyre költözzenek, hogy vagyonukat összeadják, nem kötelezte őket közös napirend megtartására, még közös imádságos vagy lelkiéleti programot sem írt elő számukra. Az apostolokat maga mellé szólította, tőlük megkívánta,

hogy mindenüket elhagyják az evangéliumért. De – mai szóval élve – nem tekintette másodrendű kereszténynek azt sem, aki nem követte őt mindenhová. Tudta, arra is áll az a törvény, amelyet a rejtett kincsről és a drágagyöngyről szóló példabeszéd megfogalmaz: a maga módján neki is mindent el kell adnia Isten országáért. De a maga módján: s épp ennek a lehetőségnek belső tágassága tette sokszínűvé a Jézusban hívő emberek gyülekezetét.

„Belül" nem uniformizált erőszakosan Jézus. Illetőleg azon volt, hogy a népéhez tartozók a valóban lényegesben legyenek nem is egyformák, hanem egyek, egyebekben pedig ki-ki járja a maga útját. Olyan hatalmas egyesítő erőket mozgósított, hogy bátran vállalhatta s vállalta is az életformák színességét, változatosságát. (Megilletődve látjuk, hogy Jézusnak ez a közösség-teremtő stílusa hogyan bontakozott ki Szent Pál tanításában, amely arról szól, hogy a Lélek egy, de adományai különfélék.) S ugyanakkor „kifelé" nem húzta meg keményen a határokat. Ő maga – tanítványaival együtt – minden ember meghívását elfogadta: Simon farizeusét is, Zakeusét is, aki a vámosok elöljárója volt, sőt arra is késznek mutatkozott, hogy a pogány kafarnaumi százados házába betérjen. Eljárt a templomba, részt vett a hagyományos ünnepi szertartásokon s a zsinagógai istentiszteleteken. Tanítványait sem beszélte rá arra, hogy szakadjanak ki a hivatalos zsidó vallási életből, hogy tagadják meg pl. a papoknak járó tiszteletet, engedelmességet, vagy hogy ne álljanak szóba más csoportok tagjaival.

Annál meglepőbb, hogy valamiféle „kovásztól" mégiscsak óvta őket. Az evangéliumi hagyomány jellemző módon megzavarodik akkor, amikor ezt a szokatlan óvást

kell rögzítenie. Márk a kenyerekkel kapcsolatos szövegösszefüggésbe, két kenyérszaporítás története közé illesztette be Jézus mondatát: „Óvakodjatok a farizeusok és a heródespártiak kovászától!" (8, 15). Máté (bizonyára Márkot követve) ugyanebben a szövegkörnyezetben közli ezt a figyelmeztetést, de „a farizeusok és a szadduceusok kovászáról" beszél, és később meg is magyarázza ezt a képet: „Megértették, hogy nem a kenyér kovászától óvta őket, hanem a farizeusok és a szadduceusok tanításától" (16, 12). Lukács megint a maga módján értelmezi ezt a figyelmeztetést, más szövegösszefüggésben, a farizeusokhoz és az írástudókhoz intézett jajok záradékaként: „Tartsátok távol magatokat a farizeusok kovászától, vagyis a képmutatástól" (12, 1).

A *képmutatás* szó miatt érdemes egy rövid kitérőt tennünk. Lukács görög szava vagy még inkább a mögötte sejthető arám szó nem pontosan azt jelenti, amit mi képmutatásnak szoktunk mondani. A képmutató életével, tetteivel hazudik, tudatosan és szándékosan megtéveszti az embereket. Az evangéliumban valószínűleg nem szándékosan hazug életről van itt szó, hanem egy olyanfajta kettősségről, amelyre maguk a farizeusok sem eszmélnek rá. Jézus nem azon igyekezett, hogy a közvélemény előtt leleplezze a farizeusokat, hanem azon, hogy őket magukat rávezesse saját belső tisztátalanságuk fölismerésére. Vakoknak mondta őket, akik közben más világtalanokat akarnak vezetni (Mt 15, 14), róluk mondta azt is, hogy mások szemében meglátják a szálkát, magukéban a gerendát sem. Ezért rajzolta meg őket a tékozló fiú bátyjának alakjában (Lk 15, 25–32).

De térjünk vissza a *kovász*-metaforához! Mintha az evangélisták már nem tudnák egészen pontosan, mire is alkalmazta azt Jézus, mitől is óvta vele azokat, akik melléje szegődtek. Márk, aki magyarázatlanul hagyja ezt a képet, alighanem a csodavárástól akarja vele óvni könyvének olvasóit. Máté inkább dogmatikusan, Lukács moralizáló módon értelmezi ezt a figyelmeztetést. Ha mi magunk megpróbáljuk ennek a képnek eredeti jelentését több-kevesebb valószínűséggel mégis földeríteni, mindenesetre érdemes meggondolnunk, hogy a kovász valami olyan erjesztőanyag, amely a lisztet tésztává alakítja. Egyszóval: egyesítő elv, közösségformáló, közösség-összetartó erő. Máshol Jézus Isten országát mondja kovásznak, amelyet fog az asszony, elvegyíti három véka lisztbe, s bármily kevésnek látszott, mégis kenyérré kel tőle az egész lisztmennyiség (Mt 13, 33). „Óvakodjatok a farizeusok (és a heródespártiak, a szadduceusok) kovászától!" Ha szabad képet képre lefordítani, annyit jelenthet ez: „Építsetek házat, de másféle *habarccsal*, mint amivel a körülöttünk látható közösségek, csoportosulások építkeznek!"

Ezt az értelmezést igazolja s mintegy kibontja azoknak a figyelmeztetéseknek, legtöbbször jajoknak sora, amelyekkel Jézus a farizeusok magatartását, többnyire éppen közösségteremtő igyekezetét bírálta. Keressünk csak elő néhányat ezek közül!

Lukács jajjal vezeti be a következő szemrehányást: „Jaj nektek, farizeusok, mert szeretitek az első helyet a zsinagógákban és a köszöntéseket a piactereken!" (11, 43). Máténál az ezzel párhuzamos mondat többes szám harmadik személyben hangzik el s ki is egészül valamivel. Először egy „szinoním" szemrehányással; a farizeusok azt

is szeretik, ha rabbinak szólítják őket az emberek. Aztán a tanítványokhoz címzett figyelmeztetéssel: „Ti ne hívassátok magatokat rabbinak..." (23, 7 s következők). Érdekes figyelmeztetés ez. Hiszen a judaizmus tanítói sem önmagukat hirdették, hanem Isten törvényét! Jézus, aki magának sokkal nagyobb hatalmat igényelt az írások magyarázatában, Isten szándékainak értelmezésében-megfogalmazásában, mint amivel az írástudók beszéltek, tanítványaitól azt várja, hogy legyenek alázatosabbak a farizeusoknál. Arról volna szó, hogy *saját* küldetésének páratlan jellegét kívánja kiemelni, s mintegy hármas fokozatot állít föl: ő nagyobb a farizeusoknál-írástudóknál, a tanítványai meg még arra sem jogosultak, hogy a farizeusok és írástudók tekintélyét igényeljék maguknak? Ez sem egészen rossz nyom, de a valóságos mondanivaló talán összetettebb.

A judaizmus törvénytudói Isten szavával szemben nem fennhéjázók, világért sem önkényesek, inkább a betűrágásig alázatosak, és Jézus szerint épp ez a túlfeszített, rövidlátó igyekezet juttatja őket oda, hogy végül mégsem értik helyesen az írásokat, s még kevésbé az írásokban megnyilatkozó Istent. De ugyanezek az Isten szavával szemben oly őszintén alázatos emberek gőgösek, hiúk s rátartiak az emberek között, épp arra büszkék, hogy ők s egyedül ők pontosan ismerik s meg is valósítják Isten akaratát. Jézus azt kívánta tanítványaitól, hogy legyenek bátrabbak az írások értelmezésében, s ne beszajkózott szövegként, hanem élő igazságként őrizzék azt is, amit tőle tanultak. Ezért történhetett, hogy a Miatyánknak két szövegváltozata maradt ránk, az utolsó vacsora történetének két alapvariánsa, több példabeszédnek két, három tovább-

színezett, módosult formája. Jézus tanítványainak bátran kellett bánniuk a rájuk bízott isteni-jézusi szóval, de nem a hűtlenség, hanem a hűség nevében. Mert a hűség nem azt jelenti, hogy agyonnyomom az élő igazságot, s aztán a nyakamba akasztom, hanem hogy elevenen őrzöm s adom tovább. De épp mert ez a bátorság nem az önkényé (Szent Pál szavával: mert a tanítványok nem gazdái, hanem sáfárai az evangéliumnak), azért a Jézusra hivatkozó tanítóknak alázatosan, testvéri szívvel kell járniuk az emberek között. Ők is kereső emberek: keresve őrzik a rájuk bízott igazságot is, nemcsak sikerük, hanem tanúságtételük hitelessége függ attól, hogy valóban tudnak-e állandóan ellene mondani a szakmai gőg, a beavatottság kísértéseinek, amelyek a papot, az írástudót fenyegetik. Ez a két látszólag ellenkező program valójában elválaszthatatlanul összetartozik, mint ugyanannak az éremnek két fele.

A Máténál található jajok között megrendítő az, amelyben Jézus a farizeusok térítő buzgóságáról mond ítéletet: „Jaj nektek, farizeusok, ti képmutatók, mert bejárjátok a tengert és a szárazföldet, hogy egyetlen áttérőt szerezzetek, s ha sikerült, a kárhozat fiává teszitek kétszerte inkább magatoknál" (23, 15). Ezt a vádló mondatot az az apostoli Egyház őrizte meg, amely maga valóban az egész hellénista római birodalomban elterjesztette az evangéliumot, mert komolyan vette a Föltámadottnak missziós parancsát, amelyet éppen Máté emlékezetes szavakba rögzített: „Tegyetek tanítvánnyá minden népet..." (28, 19). Bizonyára nem azért akart emlékezni rá, hogy jogcímet találjon benne a farizeusok megvetésére, vagy hogy újra meg újra elgondolhassa: milyen keményen odamondogatott Jézus ellenfeleinek. Ennek a mondatnak – s e mondat

nyomán a farizeusok térítő tevékenységének – tükrében az apostoli Egyház állandó lelkiismeret-vizsgálatot tartott, saját missziós munkásságát vetette folyton össze Jézus szándékaival, hogy maga is bele ne essék abba a hibába, amely miatt Jézus a farizeusokat megrótta.

Ha ennek a hibának megjelölésére olyan szót keresek, amely a mai fül számára érthető, a *triumfalizmusra* találok rá. Jézus azt a térítő igyekezetet ítélte el, amely diadalmaskodni akar, ha csak egy-egy ember megtérítésével is, és bizonyítani igyekszik saját erejét, annak a hitnek, tanításnak vitalitását, amelyet képvisel. Épp ezért jellemzi a nyugtalanság, a tolakodás, a taktikázás, sőt a ravasz és kegyetlen lelki terror is. Jézus nem azt kívánta, hogy az ő tanítványai legyenek langyosak vagy épp egykedvűek, mint akiknek nem számít, hogy az evangélium terjed-e vagy sem. Teljes „bevetést" kívánt tőlük. De nem egy ügy, nem egy mozgalom szolgálatában, hanem úgy, ahogyan majd Szent Pál fogalmazza, azzal a tudattal, hogy „adósa vagyok görögnek és barbárnak, műveltnek és műveletlennek" (Róm 1, 14) az evangéliummal, amely szó szerint örömhír, arra való, hogy minden embernek öröme legyen, s nem tarthatom meg magamnak. Ez a missziós felelősségtudat számot vet a lélek és a személyes döntés szabadságával. Meggyőződést akar kiformálni, nem tagokat toboroz. S befelé is árnyalt: nem kötelez mindenkit arra, hogy közvetlenül mások térítgetésén fáradozzék, mert tudja, hogy az evangélium fényében tündöklő életnek önmagában is tanúságtévő ereje van. Megint csak Szent Pált kell idéznünk, az Újszövetség legkorábbi könyvét, a tesszalonikiakhoz írt első levelet: „A tanítást a Szentlélek örömével fogadtátok, s így Makedóniában és Achájában minden hívőnek példaképévé let-

tetek. Tőletek kiindulva terjedt el az Úr szava, s nem is csupán Makedóniában és Achájában. Istenbe vetett hitetek mindenütt ismeretes lett, ezért nem is kell róla beszélnünk" (1 Tessz 1, 6–8). Íme a gyakorlatban az a missziós magatartás, amely Jézus jajának megfontolásán alapul.

Lukács a törvénytudók ellen, Máté a farizeusok ellen fordítja azt a jajt, amelyben Jézus a próféták vérét kéri számon azokon, akik már arra készülnek, hogy őt magát halálra ítéljék. „Síremléket emeltek a prófétáknak, atyáitok pedig megölték őket. Lám, bizonyosságot tesztek arról, hogy helyeslitek atyáitok tetteit, mert ők megölték őket, ti meg síremléket emeltek nekik" (Lk 11, 47). Friss régészeti eredmények tanúsítják, hogy Heródes uralma alatt valóban több díszes próféta-sír épült. A nem is zsidó származású s nem is hívő uralkodó építkezéseivel igyekezett a vallásos népnek kedvét keresni. Elsősorban a jeruzsálemi templomot újíttatta meg (megcsodálták az apostolok is!), s mivel azon kívül mást nemigen építtethetett, szorgalmazta legalább a prófétasírok méltó kiépítését. Jézus a heródesi templom hatalmas kőfalait sem nézte azzal a megilletődéssel, amellyel kortársai. Megjövendölte róluk, hogy hamarosan összeomlanak. De a prófétasírok kiépítésében megnyilatkozó önellentmondást is keményen szóvá tette. Könnyű megdicsőíteni a halott prófétákat, s ezen a címen az őket körülvevő tisztelet fénykörében népszerűséget keresni. Igazi nagyság ahhoz kell, hogy az élő próféta szavát elviselje s életelvének elfogadja az ember: akár az uralkodó, akár a pap vagy a törvénytudó. Márpedig a judaizmus törvénytudói azt tanították, hogy Malakiással lezárult a próféták sora, s Jahve majd csak akkor szólal meg újra, amikor az ítélet napja elérkezik. (Ebben a kérdésben a hivatalos vallási vezetők fölfogásával üt-

között az esszénusoké, akik saját prófétáikat Isten Lelkétől vezetett férfiaknak tekintették, s egy sorba helyezték a múlt nagy prófétáival.)

Jézus is prófétaként lépett föl, s amikor próbálták a múltból hagyományozott fogalmakkal megfogalmazni, kicsoda is ő, a hajdani próféták utódának, esetleg épp egy új életre támadt prófétának vélték (Mk 8, 28 stb.). Jézus vállalta is ezt: őseinek, elődeinek tekintette ő is a prófétákat, vallotta azt is, hogy ugyanaz a Lélek vezeti, aki a prófétákat szólásra indította. Ezért lepleződött le épp őkörülötte a prófétasírokat emelő zsidó vallási vezetők buzgólkodásának belső hazugsága. Ezek a holt prófétákat saját szellemi elődeiknek tüntették föl, pedig a prófétagyilkosok fiai voltak. Nemcsak test, hanem lélek szerint is, hisz épp arra készültek, hogy az élő prófétát elnémítsák, eltegyék láb alól.

De ez a vád: megint csak tanulság az Egyház számára. Jézus a Lelket ígérte s adta meg övéinek. Ezt kivált Lukács és János evangéliuma emeli ki, de lényeges eleme ez az egész evangéliumi hagyománynak és Szent Pál teológiájának is. Intézménynek szánta az Egyházat, de olyan intézménynek, amely nem zárkózik el a Lélek elől. Nincs itt mód arra, hogy akár csak az Újszövetség idevágó adatainak összegyűjtésével is áttekintsük, hogyan alakult az apostoli Egyházban a próféták és az intézményes rend viszonya. Még messzebb vezetne, ha megpróbálnánk ezt a témát az egész egyháztörténelmen át követni. De maga az, hogy Jézusnak ezt a jaját az intézménnyé szerveződött Egyház megőrizte, folyton újraolvassa s elmélkedi, jele annak, hogy a „rend és kaland" kényes és bravúros egyensúlyát nem akarja a rend javára megbontani.

A FARIZEUS ÉS A VÁMOS

(Lk 18, 9–14)

Ezt a példabeszédet csak Lukács evangéliumában találjuk meg, arra tehát nincs lehetőségünk, hogy különböző változatait egymással összevetve kutassuk föl eszmei gócát, eredeti, jézusi mondanivalóját. El kell fogadnunk egyetlen kiindulópontnak azt a szöveget, amely előttünk van. Mégis jól tesszük, ha legalább a keretéből kiemeljük, s először csak magát az elbeszélést vesszük szemügyre: a 10-től a 14. vers első feléig terjedő mondatokat. Aztán azon is érdemes igyekeznünk, hogy saját szemléleti megszokásainktól függetlenedjünk, s próbáljuk úgy olvasni ezt a példabeszédet, ahogyan Jézus kortársai hallgathatták.

Nekünk, ha a farizeus szót halljuk, nyomban a képmutatás jut az eszünkbe. Ez azonban nem egészen helyes beidegződés. Jézus korában a farizeusok komolyan, mélyen vallásos emberek voltak, akik őszintén s egész igyekezetükkel fáradoztak a törvény megtartásán. Szent Pál nem bűnlajstromot írt, amikor elmondta magáról: „Ha más úgy gondolja, hogy bizakodhatik a testben (vagyis: önmagában), én még inkább. Nyolcadnapon körülmetélt vagyok, Izrael népéből, Benjamin törzséből származom, héber a héberek közül, *a törvény megtartását illetően farizeus,* a buzgóságot illetően: az egyház üldözője, a törvényből való megigazulást illetően hibátlan" (Fil 3, 4–6). Bizonyára igazat beszélt a példabeszédben szereplő farizeus is. Elhihetjük: valóban jó oka lehetett arra, hogy különbnek tudja magát a többi embernél.

„Hetenként kétszer böjtölök..." A böjt a zsidó ember számára azt jelentette, hogy nem evett s nem ivott egész

nap. Sokkal szigorúbb szabály ez a mi szigorú böjtünknél is, s az italtól való tartózkodás különösen nehéz Palesztina klimatikus viszonyai között. A törvény *évente egy* böjti napot rendel csak el, de a farizeusok között valóban szokás volt a gyakori böjtölés, hetenként vagy hetenként kétszer is. Az evangéliumi szövegből nem derül ki, hogy miért. Saját följegyzéseikből tudjuk, hogy ezek a farizeusok a bűnösök helyett böjtöltek, engesztelésül s váltságul azokért, akik még az esztendőnként egyszer kötelező böjtöt is elmulasztják, vagy akik egyszeűen nem tartják meg a törvényt.

„Tizedet adok mindenből, amim csak van." A templomi tized beszolgáltatása a törvény szerint a termelő kötelessége, de ezt akkoriban sokan nem teljesítették, mert Palesztina népe elszegényedett, és aki betevő falatját is alig tudta biztosítani, úgy érezte, képtelen eleget tenni ennek a kötelezettségnek. A példabeszédben szereplő farizeus abból is tizedet ad, amit úgy vásárol, hogy véletlenül olyasmit ne fogyasszon, amiért nem rótták le a templomnak járó adót. (Máshol Jézus azt hányja a farizeusok szemére, hogy a mentából, az ánizsból meg a köményből is tizedet fizetnek; vagyis azokból a fűszerfélékből, amelyek nem estek ilyenféle kötelezettség alá. Vö.: Mt 23, 23).

Mindez valódi nagyság. S a farizeus nem dicsekedett, ezzel, hanem hálát adott érte. Igaz, állva imádkozott, de ezzel nem keresett föltűnést. A kor szokása volt ez, így tett a templom másik látogatója is.

Legföljebb ő másutt állt meg, mint a farizeus. De ha vámos volt, valóban lehetett miért szégyenkeznie. A *vámos* szó nem teszi rögtön érthetővé, hogy miért. Inkább adóbérlőnek kellene neveznünk ezt az embert s általában

mindazokat, akiket a szentírásfordítások vámosnak emlegetnek. A rómaiak ti. nem maguk hajtották be az adókat, hanem bérlőknek adták ki az adószedés jogát, azok az államnak átalányt fizettek, s aztán már a maguk zsebére szedték – a befizetett összeg sokszorosát. (Így volt ez a középkorban is, nálunk például a Fuggerek idejében.) Az izraeliták magát a rómaiak adóigényét is jogsértő, sőt Isten jogait sértő dolognak tartották, a tetejében szegények is voltak, s alig-alig tudtak az adókötelezettségeknek eleget tenni. Érthető, hogy egészen különös megvetéssel sújtották azokat, akik e téren kiszolgálták az idegen hatalmat, s nem szégyelltek honfitársaik kicsikart fillérein meggazdagodni.

Nem csoda, hogy a példabeszédbeli vámos nem mert a templom belsejébe bemenni, szemét s kezét sem emelte az égre. „Mellét verte" – mondja a magyar szöveg. De az evangélium ennek a mozdulatnak fölidézésére egészen hétköznapi szót használ, nem olyat, ami megszokott liturgikus mozdulatra utalna. A vámos mozdulata nem tanult, szertartásos gesztus tehát, hanem a keserűség önkéntelen megnyilatkozása, mintha mi nem a mellünket vernénk, hanem pl. a homlokunkra csapnánk. „A kétségbeesés kitörése ez – írja J. Jeremias – emberünk szíven üti magát, egészen elfelejti, hol van, egészen eluralkodik rajta a fájdalom, hogy Istentől ily messzire szakadt." Szemét lesüti, de ajka mégse néma. *Mozdulata* nem tanult szertartás, de szava az 51. zsoltár kezdete: „Isten, irgalmazz nekem!" Csak épp hozzáteszi töredelme jeléül: „Nekem, bűnösnek".

A két imádkozót s a két imádságot bizonyára összemérték Jézus hallgatói is. Hiszen a példabeszéd: találós kérdés. Nemcsak figyelemre szólítja föl a hallgatót, hanem

tevékenységre is. Ki-ki véleményt alkot a fölvetett esetről, s a tanulság abból adódik, hogy saját megoldását összeveti a tanítóéval.

Jézus hallgatóinak bizonyára eszükbe jutott az az alapelv, amelyet a Jn 9, 31 idéz: „Tudjuk, hogy Isten nem hallgatja meg a bűnösöket." Legföljebb azt várhatták, hogy Jézus szerint Isten ez alkalommal mégis meghallgatta a vámos imáját – tekintettel a farizeus érdemeire. Jézus azonban egészen másképp értékelte ezt a két imádságot. Isten nem olyan, amilyennek a farizeusok elképzelték. Neki kedvesebb a bűnös ember bűnbánó esedezése az igaz hálálkodásánál.

Annál megdöbbentőbb ez, mert Jézus legkevésbé sem akart kétséget ébreszteni bennünk a farizeus igaz-volta iránt. A bűnbánó vámost pedig – példátlanul talán az egész Bibliában – úgy mutatta be, mint aki bánja ugyan a bűnét, de képtelen szabadulni tőle. Bűnbánat az ilyen? – kérdi az erkölcstan iskolás szabályai szerint gondolkodó ember. Zakeus majd mindent megígér, fogadkozik, a tékozló fiú, ha üres kézzel is, hazatér; ez az ember továbbra is rabja marad annak a foglalkozásnak, amelyet önmagában bűnösnek tartott a közvélemény. Ennek az evangéliumi vámosnak imádságához egy emlékezetes imádság hasonlít a világirodalomban, Claudius, Dánia királya mondja el azt a Hamlet harmadik fölvonásában: „Ó, rút az én bűnöm, s az égre bűzlik!" Majd pedig: „Nyerhet malasztot, ki bűnhöz tapad?... Kísértsd meg, a bűnbánat mit tehet: Mit nem tehet az? Ó, de mit tehet Annak, ki bűnét bánni képtelen."

Claudius éppúgy vergődik, mint a mi vámosunk ebben a bánatban, amely az önvádig eljut, de ahhoz gyönge, hogy szakítson a bűnnel vagy azzal, „miért a vétket elkövette".

A megszokott erkölcstani gondolkodás sem sok jót ígér ennek az imádságnak. Jézus azonban kimondta a képtelennek hangzó megoldást: „Ez megigazultan ment haza, az nem."

Némelyek ebben a mondatban nem kizáró ellentétet, hanem összehasonlítást keresnek: „Ez (ti. a vámos) inkább megnyerte Isten kedvét, kegyelmét, mint az a másik." Eszünkbe juthat több evangéliumi páros szembeállítás: Mária és Márta, a tékozló meg az otthon maradt testvér, a gazdag meg a szegény Lázár megannyi extrapoláció. Pusztán nyelvi meggondolások alapján a kizáró ellentét mellett szól a nagyobb valószínűség. De a keleti ember ott is szívesen dolgozik fekete-fehér kontrasztokkal, ahol a nyugati inkább fokozatokat különböztetne meg: például gyűlöletnek mondja a kisebb szeretetet (Lk 14, 26 de Mt 10, 37).

Elképzelhető tehát, hogy Jézus nem mondta rossznak a farizeus imádságát, csak annyit mondott, hogy a vámosé kedvesebb volt Isten előtt. Ez is hallatlan állítás! De hiszen máskor arról beszélt, hogy a jó pásztor elhagyja kilencvenkilenc juhát az egy elveszettért (Lk 15, 1–7), s kifejezetten kimondta, hogy „nagyobb öröm lesz a mennyek országában egy megtérő bűnösön, mint kilencvenkilenc igazon, akinek nincsen szüksége megtérésre". Úgy látszik hát, hű értelmezője volt Lukács ennek a farizeus és vámos imádságáról szóló példabeszédnek, s a keret, vagyis a 9. vers meg a 14. második fele nem ok nélkül került az ősi mondatok köré. A Magnificatnak s a boldogságoknak meg a jajoknak ellentéte (paradoxonai) közé jutottunk tehát, vagy vissza Szent Pálhoz, aki így folytatta a Filippiekhez írott levélből idézett önjellemzését: „Mind, ami előny volt számomra, Krisztusért *hátránynak* ítéltem."

Helyünket keressük a példabeszédben? Egyet nyomban le kell szögeznünk. Nem arról van itt szó, hogy nincs más út: választanunk kell, jobb, ha vétkezünk, mint a vámos, mert akkor van esélyünk arra, hogy Isten kegyelmébe fogadjon; ha azonban a farizeus útján indulunk el, akkor szükségszerűen elszakadunk tőle. Érdemes újra Szent Pált idéznünk: „Ahol elhatalmasodott a bűn, túláradt a kegyelem... Mit mondjunk hát? Maradjunk meg a bűnben, hogy a kegyelem gyarapodjék? Isten ments!" (Róm 5, 20–6, 2) Egy a biztos: olyan világban élünk, amelyben érvényes a farizeus és a vámos imádságáról szóló példabeszéd, olyan Istennel van dolgunk, aki a vámos imádságát többre becsüli, mint a farizeusét.

Hasonlók volnánk a vámoshoz? Claudiushoz, a dán királyhoz? Anélkül, hogy Isten cinkosunkká válnék a rosszban, mégis szabad arra gondolnunk, hogy imádságunk nincsen hiába. Nagy öröm ez, egyszer tán erőt ad ahhoz, hogy szakítsunk a rosszal, amely életviszonyainkat egészen átjárta.

Vagy inkább a farizeushoz hasonlítanánk? Akkor szól igazán nekünk ez a példabeszéd, amelyet Jézus nem a „vámosok" vigasztalására szerzett, hanem a „farizeusok" lelkiismeretének megmozgatására. Nem azt kívánja Jézus, hogy tagadjuk le, ami jó bennünk, hogy öntépő ál-alázattal játsszuk meg a bűnöst, a magát becsmérlő embert. Azt sem akarja, hogy mindenáron kételkedni kezdjünk önmagunkban, saját jószándékunk hitelében. Inkább arra akar megtanítani, hogy ne csak hálálkodjunk, hanem kérjünk is, hogy ha mégoly sokra vittük, se magunkban bízzunk, hanem Isten kegyelmében, amely mindig ajándék. Mint az igazán nagy művészek, akik hiába alkottak remekműveket,

újra meg újra „elfeledik, ami mögöttük van" és aggódva, teljes összeszedettséggel „nekifeszülnek" az elébük nyíló új föladatoknak (Fil 3, 13), s nem rutinból, hanem ihletből alkotnak egyre új meg új remeket. S ezután vagy eközben várja tőlünk azt is, hogy alkalomadtán beérjük a második hellyel, belenyugodjunk – nem az elvettetésbe –, de abba, hogy a legfőbb figyelem nem a miénk, hanem a vámosoké.

Szépen hangzanék, ha most azt mondanánk: Legyünk tökéletesek, mint a farizeus, de Isten elé járuljunk mégis olyan alázattal, mint a vámos! Az evangéliumban van is egy mondat, amely ezzel csaknem azonos: „Ha megtettétek, amit parancsoltak nektek, mondjátok: mihaszna szolgák vagyunk, hiszen csak kötelességünket teljesítettük (Lk 17, 10). De ezt a programot csak akkor tekinthetjük a példabeszéd hiteles értelmezésének, ha minden szavát komolyan vesszük, s minden szava mögött azt a tartalmat látjuk, amelyet az *evangélium* gyűjt mögéje.

JÉZUS TÖRVÉNYE

A SZŰK KAPU

(Lk 13, 23–24; Mt 7, 13–14)

A kérdések hangsúlyát s a kérdezők várakozásait egy-egy szöveg írott formája rendszerint nem rögzíti pontosan. Ezért lehet a 23. versben található kérdést így is magyarra fordítani: „ugye kevesen üdvözülnek?" A magyarázók többsége azonban inkább ellenkező várakozást sejt a betűk s szavak mögött: „Te is azt mondod, hogy kevesen üdvözülnek?"

A farizeusok közt, a Krisztus korabeli apokaliptikában valóban az volt a közmeggyőződés, hogy az üdvösség keveseké. „Ezt a világot sokak kedvéért teremtette a Magasságbeli – olvassuk a 4. Ezdrás könyvben –, az eljövendő világot azonban kevesek kedvéért." S erre a mondatra következik a 4. Ezdrás könyvben az a közmondásszerű szentencia, amelyhez hasonló az evangéliumban is szerepel: „Sokan teremtettek, kevesen üdvözülnek." (Vö.: „Sokan vannak a hivatalosak, kevesen a választottak": Mt 20, 16?, 22, 14.) Valószínű azonban, hogy Jézustól épp ellenkező értelmű választ remélt a kérdező. Hiszen Jézus a bűnösökhöz is szíves szóval fordult, s egyébként is minden mozdulatával az üdvösség kapuját tárta szélesebbre.

A kérdés hangsúlyát, a kérdező várakozását illetően lehet nézeteltérés magyarázók, fordítók között, de az vitat-

hatatlan, hogy Jézus kitért ez elől a kérdés elől. Nem mondta meg világosan, hogy többen lesznek-e végül is az üdvözültek a kárhozottaknál vagy megfordítva. Vajon miért nem? Azt kell gondolnunk, olyan titokhoz keres utat a kérdés, amelynek föllebbentése Jézus illetékességi körét is meghaladná. Más alkalommal is elzárkózott az elől, hogy a végítéletre vonatkozóan pontos, részletekbe menő fölvilágosításokkal szolgáljon (Mt 24, 36).

Az adatszerű fölvilágosítás helyett Jézus cselekvési, magatartási szabályt ad: „Igyekezzetek a szűk kapun bejutni!" Valójában mindkét lehetséges adatszerű válasz alapot jelenthetne a restség igazolására. Ha kiderülne, hogy kevesen üdvözülnek, mondhatná valaki, hogy akkor minek igyekezzem, én úgysem reménykedhetem. Ha viszont azt mondaná Jézus, hogy sokan bejutnak Isten örömébe, megint csak megindulhatna a számítgatás: a sok közé majdcsak becsúszom – erőfeszítés nélkül is. Isten nem hiába óvja titkait. Itt sem azért tagadja meg a választ, hogy megalázzon, hanem azért, hogy számítgatás – csüggedés vagy elbizakodás – helyett tevékenységre bírjon. Nem az a dolgunk, hogy adatszerű ismeretek után kapaszkodjunk, hanem hogy minden erőnket, figyelmünket, kegyelemmel együtt munkálkodó odaadásunkat latba vetve úgy igyekezzünk az üdvösségre jutni, ahogyan a szűk kapun igyekszenek átjutni az emberek.

Az evangélium semmi fölvilágosítást nem ad arról, ki lehetett az, aki Jézusnak föladta ezt a kérdést. A Lukács-evangélium további fejtegetése Jézus válaszát elsősorban az izraeliták helyzetére alkalmazza. Őket épp mint a választott nép tagjait különösen fenyegette az elbizakodottság veszélye. Közülük sokan gondoltak arra, hogy ha

mindenki más kirekesztődik is az örök életből, az izraelitáknak helyük lesz Ábrahám körül Isten örömében, pusztán azért, mert Ábrahám ivadékai. Ezt a vakmerő várakozást újra meg újra cáfolta Jézus, és itt is ez ellen szól a 28. 29. vers.

De ugyancsak a Lukács-evangéliumban fölmerül egy másik alkalmazás lehetősége is. „Uram"-nak olyan valaki szólíthatta Jézust, aki hitt benne, aki tanítványának vallotta magát. A Máténál olvasható párhuzamos szövegben (7, 22–23) ezek a méltatlankodók egyenesen ezzel lépnek az ítéletre szálló Emberfia elé: „Uram, Uram, hát nem a te nevedben jövendöltünk? Nem a te nevedben űztünk ördögöt? Nem a te nevedben tettünk annyi csodát?" Ezek bizony keresztények, s mégis nekik is azt kell Uruk ajkáról hallaniuk: „Sose ismertelek benneteket!" Az elbizakodás veszedelme, a beérkezettség gőgje fenyegeti tehát az Újszövetség választott népéhez tartozókat is. S akkor Jézus figyelmeztetése annyit jelent: Senki sem üdvözül pusztán azért, mert keresztény, mert Jézust Urának emlegeti. Személyes igyekezet nélkül, elszánt, számítgatást nem tűrő s minden latba vető törekvés nélkül a keresztény ember sem juthat Isten örömébe.

SZÁLLÓIGÉK I

Az evangéliumban akadnak mondatok, amelyek önmagukban is megélnek, s nem is kapcsolódnak szorosan ahhoz a szövegkörnyezethez, amelyben találhatók. Némelyiknek nincs végleges helye: hol itt, hol ott bukkan föl, jeléül annak, hogy az evangélium szerzője saját szer-

kesztő szándéka szerint illeszti majd egyik, majd másik kapcsolatba. Ezek a mondatok rendszerint egy hallásra is megjegyezhetők, valami nyelvi játék, sajátos ellentmondásosság teszi felejthetetlenné és titokzatossá őket. Bizonyára van köztük olyan, amelyet készen talált Jézus – afféle közmondásként – fölemelte, és újszerű tartalommal töltötte meg. Mások meg tőle származhatnak, de a köztudatban szerző nélkül élnek, az emberiség közkincseként.

„Akinek van, annak adatik majd,
akinek nincs, attól majd az is elvétetik, amije van."
(Mk 4, 25; Mt 13, 12; 25, 29; Lk 8, 18; 19, 26)

A mondat eredetileg azt az elkeserítő tapasztalatot fejezi ki, hogy „a szegény embert még az ág is húzza". Akinek van, annak a keze alatt megsokszorozódik a vagyon; a földi javak törvényszerűen fölhalmozódnak. Akinek nincs, az meg a kevesével nem tud mit kezdeni, elveszti egykettőre, s valóban semmi nélkül marad.

Jézus szájában ez a mondat Isten eljárásmódjának kifejezője lett. A szenvedő alakok az arám ember szemében természetesen fejezik ki Isten cselekvését. De nem igazságtalan az Isten, ha így cselekszik? S nem épp a szegényeket mondta-e boldognak Jézus?

Csakhogy most „az, akinek van", nem a birtokával megelégedett gazdag ember, hanem az, aki a keveséből is ad, aki nem őrzi-rejti meglevő „kincsét", hanem beállítja a jó ügy szolgálatába. Az meg, „akinek nincs", az a gyáva vagy kishitű ember, akiben nincs vállalkozókedv, akiben az önzés vagy a túlságos fontolgatás agyonnyomott minden

kezdeményező erőt. „Akinek van" – ha kevese is, de annyi, hogy cselekedni kezd, annak még ad az Isten: megsokszorozza a kevesét, hogy fusson belőle a játszma végéig, s megtoldja aztán az ítélet órájában is. „Akinek nincs", azt meg egészen kifosztja, hadd legyen igaz, amivel áltatta magát s a világot.

SZÁLLÓIGÉK II

„A prófétának csak hazájában, rokonai körében,
saját házában nincs becsülete."
(Mk 6, 4; Mt 13, 57; Lk 4, 24; Jn 4, 44)

Hasonló szólásmondást a hellénista világból ismerünk: „Minden filozófusnak nehéz az élete a maga hazájában" – írja például Dio Chrysostomus.

Az ember otthont keres magának, s az nemcsak arra való, hogy a természet viszontagságaitól megóvja, hanem arra is, hogy szellemi környezetet jelentsen számára. Olyan vonatkozási rendszert, amelyben könnyen s egyértelműen ki tudja fejezni önmagát. Ahol félszavakból is megértik szándékait, ahol nem kell idegenkedéssel megküzdenie, hanem számíthat a környezet jóindulatára, előlegezett bizalmára, nagylelkűségére is. Az otthon nevelő hatásai nélkül nehezen fejlődhetik ki egészséges emberi egyéniség.

De ebben a megváltásra szoruló emberi létben az otthon a fejlődés korlátjává is válhatik. Épp az értékei fordulhatnak visszájukra akkor, ha valakiben valóban átlagon fölüli tehetség, elhivatottság lakik. Az effélét mindig könnyebb idegenben megmutatni, mint odahaza.

Jézus sokféle emberi örömről lemondott, amikor a világba lépett, de gyermekkorában nem akart otthontalanul nevelkedni. A názáreti házat otthonának ismerte, Máriát, Józsefet apja-anyjaként tisztelte-szerette, beilleszkedett a rokonság körébe, és szűkebb hazájaként ismerte-becsülte Galileát. Amikor azonban fölnőtt, vállalta a közmondásos próféta-sorsot. Elhagyta Mária házát, szembekerült a rokonaival, a názáretiek, akiknek addig talán házát-padlását építgette, kiutasították maguk közül, hazájában nem talált elegendő hitre. Ez is hozzátartozott ahhoz az áldozathoz, amelyet értünk magára vállalt. Hogy mi is megtaláljuk otthonunkkal azt a kapcsolatot, amely Istennek legjobban tetszik, és éljen bennünk annak az otthonnak vágya-szeretete, amelyet ő készít nekünk az Atyánál.

SZÁLLÓIGÉK III

„Aki nincs velem, az ellenem van; aki nem gyűjt velem, az szétszór."
(Mt 12, 30; Lk 11, 23)
„Aki nincs ellenetek, veletek van."
(Mk 9, 40; Lk 9, 50)

Hasonló mondásokat Caesartól és a Pompeius-párt vezetőitől is lehet idézni Cicero meg Suetonius alapján. De széltében-hosszában ismerősek voltak az efféle minősítések. Jézus ajkán különös súlya támad ennek a mondatnak, hiszen ő az, aki majd egyszer kit jobbra, kit balra állít. Nagy szó, hogy nincs s nem lesz harmadik lehetőség.

Nem csekély zavart okoz az, hogy a két idézett mondat nem egyezik egymással, sőt mintha ellentmondás volna

közöttük. Legalább első látásra úgy tűnik föl, hogy a „közömbösök" csoportját az első változat az ellenséghez sorolja, a második a testvéri körhöz.

Minden jel arra mutat, hogy a két változat közül az első az eredeti, az való Jézus szájából. A *velem van* kapcsolatot ez a mondás a Jézus: jó pásztor azonosításból értelmezi. A jó pásztor *gyűjt:* összegyűjti a szétszóródott, gazdátlanná vált nyájat. Aki Jézussal van, vele együtt végzi ezt a munkát, aki ellene van, az nem maradhat semleges, az a *szétszórás* (ördögi) művének részese.

A másik változat bizonyára az ősegyház életéből való. De valóban ellenkeznék az elsővel? Hiszen ez is csak azt hirdeti, hogy Jézus művével s a Jézus alapította közösséggel kapcsolatban lehetetlen semlegesnek maradni.

Hogy aztán a látszatra közömbös ellenség-e vagy testvér, ma úgy mondanánk: anonim keresztény, az alapvetően a tettein múlik: ez egyformán kiviláglik mindkét mondat kontextusából, szövegkörnyezetéből.

„A MAGAD SZÁJÁBÓL"

(Lk 19, 11–27; Mt 25, 14–30)

A minákról (s a talentumokról) szóló példabeszéd értelme akkor tárul föl előttünk, ha figyelmünket a harmadik szolgára összpontosítjuk. Ez nem tett semmi olyat, ami jog szerint kifogásolható volna. Elrejtette a rábízott összeget, hogy majd hiánytalanul visszaszolgáltathassa, szinte még gondosabb is volt a másik kettőnél, akiket utólag csak a siker igazol. Valójában nem is a restsége miatt korholja és bünteti a hazatérő gazda, hanem azért,

mert helytelenül gondolkodott *róla*. „Féltem tőled, mert szigorú ember vagy." Ezt az embert a félelem vezette, nem a bizalom. A másik két szolga nem szorgalmasabb, hanem bátrabb nála. Szinte könnyelműnek is mondhatnánk őket, hiszen kockázatot vállaltak – a gazdájuk kontójára. Ebből látszik, hogy ők bíztak a gazdájukban, ezért nem bénította meg őket a felelősségtudat, s ezért kaphatnak most dicséretet.

Az evangéliumi példabeszédet kiegészíthetnénk egy negyedik szolga történetével: aki bízott a gazdájában, odaadta hát pénzét a pénzváltóknak, s nem haszonnal, hanem veszteséggel zárult a vállalkozása. A számonkérés napján üres kézzel jelenik meg a gazdája előtt, szégyenkezve ad számot veszteségéről, nincs fogható bizonyítéka, amellyel a könnyelműség, a felelőtlenség vádját elháríthatná. De szégyenén és zavarán még most is átsüt a reménység: ha mindenki elítéli is, gazdája fölmenti majd. Mi is komolyan hihetjük, hogy – az evangélium logikája szerint – ezt a képzeletbeli negyedik szolgát nem korholta, hanem inkább megvigasztalta volna a hazatérő gazda.

A világ eredményeink szerint ítél meg minket. Isten elsősorban bizalmunkat, szándékaink tisztaságát mérlegeli, és sokszor olyankor is kedve telik bennünk, amikor mi magunk nagyon szegénynek érezzük magunkat, és üres kézzel, vesztesként lépünk elé. Nem csábít könnyelműségre, de azt elvárja, hogy igazán bízzunk benne, s nem felelőtlenül, de bátran éljünk mindazzal, amit nekünk adott.

S ha mégis megkérdezzük, vajon ennek a „negyedik szolgának" a története miért nem szerepel az evangéliumban, valami felelet erre a kérdésre is adódik. Talán ezzel is

biztatni akar Jézus, hogy a *végső* elszámoláson az igazán tiszta szándékú és igazán Istenben bízó embernek nem kell majd veszteségről beszámolnia.

GYÜMÖLCS

A mai sietős, tárgyilagos élet gyakran számonkéri teljesítményeinket, elvárja, hogy folyton *bizonyítsuk,* nem élünk haszontalanul. Mint a bibliai kertész a gyümölcsfát, minket is újra meg újra megvizsgálgatnak, megérdemeljük-e a földet, a napfényt, a gondozást. Az élet nem tűri, hogy kihagyjunk egy-egy esztendőt, sürget, hogy igyekezzünk túltenni szomszédainkon, túltenni saját korábbi teljesítményeinken is. Ha kísért, nem lustaságra, hanem inkább arra, hogy valóságos, megbízható termés helyett látszat-teljesítményt produkáljunk: hirtelen nőtt, ügyeskedve érlelt gyümölcsöket, amelyek szemre szépek, de éppen mert sok van belőlük, nem olyan ízesek, illatosak, mint a személyes gonddal, szívvel érlelt minőségi holmi.

„Gyümölcseikről ismeritek meg őket" – mondja Jézus a hamis prófétákról (Mt 7, 16, 20). Jó és rossz gyümölcsről beszél. A szőlővesszőkről és a szőlőtőről szóló példázatában viszont azt mondja: „Aki bennem marad és én őbenne, az sok gyümölcsöt hoz" (Jn 15, 5). A fügefától is egyszerűen termést vár, és terméketlensége miatt haragszik rá (Lk 13, 6–9; s a jelképes cselekedet: Mk 11, 12–14).

Szent Pál a test cselekedeteivel szembeállítja a Lélek gyümölcsét (egyes számban!), s arra biztatja a galatákat,

hogy ebben legyenek termékenyek (Gal 5, 16–25). S valóban: magunk is érezzük, hogy azok az ajándékok, amelyeket Istentől kapunk, nem maradhatnak bennünk, ha termékennyé nem teszik az életünket. Manapság az Egyház is fölülvizsgálja intézményeit, szokásait, majdnem ugyanúgy, mint a merőben emberi közösségek, a terméketlennek mutatkozókat visszanyesve azokat igyekszik fejleszteni, amelyek termést hoznak, s mind gazdagabb gyümölcsöt ígérnek. Egészen konkrét lelkiismeret-vizsgálati kérdés tehát egyén s közösség számára egyaránt: termő ág vagyok-e vagy terméketlen.

Van mégis valami az evangéliumban, ami az effajta önvizsgálatban és kritikai számvetésben óvatosságra int. Meggondolkodtató, hogy Jézus a termékenység képét a földművelésből vette. Az iparban egészen pontosan megjelölhető egy-egy gép, eljárási mód termelékenysége, s ha az alatta marad az elvárásoknak, rögtön megállapítható, hogy esedékes a selejtezés, vagy új eljárásmód bevezetése. Egy fa élete nagyobb belső hullámzást, több hanyatlást, megtorpanást megenged. A példabeszéd szerint először megtrágyázzák a terméketlen fát, kap egy év haladékot, s csak azután vágják ki, ha továbbra is gyümölcstelen marad. A Jakab-levél a földműves példájával türelemre int: „Lám a földműves türelemmel vár a föld drága termésére, míg a korai és a késői eső meg nem érkezik" (5, 7). Ha egymással szemben ilyen türelemmel kell lennünk, nem számíthatunk-e Isten türelmére is?

Aztán a Biblia a termékenység parancsán és Isten ítéletének szigorán túl („összeszedik, tűzre vetik és elég": Jn 15, 6) tud a terméketlenség-meddőség *titkáról* is. Nem föltétlenül bűnös, aki nem terem gyümölcsöt! Meddő asz-

szonyok sorakoznak elénk Sárától Erzsébetig, akik kínlódva viselték terméketlenségük szégyenét, de aztán kiderült, hogy az nem vétkük következménye volt, csak arra szolgált, hogy a kegyelem egyszer annál pazarabbul beborítsa őket. A tékozló fiú atyját vezeti elénk a Biblia, hányan becsmérelhették azért, hogy olyan könnyen elengedte a kisebbik fiát, s aztán mégis ünnepet ült, amikor az az elveszettnek hitt fiú hazakerült.

A Biblia s kivált az evangélium nem egyszerűen a teljesítmények mércéjén méri az embert, még a kegyelemmel megajándékozott embert sem. Miféle *gyümölcs* az, amit a kegyelem érlel? Bizony nem mindig látható emberi szemmel! „Teremjétek a *bűnbánat* (a megtérés, a kegyelembe öltözés) méltó gyümölcsét!" – hangzik a Keresztelő parancsa (Mt 3, 8), és mindjárt utána az ítéletre utaló jövendölés: „A fejsze már a fák gyökerén van. Kivágnak és tűzre vetnek minden fát, amely nem terem jó gyümölcsöt" (3, 10). L. Goppelt magyarázata: „A Bíró nem jótetteket kér számon, hanem jó gyümölcsöt. A gyümölcs mutatja meg, mi lakik az emberben."

Gábor angyal és Erzsébet szavával Máriához fohászkodunk naponta: „Üdvözlégy, kegyelemmel teljes!" Nem a sikeres embert köszöntjük, nem azt, aki nagyobb teljesítményt mutatott föl a többinél, hanem a szüzet, aki Jézus anyja lett. Áldottnak mondjuk őt és „méhének gyümölcsét". Isten sem a sikeres embert köszönti, hanem azt, aki az ő kegyelmét – esetleg magában is kételkedve – befogadta.

A KÖTELEZŐ BRAVÚR

(Mk 11, 12–14, 20–21)

Jézus nemcsak tanító szavában alkalmazott példabeszédeket, hanem végbevitt jelképes cselekedeteket is. Ezek közül a legkülönösebb s legmegdöbbentőbb a fügefa megátkozása.

A jeruzsálemi bevonulás másnapján Betániából ismét a templomhoz közeledve Jézus megéhezett. Messziről meglátott egy zöldellő fügefát, s odalépett hozzá, hátha talál rajta valamit. „Csak levelet talált, mert még nem érkezett el a fügeérés ideje." S a szelíd Mester most mégis fölháborodik, sőt büntet: „Soha többé ne egyék rólad senki gyümölcsöt!" Másnapra gyökeréig elszárad a fügefa.

Önmagában is meglepő, hogy Jézus rosszat tesz valamivel. Egyébként soha senkinek sem ártott. Csodatevő hatalmát arra használta, hogy betegeket gyógyítson, életet gyarapítson, nem arra, hogy verjen, büntessen akár nyilvánvaló bűnösöket is. S a tetejében teljesen igazságtalannak látszik a büntetése. Hiszen lehetetlent kívánt volna a fától, húsvét előtt nem terem füge Palesztinában.

Amit a fával tett, velünk szándékozik megtenni Jézus. Üdvösséget hoz, de ugyanakkor ítéletet is. Aki nem ügyel rá, aki közeledését hallatlanra veszi, annak az élete végül ítéletre érik.

S másfelől arra figyelmeztet ez a jelképes cselekedet, hogy Jézus körül a lehetetlen is kötelezővé válik. A fügefától senki sem kívánhatja, hogy kora tavasszal gyümölcsöt teremjen. Az embertől azonban kívánhatja s meg is kívánja Isten, hogy a nagypéntek és a húsvét szólítására szétfeszítse saját

lehetőségeinek határait. Hogy megkísérelje azt is, amit lehetetlennek lát, megvalósítsa azt is, ami pusztán emberi erővel megvalósíthatatlan. Jézus nem egyszerűen azt kívánja tőlünk, hogy emberi lehetőségeinket szépen, okosan kifejlesszük, megvalósítsuk magunkban. A keresztény élet bravúr, mint az, hogy egy fügefa húsvétkor gyümölcsöt teremjen. „Mindenre képes vagyok abban, aki erősít engem" (Fil 4, 13) – írja Szent Pál. Ha a passiójára sietö Jézus gyümölcsöt keres rajtunk, teremnünk kell.

A FŐPARANCS

(Mk 12, 28–34; Mt 22, 34–40; Lk 10, 25–29 vö.: Jn 13, 34–35)

Márk s Máté evangéliumában Jézus utolsó, jeruzsálemi napjainak feszült, halálos fenyegetésekkel terhes légkörében hangzik föl a kérdés: „Melyik az összes közül a legelső parancsolat?" Nem ok nélkül. Az evangélista azt akarja, hogy Jézus halálának okai közt számon tartsuk a kettős szeretetparancs meghirdetését is. Másfelől pedig Jézus halála s halálos készülete (amely már a gyilkos szőlőművesekről szóló példabeszédben kifejezésre jut) értelmezi a szeretetparancsot. Az az Isten kívánja, hogy egész szívünkből, lelkünkből, elménkből és minden erőnkből szeressük, aki a maga részéről úgy szeretett minket, hogy halálra adta értünk Egyszülöttjét.

Lukács ezt a tanító-vitázó egységet az úgynevezett „úti beszámolóba" illesztette bele. Föltevésünk szerint ő is ismerte Márk evangéliumát, s ha az ott talált szerkezeti sor-

rendet megváltoztatta, kellett, hogy oka legyen rá. Itt meg is jelölhetjük ezt az indítékot: Lukács a főparancs második elemének kifejtéseként elmondja az irgalmas szamaritánus példabeszédjét. Ez sehol másutt nem olvasható, olyan forrásban találhatott rá, amelyet a többi evangélista nem használt föl. (Alapos a gyanúnk, hogy ez a forrás több más példabeszédet is tartalmazott, belőle meríthette Lukács pl. a tékozló fiú apjáról szóló elbeszélését is. Csupa olyan történetet, amelyet részletező előadásmódja is megkülönböztet a többi, Márknál s Máténál is olvasható példabeszédtől.) Mármost Lukács a nem Márktól származó anyagot lelkiismeretesen elkülönítette a Márktól átvett „törzsanyagtól" – épp abba az „úti beszámolóba", amelyet a Jézus galileai működését ismertető fejezetek meg az utolsó, jeruzsálemi napjait bemutató szakasz közé ékelt be. A példabeszédet tehát nem iktathatta a jeruzsálemi napok történetébe, viszont a főparancsról szóló fejtegetést össze akarta ötvözni azzal, nem maradt más lehetősége, mint amit választott, hogy az egészet az „úti beszámolóba" építette be.

Megváltoztatta egyébként az indító kérdést is: „Mester, mit kell tennem, hogy az örök élet örököse legyek?" Ez a módosítás rokon azzal a mozdulattal, amellyel a szeretetparancsot korábbi szövegkörnyezetéből kiemelte. Itt is egy sajátos környezet eltüntetésének vagyunk a tanúi. Lukácsot kevéssé érdekli az, ami az Ószövetség népével folytatott vita szempontjából jelentős. Ő már a keresztény olvasó szempontjaira gondol, s gyakorlati módon onnét közelíti meg a témát. A szamaritánusról szóló példabeszédet is jobban bevezeti ez a kérdés, mint a Márknál vagy a Máténál olvasható, amely viszont valószínűleg hitelesebb.

Ha a párhuzamos helyeket még tüzetesebben elemezzük, észrevehetjük, hogy – mintegy Márk „háta mögött" – vannak apró egyezések Máté és Lukács beszámolója közt. Mivel ezek egymás művét nem ismerték, az egyezések sora viszont véletlen nem lehet, azért ezt a tényt csak azzal magyarázhatjuk, hogy ennek a szeretetparancsról szóló perikopának szerepelnie kellett abban a forrásban is, amelyet Máté és Lukács egyaránt ismert, s a Márk mellett fölhasznált. Ez több szempontból jelentős. Jele annak, hogy a szeretetparancsra vonatkozó jézusi kijelentés a hagyománynak más-más rétegeiben egyaránt előfordult, s így közvetve egyik bizonyítéka e hagyomány hitelességének is. Másfelől arra is lehetőséget ad, hogy egy-egy olyan különös vonást, amit csak Lukács őrzött meg, eredetibbnek higgyünk annál, amit Márk vagy Máté könyvében olvashatunk. Különösen annak a szembeötlő mozzanatnak eredetiségét állítják s védelmezik sokan, hogy Lukács beszámolója szerint a főparancsot tulajdonképpen nem is Jézus mondja ki, hanem a törvénytudó, s Jézus csak jóváhagyja azt, amit ő maga megfogalmazott, illetőleg kiemelt az ószövetségi törvények sorából. Könnyen lehetséges, hogy ezen a ponton Lukács őrizte meg a történeti valósághoz közelebb eső, ősi hagyományt. Bár komolyan megfontolást érdemel az a föltevés is, hogy a harmadik evangélium szerzője azért adja a kettős főparancsot a törvénytudó szájába, mert „minden figyelmet az irgalmas szamaritánus történetére kíván irányítani, s a kettős főparancsot csak bevezetésnek tekinti a szamaritánusról szóló példabeszédhez" (R. H. Fuller).

*

Miután röviden föltártuk a főparancs evangéliumbeli helyzetének, megszövegezésének kérdéseit, kérdezzünk most rá annak előzményeire, hiszen ezek ismerete nélkül aligha érthetjük meg ennek a fontos jézusi parancsnak igazi tartalmát. Hogy Istennek elsősorban éppen *szeretettel* tartozunk, az a vallások történetében egyáltalán nem magától értődő, inkább nagyon is szokatlan gondolat. A *mitikus* vallások emberarcúnak képzelték az isteneket, de azért annyira mégsem hozták földközelbe őket, hogy szeretnivalónak tűnjenek föl vagy éppen szeretetet igényeljenek maguknak. Az isteneket tisztelni kell, törvényeikhez igazodni, szeretet csak egyenlők között képzelhető el. A sztoikusok beszéltek ugyan *amor fati*-ról, de itt a szeretet szót egészen átvitt értelemben használták, ami már abból is nyilvánvaló, hogy a fátum nem személyes valóság, hanem személytelen erő, szeretni tehát csak átvitt értelemben lehet, semmiképpen sem a kölcsönösség reményében.

Ilyenformán az isten-szeretet parancsa az Ószövetségnek egészen sajátos kincse. Annyira az, hogy már-már gyanússá válik: mit is jelenthet. Hogy mit jelent egy embert szeretni, azt többé-kevésbé tudjuk. De nem válik-e szükségszerűen metaforikussá ez a szó, ha Istenre vonatkoztatom (akárcsak az *amor fati*-ban!), nem csak összegző formula-e, amely helyettesíti a konkrét parancsokat és tilalmakat?

Erre a kérdésre váratlan feleletet kapunk, ha utána járunk annak, mi a története, illetőleg az előtörténete a szeretetparancs szövegének. Az előbb mondottak után azt várhatnánk, hogy ez a szöveg, amelyet Mózes ötödik könyvéből (6, 5) Jézus is idéz, az Ószövetség saját leleménye

legyen, amint *az* az isten-szeretet gondolata is. A valóság meglepőbb és beszédesebb. A „teljes szívedből stb." formulának *van* előzménye az Ószövetségen kívül, de nem a vallások nyelvében, hisz azokból az isten-szeretet gondolata hiányzott, hanem a politikában, a nemzetek közötti szerződések formuláiban.

A Krisztus előtti második évezred közepén a hettita nagybirodalom vazallusává tett egy sereg kis nemzetet, ezekkel szövetséget kötött, a szövetségokmányok ránk maradtak, s meglepő szerkezeti stereotípiájuk, sajátos szókincsük az Ószövetség megértése szempontjából hallatlanul tanulságosnak bizonyult. Ami a szerkezetüket illeti: a bevezetésük a hettita nagykirályt mutatja be, aztán egy történelmi áttekintés fölsorolja azokat a jótéteményeket, amelyekkel a nagykirály leendő szövetségesét elhalmozta. Ezt követi a vállalt-kirótt kötelezettségek fölsorolása: az adófizetés, hadsereg-állítás, de túl rajtuk „főparancsként" a szeretet követelménye. Aztán az okmány megőrzésére, ünnepélyes (és esztendőnként megismétlődő) fölolvasására vonatkozó előírások következnek, majd a tanúk: főként isteni tanúk, az ég és a föld fölsorolása, végül áldást meg átkokat tartalmazó záradék teszi teljessé és jogerőssé a dokumentumot. Izrael azt a kapcsolatot, amely őt Jahvehoz fűzte, meglepő módon pontosan ezzel a szövetség-terminológiával fogalmazta meg. A Jahveval kötött szövetség dokumentumaiban fölismerhető a hettita vazallus-szerződések szerkezete. De szókincse, sajátos formuláriuma is: épp a „teljes szívedből stb." szókapcsolat pontosan azokból való. Izrael nem valamilyen nagykirálynak, hanem Jahvénak köszönheti létét, hazáját, törvényeit. Neki, egyedül csak neki tartozik szeretettel és engedelmességgel, ezt

a vele kötött szövetséget kell esztendőnként megújítania, mélyen szívébe vésnie, mert ennek megtartásán vagy meg nem tartásán múlik, hogy áldás vagy átok lesz-e osztályrésze.

Ez a fölfedezés nemcsak azért jelentős, mert az istenszeretetre fölszólító formula eredetét tisztázza, hanem azért is, mert lehetővé teszi, hogy ezt az Isten szeretetére fölszólító parancsot értelmezzük is. Istent szeretni annyi, mint a tételes törvény megtartásán túl egész odaadással az ő szövetségében élni. Ugyanakkor pedig: kilépni minden más függésből. A szeretetparancs lényegileg ugyanazt mondja ki, amit a tízparancsolat első parancsa. A „szeresd Uradat, Istenedet..." szövegét nem modern érzékenységgel kell olvasnunk, egy romantika-utáni érzelmi kultúra birtokában, hanem azzal a „füllel", amellyel megfogalmazása idején hallgatták; akkor értjük meg igazi tartalmát. Ugyanakkor arra is figyelnünk kell, amire az első hallgatók nyilván egészen különös módon érzékenyek voltak, s ami ezt a szövetséget annyira sajátossá tette. Ember helyett itt Isten a szövetségestárs, s az ő jótetteményei valóságosak, az ő szeretetigénye nem cinikus politikai szólam, hanem valóban szívig ható parancs. Azok a szavak, formulák, amelyek oly sokáig kínosan kétértelműek voltak, s szeretetre kötelezték azt, akinek inkább haragra, lázadásra lett volna kedve, itt egyszerre visszakapják valóságos értelmüket, tündökölni kezdenek, s az emberi viszonyokat meghaladva Isten és ember kapcsolatának kifejezői lesznek. Mintha az emberek megváltásának művét Isten a szavak megváltásával kezdené.

*

Tanulságos volna tovább kísérnünk az isten-szeretet eszméjének útját az Ószövetségben. A biblikusok szerint az a deuteronomikus hagyomány, amelyből az evangélium a „teljes szívedből..." formulát idézi, egy prófétai reform dokumentuma. S ennek a reformnak az volt a törekvése, hogy Izraelt a Jahvéval kötött szövetség mély, belső tartalmára emlékeztesse. Ekkor már közismert volt Ozeás prófétai szava, amely Jahve szeretetéről nem a jog, hanem a szerelem formuláival beszélt. Ozeásnál Jahve: jegyes, Izrael a menyasszonya, akit hűségesen szeret még akkor is, amikor méltatlannak bizonyul hozzá. Itt derül ki, hogy az isten-szeretet nemcsak köteles hála Jahve jótetteiért, hanem egyedül méltó felelet Jahve szeretetére.

Érdemes lesz föltárnunk a felebaráti szeretetre vonatkozó, „második" szeretetparancs történetét is. Ezt Mózes harmadik könyvéből idézi az evangélium. Ott az úgynevezett „szentségi törvényben" szerepel, vagyis azoknak a parancsoknak és tilalmaknak a gyűjteményében, amelyeknek közös „égboltja" a „Legyetek szentek, mert én szent vagyok!" követelménye (17, 2). Izrael közössége Jahvét képviseli a nemzetek között, azért nem lehet olyan, mint a többi nemzet, hanem egészen sajátos módon föl kell ragyognia rajta Jahve személyes jelenlétének.

A Leviticus idevágó szövegét érdemes egészében idéznünk, mert nemcsak megfogalmazzák, hanem értelmezik is a felebaráti szeretet parancsát: „Szívedben ne táplálj gyűlöletet testvéred ellen, és fedd meg a veled egy nemzethez tartozót, hogy bűnbe ne keveredjél miatta. Ne légy bosszúálló és ne gyűlölködj néped fiai ellen, így szeretni fogod felebarátodat, mint önmagadat" (19, 17–18). A másik pedig: „Ha egy népéből kivándorló telepszik hozzád,

földedre, ne szipolyozzátok ki, bánjatok úgy a közétek telepedett idegennel, mint közületek valóval, szeresd, mint önmagadat, hisz ti magatok is idegenek voltatok Egyiptom földjén" (19, 33–34). A szeretet tartalma az első esetben főként negatív formával határolódik körül. A másodikban azonban, ott, ahol a „felebarát: velem egy néphez tartozó" köre is kitágul, pozitív értelmezést kap. Szereted, ha úgy bánsz vele, mint népedhez tartozóval.

A „Szeresd Uradat, Istenedet" meg a „Szeresd felebarátodat" két tétele a Biblia két különböző könyvében, egymástól függetlenül fogalmazódott meg valaha. Ebből az is következik, hogy a „teljes szívedből..." és a „mint önmagadat" mértékhatározói eredetileg nem arra termettek, hogy egymáshoz viszonyítsuk őket, s a szeretetnek nagyobb meg kisebb fokát jelezzék. Más és másképpen, de mind a kettő a szeretetnek egyedül lehetséges mértékét jelzi: a teljességet. „Es geht um das Ganze, es geht um uns selbst" – az egészről van szó, mi magunkról, írja E. Fuchs. Valami olyan „kötelezettségről", amelyet sohasem lehet egészen „letudni". Akit szeretünk, annak sohasem mondhatjuk, hogy már mindent megtettünk, amivel csak tartoztunk neki, több követelnivalója nem lehet.

*

Az izraeliták mindennapos reggeli imádságukban Jézus idejében is elmondták a „Halld Izrael"-lel kezdődő parancsolatokat, köztük a „Szeresd Uradat, Istenedet" parancsolatát is. A felebaráti szeretet kiemelése sem volt számukra szokatlan. Rabbi Akiba szerint, aki Kr. u. 50-től 135-ig élt, „ez a törvény alapvető követelménye". Mi újszerű volt akkor Jézus tanításában?

Mindenesetre jelentős a két szeretetparancs egymáshoz kapcsolása. Sokáig azt gondolták, hogy ez kifejezetten Jézus leleménye. Jézus nemcsak egymás mellé helyezte az istenszeretetet és a felebaráti szeretet parancsát, mint a két legfontosabb parancsolatot, hanem mintegy kölcsönösen egymással értelmezte őket, úgy beszélt róluk, mint egyetlen parancsolat két, egymást kiegészítő vonatkozásáról. Erre utal az 1 Ján: „Ezt a parancsot kaptuk tőle: Aki az Istent szereti, szeresse testvérét is" (4, 21). Ez a mondat, mint Schnackenburg megállapítja, „értékes őskeresztény kommentár a Jézus szájából származó kettős főparancsolathoz".

Hogy miért jelentős a két szeretetparancs effajta összekapcsolása, azt E. Fuchs fejti ki nagyon világosan: „Eleve egyáltalán nem nyilvánvaló, hogy aki Istent szeretni akarja, annak éppen a felebarátját kell szeretnie. Az isten-szeretet megnyilvánulhatna egy radikális aszkézisben is, amely elszakít a felebaráttól. Hogy ez nem így van, hogy felebarátunkat kell szeretnünk, ha Istent szeretni akarjuk, hogy a felebaráti szeretet második parancsa egyértelmű az istenszeretet első parancsolatával, az egyedül azért van, mert Isten így akarta. Vagyis amikor Jézus – függetlenül attól, hogy más megtette-e vagy sem – a két parancsolatot összekapcsolta egymással, akkor azzal az igénnyel lépett föl, hogy Isten akaratát hirdeti köztünk" (Was heisst: „Du sollst deinen Nächsten lieben wie dich selbst?" – Ges. Aufs. II. 1–21.)

Újabban nyilvánvalóvá vált, hogy a két szeretetparancs egymáshoz illesztése megtörtént már Jézus előtt. Egy eszszénus eredetű iratban, a Tizenkét pátriárka testamentumában került elő több idevágó mondat. Effélék: „Szeressétek az Urat egész életetekben, egymást pedig igaz szív-

vel!... Szerettem az Urat és minden embert egész szívből." E második idézetben még a felebaráti szeretet körének kitágítása is megtörténik. Az alexandriai Philonnál pedig ilyeneket olvashatunk: „Ugyanazt jelenti istenfélőnek s emberszeretőnek lenni." Hillél rabbinál (Kr. előtt 20-ban halt meg) viszont megtaláljuk az ún. „aranyszabályt": „Ami neked nem esik jól, azt te se tedd felebarátoddal. Ez az egész törvény, a többi mind ennek részletezése." Ez a fogalmazás (pozitív változatban) a Hegyi beszéd mondatában tér vissza: „Amit akartok, hogy veletek tegyenek az emberek, ti is azt tegyétek velük! Ez a törvény és a próféták" (Mt 7, 2).

Aligha járnánk helyes nyomon, ha a nyelvi megfogalmazás árnyalatnyi eltéréseinek különösen nagy jelentőséget tulajdonítanánk. Inkább bele kell törődnünk abba a gondolatba, hogy itt is olyasféle a helyzet, mint a föltámadás körül: az a tanítás, amelyet Jézus meghirdetett, nem volt merőben új, teljesen ismeretlen a rabbinikus teológiában. Általános sem volt: tudunk olyan rabbikról is, akik magát azt a törekvést is elutasították, amely a parancsok és tilalmak között fontossági sorrendet keresett. Márk beszámolója azonban aligha téved akkor, amikor arról ad számot, hogy Jézus válaszát örömmel, helyesléssel fogadja az írástudó, és saját meggyőződésére ismer benne.

Ugyanakkor aligha tévedünk, ha megállapítjuk, hogy Jézus – egész működésével, személyiségével – mélyebb, teljesebb jelentést adott a kettős szeretetparancsnak. Azzal, hogy kinyilatkoztatta Isten szeretetét, mégpedig nemcsak szóval, hanem főként a nagypéntek meg a húsvét eseményeivel. Ilyen értelemben beszél az utolsó vacsorán „új parancs"-ról: „Új parancsot adok nektek, hogy szeressétek egymást, amint én szerettelek titeket, úgy szeres-

sétek ti is egymást." Ismét E. Fuchsot idézzük: „A jánosi *amint* igazában *mivel,* mert ez az *amint* a Fiú kiengesztelő művére utal (I Ján 4, 9–11)... Jézus cselekvése elsőrendűen nem példa, hanem alap arra, hogy köztünk egyáltalán legyen szeretet. A tanítványok szeretete nem pusztán jobb a világ szereteténél, hanem kizórólagos ellentétben áll a világ minden cselekedetével. Mert Isten: szeretet, a világ azonban nem ismeri Istent (1 Ján 4, 16, 4–6)."

*

Végezetül vessünk még egy pillantást az irgalmas szamaritánusról szóló példabeszédre, amelyet Lukács hozzákapcsolt a kettős szeretetparancshoz! (10, 30–37) Ennek az elbeszélésnek az evangéliumban elsősorban az a hivatása, hogy a *felebarát* fogalmát kitágítsa – minden ránk szorulóra. De a szeretet értelmezését illetően van ennek a példabeszédnek egy figyelemre méltó „kockázata" is. Mivel az „irgalmas" szamaritánus szeretete egy alkalmi jótettben mutatkozik meg, azért sokan azt olvassák ki a róla szóló példázatból, hogy igazi evangéliumi szeretetről csak ott lehet beszélni, ahol a hétköznapi, „állapotbeli" tartozásokat meghaladó tettekkel találkozunk. Mintha például a szülők gondossága, amellyel gyermekeiket fölnevelik, puszta kötelességteljesítés volna, meg sem érdemelné a szeretet nevet. A magukét nevelik, maguknak nevelik, nincs semmi érdemük benne, legföljebb addig az evangéliumi mondatig jutnak el általa, amit a szolgák mondanak: „Mihaszna szolgák vagyunk, hiszen csak kötelességünket teljesítettük" (Lk 17, 10).

A szolgáknak erről a mondatáról más helyütt esik még szó ebben a könyvben. Egyelőre csak annyit mondjunk ki: az irgalmas szamaritánusról szóló példabeszédet teljesen

félreértené az, aki ily módon próbálná általánosítani annak vélt „tanulságát". A legfoghatóbb nyelvi tények igazolják ezt. Hiszen a Biblia nyelvében „irgalmasságot gyakorolni" valakivel annyit jelent, mint úgy bánni vele, mint rokonnal. A felebaráti szeretetnek *határesete* az, hogy az idegenen segít valaki – s ha idegenen, akkor nyilván alkalmi jótettel –, de ennek a felebaráti szeretetnek igazi terepe épp az állandó emberi kapcsolatok világa: a családban, a munkatársi viszonyban. Az idegen *is* felebarát, ha rám szorul, de a feleség, a gyermek, a szülő, a testvér mindenképpen az, vele kapcsolatban mindennap és a szó teljesebb értelmében áll: „mint önmagadat".

Jézust nem érti az, aki csak valami alkalmi amatőrködést volna hajlandó felebaráti szeretetnek minősíteni. E. Fuchs épp az irgalmas szamaritánus történetének elemzése során jut el a következő megállapításig: „Nincs fél-szeretet és nincs esetenként föl-föllobbanó szeretet, hanem csak egész, meg-nem-osztott szeretet van, ahogyan Isten is egyetlen, meg-nem-osztott Isten". Az evangéliumi szeretet nem alkalmi hőstettek esetleges sorozata, ismeri a hűséget és az elkötelezést. Ezért lép Szent Pálnál és Szent Jánosnál a kettős szeretetparancs helyére egyszerűen a *testvéri szeretet* parancsa. A Jn 13, 34-et már idéztük: „Szeressétek *egymást*... Arról ismeri meg az egész világ, hogy tanítványaim vagytok, ha szeretitek *egymást.*" Pál pedig a Róm 13, 8–9-ben írja: „Senkinek semmivel ne legyetek adósai, csak azzal, hogy szeretitek egymást. Mert aki a másikat szereti, betöltötte a törvényt. Hiszen a Ne paráználkodj, Ne lopj, Ne kívánd a másét s ami parancsolat még van, azt mind ez a szó foglalja össze: Szeresd felebarátodat, mint önmagadat." A *másik,* vagyis a *felebarát* itt nyilvánvalóan a

keresztény közösség tagja. De az Ef 5, 25 már a legszűkebb közösségre, a családra konkrétizálja a szeretetparancsot: „Férjek, szeressétek feleségteket, ahogyan Krisztus szerette az Egyházat, és önmagát adta érte." Ezért szentség a házasság, s ezért van jelen a férj és a feleség kölcsönös szeretetében a nagypéntek és a húsvét titka.

Hogy mi a szeretet, azt Jézus nem definiálta. Szent Pál 1 Kor 13 nagyszerű himnuszában szintén nem adott definíciót, csak gazdag (majdhogynem fenomenológiai) körülírást – főként negatív fogalmazásban – és üdvösségtörténeti elemzést. Lukács mozdulata e tekintetben is jellemző: nemcsak a felebarát fogalmát, hanem a szeretet mivoltát is *történettel* lehet legjobban bemutatni. Ez az a narratív teológia, amelyről ma annyit beszélnek, s amely oly magától értődő a Bibliában. Tartózkodóbb a titok előtt, mint a fogalmakban gondolkodó, spekulatív teológia, s a maga alázatos eszközeivel mégis többet el tud mondani a titokról.

A szeretetbe történetek avatnak be minket. Elsősorban Jézus története meg a szenteké. Ők életre váltották a kettős főparancsot. Istent úgy szerették, hogy amikor azt mondták: Atyám, azt minden ember így hallotta: Testvérem. Felebarátaikat meg úgy szerették, hogy azzal nyomban Isten szeretetének égboltja alá állították őket.

AKI MINDENÉT ADTA

(Mk 12, 41–44)

Jézus ül a templomi kincstárral szemben, és figyeli az adakozókat. Könnyű figyelni őket, mert nemcsak bedobják

valami perselybe az adományaikat, hanem majdhogynem alkudoznak is, mit adnak, s milyen szolgáltatást kívánnak. Aki sokat ad, bizonyára igyekszik, hadd lássa mindenki, mekkora áldozatot hoz.

Az, akin végül megnyugszik Jézus tekintete, talán épp szerénységével tűnik ki a többiek közül. Ruhájáról látni, hogy özvegy. Adománya igen keveset ér: mindössze két aprópénzdarab.

Jézus mégis ezt az özvegyasszonyt dicséri meg: „Bizony mondom nektek – fordul tanítványaihoz –, ez a szegény özvegy többet adott minden más adakozónál. Mert azok a fölöslegükből adtak, ez meg mindent odaadott, ami csak szegénységéből telt, egész megélhetését."

Hol a határa a fölöslegesnek és a szükségesnek, Jézus nem mondja meg. De ez az asszony, ha mindenáron adni akart, s csak két aprópénzdarabja volt, egyet megtarthatott volna belőlük. Adta mind a kettőt. Tettének jelentőségét úgy méri le Jézus, hogy ítéletében már az eljövendő ÍTÉLET elővételeződik. S az özvegy alakja úgy áll ott Jézus nyilvános működésének végén, mint akinek azt kell jeleznie: lám, ezeké az evangélium, ezek értették meg az üdvözítőt.

Aki a fölöslegéből ad, az *önmagát* nem adja oda. Aki *mindenét* adja, az nemcsak a pénzét, kenyerét, ruháját adja, hanem önmagát is. A szeretet mértéke a teljesség, s az evangélium alaptörvénye önmagunk odaadása. Mit jelent az, hogy önmagunkat adjuk? Van, akinek sikerül egyetlen mozdulattal odaadnia mindenét, önmagát is. De többnyire egy egész életet átfogó igyekezet eredményeként válik teljessé és igazzá ez az odaadás. „Szétoszthatom mindenemet a nélkülözők közt – írja Szent Pál –, odaadhatom testemet is égőáldozatul, ha szeretet nincs bennem, mit sem érek"

(1 Kor 13, 3). Lehetséges hát mindent-adó gesztus szeretet nélkül is. Az özvegy mozdulata a *mértéket* állítja elénk, a *hogyant* talán nem tőle kell megtanulnunk.

„HA AJÁNDÉKODAT AZ OLTÁRRA VISZED"

(Mt 5, 23–24)

„...és eszedbe jut, hogy testvérednek valami panasza van ellened..." A rabbinikus teológia nem győzte ünnepelni az *oltár* jelentőségét. Már a törvény is úgy intézkedett, hogy aki az oltár mellett keres menedéket, mentes legyen a jól megérdemelt büntetés alól. Jézus azonban ismételten szót emelt az ellen, hogy Istenre hivatkozva emberi inkorrektségek essenek vagy elintézetlen maradjanak. A Mk 7, 11 őrzi ennek a tiltakozásnak emlékét meg a hegyi beszédnek most vizsgált részlete.

A templomi kultuszban csak akkor szakították félbe az áldozati cselekményt, ha valami kultikus hiba történt. Jézus azt kívánja, hogy aki Isten elé járul, az előbb béküljön ki testvérével. A kettős szeretetparancs alapján gondolkodik, s arra tanít, hogy Istenhez közeledő igyekezetünk nem lehet igaz akkor, ha nem párosul emberi kapcsolataink rendezésére irányuló igaz jószándékkal. „Ha valaki azt állítja, hogy ‚Szeretem az Istent', de testvérét gyűlöli, az hazug. Mert aki nem szereti testvérét, akit lát, nem szeretheti Istent sem, akit nem lát" (1 Ján 4, 20).

A Máténál fönnmaradt jézusi mondatban (akárcsak a János-levél idézett mondatában) *testvérről* esik szó. Kár volt ezt az új szentírásfordításnak *embertárs*sal visszaadnia.

Igaz, Jézus korában általában testvérnek emlegették egymást az izraeliták, s Jézus nyilván egyszerűen a közkeletű szóhasználatot vette át. Így ezzel a testvér szóval nem fogta korlátok közé a kimondott szabály érvényességét, nem szűkítette azt az emberi kapcsolatoknak valami szűkebb körére. De azért a testvér szót mégsem helyettesíthetjük mással, mert burkoltan ez tartalmazza a kimondott szabály indoklását. A Hegyi beszédben Jézus ismételten Atyánknak nevezi Istent, Máté az egész beszédkompozíció középpontjába állítja a „Miatyánk"-ot. Hogyan léphetne a közös Atya elé, aki testvérével nem keres békülést?

Jézus szava a jeruzsálemi templom látogatóihoz szólt, de Máté nem hiába jegyezte föl keresztényeknek szánt evangéliumába valószínűleg akkor, amikor már a jeruzsálemi templom nem is állt, s így a jézusi szabály szó szerinti megtartása már nem is volt lehetséges. Érdemes megfigyelnünk, hogy azok, akik az Egyházhoz komolyan közelednek, bűnbánati gyakorlatunkat sokszor azért látják visszásnak, értéktelennek, mert úgy érzik, hogy abban tulajdonképpen megszökünk a tetteinkkel járó felelősség elől. Hiszen az emberek ellen vétkeztünk, s most ahelyett, hogy köztük, bennük tennénk jóvá azokat a károkat, amelyeket nekik okoztunk, Istenhez fordulunk, mert vele könnyebben elintézzük az egészet. Ez a gyanakvás nem is egészen alaptalan. Ma is, a mi életünkben is megvan a veszedelme annak, amiről Jézus beszélt.

Persze az Egyház nyomatékozza a kártérítés kötelezettségét. Aki lopott, nem elég, ha megbánja s meggyónja bűnét, vissza is kell adnia az ellopott értéket. De ezt a kötelezettséget sokszor túlságosan leszűkítjük. Ki gondol például arra, hogy a rágalommal okozott becsületbeli

kárért is kártérítés jár? Vagy azokért a károkért is, amelyeket hivatásbeli munkánk elhanyagolásával okozunk testvéreinknek? A haragot a főbűnök közt emlegetjük, és komolyan vesszük a megbocsátás parancsát, igyekszünk is megbocsátani az ellenünk vétkezőknek. De törekszünk-e komolyan arra, hogy megszolgáljuk testvéreink bocsánatát, akik ellen viszont mi vétettünk? Nem föltétlenül bocsánatkéréssel, még kevésbé látványos vagy éppen túlzó megalázkodással. De mindenképpen valami olyan szóval, gesztussal, amely a megbántott számára egyértelmű.

Jézus nem azért jött, hogy az Atya nevében megbocsásson olyan bűnöket, amelyeket elsőrendűen testvéreink ellen követtünk el. Arra megtanított, hogy minden testvér ellen irányuló bűnnek van egy teológiai dimenziója is: aki a testvért bántja, az az Atya ellen is vétkezik. De az Atya bocsánatát annak hozta meg, aki elszánta magát arra, hogy vétkét testvérével szemben is jóvá teszi, hogy amennyire ereje, lehetősége engedi, újjáépíti a testvériséget azzal, akit megbántott. Ebben a vállalkozásban viszont nem hagy magunkra minket. Ahogy „békességet szerzett" köztünk és az Atya között, (Ef 2, 14 skk), úgy megsegít abban is, hogy testvéreinkhez visszataláljunk.

BEMENNI AZ ÉLETRE

(Mk 9, 43–48; Mt 18, 8–9; 5, 29–30)

Ha egyszer, mondjuk, a Gondolat Kiadó kiadná a négy evangéliumot, s a kötet „fülére" reklámszövegül ezt a né-

hány mondatot nyomtatná, az evangélium közelében élő emberek föltétlenül megriadnának, s ezt az eljárást ügyetlennek, sőt rosszindulatúnak mondanák. „Ha kezed megbotránkoztat (vagyis bűnbe visz, bukásodat okozza), vágd le... Ha lábad megbotránkoztat, vágd le... Ha szemed megbotránkoztat, vájd ki..." Mert jobb csonkán, sántán, fél szemmel „bemenned az életre" (a harmadik ismétlésben, a 47. versben: „az Isten országába"), mint épen a kárhozatra jutnod. Ezek a mondatok valóban benne vannak az evangéliumban. Márk is megőrizte őket, s Máténál kétszer is előfordulnak, jeléül annak, hogy Márkon kívül bizonyára megvoltak abban az elveszett „forrásban" is, amelyet Máté (és Lukács) még ismert, s művének megírásakor valószínűleg fölhasznált. A biblikusok szerint minden okunk megvan arra, hogy ezeket a mondatokat eredeti jézusi kijelentéseknek tekintsük, s ne az apostoli hagyomány későbbi termékének. Inkább fordított a „fejlődés" iránya, úgy látszik, Lukácsra olyasféleképpen hathattak, mint miránk, túlságosan keménynek találta őket, s valószínűleg ezért hagyta ki őket az evangéliumából.

De miért látjuk mi úgy, hogy ez a kijelentéssor, ha Jézus mondta is, nem jellemző rá? Miért hagyhatta ki Lukács, és miért riadnánk meg mi is, ha egy evangéliumos kötet „fülén" találkoznánk vele? Nem azt jelenti-e ez, hogy Jézust a magunk kispolgári ízléséhez szelídítettük? S hogy ez az átértelmezés elkezdődött már az apostoli korban, az evangéliumok megírása idején?

A szövegértelmezés ősi szabálya, hogy minden szöveget a maga környezetében kell értelmeznünk. A rabbinikus teológiában a kéz, a láb, a szem valóban könnyen bűnössé

váló indulatok, ösztönös vágyak székhelyeként volt ismerős. A kéz könnyen ökölbe szorul, ütésre emelkedik, a láb egykettőre tilosba téved, a fegyelmezetlen szem pedig házasságtörésre csábít (Mt 5, 28: „aki bűnös vággyal asszonyra néz"). A tízparancsolat fontos tételeihez jutottunk tehát: „Ne ölj, ne lopj, ne paráználkodjál!" Ezek megtartásáról vagy megszegéséről van itt szó.

Az is bizonyos, hogy az izraelita törvény a másutt gyakori halálbüntetés helyett ismerte a csonkításokat. A jézusi mondás értelme tehát lehet ez: „Aki önmagát szigorúan bünteti, elkerüli a végső ítéletet." Annál is inkább, mert a kéz és láb levágását, a szem kivájását akkoriban szokás volt átvitt értelemben emlegetni, amint már a Deuteronomium is ír a „szív körülmetéléséről" (10, 16). A kéz és láb levágása, a szem kivájása akkor a vonatkozó bűnös vágyak gyökeres megtagadását jelentené.

De ezeken a művelődéstörténeti, nyelvi meggondolásokon túl – s ugyanakkor épp a fönt említett szövegmagyarázati módszer nevében – van egy döntő meggondolás, amely megsegít abban, hogy ezeket a Jézustól származó mondatokat valóban Jézus szándéka szerint értelmezzük. Nemcsak a tágabb környezetbe kell beállítanunk őket, hanem Jézusnak szűkebb környezetébe is.

Márpedig Jézus azt tanította, hogy *„belülről,* az ember *szívéből* származik minden gonosz gondolat, erkölcstelenség... s az teszi tisztátalanná az embert" (Mk 7, 21–23). Nem kapcsolta tehát a kísértést szorosan sem külső dolgokhoz (ételhez, italhoz, látványhoz stb.), sem saját testünk egy-egy tagjához, mint kortársai tették – valami primitív igyekezettel, amely a rosszat igyekszik világosan körülhatárolható dolgokba belevetíteni s így tárgyiasítani.

S talán még ennél is fontosabb, hogy az evangélisták sosem említenek Jézus környezetében egyetlen embert sem, aki ezeket a mondatokat módszertani utasításként értelmezte volna. Nem sánták, csonkák, félszeműek vették körül Jézust, akik boldogan elmesélték a kíváncsiskodóknak, hogy követték mesterük tanácsát, levágták fél karjukat, lábukat, kivájták fél szemüket, s így már sokkal könnyebb megtartaniuk Isten parancsait. A hellénista környezetben voltak olyanok, akik vallási s aszketikus meggondolásból megcsonkították (kivált megférfiatlanították) magukat. Jézus körül azonban inkább olyanok voltak, akik nemrég még vakon, csonkán, sántán koldultak az útfélen, de aztán Jézus meggyógyította őket. Egynek sem mondta: jobb, ha nem látsz, mert sok kísértés kapuja a szem, jobb, ha fél karod van, mert legalább nem támad kedved a verekedésre, jobb, ha sántítasz, mert nehezebben fogsz rossz útra tévedni. Jézus azért jött, hogy életünk legyen, s „bővebben" legyen (Jn 10, 10). Ismerte ennek a bővebb, teljesebb életnek kockázatait, mégsem keresett közülük rövid úton menekülést.

Mit jelent akkor ez az idézett, elemzett jézusi mondás? Ha nem *módszertani* utasítást, hát *értékelési* szabályt. Az élet, amelyet Jézus megnyit előttünk, s amely az örökéletben teljesedik majd, kezünknél, lábunknál, szemünk fényénél értékesebb. Nem az öncsonkításon át vezet hozzá az út, de nem is óvatos latolgatások, önmagunk óvása közt. Kezünket-lábunkat nem kell lemetszenünk, szemünket nem kell kivájnunk, de Jézus nem kevesebbet, hanem többet vár tőlünk ennél. Magunkat egészen „el kell veszítenünk" (Mk 8, 36). A *magnak* „meg kell halnia, hogy bő termést hozzon" (Jn 12, 25). Nem maga-gyártotta aszketikus

gyakorlatokban, hanem abban, hogy teszi, ami rábízatott. Szent Pál levelében olyan képet is találunk erre, amelyik pontosan felel a kézről, lábról, szemről szóló evangéliumi mondatokra: „Mint akik a halálból támadtatok életre, adjátok magatokat Istennek, *tagjaitokat* pedig a megigazulás fegyvereként Isten szolgálatára" (Róm 6, 13).

„AKI FÖLKELTI NAPJÁT..."

(Mt 5, 44–45)

A Hegyi beszéd egyik legemlékezetesebb parancsa az ellenség szeretetére szólít föl: „Szeressétek ellenségeiteket és imádkozzatok üldözőitekért. Így lesztek fiai mennyei Atyátoknak, aki fölkelti napját jókra és gonoszokra egyaránt."

Jézus parancsában az ellenségszeretet nem az egyetemes emberszeretet határesete: „Minden embert szeretni kell (bizonyára a távolság szerint egyre csökkenő mértékben), még az ellenséget is." Nem! Épp az ellenséget kell szeretni, azért, mert vele igazán gyakran van dolgunk, mert ő igazán rászorul arra, hogy szeressük.

Mit jelent s mit nem jelent az ellenség szeretete? Bizonyára nem jelenti azt, hogy úgy teszünk, mintha ellenségeink barátaink volnának, hogy védtelenül kiszolgáltatjuk nekik önmagunkat s a ránk bízott embereket, értékeket. De azért ez a szeretet nem lehet csak névleges. Komolyan azon kell lennünk, hogy ha küzdenünk kell is, el ne borítsa agyunkat a félelem vagy a támadó kedv, igazán szemünk előtt tartsuk ellenségünk szempontjait is. Törekednünk kell arra, hogy megértsük őket, késznek kell lennünk arra, hogy

megbocsássunk nekik, amint valamelyikük belátja: rossz ügyet képvisel. Még azt is keresnünk kell, van-e, amiben használhatunk nekik anélkül, hogy cinkosaikká válnánk.

Jézus az ellenségszeretet példájaként a mennyei Atyát állítja elénk. Az égen mindenkire egyformán ragyogó nap nem Isten közönyének, hanem Isten hatalmas jóindulatának jele. Nem mindegy Istennek, jó-e vagy rossz-e az ember, de napját ráragyogtatja a rosszakra is, hadd érezzék: nagyobb ő a lázadásuknál, gonoszságuknál, nem bánthatták meg annyira, hogy szeretetét kioltsák.

Könnyű az Istennek, mondhatná valaki, de minket visz az indulatunk. S talán a félelmünk is: képesek volnánk-e a küzdelemre, ha a szeretet meglágyítana? Krisztus normája mégis kötelező. Ha legalább nem igyekszünk hozzá igazítani szívünk és eszünk járását, mi vagyunk legveszedelmesebb ellenségei, nevében nem harcolhatunk.

„LEGYETEK TÖKÉLETESEK..."

(Mt 5, 48)

Az állatok „önfeledten" élnek, a körülöttük lévő dolgokra figyelnek, nem érnek rá arra, hogy magukkal törődjenek. Az ember magára eszmél, és örömét leli abban, hogy önmagát alakítsa. Embernek lenni nemcsak adottság, hanem föladat is. S végső soron minden ember elé odanyílik a *tökéletesség* kihívása. „Ehess, ihass, ölelhess, alhass, A *mindenséggel mérd magad!*" – írja József Attila. Jézus pedig, amikor az ember rendeltetését és a tökéletesség mércéjét tisztázza, vakmerően így fogalmaz: „Legyetek tökéletesek, ahogyan a ti mennyei Atyátok tökéletes."

Hogyan lehet emberi tökéletességünk mércéje – *Isten?* Az evangéliumból ez is kiderül. Elsősorban nem tudásban, hatalomban kell Istenre hasonlítanunk. Szeretet az Isten, aki szeretetben él, hasonlít rá.

S ha már a tökéletességről van szó, Jézus mindjárt a szeretetnek legbravúrosabb fajtáját állítja elénk: az ellenségszeretetet. Hogyan szeressük ellenségeinket? Nem megy ez az őszinteség rovására? A szeretet, amelyről Jézus beszél, nem a rokonszenv hősies tettetése, hanem komoly, őszinte erőfeszítés a másik ember értékeinek fölfedezésére, elismerésére. Alázatos meggyőződés arról, hogy ha ellenszenvet érzünk valaki iránt, lehet rá jó okunk, de bizonyára nincs *egészen* igazunk. Meggondolása annak, hogy ha még annyira igazunk van is, az egész igazság nagyobb a mi igazunknál.

Jézus szava: fölszólítás. Nem olyan természetű, mint a tízparancsolat törvényei: Tiszteld apádat és anyádat, ne ölj stb. Inkább olyan, mint azok a fölszólítások, amelyekkel a sántákat, vakokat talpra állította, látni tanította: Kelj föl és járj, nyisd meg szemedet és lásd! Nem erkölcsi törvényt közöl ez a parancs, hanem kegyelmi erőt. Isten tökéletességével az lehet tökéletes, akiben Isten kegyelme működik.

MADARAK, LILIOMOK

(Mt 6, 25–34; Lk 12, 22–31)

Galilea és Juda Jézus korában került a római birodalom hatalmi s gazdasági hálójába, s ennek hamar jelentkeztek a

következményei. Kialakult egy vezető réteg, amely előtt megnyílt a fényűzésnek sok, addig nem sejtett lehetősége. Másfelől sokan nyomorba jutottak, s a mindennapiért kellett aggódniuk. Jézus példabeszédeiből nagyon világosan elénk rajzolódik az életnek ez a polarizálódása.

„Ne aggódjatok!" – a betevő falatért, az öltözet ruháért, egyszóval a holnapért. Mindezzel a pogányok törődnek, akik azt gondolják, magukra vannak hagyva, senki sincs, aki gondjukat viselné. „Atyátok, a mennyei, tudja (s számon tartja), hogy mire van szükségetek."

Jézus – hogy biztató szavának nyomatékot adjon – rámutat a tavaszi világra, amely jókedvű pompájával körülveszi őket: „Nézzétek az ég madarait... nézzétek a mezők liliomait!"

A liberális teológia szívesen emlegette Jézusnak ezt a mozdulatát. A gondviselés hitének, Isten atyai jóságának hangsúlyozását látta benne, egy természetes teológiát, amelynek „kinyilatkoztatása" a természet tavaszi pompája. Azok viszont, akik Jézust a világba betörő természetfölötti kinyilatkoztatás hírnökeként értelmezik, szívesen félretolják ezeket a mondatokat. Mintha Jézus igazi evangéliumához nem volna közük, hanem inkább csak a korabeli népi jámborság nyilatkoznék meg bennük.

Valószínűleg egyik tábornak sincs igaza. Ez a mozdulat s ezek a mondatok Jézusnak lényeges megnyilatkozásai. De semmi közük egy természetvallás világlátásához. A természet *Jézus körül* válik teofánná, vagyis Isten atyai gondoskodására utaló jellé, azok számára, akik „Isten országát keresik". Mint L. Goppelt írja: „Az eljövendő ország fényében világosodik meg, hogy mi valójában Isten teremtése." Jézus nem a természetből indul ki, nem annak rendjéből

bizonyítja Isten létezését, gondviselésének hatalmát, hanem azt mondja, hogy aki hisz, akinek tele van a szíve az Isten országának gondolatával, az a madarak gondtalanságában s a liliomok szépségében megtalálja annak a szeretetnek jeladásait, amelyre ő ráhagyatkozik. „Amint valaha Izrael előbb a szövetség Istenét ismerte meg, s később jutott el odáig, hogy abban fölfedezze a teremtő Istent, úgy Jézus a közelgő isten-országának fényében villantja föl a teremtő Isten jóságának nyomait a világban." Ezért veszi észre a mezei virág öltözékének *pazar pompáját:* „Salamon sem volt dicsősége teljében úgy felöltözve, mint egy ezek közül." A zsoltáros még azért ünnepelte a világrend bölcs Teremtőjét, mert „kellő időben eledelt ad" a föld hátán minden élőlénynek (104. Zs.). Jézus az Atya szertelen szeretetének bizonyítékaként mutat a virágra, s nem arra biztat, hogy simuljunk bele szerényen az élő, folyton megújuló természetbe, hanem arra, hogy eddzük szívünket ahhoz a reményhez, amelyet a húsvétot szerző Isten nyitott meg előttünk.

PIPACSOK OKTÓBERBEN

„...Adomány, szeretetadomány,
Kéretlen, váratlan,
Egeké...

...Ó, Isten, ki vagyok én,
Hogy ily kései szájak nyílnak ordításra
Fagy erdején, búzavirágok pirkadatában."
(Sylvia Plath: Pipacsok októberben)

„Nézzétek a mezők liliomait!" Ha a virágok üzenetet hordoznak, az őszi virágok bizonyára egészen sajátos emlékeztetők. A szürke őszben pazar-színesen, szinte kigyúlva a bravúr remeklésével felelnek az évszak hadüzenetére. Erőlködve, rémülten? Utolsó erejüket szinte a végsőkig feszítve, torkukban a halálos rémület görcsével, de mégis fölszabadultan, könnyedén, diadalmasan.

Mivé válik az *emberi élet* efféle bravúrok nélkül? Manapság megtapasztalhatjuk, mert mi tűrés, tagadás: a bravúr fényvillanása, a remeklés pazar színei egyre ritkábbak az életünkben. Nagyon egyszerű a számvetés: szegényebbek, dehogy! – szimpliciter szegények lettünk nélkülük.

De vajon miért tűnik el már-már a remeklés a körülöttünk levő világból? Talán egyszerűen azért, mert a bravúrt az emberből is a lét végső kutyaszorítói kényszerítik ki, azokba meg mostanság ritkábban jutunk, mint valaha. A *sarokba szorított* ember meghal vagy remekel: manapság meglehetős gyakorlattal elkerülgetjük ezeket a „sarkokat".

Ha továbbmegyek a metaforában, mondhatom, hogy a „sarok", ez a remeklésre (vagy halálra) szorító, a másíthatatlan *szituáció* meg az alkut nem tűrő *etikai eszmény* falából szokott valaha az ember köré záródni. Nos: technikánk és társadalmi létünk fejlődése (Guardini azt mondaná: a *hatalomban* való hirtelen gyarapodásunk) váratlanul lehetővé tette, hogy változtassunk sok olyan helyzeten, amely őseink életében valóban megmásíthatatlanul adott volt. „Itt élned, halnod kell" – írta egy százada a költő. Nem egyszerűen egy hazafias étosz, hanem – milliók számára – a szükség parancsát sűrítve szavakba. Nehéz kérdezni, de lehetetlen újra

meg újra el nem tűnődni rajta, milyen messze jutottunk ettől a kelltől. De ez csak egyetlen példa a sok közül.

Még meghökkentőbb jártasságra tettünk azonban szert az etikai eszmények sziklafalának porlasztásában, odább tessékelésében, nemegyszer teljes eltüntetésében. Vállalva féligazságok fölidézésének kockázatát, hadd utaljunk itt a válási statisztikára, a családtervezésre, az engedékeny nevelés kényelmes modern gyakorlatára. „Ami nem megy, ne erőltessük!" – hangzik a minden becstelenséget igazoló közhely, s valóban el is hisszük lassan, hogy nincs törvény és tilalom, ami valami igazán nehézre komolyan kötelezhetne, vagyis ami a remeklésnek és a bravúrnak – vagy a pusztulásnak alternatíváját kikerülhetetlenül elénk állítaná.

A szituáció és az eszmény szorító kihívásai nélkül szegény s nem boldog lett az emberi élet. Végül már álmodni sem merünk arról, hogy képesek volnánk a remeklésre. (Eredményesen deheroizáljuk a múltunkat is!) El is sorvad, ki sem fejlődik bennünk a lelemény, a fölszikrázó kedv, Tamási Áron székelyeinek edzett s játékos belső fegyelme. Többnyire sikerül egy életen át lealkudnunk és eltüntetnünk az útból a kutyaszorítókat, hogy aztán teljesen tapasztalatlanul és önbizalmatlanul essünk a legkegyetlenebb csapdába: az egyszer elháríthatatlan fájdalom s a tovább nem odázható halál elé.

Egyébként lehet egy harmadik oka is annak, hogy a remeklés mind ritkább eseménye az életünknek. Nemcsak a szorító kényszerek kerülgetésében, föloldásában vittük mi sokra, hanem ezzel párhuzamosan megkopott bennünk a *kegyelembe* vetett bizalom is. Itt megint letapogatható a kölcsönhatás. „Aki kér, kap." S ki kér? Állhatatosan,

kiáltva, kétségbeesve? A szorongatott helyzetben levő. Aki ügyesen kibújt a lét szorításából, aki nem fogadja be a későn jött vendéget, hogy aztán kenyeret kelljen kérnie a kedvéért: az nem kér, nem is kap. Nem tapasztalja meg a kegyelem hatalmát. Ha hívő ember, hite hűvös, távolságtartó hit marad.

„Örömest dicsekszem gyöngeségeimmel (a kutyaszorítókkal, amelyek bravúrra kényszerítenek) – írta Szent Pál –, hogy Krisztus ereje lakjék bennem. Azért telik kedvem a Krisztusért való gyöngeségben, gyalázatban, nélkülözésben, üldöztetésben és szorongatott helyzetben, mert amikor gyönge vagyok, akkor vagyok erős" (2 Kor 12, 10).

Isten nem szerencsejátékos: a vakmerő, a veszedelem mámorát kereső embert nem kedveli. De aki a Krisztusért való (vagy a felebarátért való – hiszen Krisztus és a felebarát: egy) gyöngeséget vállalja, abban, és csakis abban fölragyog az ő leleményt adó, kedvet szikráztató ereje.

Ez a remeklésnek és a bravúrnak a stílusa. Nem ritka alkalmak ünnepi, hanem a mindennapok hétköznapi, „őszi" környezetében otthonos, mint a tereken, kertekben fölparázsló virágok. És nem sziszifuszi „mosoly"; Isten remeklésére és bravúrjára utal, amellyel a nagypéntekből húsvétot nyitott.

„AMIT ISTEN EGYBEKÖTÖTT..."

(Mk 10, 1–12; Mt 19, 1–9; Mt 5, 32; Lk 16, 18; 1 Kor 7, 10)

„Szabad a férjnek elbocsátania a feleségét?" Jézus Mózesre kérdez rá, s a partnerei a Törvényt idézik. Az lehetővé

tette a választ. Jézus azonban ősibb rend után tudakolódik. Mint Ratzinger írja: „Az ősrégivel az őseredetit állítja szembe." Jogszabály helyett a Biblia első fejezeteire utal. Isten igazi teremtő szándékait nem a jogszabályok fejezik ki, hanem ezek az elbeszélések.

„A teremtés kezdetén" Isten „férfivá és nővé teremtette őket" – idézi Jézus a Hatnapos teremtéstörténetet. „Ezért az ember elhagyja apját és anyját – folytatja a Paradicsom-elbeszélés mondatával – feleségéhez ragaszkodik, és ketten egy testté lesznek." Sietve meg kell jegyeznünk: ez az utóbbi mondat a bibliai fogalmakban gondolkodó ember számára nemcsak a férfi és nő testi egyesülését jelenti, hanem annál sokkal többet. A *test* a héber nyelvben az *embert* jelenti. Az egész szókapcsolatot bátran fordíthatjuk tehát így: *eggyé lesznek*. Erre utal Jézus szava is: „Amit Isten egybekötött, ember szét ne válassza."

Szigorít Jézus az Ószövetség törvényén? Inkább tisztázza azt, hogy mire termett az ember: Egész lényét és egész életét átfogó odaadásra. Szeretetre, amellyel elfogadja a másik embert, immár föltétel nélkül, sorsának kockázataival együtt. Hogy ketten eggyé váljanak, s ne legyen külön sorsuk, hanem csak egy.

A holtomig-holtodig programja nemcsak a gyermekek kedvéért tartozik hozzá a házassághoz. A szerelem belső igénye ez. Figyeljük meg: Jézus nem valami új, nehéz parancsként fogalmazza meg az „ember el ne válassza" törvényét. Amikor a megváltás kegyelme s az evangélium fénye megtisztítja az embert minden hordaléktól; előragyog eredeti rendeltetése. „Szívünk keménysége" miatt volt eddig másképpen, azért kerülhetett sor ideiglenes megoldásokra. Most Jézus körül és a mennyei Atya előtt

újrafogalmazódik a paradicsomi program. Nem mint keményebb parancs, hanem mint az ember igazi, teljes boldogsága.

Nem naivság mindez? A tanítványok kérdésére Jézus megerősíti, amit mondott. Tudja ő jól, milyen szakadékok támadhatnak két összetartozó ember között is. Az „eggyé lesznek" programját nem olyan áron kívánja megvalósítani, hogy a két összetartozó ember közül az egyik árnyékká, visszhanggá váljék a másik mellett. A férj önmagával tartozik feleségének és viszont. A szeretetnek nem túlsága, hanem eltorzulása, sőt kijátszása volna, ha a békesség kedvéért egyikük „föladná" önmagát. Isten akarata s az emberi szív igénye éppen a bravúr. Hogy a kettő eggyé forrjon, anélkül, hogy közben megszűnnék kettő lenni. Egy olyan hűségben, amely nemcsak a test hűsége, hanem a léleké is, és éppen azért nem statikus viszony, hanem teremtő lelemény. Ez válik szentséggé, vagyis kegyelmi jellé az Egyházban.

ASZTAL MELLETTI BESZÉLGETÉSEK

Jézus szívesen ült terített asztal mellé. Meg is lepődtek ezen, vádolták is miatta, „falánk, borissza embernek" emlegették (Mt 11, 19; Lk 7, 34). Isten emberei – legutóbb a Keresztelő – függetlenségüket azzal biztosították, hogy nem ültek le senki asztala mellé. Úgy látszik, Jézus nagyon biztos volt a dolgában: abban, hogy fehér asztal mellett is hűséges marad ahhoz, akinek küldetésében jár az emberek között.

S viszont közel kerül az emberekhez. Hiszen az asztal mellett kialakuló beszélgetésnél kedvesebbet, közvetle-

nebbet, tapintatosabbat el sem képzelhetünk. Az étel és ital barátságossá teszi az együttlétet. Van idő: ha úgy esik jól, föltűnés nélkül el lehet rejtőzni egyszerű mozdulatok, tárgyakkal való tevés-vevés mögé. Lehet kérdezni, tréfálkozni, váratlan fordulattal új irányt adni a beszélgetésnek, s aztán hirtelen megsűrűsödhetik a levegő, hogy elhangozzék néhány fontos szó, amit aztán nem lehet soha elfelejteni. Ezeknek a beszélgetéseknek szépségét mindenfelé ismerik az emberek, Platón Lakomája is ilyen asztal melletti beszélgetés, s egyúttal a görög filozófia egyik legtökéletesebb remeke. Az evangélium egész sor efféle jelenettel s beszélgetéssel ajándékoz meg, hogy végül ezeknek emlékével olvassuk majd az utolsó vacsoráról szóló beszámolót. S hogy ne lepődjünk meg, ha az Egyház gyakorlatában a közösség evangélium-olvasásának hagyományos alkalma a szentmise lesz, vagyis egy asztal melletti szituáció, egy közös lakoma.

A harmadik evangélium egymás mellé rak több olyan példabeszédet, amely a lakomához kapcsolódik, s először egy beszélgető társaságtól körülült asztal mellett hangzott el. „Amikor látta Jézus, hogy a meghívottak az első helyeket keresik…" – így kezdődik e példabeszédek sora (Lk 14, 7–10). Jézus tanácsot ad: ülj az asztal végére, s várd meg, hogy a házigazda vezessen előkelőbb helyre. Ha ezt a tanácsot közvetlen viselkedési szabályként fogadjuk, célszerűnek látjuk, de egyben határozott ellenszenvet is érzünk vele szemben. Üljünk az utolsó helyre, azzal a számítással, hogy majd csak észrevesz a házigazda? Akkor már becsületesebb vállalni a megaláztatás kockázatát, s valóban kinyilvánítani komolyan, leplezetlenül: az első helyet igénylem magamnak.

Jézus szavát azonban nem az érti, aki betűről betűre igyekszik valóra váltani. Amikor azt mondja: „Telepedjél az utolsó helyre!", nem történésünk okos leplezésére tanít, hanem arra, hogy valóban irtsuk ki szívünkből a nagyravágyást. Ahhoz, amit elmond, életével maga példát is ad. Szegényen, rangtalan él és tanít, meghal két gonosztevő között, elítéltként, a kapun kívül. Úgy, hogy a kereszten ezt kiáltja majd: „Istenem, Istenem, miért hagytál el engem?" (Mk 15, 34).

Az evangélista jelzi is, hogy ezt a lakomára utaló tanácsot nem taktikai utasításként kell olvasnunk, hanem áttételesen, életszabályt keresve benne. Záradéknak mellérakja a szállóigeként hagyományozódó jézusi mondatot: „Aki magát megalázza, fölmagasztaltatik, aki magát fölmagasztalja, megaláztatik." (Hogy ez a mondat eredetileg nem kapcsolódhatott szorosan ehhez a jelenethez, azt egyéb előfordulásai teszik valószínűvé. Megtaláljuk Lukácsnál is még egyszer, a farizeus és a vámos imádságáról szóló példabeszéd végén, 18, 14. Meg Máténál is, de ismét egészen más szövegkörnyezetben 23, 12.) A helyek válogatására vonatkozó tanácsot még lehetne pusztán praktikus utasításként értelmezni. Ez a mondat azonban nyilvánvalóan Istenre utal. A szenvedő állítmányok a zsidóság nyelvhasználatában arra valók, hogy Istent megnevezetlenül megközelítsék. Mert az Ószövetségen nevelkedett ember annyira komolyan vette a második parancsolatot (hogy: Istennek nevét hiába ne vedd), hogy legszívesebben megkerülte Isten nevét, főként azzal a „passivum divinum"-mal, amellyel Jézus is sokszor élt. Az evangéliumi mondat teljes értékű magyar megfelelője tehát körülbelül így hangzanék: „Aki magát megalázza,

azt fölmagasztalja Isten, aki magát fölmagasztalja, azt megalázza Isten."

Ez a „magát megalázza" viszont Jézus etikájának egyik kulcsszava, változatai is ismerősek. Ezek közül különös figyelmet érdemel a Mt 18, 4: „Aki tehát megalázza magát, mint ez a gyermek, az a nagyobb a mennyek országában." Igaz, itt a másféle szövegösszefüggés miatt a kérdéses görög igét más magyar szóval szokták a fordítók visszaadni, pl. a legújabb katolikus bibliafordítás így: „Aki tehát *kicsi,* mint ez a gyermek." Fájlalhatjuk, mert ez a fordítás elmossa a két – görögben (s arámban) egymásra villanó mondat kapcsolatát. De örülhetünk is neki, mert tartalmi szempontból pontos, s a Mt 18, 4-ben megtalált magyar szó szerencsésen értelmezheti a Lk 14, 11-et is. A „magát megalázza" kifejezés ott is azt jelenti: olyanná válik, mint a gyermek. (Aki persze nem számításból ül az utolsó helyre, hanem azért, mert valóban nem törődik azzal, hogy ki az első és ki az utolsó, örül, hogy ott lehet a többiek között.)

De visszatér ez a kifejezés Szent Pálnál is, mégpedig a Filippiekhez írt levélnek abban a szakaszában, amelyről alapos okkal gyanítjuk, hogy az apostoli Egyház liturgiájának egyik legősibb emléke lehet. Nagyszerű himnusz ez Jézusról, aki Istennel való egyenlőségét nem tartotta olyan valaminek, amihez minden áron ragaszkodnia kellene, hanem emberré lett, úgy, hogy engedelmes lett „megalázta magát a halálig, mégpedig a kereszthalálig" (2, 8). Így váltotta valóra, amit az asztal mellett életelvnek ajánlott. S teljesült is rajta, amit ígért. Amint a Filippiekhez írt levél himnusza írja: Isten „fölmagasztalta őt" a föltámadásban, s Úrnak bizonyította, hogy „minden térd" meghajoljon előtte.

*

A második asztal melletti tanítást még könnyebb félreérteni. „Amikor ebédet vagy vacsorát rendezel", ne azokat hívd meg, akikről tudod, hogy viszonozni fogják meghívásodat. Inkább a „szegényeket, bénákat, sántákat, vakokat", vagyis azokat, akiket Jézus korában átoktól sújtottnak s így kétszeresen is megvetésre méltónak tartott a közvélemény. „Boldog leszel, mert ezek nem tudják viszonozni (amit kaptak tőled), de az igazak föltámadásakor megkapod jutalmadat" (Lk 14, 12–14).

Ha nagyon „földközelben" értelmezzük ezeket a szavakat, épp az isteni jutalomra vonatkozó reménynek, amelyről az imént esett szó, torz és ügyetlen parancsát olvassuk ki belőle. Megint számítgatást, csak most nem a házigazdára, hanem Istenre sandítót. S a tetejében olyat, amelyik jót is csak látszatra tesz. Hiszen a marxistáknak aligha igazuk nincs abban, hogy a szegényeknek elsősorban nem alamizsnával tartozunk, hanem emberséggel, hasznos munkaalkalmak biztosításával és így tovább. A vacsoravendégséggel aligha tudnának helyesen *élni* ezek az ágrólszakadtak, inkább visszaélnének az ügyetlen jóindulattal, esetleg egyenest fölháborodnának azon, hogy (igazságos bér, munkaalkalom helyett) vacsorameghívással akarják megoldani a gondjaikat.

Amint az első helyekről szólva nem viselkedési módszert, hanem életszabályt adott Jézus, ugyanúgy most sem a társadalmi kérdés megoldásának módszertanát, praktikumát tanítja, hanem megragadó *képpel* az önzetlenségre, a számítás nélkül való szeretetre tanít. Szabad ilyen áttételesen értelmezni az evangéliumot? Nemcsak szabad, hanem *kell* is, ha hűségesek akarunk lenni hozzá. „Ha kezed botlásodat okozza, vágd le"..., ha lábad, ha szemed, mondj le

róla: olvassuk másutt a szinoptikus hagyomány szigorú mondatait (Mk 9, 43–47 és párhuzamos helyek). Ezeket sem gyakorlati útmutatásnak szánta Jézus: a kísértések elhárításának tényleges módszere más. Értékelésre tanít bennük, felejthetetlenül. Ilyesféleképpen leljük nyitját a szegények meghívására vonatkozó intelemnek is.

A szövegrész utolsó mondatának értelmezése külön gondosságot igényel. Aki önzetlenül, a viszontszolgálat reménye vagyis számítgatás nélkül jót tesz az emberekkel, az a föltámadáskor megkapja jutalmát. Ezt mondja Jézus. De nem azért, hogy evilági számítgatásainkat egy nagyobb tétnek kilátásba helyezésével új síkra emelje. Épp arra igyekszik rávenni, hogy ne számítgató életet éljünk. Aki számításból tesz jót a koldussal (akár „természetfölötti" számításból is), abban nem telik kedve Istennek. Mert az emberi magatartást nem az teszi természetfölöttivé, hogy anyagi haszon helyett az üdvösségre spekulálunk, hanem épp az, hogy *önzetlenül* tesszük a jót. A Hegyi beszéd szabálya szerint: „Ne tudja a bal kezed, mit tesz a jobb" (Mt 6, 3). Aki megpróbál így élni, annak maga Isten lesz a jutalma.

*

Az asztal melletti beszélgetések sorát az a nevezetes példabeszéd zárja le, amelyben a lakomára szóló meghívás visszautasításáról olvashatunk. Palesztinában az előkelők lakomáin általános gyakorlat volt a kettős meghívás: először hetekkel korábban, aztán akkor, amikor már majdhogynem megterítettek. Persze a második „meghívás" inkább csak emlékeztető volt, aki ilyenkor kimentette magát, már megsértette a házigazdát, zavart okozott az asztali rendben.

A példabeszédben az a megrendítő, hogy nem is csak egy-két mentegetőző akad, hanem az egész vendégsereg bojkottálja a meghívást. (Lk 14, 15–24; Mt 22, 2–10) Egyenként, átlagos emberi mérték szerint nem is súlytalanok a mentségeik. Lukács különös gonddal részletezi őket: „Földet vettem..., öt iga ökröt vettem..., most nősültem..." De hogy egy se megy el közülük, az valami maffiát jelent. Mintha összebeszéltek volna, hogy megalázzák a lakoma rendezőjét, vagy mintha esetlegesnek látszó vonakodásukban valami közös törvény nyilatkoznék meg.

Ezért haragszik meg a házigazda. De haragjában nem tehetetlennek, hanem leleményesnek bizonyul. A város terein és utcáin, az országutak és a sövények mellett van elég koldus, szegény ember, azok az utolsó pillanatban is örömmel fogadják a váratlan lehetőséget, boldogan gyűlnek a terített asztal köré. Az ünnep nem hiúsul meg, a ház mégiscsak megtelik jókedvű emberekkel.

„Boldog, aki asztalhoz ülhet *Isten országában*": Lukács ezzel a mondattal vezette be az elbeszélést, Jézus erre a sóhajtásra felel a példabeszéddel. Ez hát a kulcs az elbeszélés dekódolásához. Ez teszi érthetővé az utolsó mondatban megvillanó fenyegetést: „Azok közül, akik hivatalosak voltak, senki sem fog enni lakomámból." Ennek a fenyegető kijelentésnek az elbeszélés emberi keretei közt nincs értelme. Aki visszautasította a meghívást, aligha bánja, hogy mások foglalták el a helyét, aligha próbál később mégiscsak bejutni oda, ahova először nem ment el. Jézus szavából az a bizonyosság csendül ki, hogy azok, akik most mentegetőznek, egyszer majd szükségszerűen belátják, hogy elhibázták a döntésüket. Kérnék majd akkor a bebocsátást, de már hiába (hasonló a tíz szűzről szóló példabeszéd kicsengése: Mt 25, 12).

De kik a meghívottak s viszont az utak mellől összegyűjtöttek? A papok meg a törvénytudók volnának talán a hivatalosak s a szegények meg a bűnösök azok, akik végül megtöltik a vendégváró házat? De hiszen Jézus hívása kezdettől fogva a szegények között hangzott föl, és az egész választott néphez fordult, nem tudunk nyilvános működésének egy olyan korszakáról, amelyben a vallási vezetőket próbálta volna megtérésre bírni. E. Haenchen okkal mutat rá arra, hogy Jézus körül nem egészen az történt, amit ebből a példabeszédből gyanítanánk: „A gazdagok azért maradtak távol a lakomáról, mert Isten a koldusokat is meghívta rá, nem megfordítva." Jézus szájába jobban illenék egy olyan példabeszéd, amelyben a házigazda minden embert meghív a lakomájára, de sokan visszautasítják a meghívását, mert úgy ítélik, hogy van fontosabb dolguk is, vagy mert nem akarnak egy asztalhoz ülni a többi meghívottal. Többen azonban mégiscsak elfogadják a meghívást, csoda-e, vagy sem: épp a legszegényebbek.

W. Salm disszertációja nyomán J. Jeremias bemutat egy rabbinisztikus elbeszélést, amelyet mind Jézus, mind a példabeszéd egykori hallgatói igen jól ismerhettek, s amely viszonyítási alapként ennek a parabolának hátterében meghúzódik. Egyszerre halt meg egy gazdag vámos meg egy szegény írástudó. A vámos temetésén ott volt az egész város, a szegény írástudó haláláról viszont senki sem vett tudomást. A rabbinikus elbeszélés kérdése: nem igazságtalan-e Isten, hogy ezt megengedi? A felelet egy újabb történet, s valójában ez érdekel bennünket. Bar Ma'jan – az említett gazdag vámos – „halála előtt lakomát rendezett a tanácsbeliek számára, de azok nem mentek el hozzá. Akkor elrendelte: Jöjjenek szegények, egyék meg azok, hogy

az ételek el ne romoljanak." Röviddel ezután meghalt, s holtáig ezt az utolsó jótettét újabb bűnnel nem rontotta el. Ezért jutalmazta hát meg az Isten, aki semmi jót nem hagy jutalmazatlan.

Ha Jézus meg a hallgatói valóban erre a példabeszédre gondoltak a vizsgált parabola elmondásakor, illetőleg ha az evangéliumban olvasható példabeszéd ennek a Talmud-belinek átköltése, akkor elsősorban világosabbá válik a föltűnő s némiképp érthetetlen közös visszautasítás oka. A *vámost* bojkottálták a meghívottak, mert megvetették, nyilvános bűnösnek ismerték. Jézus előadásában a lakomarendező: Isten. Isten került hát a vámos helyére, s a társadalmi bojkott itt őt jelenti ki „tisztátalannak".

A. Vögtle viszont Schlatter régebbi értelmezésére hivatkozva azt ajánlja, hogy azokban, akik a meghívást visszautasítják, ne a papokat meg a törvénytudókat keressük, s az utcáról összecsődített új vendégekben ne a szegények képviselőit lássuk. A példabeszéd már Jézus szájában is Izrael és a pogányokból épülő Egyház ellentétét fogalmazhatta meg. Jézus elsősorban az Ószövetség választott népét hívta a messiási lakomára, hiszen az volt az ígéretek örököse. Izrael azonban *egészében* nem fogadta el a hívást, lényegében azért, mert „megbotránkoztak Jézusban" (vö.: Mt 11, 6).

„Boldog, aki asztalhoz ülhet...?" Bizony, boldog! De Izrael visszautasítja Isten meghívását, amelyet Jézus hozott, olcsó mentségeket keres, olyanokat, amelyek méltányolhatók volnának, ha ez a lakoma emberi vállalkozás volna, de Isten hívásával szemben fölháborítóan súlytalanok. A közös, föltűnően egyhangú elutasítás igazi oka, hogy ez az Izrael „tisztátalannak", nem-eléggé-szentnek találja azt az Istent, aki Jézusban fordul hozzá.

Lukács evangéliumának első „címzettjei" bizonyára magukra ismertek azokban, akiket a példabeszéd szerint a terekről vagy épp a városon kívüli utakról hívtak be végül a lakomára. De a lakomára szóló meghívás nemzedékről nemzedékre újra fölhangzik, s a kereszténységben nevelkedett embert is fenyegeti az a veszedelem, amely az Ószövetség Izraelét az elutasításba sodorta.

*

A lakomáról szóló példabeszédnek ránk maradt egy olyan változata is, amelyet nem kánoni könyv őrzött meg számunkra, hanem az ún. Tamás-evangélium. Ezt a művet az Egyház nem sorolta soha sugalmazott könyvek közé, de eléggé ősi írás, valószínűleg korábban keletkezett az Újszövetség néhány kései könyvénél (pl. a második Péterlevélnél).

A Tamás-evangélium szerzője ismerte s művének megírása közben föl is használta a kánoni evangéliumokat. Vitatott kérdés, hogy kívülük támaszkodott-e más – írott vagy szájhagyományban élő – emlékanyagra, s így van-e a kánoni evangéliumokhoz viszonyítva legalább helyt-helyt saját forrásértéke. A tudósok közvéleménye mindinkább arra hajlik, hogy e kérdésre nemmel feleljen. Azért mégsem volt fölösleges fölfedeznünk a Tamás-evangéliumot, mégsem haszontalan összevetnünk a kánoni evangéliumokkal.

Egyrészt azért nem, mert ha anyagában nem is, műfajában régibbnek, archaikusabbnak látszik Márk, Lukács, Máté és János könyvénél. Igazában nem is igen érdemli meg az evangélium nevet, mert hiányzik belőle a kánoni evangéliumok legjellemzőbb sajátsága: Jézus tanítását ismerteti,

de anyagát nem építi cselekményes keretbe, nem kapcsolja Krisztus szenvedésének, halálának és föltámadásának csúcs-eseményéhez. Épp ebben hasonlít viszont – föltehetően – Máté és Lukács elveszett közös forrásához, amelynek létére, tartalmára, fölépítésére és teológiájára a kánoni evangéliumokból próbálunk következtetni. Minden jel arra mutat, hogy a szó szoros értelmében vett evangéliumi műfaj megalkotója Márk volt, az ő műve lett ennek a műfajnak példája: Máté és Lukács a maga alapkoncepcióját mindenképpen neki köszönheti. De a Tamás-evangélium megőrizte számunkra a Márk-előtti állapot emlékét, amelyben Jézus megváltó halálának jelentősége még nem domborodott ki, s Jézus tanításai valamelyest önálló életet éltek.

De mindez most csak kitérés volt. A példabeszéd sorsa szempontjából inkább azt kell meggondolnunk, mit tanulhatunk a Tamás-evangélium részleteiből. Anyagában nem ősi ez a mű, semmiképpen sem remélhetjük, hogy ezt a példabeszédet eredetibb formában adná elénk, mint a kánoni evangéliumok. Inkább az azokban található hagyománynak egy későbbi változatát tartalmazza. Ennek tanulmányozása mégis tanulságos számunkra, mert ha összevetjük a kánoni evangéliumokban található szöveggel, földeríthetjük azt a fejlődési tendenciát, amely a változatok kialakulását irányította, s ennek ismeretében kísérletet tehetünk arra is, hogy a kánoni evangéliumokat megelőző hagyománytörténeti helyzetet rekonstruáljuk.

A Tamás-evangélium a következő módon örökítette meg a lakomáról szóló példabeszédet: „Jézus mondta: Egy ember vendégeket hívott, és amikor készen volt a lakoma, elküldte szolgáját, hogy meghívja vendégeit. Az elment az elsőhöz és azt mondta neki: Uram meghív téged! Az így

felelt: Pénzt várok a kereskedőktől, este értem jönnek, kimegyek hozzájuk, és utasításokkal látom el őket. Hadd mentsem hát ki magam a lakomáról. Elment egy másikhoz is és azt mondta neki: Uram meghívott! Az így felelt: Házat vettem és még ma oda várnak. Nem lesz időm. Egy másikhoz ment, és azt mondta neki: Uram hív téged! Az így felelt: Egy barátomnak esküvője lesz és én rendezem a lakodalmat. Nem mehetek, hadd mentsem ki magam a lakomáról. Elment egy másikhoz és azt mondta neki: Uram meghívott téged! Az így felelt: Tanyát vettem, s kimegyek, hogy a bérletet behajtsam. Nem mehetek hát, hadd mentsem ki magam. A szolga fogta magát, és ezt mondta urának: Akiket meghívtál, meghagyták, hogy mentsem ki őket. Az úr azt mondta szolgájának: Menj ki az utakra, és akiket találsz, hozd be, hogy részt vegyenek a lakomán. Akik adnak-vesznek, nem fognak bejutni Atyám házába."

Milyen irányban „mozdult el" a példabeszédnek ez a változata a Lukácsnál olvasható eredetibb szövegtől? Utolsó mondata szinte árulkodik erről. A Tamás-evangélium erkölcsi tanulságot von le a példabeszédből, és elsősorban az anyagiakkal való foglalkozás, az adás-vevés veszedelmeire akar figyelmeztetni vele. Ezért bővítette s alakította át a mentegetőző mondatokat is. Ez a tendencia érthető, hisz a példabeszédnek az a mondanivalója, amelyet az előzőkben mi körvonalaztunk, nagyon korhoz kötött volt, egykettőre aktualitását vesztette, s a későbbiekben elevenebb lehetett egy ilyen erkölcsi tanulság.

De vajon nem érvényesült-e ez a tendencia már korábban is? Alakíthatta ez már azt a szöveget is, amelyet a Lukács-evangéliumban találunk! S ha erre gondolunk, akkor fölvetődik bennünk az az ötlet is, hogy a példabeszédnek ere-

deti, „jézusi" magvát talán akkor kapjuk meg, ha Lukács szövegéből is „leszámítoljuk" azt, amit ez a tendencia tehetett hozzá: talán épp a mentségeket részletező mondatokat. Egy ilyenfajta „lefosztás", amely a kikövetkeztetett eredeti szövegbe a puszta elutasításokat szánná, jobban kiemelné a példabeszéd ősi alapgondolatát: a visszautasítás maffia-jellegét.

S hogy ez az okoskodásunk nem vakmerő, és nem puszta találgatás, azt a példabeszédnek Máté-féle változata némileg igazolni látszik. Ebben nincs szó háromszoros (vagy négyszeres) mentegetőzésről. Máté csak annyit ír: „Azok (ti. a meghívottak) nem törődtek vele, az egyik a földjére ment, a másik meg az üzlete után nézett" (22, 5). Az anyagi érdekek itt is szóba kerülnek hát, de hangsúly nem esik rájuk, nem kerülnek a figyelem középpontjába, a példabeszéd éle nem az adás-vevés ellen irányul. Lehet, hogy itt Máté közelebb van az ősszöveghez, mint akár Lukács, akár a Tamás-evangélium.

*

Más vonatkozásban azonban a Máté-változat „fiatalabbnak látszik mind a Lukács- mind a Tamás-evangélium változatánál. Mindjárt az elején meglep az, hogy itt *királyról* van szó, ő rendezi a lakomát, mégpedig fia lakodalmára. Lukácsnál s Tamásnál egy szolgája volt a lakoma rendezőjének, Máténál – amint királyhoz illik – egész szolgahaddal rendelkezik. Itt még képtelenebb a visszautasítás: hisz egy király meghívását aligha utasítják vissza azok, akiknek részük van benne, föld, üzlet miatt. De ezt a képtelenséget külön tetézi, hogy mentegetőző mondatok el sem hangzanak, helyettük ütlegek csattannak el, sőt gyilkosság esik. Nagyon távol jutottunk a hétköznapi tapasztalattól,

egyik meglepetés a másik után ér. A *kép* teljesen elvesztette saját létét, hogy a tulajdonképpeni mondanivalónak ne csak alaptémáját, hanem lehetőleg minél több részletét is tükrözhesse. A szolgák megölésének motívumával a passió közelébe jutottunk, és a lakomáról szóló példabeszéd mögül elővillan a gyilkos szőlőművesek parabolája.

De az igazi meglepetés csak ezután következik: a kép teljesen képtelenné válik a királyi vendéglátó büntető hadjáratának bemutatásakor. „A király... haragra lobbant, elküldte csapatait, a gyilkosokat fölkoncoltatta, városukat pedig fölégette" (22, 7). Legújabb szentírásfordításunk *városaik*ról beszél, az eredetiben egyértelműen egyes számban szerepel a szó. Nem véletlenül: *egy* város sorsa foglalkoztatja az evangélistát, Jeruzsálemé. A képi síkon értelmetlen volna, hogy a király fölgyújtsa udvariatlan barátainak városát, hisz saját városát égetné el. A valóságban azonban Isten cselekedett, romba döntötte, lángba borította Jeruzsálemet, amely megölte az ő Szolgáját, amikor az a lakomára szóló meghívást meghirdette.

Látjuk: Máté teljesen hű maradt a példabeszéd üdvösségtörténeti alapgondolatához. Izraelt hívta Isten, az nem fogadta el a meghívást, sőt gorombasággal felelt a szeretetre, ezért másokat hívnak helyette, neki pedig bűnhődnie kell. Sőt kell*ett*, mert Jeruzsálem bukása Máté számára már történelem. Ezt a nagy tapasztalatot idézi föl az evangélista Jézus példabeszédének segítségével, s annak szövegét úgy alakítja, hogy minél világosabban áttessék rajta a valóság. Etikai tanulságokat pedig nem akar levonni az elbeszélésből, eszébe se jut, hogy magát vagy olvasóit azok közé képzelje, akik elutasítják a lakomára szóló meghívást. Ők mindenképpen a lakoma tényleges vendégseregét alkot-

ják, amely „jókból és gonoszokból" toborzódott, s amely végül is megtölti a menyegzős termet.

Máté ezért sem részletezi az elutasítás indokait: olvasói számára ezek úgysem jelentenének lelkiismeret-vizsgálati szempontot, mert ezek az olvasók próbaképpen sem azonosítják magukat az elutasítókkal, akiknek városa leégett. De azért Máté sem szeretné, ha az egész parabola *csak* a nagy üdvösségtörténeti fordulat fölidézője volna, és mindenféle erkölcsi tanulság nélkül záródnék. Ezért kapcsolja hozzá kiegészítésül a menyegzős ruháról szóló példabeszédet (22, 11–13).

A menyegzős lakoma tényleges vendégeit (jókat, rosszakat) a keresztutakról hívták össze, de azért ezek sem „potyára" jöttek. A királyi gazdának velük szemben is van valami követelménye: legyen rajtuk legalább menyegzős ruha. Honnan szerezzék? Gondoljunk tán arra, hogy ez a menyegzős ruha egyszerűen egy frissen kimosott köpönyeg, s hogy a meghívás hallatára az utak vándorai is kimoshatták hirtelenjében a köpenyüket? Vagy inkább fogadjuk el, hogy Máté itt is önkényesen bánik a képpel, szinte erőszakot tesz rajta, hogy kifejezze, amit ki akar fejezni? Vagy mondjuk azt, hogy itt azért képtelen a kép, mert a királynak vagyis az Istennek követelménye is képtelen: olyasmit kíván, mint Jézus, amikor fügét keresett húsvét táján a jeruzsálemi út mellett álló fügefán? Vagy azoknak van igazuk, akik úgy gondolják, hogy a király szolgái adtak menyegzős ruhát azoknak, *akik kértek tőlük,* de ez az egy ember ennyit sem akart megtenni? Ki tudja? Talán nem is fontos, hogy ezek között a lehetséges magyarázatok között igazságot tegyünk. Tudjuk már, miről van szó: Istennek arról a követelményéről,

amelyről Jézus sokat beszélt más és más képekkel. Isten országa *kegyelem,* ajándék. De ez az ajándék csak azé, azoké lehet, akik szívüket megnyitják előtte, s akik hajlandók újjá születni általa.

JÉZUS BÉKÉJE

Jézus nem úgy bánt az emberi beszéd lehetőségeivel, mint a tudósok, akik pontosan meghatározzák a szavak jelentéstartalmát, és aztán következetesen ragaszkodnak a terminológiájukhoz. Inkább úgy, mint a költők, akik tisztelik a szót, történetével, múltjával s lehetőségeivel együtt, de élő valaminek tartják, és használat közben nemegyszer szinte újjáteremtik, váratlan mélységeket nyitnak meg benne. S a szónál még jobban tisztelik az igazságot, amelynek szóvátételén fáradoznak, sőt a titkot, amit maradéktalanul nem is lehet szavakra váltani, de amit mégis meg lehet közelíteni a szavakkal. Épp akkor, ha a szót élő eszközként használjuk, ha alkalomadtán el is ejtjük, megtagadjuk, esetleg akár játszunk is vele. Így válhatik az emberi beszéd alkalmassá arra is, hogy a titok kifejezője legyen, s így váltódik meg azoktól a veszedelmektől, amelyeknek ördöge megkörnyékezi: hogy hazugság eszközévé legyen (amikor nem élnek, hanem visszaélnek vele), vagy épp üres beszéddé, amely nem föltárja, hanem elfödi az igazságot.

Hogy mindez mit jelent a gyakorlatban, megláthatjuk, ha végiggondoljuk, hogyan is használta Jézus a *béke* szót.

Először is: tudomásul vette és számon tartotta mindazt az emléket, értelmi és hangulati tartalmat, amely ehhez a

szóhoz Izrael több mint ezer éves történelme során hozzátapadt. Hisz épp erre szánta Isten az Ószövetséget. Hogy emlékeket halmozzon föl, s néhány fontos szót Jézus kezeügyébe készítsen, ne kelljen egészen elölről kezdenie Isten szándékainak kinyilatkoztatását.

Mi európaiak az Ezeregyéjszakából ismerjük a *„szálem alejkum"* üdvözlést, s ez a köszöntés, jókívánság valami mesés gazdagságot jelent számunkra, minden szépnek, nem is emberi áldásnak foglalatát. Az arab *szálem* a héber *salóm* megfelelője, s ez a *salóm* a bibliabeli *béke* szó. A *„szalem alejkum*-nak tehát pontosan megfelel a héber *„salóm aléhem"* vagyis a *„békesség nektek"* köszöntés a Bibliában meg a liturgiában.

Ez az ezeregyéjszakai párhuzam nem merő véletlenség. A biblikusok szerint az az emlékanyag, amely az izraelitákban a *béke/salóm* szóhoz kapcsolódott, valóban visszament az ősszemita időkre. Jeruzsálem nevének második eleme ez a *salóm* szó, személynevekben is igen korán megjelenik (Absalóm, Salamon stb.). Ezek a folytonos harcban élő semita népek az áldás és a boldogság megragadására, vágyaik netovábbjának kifejezésére ősidők óta a *béke* szót tartották legalkalmasabbnak.

A Biblia aztán paradicsomi képeket rakott e köré a *béke* szó köré. Az eljövendő Paradicsomról, a messiási korról jövendöli Izajás, hogy akkor majd „együtt lakik a farkas a báránnyal, és a párduc együtt tanyázik a gödölyével, együtt legelészik a borjú az oroszlánnal, és egy kisgyermek elterelgeti őket" (11, 6). „Ekevassá kovácsolják a kardjukat, és lándzsájukat szőlőmetsző késsé. Nemzet nem emel majd kardot nemzet ellen, és nem tanul többé hadviselést" (2, 4). Valaha béke volt: s ez a Biblia logikája szerint önmagában is

annyit jelent, hogy az emberiség a békére rendeltetett. Ez a rendeltetés tisztázódik majd újra s valósul is meg a Messiás körül. Ezért lesz az „a béke fejedelme" (Iz 9, 5), sőt Mikeás szerint „maga a béke" (5, 4). Szamárháton tartja majd bevonulását székvárosába, Jeruzsálembe: „Alázatos, szamáron közeleg, szamár hátán, szamár csikaján. Szétzúzza Efraimban a harci szekereket, Jeruzsálemben a méneket, békét hirdet a nemzeteknek" (Zak 9, 9–10). A ló (mén) a szamárral szemben harci állat. Efraim pedig nem az ellenség földje, hanem Izrael északi területe, míg Jeruzsálem a déli országrész, Juda központja. Az eljövendő béke nem a győztes békéje lesz tehát, amelyre a legyőzöttek gyásza és szomorúsága vet árnyékot, hanem ajándék, végső soron Isten békéjének kiáradása az egész emberiségre: „Így szól az Úr, a Mindenható: Végül kisarjad a béke vetése, a szőlő megtermi gyümölcsét, a föld meghozza termését, az ég harmatot ad, és én mindezt népem maradékának adom osztályrészül. Akkor majd ugyanúgy, ahogyan addig az átok jele voltatok a nemzetek között – Juda háza és Izrael háza –, ugyanúgy megváltalak titeket, és az áldás jelévé lesztek. Ne féljetek, legyetek bátrak!" (Zak 8, 12–13).

Ennek az eljövendő messiási békének reménye mellett az izraeliták nagyon is értékelni tudták a mindig fenyegetett, ideiglenes békét is, amelyet nagy ritkán egy-egy uralkodójuk alatt élveztek. A Királyok első könyve Salamonról jegyzi föl: „Körös-körül mindenkivel békében élt, Juda és Izrael biztonságban éltek, ki-ki a maga szőlője és fügefája árnyékában" (5, 4–5). Jeremiás arról is számot ad, hogy hamis próféták és hivatásukhoz méltatlan papok mint legnemesebb valutával visszaéltek a béke szóval: „A legkisebbtől a legnagyobbig mindnyájan rút haszonra

lesnek, a próféta és a pap egyaránt csalárdságot művel, népem sebeit hazugsággal gyógyítgatják, amikor így beszélnek: békesség, békesség, noha nincsen békesség" (6, 12–13; 8, 10–11).

Jézus úgy jelent meg, mint a messiási korra ígért Istenbékéjének megvalósítója. Szent Lukács ezt úgy fejezi ki, hogy a karácsonyi jelenetben megzendíti az angyalok énekét: „Dicsőség Istennek az egek magasában és békesség a földön azoknak az embereknek, akiket ő szeret" (2, 14*). Csaknem szórul szóra egyezik ezzel az angyali szóval az az akklamáció, amellyel Jézust jeruzsálemi bevonulása alkalmával köszöntik: „Áldott, aki jön, az Úr nevében (uralkodó vagy trónra lépő) király. Békesség az égben és dicsőség az egek magasában!" (19, 38).

Abban a környezetben, amelyben Jézus élt, mindennapos, elkopott üdvözlő formula volt a „béke veled" fordulat. Az evangéliumok arról tanúskodnak, hogy Jézus szívesen használta ezt a köszöntést, s újra elevenné tudta tenni a benne rejtőző jelentést, mint aki fölsrófolja a lámpa kanócát, hogy magasabbra lobbanjon a lángja. Lukácsnál a bűnös asszonynak mondja, aki lábát könnyeivel öntözte és hajával törülgette meg: „Hited megszabadított, menj bé-

* Régebben ezt az utóbbi szókapcsolatot így fordították: „a jóakaratú embereknek". A görögben birtokos eset áll: „a jóakarat embereinek". A legújabb ideig vitatható volt, hogy ez a birtokos esetben álló *jóakarat* szó az *emberek* tulajdonságára utal-e vagy Istenére. Ez a kétség legújabban megoldódott, mert a qumráni iratokban megtalálták ennek a szókapcsolatnak arám nyelvű megfelelőjét, s ott a *jóakarat* szónak birtokos személyragja is van: „az ő jóakarata embereinek", vagyis azoknak az embereknek, akikre Isten jóakarata kiárad. Ez az isteni jóakarat ingyenes, tehát nem az emberek érdeme szerint hajol ehhez vagy ahhoz, hanem szuverén módon. Ezért ügyetlen az a megoldás, amelyet a legújabb fordítás javasol: „békesség a földön az *Istennek tetsző* embereknek". A tetszés másodlagos, Isten szeretetéről viszont tudjuk, hogy megelőzi az ember teljesítményét: „előbb szeretett minket" (1 Ján 4, 19 vö.: Róm 5, 8–10).

kében!" (7, 50). A francia ökumenikus fordítás jegyzete pontos magyarázatot fűz ehhez a mondathoz: „az a béke, amelyről Jézus beszél, nem pszichikai megnyugvás, hanem inkább az élet teljessége, az üdvösség". Azért szerepel mellette a *megszabadított, üdvösséget szerzett neked* ige. Hasonló a helyzet a 8, 48-ban is, ahol a vérfolyásos asszonyt bocsátja útjára Jézus – miután meggyógyította – ezzel a szóval: „Leányom, hited meggyógyított [megszabadított, üdvösséget, teljes életet szerzett neked], menj békében!" (Ennek megvan a parallelje Márknál: 5, 34.)

János evangéliumában a föltámadott Jézus köszönti így tanítványait: „Békesség nektek!" Itt a mindennapos köszöntő formula hangzik el minden értelmező kiegészítés nélkül, de *kétszer* (20, 19, 21), s ez különös nyomatékot ad neki. Komolyan kell vennünk, oda kell figyelnünk rá. A Föltámadott húsvéti ajándéka az a békesség, amelyről a próféták jövendöltek, s amelyről épp János szerint az utolsó vacsorán ismételten szó esett: „A békét hagyom rátok, az én békémet adom nektek, nem ahogyan a világ adja, úgy adom nektek" (14, 27) és „Elmondom nektek ezeket, hogy békétek legyen énbennem" (16, 37).

Megint csak Lukács emeli ki azt, hogy Jézus tanítványainak ezzel kell beköszönteniük mindenhová: „Békesség e háznak!"(10, 5). Hiszen úgy küldi őket Jézus, mint „bárányokat a farkasok közé" (10, 3). Az ígérete pedig a következő: „Ha békesség fia lakik ott, rászáll békességetek, ha nem, visszaszáll rátok" (10, 6). Az evangélium hirdetői a messiási békét viszik el az emberekhez, amely Jézus körül otthonos, amely a hit által válik kinek-kinek sajátjává, s amely – akárcsak az Isten országa (17, 21) – „bennünk" már jelen van, hogy életünk, munkálkodásunk révén a

világot is átalakítsa. Az Isten országa meg a messiási béke közt Szent Pál is kapcsolatot lát: „Isten országa nem ételen és italon fordul, hanem a Szentlélekben való igazság, *béke* és öröm az " (Róm 14, 17). Ezért mondhatja az Apostolok cselekedeteiben Péter, hogy Isten „a *béke evangéliumát* hirdette meg Jézus Krisztus által" (10, 36), holott Máté az *„ország evangéliumáról"* beszél (24, 10).

Mindezeket végiggondolva s latra vetve okkal állapíthatjuk meg, hogy talán maga Jézus, de mindenesetre a hozzá legközelebb álló apostoli igehirdetés az *Isten országa* fogalom mellett a *béke* szóba foglalta össze mindazt, amit Jézus Istentől hozott, s élete, halála, föltámadása által köztünk megvalósított. Annál meglepőbb, hogy Máté és Lukács – bizonyára közös forrásuk alapján – följegyzett egy olyan Jézustól származó kijelentést is, amely mindezt teljesen tagadni látszik: „Azt hiszitek, azért jöttem, hogy békét hozzak a földre? Nem, hanem *megoszlást*." (Lk 12, 51; vö.: Mt 10, 34). Máténál: *kardot,* de ez a kard nem a háborúskodás fegyvere, hanem metaforikus eszköz, arra való, hogy két részre vágja, elkülönítse az egyébként egymáshoz tartozókat (vö.: „Isten szava eleven, átható és minden kétélű kardnál élesebb, behatol a lélek és szellem, az íz és a velő gyökeréig, megítéli a szív gondolatait és érzéseit" Zsid 4, 12). Jézus ezzel a kijelentésével küldetésének lehetséges félreértése ellen emelt óvást. „Viszonylagosnak jelentett ki minden ellentétet, amely embert emberrel szembeállít, de egy új ellentétet állított föl, ami abból adódik, hogy ki-ki hogyan foglal állást az elérkező istenországát illetően" (W. Grundmann).

Aki ezt pontosan meg akarja érteni, annak először is jó figyelembe vennie, hogy a mondat második fele Lukácsnál

(Máténál is a 10, 21) *idézet* Mikeás könyvéből: „Ne bízzatok társatokban, ne reménykedjetek barátotokban. Ne nyisd meg szádat az előtt se, aki a kebleden pihen. Mert a fiú szidalmazza apját, a lány anyja ellen támad, az új asszony meg anyósa ellen: ellensége az embernek saját háza népe" (7, 5–6). Jézus tehát nem maga alkotta meg a meghasonlásra vonatkozó kép részleteit, hanem az egész képet készen találta. Nem is a részletek lehettek fontosak számára, hanem az egészből kihangzó megállapítás: elérkezett az az idő, amelyben az ítélet nem távoli veszedelem többé, hanem elháríthatatlan, közeli valóság.

Ha egymás mellé állítjuk azt a kijelentéssort, amelyben Jézust békességszerzőként köszönti az evangélium, meg ezt az egyetlen kijelentést, logiont, aligha tétovázhatunk a kettő „fontossági sorrendjének" megállapítását illetően. Vagy-vagyban nem gondolkodhatunk: a két, látszólag egymást tagadó „tétel" egyszerre érvényes. Egyszerre, de nem egyforma súllyal. Átfogó, helyzetmeghatározó jelentősége az elsőnek van, a másodikat annak „erőterében", annak korrekciójaként kell értelmeznünk, súlyosan hibáznánk, ha a kettő viszonyát fordítva képzelnénk el.

Hogy miből derül ez ki? Pusztán a két adatsor mennyiségi arányából is. Aztán abból is, hogy a Jézus-békességszerző témának továbbgyűrűző folytatása van Szent Pálnál (Ef 2, 14–17; Kol 1, 20), a Zsidókhoz írt levélben, az atyáknál meg az ősegyház liturgiájában is, a másik kijelentés viszont magányosan árválkodik (bár jellemzően azt sem „dobták ki", mint ami zavarná az összképet). S végül a legfontosabb: Jézus *gyakorlata*. Maga ténylegesen elhagyta Mária házát, visszautasította rokonait, amikor azok haza akarták hívni, s fiúi kötelességeire emlékeztették. De Máriával nem „veszett

össze", legkevésbé sem tekintette ellenségének. Közvetlen környezetébe tartozó tanítványait kiszólította családjukból. Tőle való az emlékezetes mondás: „Bizony mondom nektek, senki sem hagyja el otthonát, fivéreit, nővéreit, anyját, apját, gyermekeit vagy szántóföldjét értem (meg az evangéliumért) anélkül, hogy százannyit ne kapna cserébe most... az eljövendő világban pedig az örök életet" (Mk 10, 29–30 s a párhuzamos helyek). De hogy ez mennyire nem minden kereszténynek szóló utasítás, azt Pál levele jelzi: „Ha valamelyik testvérnek nem-hívő felesége van, aki kész vele élni, ne küldje el. S ha valamelyik asszonynak nemhívő férje van, és az szívesen marad vele, ne hagyja el a férjét. Mert a nem-hívő férjet megszenteli a felesége, és a nem-hívő asszonyt megszenteli a férje" (1 Kor 7, 12–14).

Szent Lukács evangéliuma fönntartott számunkra egy olyan jézusi kijelentést, amelyik rokon a megoszlást, kardot említővel: „Aki nincs velem, ellenem van, és aki nem gyűjt, az szétszór" (11, 23). Itt is szembeállításról esik szó, de Jézus a saját tevékenységét, programját, amely körül a megoszlás támad, így jelöli meg: *gyűjteni*. Ő gyűjt, mint a pásztor (vagyis békét teremt), s aki ellene van, az nem máshová gyűjt, nem más táborba toboroz, hanem *szétszór*. Nincs más gyűjtő jel, más tábor, csak Jézus gyűjtő, pásztori tevékenysége – szemben az ellene fordulók szétszóró akciójával. Ezért lehet ezt a tételt ki is fordítani: „Aki nincs ellenünk, velünk van" (Mk 9, 40; vö.: Lk 9, 50).

Jézus tehát nem forgatta ki eredeti tartalmából a béke szót, s a messiási békére vonatkozó ígéretet vállalta, valóban beteljesítette. Grundmann idézett mondata igaz, csakugyan azáltal tette viszonylagossá az emberiséget megosztó összes ellentétet, hogy egy mindennél mélyebb el-

lentétet tárt föl, arra mutatott rá. De ez nem a keresztény–nem-keresztény; hívő–nem-hívő ellentéte, hanem a jó és a rossz, a világosság és a sötétség ellentéte, amely csak az ítélet napján különíti majd el egészen egyértelműen és véglegesen a jobbjára meg a baljára kerülőket. Mindenesetre a szerint a mérték szerint, amelyet Jézus már itt és most fölállít. Az ítéletig azonban együtt nő a búza meg a konkoly Isten szántóföldjén (Mt 13, 24–30).

Mennyiben teszi teljesebbé a Jézus békéjére vonatkozó fölfogásunkat ez a félig-meddig ellene szóló mondat? Mert rámutat arra, hogy ez a béke nem a minden-mindegy engedékenységéből vagy cinizmusából ered. Jézus *Keresztje* árán szerzett békességet, s a kereszt nemcsak a gyöngeség jele, hanem legalább annyira a meg nem alkuvás jele is. Jézus: „Isten báránya, aki elveszi a világ bűneit" (Jn 1, 29). *Elveszi,* nem kimagyarázza.

Ez a megfontolás a keresztény ember belső békéjét is sajátos fénybe vonja. A kard, amelyről Jézus beszél, nemcsak az egyébként összetartozó emberek között támaszt megoszlást, hanem az emberi szívben is. A belső béke nem önelégültség, nem a beérkezettek nyugalma. Nem a tó békéje, hanem a medrére talált folyóé. Talán Rónay György költeményét idézhetnénk:

„Aki úton van, áll. Csak az áll igazán,
aki úton van. Aki egyszer eltökélte,
hogy útnak indul, attól fogva áll. Magában, mélyre
gyökerezve,
s minden lépéssel még mélyebbre. Úgy halad, hogy
haladtában, valahol, *mozdulatlan.*"

Ezért van az, hogy ehhez a békéhez is hozzátartozik a harc: a belül levő rossz ellen; az elszakadás („elfeledem, ami mögöttem van – írja Szent Pál –, és nekifeszülök annak, ami rám vár" Fil 3, 13) önmagunktól, még attól is, amit eredménynek tarthattunk; de ugyanakkor mindez mégsem idegesség és kapkodás, hanem élő s figyelmes együttműködés a kegyelemmel. Ezt a békét egészen betölti az üdvösség reménye.

ISTEN HATALMA

(Mk 12, 18–27; Mt 22, 23–33; Lk 20, 27–38)

Az Ószövetség népének környezetében, kivált Egyiptomban sokat foglalkoztak a halál utáni élet gondolatával, sőt úgy tartották, hogy némelyik halott megistenül, portestét levetve egy lesz az istenek közül. Talán épp ez a gondolat riasztotta el az ószövetségi embert attól, hogy efféle töprengésekbe bonyolódjék. Ő azt tartotta minden eligazodás legfontosabb kiinduló tételének, hogy Isten és ember között áthághatatlan különbség van, s azt hangsúlyozta, hogy egyedül Isten az örökkévaló, az ember – természete szerint – időben él, tehát mulandó.

Izrael népében, úgy látszik, csak a Krisztus előtti századokban kezdett megfogalmazódni az örök élet reménye. Krisztus előtt 160 körül a hellénista hatalom képviselői ellen hősi harcot vívtak a Makkabeusok hívei. Istenük törvényéért, azért, hogy ne kelljen Jahvét megtagadniuk. Sokan fiatalon meghaltak közülük. Úgy látszik, ekkor terjedt el köztük az a meggyőződés, hogy legalább az

ilyen vértanúk nem vesznek el az – Istenért vállalt – halálban. Nem a lélek halhatatlanságának gondolata volt ez, hanem az örök élet reményének egy sajátosan izraelita változata: az az ujjongó bizonyosság, hogy ezek a hősök föltámadnak majd a messiási korban, amelynek elérkezéséért küzdöttek.

Ez a téma Jézus korában korántsem jutott nyugvópontra. A *farizeusok* s az apokaliptikus várakozásban élők hittek a föltámadásban, a konzervatívabb *szadduceusok* azonban nem. A farizeusok a mózesi könyvekből is próbálták bizonyítani meggyőződésüket, a szadduceusok azonban épp a mózesi könyvekre hivatkozva lehetetlennek mondták a föltámadás reményét. Ezért fordultak Jézushoz is gúnyos kérdésükkel, amely csiklandós jellege miatt szinte eleve aláaknázza a komoly vitát. Egy asszonyról kezdtek beszélni, aki – a mózesi törvény előírásait követve – életében hétszer megözvegyült, és egymás után hét férfi felesége volt, s végül is gyermektelenül halt meg. Vajon melyik férj felesége lesz ez az állítólagos föltámadás után?

Jézus váratlan feleletet adott erre a gonoszkodó kérdésre, s nemcsak a fölvetett problémát oldotta meg, hanem egészen új távlatot nyitott az öröklét reménye mögé. A judaizmus a föltámadás utáni életet a földi élet határtalanba nyúló meghosszabbításának gondolta. Jézus azt mondta erre: „Nem ismeritek *Isten hatalmát.*" Isten hatalmáról már beszélt Jézus a Márk-evangéliumban, amikor arról esett szó, hogy milyen nehéz bejutni az Isten országába: „Könnyebb a tevének egy tű fokán átbújni, mint egy gazdagnak bejutni az Isten országába... Akkor hát ki üdvözülhet...? Lehetetlen az az emberek számára, de nem Isten számára. Mert Istennek minden lehetséges" (10, 24–27). Isten hatal-

ma: üdvösséget nyit. Nemcsak arra képes, hogy meg nem történtté tegye a halált, hanem arra is, hogy újjáteremtse az embert, s a maga örökéletében részesítse. „Szem nem látta, fül nem hallotta, emberi szív föl nem fogja, amit Isten azoknak készített, akik szeretik őt" – mondja majd Szent Pál (1 Kor 2, 9). Jézus örömhíre nem egyszerűen a halál utáni lét bizonyossága, hanem az, hogy szeret minket az Isten, s halálunk: kapu, amely Atyánk hatalmas szeretetére nyílik.

„Nem nősülnek, nem mennek férjhez, olyanok lesznek, mint a mennyei angyalok." Hadd idézzük E. Schillebeeckxet: „Az 'olyanok lesznek, mint az angyalok'-ban a mai szerzők gyakran egy pusztán szellemi, testetlen életforma képét látják. Helytelenül. A szinoptikusok és a későbbi keresztények (messze a középkorig) az angyalokat nem 'tiszta szellemnek' tekintették – testetlennek, vértelen babának. Az antik és a bibliai ember számára az angyalok: hatalmasságok, erőteljes, koncentrált személyiségek, akik mindig Isten jelenlétében élnek, készen arra, hogy helyette s az ő követeiként bárhová elmenjenek."

Az az örökélet, amelyről Jézus beszél, nem a földi lét határtalanba nyúló meghosszabbítása, de nem is valami tétlen, álmatag szemlélődés, csipkerózsika-álom egy elvarázsolt világban. „Minthogy a kevésben hű voltál, sokat bízok rád: menj be urad örömébe" – hangzik a talentumokról szóló példabeszédben (Mt 25, 21, 23). Itt lényeges a „sokat bízok rád". Ez mutatja, hogy az az öröm, amelyet a kevésben hű szolga jutalmul kap, nem a tétlen elpihenés, hanem a fokozott, boldog és minden ízében értelmes tevékenység öröme. Erre utal a mi szövegünkben is az *angyalok* említése.

Érdemes megjegyeznünk, hogy a II. Vatikáni Zsinat papnevelésről szóló dekrétuma, az „Optatam totius" a papi nőtlenség eszményének teológiai megalapozásakor hivatkozik a Lk 20, 36-ra, s ezzel ősi teológiai hagyományt követ, hiszen a szerzetesi életet meg az abból kiágazó papi cölibátust ősidők óta úgy értelmezzük, mint „tanúságtételt az eljövendő világban bekövetkező föltámadásról". E. Schillebeeckx mondatait is egy olyan tanulmányból idéztük, amely a papi nőtlenségről szól (Der Amtszölibat). Hadd folytassuk még az idézetet!

„A *sicut angeli* épp ezeket az angyalokra jellemző vonásokat óhajtja látni a nőtlenségben, amelyek egészen mások, mint a mi modern, sápadt elképzelésünk az édes angyaliságról... Az egyházatyák, amikor angyalhoz hasonlítják a nőtlen szerzetest (vagy papot), az erőre gondolnak, egy szabad, teljesen összpontosított életből kisugárzó erőre, amely kész Isten és az emberek szolgálatára, amint kész volt az angyal Tóbiás szolgálatára. Ez az eszkatologikus élet: amely teljesen és szabadon rendelkezésre áll – Isten és az embertestvérek szolgálatában."

Van még egy meggondolás, amely érthetővé teszi Jézus ígéretét, s mintegy mellesleg értelmezi a cölibátust is. A „nősülés" meg a „férjhez menés" a bibliai ember számára nem többé-kevésbé szégyellni való *testi* mozzanat, s nem azért nincs helye az örökéletben, mert ott csak valami *szellemi* lét otthonos. Nem a test és a szellem, hanem az idő és az örökkévalóság szembeállításának vagyunk itt tanúi. Aki nősül és férjhez megy, az *gyermeket* akar, vagyis szolgálatot akar tenni a *jövő*nek. Az örökélet az idő *beteljesedése,* hiányzik belőle a jövő dimenziója, a remény s a készület, tehát a gyermek is. Ezért nem kell hát aggódniuk

a szadduceusoknak vagy bárki másnak, aki az ember tapasztalható tökéletlenségével érvel a halál utáni lét eszméje ellen. „Embernek lehetetlen" – mondhatnánk Jézussal, de nem is embertől várjuk, az ember belső adottságainak kibontakozásaként. *Isten hatalma* nyitja meg előttünk, az tisztázza rá vonatkozó várakozásainkat is.

Jézus nemcsak *beszélt* erről a halál utáni életről, hanem húsvétkor föl is támadt, s megjelent az „eleve elrendelt tanúk" előtt, hogy szava emlékéhez egy *tapasztalat* emléke is tapadjon. Az Egyház húsvéti tapasztalatának értelmezésében bizonyára sokat jelentett e néhány, most elemzett mondata. De megfordítva: a húsvéti tapasztalat bizonyíték s hatalmas példa arra, amit itt Jézus egyszerű szóval kijelentett.

PRÓFÉTAI LÁTOMÁS AZ UTOLSÓ ÍTÉLETRŐL

(Mt 25, 31–46)

Az ítélet látomását több próféta megrajzolta, s e kép hagyományos vonásait Jézus sem utasította el magától. De az föltűnő, hogy milyen rövid szóval rajzolta fel őket. Hallgatóinak figyelmét inkább arra irányította, ami a mondanivalójában újszerű volt. S ez egyetlen mondatban összefoglalható: hogy az utolsó ítéletnek bírája s mércéje ő maga lesz, az Emberfia.

Hogy az Atya az ítéletet Jézusra bízza, az az Újszövetségben többször meg van írva: „Mindnyájunknak meg kell majd jelennünk Krisztus ítélőszéke előtt, hogy ki-ki megkapja,

amit testi életében megérdemelt, aszerint, hogy jót vagy gonoszat tett-e" (2 Kor 5, 10). Az apostoli hitvallásban is imádkozzuk: „onnan lészen eljövendő ítélni élőket és holtakat". Igaz, máshol meg azt írja a Biblia, hogy az Atya ítél. De ez a két állítás nem ellenkezik egymással, hiszen Jézus az Atya nevében, az ő megbízásából ítéli majd meg a világot. Az Atya vet mindent „a Fiú lába alá", hogy aztán „maga a Fiú is alávesse magát Annak, ki mindent alávetett neki, hogy Isten legyen minden mindenben" (1 Kor 15, 28).

Hadd idézzük itt J. Ratzingert: „Az a kijelentés, hogy Jézusé az ítélet, az ítélet eszméjét egyszeriben a remény fényébe állítja... Azt várnánk, hogy egyszerűen a végtelen, az ismeretlen, az örök Isten ítél. De nem így lesz. Átadta az ítéletet valakinek, aki mint ember, testvérünk. Nem idegen ítél hát meg minket, hanem az, akit hitünkkel ismerünk. A bíránk nem úgy lép majd elénk, mint aki egészen más, mint mi vagyunk, hanem mint aki egy közülünk, s az emberlétet belülről ismeri minden szenvedésével együtt."

Az sem szokatlan „hír", hogy ez a végső jobbra s balra állítás életünk értékét egyetlen szempont szerint méri le: „Aki megvet engem, és nem fogadja be szavaimat, annak már megvan a bírája: a szó, amelyet kimondtam, az ítéli majd el az utolsó napon" – jelentette ki Jézus a negyedik evangéliumban. „Azokat, akik megvallanak engem az emberek előtt, én is megvallom majd (vagyis magaménak ismerem majd) mennyei Atyám előtt. De aki megtagad az emberek előtt, azt én is megtagadom mennyei Atyám előtt" – ez Máté és Lukács közös forrásából való (Jn 12, 48; Mt 10, 32–33; Lk 12, 8–9). A mi evangéliumi szakaszunk ahhoz segít hozzá, hogy pontosabban megértsük, mit is jelent Jézust befogadni.

Ha tudniillik csak azokra a mondatokra figyelnénk, amelyeket az imént idéztünk, azt kellene gondolnunk, hogy az ítéletkor a hívők kerülnek jobbra, a nem-hívők balra. Jézus prófétai látomásának igazi meglepetése, hogy az eljövendő ítélet álmélkodást vált majd ki azokban is, akiket büntetéssel sújt, azokban is, akiket Isten örömébe vezet. „Mikor láttunk éhesen, szomjasan, idegenként, ruhátlanul, betegen vagy börtönben?" Ezt kérdezi majd mind a két csoport. S a közös kérdésre azonos lesz a felelet is: Jézus egynek mondja magát a legkisebbekkel, azokkal, akik támaszra, segítségre szorulnak. „Amit nekik tettetek, nekem tettétek, amit tőlük megtagadtatok, tőlem tagadtátok meg."

Nem méltánytalan-e elítélni valakit olyasmiért, amit nem „tudva és akarva" tett, vagy nem szándékosan mulasztott el? De hiszen az evangélium hangos a figyelmeztetéstől, hogy vaksággal, értetlenséggel elronthatjuk az életünket: példabeszédek sora szól erről. Aki egy életen át „nem veszi észre" hogy hol az elrejtett kincs, a világosság, az élet, vagy nem fedezi föl az odaadásnak, az élet elvesztésének magatartásformáját, az nem mentegetőzhetik. „Aki meg akarja tartani a lelkét (önmagát), elveszíti azt" (Mk 8, 35). Aki viszont odaadta „a lelkét" (önmagát) a szeretetben – egynek a legkisebbek közül, az megismerte Krisztust és így megnyerte a lelkét; az Jézusnak adta önmagát, akkor is, ha hírét sem hallotta.

Végigjárjuk az „áldottak" életének logikáját is? Az a meglepő, hogy ezek nem az *értők,* akik tudták, hogy Jézus áll a szegény, a segítségre szoruló mögött, s ezért segítettek is mindenkin, aki útjukba került. Amilyen önfeledten vétkeztek a balra állítottak, olyan számítás nélkül tették a jót ezek az „Atya áldottai". Beteljesedett bennük a Hegyi beszéd törvénye: „Ne tudja a bal kezed, mit tesz a jobb" (Mt 6, 3).

Ha jól meggondoljuk, ez a kép alaposan zavarba ejthet, s igen nagy mértékben relativizálja hagyományos erkölcstani fogalmainkat. Miért kerüljük a bűnt, ha az ítéleten szóba sem kerül például a tízparancsolat? Azért, mert útjában van a jónak. Nem az a fontos, hogy ne vétkezzünk, hanem az, hogy megtegyük a jót. De a szeretetre az szabadul föl, aki nem öl, nem lop, nem paráználkodik.

Mit érnek életidőnk javát betöltő hétköznapi erőfeszítéseink, mit ér a munkánk, a tudatos igyekezetünk, ha az ítélet csak alkalmi, majdhogynem véletlen szeretet-szolgálatainkra lesz tekintettel? Vagy mindent el kell hagynunk, s egészen ezeknek a szolgálatoknak kell élnünk? Hiábavaló minden más emberi érték, csak az ajándékozó szeretet bravúrjai maradandók? Aki hivatásbeli munkáját igyekszik szeretetből végezni, az bizonyára az „áldottak" közé tartozik. Nemcsak a véletlen adott karaj kenyér, hanem a pék mindennapos munkájának teljesítménye, a családapa hazavitt keresete is Jézusnak nyújtott eledel. A profán élet, az emberi viszonylatok teljes megszenteléséről van itt szó. Van, akinek mindent el kell hagynia, mert az a hivatása, de amit elhagyott, az is szent, s a másik épp azzal szolgálja meg az örökéletet, hogy ezt az elhagyatottat fölemeli.

S minek akkor a hit, ha a szeretet „vakon" is üdvözít, mert hozzákapcsol Jézushoz? Minek hirdetni az evangéliumot, ha jelen van, ha kitéphetetlenül beleszövődött a világ szövetébe? Hol a kereszténység „többlete" a puszta humanitáshoz képest? Több-e a látó szeretet a vaknál, ha valamiképpen vakká, önfeledtté kell lennie ahhoz, hogy igazi legyen? Ezek a kérdések bizonyára megoldhatatlanok. A megváltás kétfelől közelít hozzánk: kívülről az igében, s belülről, az immár megváltott lét emberi szövetében. A ket-

tő kapcsolata fogalmakkal meg nem ragadható, de annál valóságosabb. A látó szeretetnek vakká kell lennie, hogy szeretet maradjon, a vaknak látóvá, hogy bele ne fúljon önnön gyöngeségének fájdalmas megtapasztalásába. S a látás, amelyre a szeretetnek szüksége van, nem spekuláció. Jézus szavait, tetteinek emlékét őrzi, az teszi egyszerre látóvá s önfeledtté.

AZ ATYAI HÁZ

(Jn 14, 2)

„Atyám házában sok lakóhely van. Azért megyek el, hogy helyet készítsek nektek." A sokat hányódott székely írónak, Tamási Áronnak regényhőse s alteregója, a világ vándorává lett Ábel a katekizmus kérdésére: „Mi végre vagyunk a világon?" ezt feleli: „Hogy valahol otthon legyünk benne." Mit jelent otthon lenni valahol, az érzi igazán, aki sokáig hányódott otthontalanul. Fizikai védettséget is jelent az otthon, de megértést is, emlékeket is, jövőre nyíló ígéretet is, közösséget, amely körülvesz, magáénak ismer, szinte áldásával indít naponta az emberek közé.

Jézus szavából kiderül, hogy az örökélet: atyai ház. Valóban arra születtünk, hogy valahol egyszer otthonra találjunk. De ez az otthon nem evilágban lelhető meg, hanem odaát, Isten hajlékában, s nem magunk építjük meg, hanem Jézus nyitja meg előttünk.

Persze a földi otthon jelentősége ebből a távlatból nézve sem enyészik el. Ez a földi otthon ideiglenes, veszélyezte-

tett, de Isten atyai házának ígéretét hordozza, annak békéjét elővételezi. Kialakítja s ébren tartja bennünk a reményt, amely aztán az örök hajlékhoz húz, és akkor teljesül, amikor oda eljutunk.

Otthon nem épül áldozat nélkül. Családi otthon sincs az alapítók nagy, életet átfogó vállalkozása és a hétköznapok apró áldozatai nélkül. Az örökélet atyai hajlékát Jézus keresztáldozata nyitotta meg előttünk. Bejárata fölött a szemöldökfa a mi húsvéti Bárányunk vérével van megkenve.

„ÍGY IMÁDKOZZATOK”

ISTEN: ATYÁNK

(Mt 7, 9–11)

Az Ószövetség nemigen beszél Isten atyaságáról, valószínűleg azért nem, mert mindent távol akar tartani Istentől, aminek szexuális vonatkozása van. Az Újszövetségnek központi mondanivalója, hogy Isten atya. Atyja elsősorban Jézusnak, s aztán nekünk is, akikért Jézus vállalta a halált.

„Ki volna köztetek, aki követ adna fiának, ha az kenyeret kér tőle? Vagy ha halat kér, kígyót adna? Ha tehát ti, bár bűnösök vagytok, tudtok jót adni fiaitoknak, mennyivel inkább ad mennyei Atyátok jó dolgokat azoknak, akik kérik tőle." Ez a néhány mondat a Hegyi beszédből való, s abban újra meg újra visszatér Isten atyaságának eszméje. Ha böjtölsz, ne az emberek előtt tedd, „Atyád, aki a rejtekben is lát", megjutalmaz. Ha alamizsnálkodol, ha imádkozol, csak őrá figyelj. Szeresd ellenségedet, így leszel fia a Mennyei Atyának, aki fölkelti napját jókra és gonoszokra egyaránt. Bocsássatok meg egymásnak, akkor Mennyei Atyátok nektek is megbocsát. Ahhoz, hogy valaki a mennyek országába belépjen, nem elég (Jézusról) mondogatnia: Uram, Uram, teljesítenie kell a Mennyei Atya akaratát. S mindennek közepén ott az Úr imádsága, amely épp így kezdődik: „Miatyánk, ki vagy a mennyekben, szenteltessék meg a te

neved" vagyis add, hogy valóban atyának ismerjenek téged „miképpen a mennyben, azonképpen itt a földön is".

A „ki volna köztetek" kezdetű példabeszéd ebben a gazdag koszorúban is kiemelkedően jelentős. Épp azzal, hogy Isten atyaságát annyira emberi módon állítja elénk. Ha meg akarjuk tudni, milyen az Isten, nem a csillagos égtől, vihartól, tengertől kell színeket, mértéket kölcsönöznünk, inkább saját magunkba kell pillantanunk. A mi bűnös, sokféle tisztátalanságtól megfertőzött (Mk 7, 21–23) szívünkben is lakik valami gyöngédség, szépség, s ez Istenre villan, ebben Isten arca ragyog föl. Fönséges az Isten, azért *mennyei* Atya, de fönségében nem rosszabb, embertelenebb minálunk. Inkább ami jó bennünk szorongatottan, sok rosszal kiegyezve él, az benne töretlen s egyetemes körű. Azért lehet gondviselő s ajándékosztó atyja mindenkinek.

A MIATYÁNK I

(Mt 6, 9–13; Lk 11, 2–4)

„Ti azért így imádkozzatok..." Hogy egyáltalán imádkoznunk kell, arra nem Jézus tanított. Egészen a legújabb korig úgy látszott, hogy maga az imádság ugyanolyan természetes igénye az embernek, mint az, hogy apját-anyját megszólítsa. Jézus csak arra tanított meg, hogy hogyan imádkozzunk, imádságos gyakorlatunkat megtisztította évezredek sok tévedésétől.

Jézus imádságának legjellemzőbb vonása az egyszerűség s az abból kiragyogó belső igazság. Isten előtt nem pompás szavakkal kell megjelennünk, még kevésbé lelkendezve,

színlelt vagy gerjesztett elragadtatással. A Miatyánk egyszerű szavait vállalni tudja a gyászba merült ember éppúgy, mint az, aki öröme tetőpontján fordul Istenhez. De őszintén elmondhatja az is, akinek most sehogy sem melegszik föl a szíve: egyszerűen csak a mindennapos hűségét igyekszik kinyilvánítani azzal, hogy íme, elvégzi ma is, fáradtan is, törődötten is, mondjuk az esti imádságát. Ez az objektivitás önmagában is fontos dolog: kifejezi azt, hogy az imádságban nem a mi teljesítményünk a lényeges, nem is magunkra kell figyelnünk tetszelegve vagy bosszankodva, hanem Isten a lényeges ott, őrá kell irányulnia figyelmünknek.

A Miatyánkot jellemzi még a közvetlenség is: a tisztelet-nek és a bizalomnak nagy harmóniája. Aztán az is, hogy közösségi imádság: többes szám első személyben szól. Ha az nem volna, közvetlen sem lehetne ennyire. A tisztelet-nek és a bizalomnak egyensúlyát az biztosítja, hogy ezt az imádságot nem én találtam ki, nem is egyszerűen a magam nevében mondom. Örököltem: egy nagy közösség tagja-ként imádkozom. Vállalom, s igyekszem lélekben fölnőni hozzá.

Jézus nem azt mondta, hogy mindig csak a Miatyánkot mondogassuk. Bizonyára szükségünk van személyes imád-ságokra is, arra is, hogy szavak nélkül el-elidőzzünk Isten előtt. De azért aligha kell félnünk attól, ha naponta többször is előkerül az imádságaink között. Tán még az sem baj, ha nem mindig figyelünk minden szavára. Imádságos életünk égboltja a Miatyánk: a szentmise imádságai is köréje ren-deződnek. Érdemes néha megköszönnünk, hogy gyermek-korunk óta a Miatyánk égboltja alatt élünk. Szüleink ezt imádkozták értünk, amikor még meg sem születtünk. Anyánktól tanultuk meg, amikor még alig értettük az em-

beri beszédet. Anyánk, az Egyház mondatja s együtt mondja velünk minden szentmisén. Halálunk óráján is ezt szeretnénk imádkozni.

II

(Mt 6, 9–13; Lk 11, 2–4)

A Miatyánk szövege két változatban maradt ránk, az egyiket Lukács, a másikat Máté evangéliuma őrizte meg.

Lukács:	Máté:
Atya!	Atyánk, mennyei!
Szenteltessék meg a te neved!	Szenteltessék meg a te neved!
Jöjjön el a te országod!	Jöjjön el a te országod!
	Legyen meg a te akaratod: a földön is, mint a mennyben!
Add meg nekünk naponta a holnapra való kenyeret!	Add meg nekünk ma a holnapra való kenyeret!
És bocsásd meg nekünk a bűneinket, amint mi is megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek!	És bocsásd meg nekünk a bűneinket, amint mi is megbocsátottunk az ellenünk vétkezőknek!
És ne vígy minket kísértésbe!	És ne vígy minket kísértésbe, hanem szabadíts meg a kísértőtől!

A két változat között mutatkozó eltéréseket a két evangélium környezetének különbsége teszi érthetővé. Máté zsidóból lett keresztény közösségnek szánta művét, a Miatyán-

kot is olyanok elé adta, akik régóta ismerik, s főként arra kell ügyelniük, hogy el ne lankadjon a figyelmük, tiszteletük, meg ne kopjanak bennük a Jézustól tanult szavak. Lukács pogányból lett keresztények számára írt, kezdők, esetleg csak érdeklődők számára, s a Miatyánkja azok kezébe való, akik most tanulnak keresztény módon imádkozni.

Egyébként valószínű, hogy a két változat nem önkényes módosítás eredménye: mindkettő mögött a megfelelő gyülekezetek imádságos szokása állt. A Máténál található változat ezért bővebb is a másiknál: Jézus imádságát „hozzáigazították" a zsinagógában ismerős imádságok stílusához. Ezért van benne hét kérés, ezért került az Atya! megszólítás mellé a „mennyei" értelmező. Lukács szövege viszont a szókincsében igazodott a hellénista közösségek lehetőségeihez, a számukra nehezen érthető fordulatokat természetesebbekkel cserélve föl. Ezekből az árnyalatnyi alakításokból a mi fordításunk csak kettőt tükröz: a *ma* helyett a *naponta* szót, s a *megbocsátottunk* múlt ideje helyett a *megbocsátunk* jelen idejét.

Ez az imádság *sajátos megszólítás*sal kezdődik, amely jószerivel lefordíthatatlan. A (vokativuszban álló) görög szó mögött okkal keressük az arám *Abba*-t. Ezt az arám szót az egyébként görög evangéliumi szöveg egy helyütt megőrizte számunkra: Márknál, abban a fohászban, amely a Getszemáni kertben hangzik el Jézus ajkán (14, 36). Bizonyosra vehetjük, hogy Jézus így szólította Istent imádságaiban. Szent Pál – ugyancsak görög nyelvű – írásai viszont több helyütt azt is tanúsítják, hogy Istennek ez a megszólítása továbbélt az apostoli Egyház imádságos gyakorlatában, s az a bizalmas viszony, amelyet ez a szó kifejez, illetőleg mindannyiszor meg is újít az imádkozó meg az

imádságban megszólított Isten között: keresztény életünk legnagyobb kincse: „Nem olyan lelket kaptatok, amely szolgává tenne titeket, és félelemre indítana, hanem azt a Lelket, aki fogadott fiakká tesz titeket, és aki által azt kiáltjuk: Abba, Atya!" (Róm 8, 15).

Miért mondtuk, hogy ez a megszólítás lefordíthatatlan? A mi *atya* szavunk a köznapi nyelvben, a tényleges családi életben nem is használatos, egyedül Isten megnevezésére tartjuk fönn (esetleg még a papokat szólítjuk így). Még aki napjában többször elmondja a Miatyánkot, az sem tudja elképzelni, hogy e helyett az önmagában hűvös-szemérmes-hivatalos szó helyett, amellyel a mi Miatyánkunk kezdődik, Jézus imádságában egy gyermeknyelvi szó állt, úgy látszik, sajátos becéző toldalékkal. A bensőségnek olyan kifejezője volt ez, amelynek nyelvi egyenértékét meglelni, megalkotni nem tudjuk. Egyet tehetünk: az önmagában érzelmileg szegényes *atya* szó mögé begyűjthetjük azokat az emlékeket, érzelmi, hangulati és hit-tartalmakat, amelyek Jézus becéző-kedves megszólításában megfelelő nyelvi kifejezést találtak. Jól tesszük, ha összegyűjtjük az evangéliumokból azokat a mondatokat, amelyekben Jézus atyjának nevezi Istent, s át- meg átelmélkedjük őket: akkor majd lassanként kialakul bennünk a Miatyánk-megszólítás jézusi akusztikája.

Márktól már idéztük a Getszemáni kertben fölhangzó imádságot. A Lukács-evangéliumban Jézus első szava: „Nem tudjátok, hogy Atyám dolgaiban kell lennem?" (2, 49). És utolsó szava a kereszten: „Atyám, kezedbe ajánlom lelkemet!" (23, 46). Máté és Lukács (közös forrásuk alapján) megőrizte számunkra Jézus hálaadó imádságát: „Áldalak téged, Atyám...!" (Mt 11, 25–27; Lk 10, 21–22). A negyedik

evangéliumban pedig Jézus főpapi imádsága mintha más sem volna, mint az *Atya* téma hatalmas kibontása.

Mit keres a *mennyei* szó (Máténál s az Egyház liturgikus gyakorlatában) az *Atya* mellett? Sokan nem titkolt gyanakvással méregetik, s annak bizonyítékát látják benne, hogy az apostoli Egyház megriadt Jézus vakmerőségétől s mérsékelni igyekezett azt a majdnem „arcátlan" bizalmat, ami Jézus szavában kifejezésre jutott. Valószínűleg közelebb járunk az igazsághoz, ha ezt a hátravetett jelzős szerkezetet mégis úgy fogadjuk, mint a jézusi szó és jézusi szándék hiteles értelmezését. Igaz, Jézus becézve szólította meg s szólíttatta meg velünk is az Istent. De ez a becézés nem kicsinyítés, s a benne megnyilatkozó önbizalom nem bizalmaskodás. Jézus istenkapcsolatából nem hiányzott a fölfelé tekintő alázat, az engedelmesség; sőt inkább az volt benne a leglényegesebb. „Engedelmes volt mindhalálig, mégpedig a kereszthalálig" – mondja a Filippiekhez írt levél himnusza (2, 8). A Zsidókhoz írt levélben pedig ezt olvassuk: „Földi életében hangos kiáltás és könnyek között imádkozott és könyörgött ahhoz, aki meg tudta menteni a haláltól, és istenfélelme miatt talált meghallgatásra. Bármennyire Fiú volt is, a szenvedésből tanult engedelmességet" (5, 7–8). Ezért utasította vissza a Kísértő ajánlatát is: „Ha Isten Fia vagy... – ez a Sátán szava – Ne kísértsd a te Uradat, Istenedet!" – ez Jézusé – (Mt 4, 7). Az az Isten, akit Jézussal Atyánknak szólítunk, nem szűnik meg Urunk Istenünk lenni. Épp ezért csodálatos, hogy fiainak tudhatjuk magunkat. Ezt fejezi ki az Atya „név" mellett megjelenő jelző. Nemcsak itt, s nem is csak Máténál, hanem már Márk evangéliumában is: „Amikor imádkozni készültök, bocsássatok meg, ha nehezteltek valakire, hogy mennyei

Atyátok is megbocsássa bűneiteket" (11, 25). Nem a megilletődés vagy a riadalom bélyege hát a Jézustól örökölt megszólításhoz hozzácsatolt jelző, hanem egy olyan nyelvi jel, amely épp ennek a megszólításnak egy nélkülözhetetlen belső dimenzióját bontja ki.

„Szenteltessék meg... A szenvedő szerkezet az Ószövetségen nevelkedett ember számára elsőrendűen magának Istennek tevékenységét jelöli. „Bizonyítsd szentnek; intézd úgy, hogy (végre) szentnek ismerjék..." – ilyesfélét jelent a Miatyánk első kérése. A próféták régóta ígérték, hogy Isten az egész világ előtt szentnek bizonyítja majd magát: ezt kérjük a Miatyánkban. Isten *neve* az Ószövetségben a *Jahve*-név: *Aki (velünk) van.* Hogy Jézus *Atyának* nevezte Istent, az valójában a *Jahve* névben kifejezett kinyilatkoztatásnak beteljesítése. Úgy van (velünk), hogy Atyánk: vagyis életet ad, újjászül, és ezzel bizonyítja szentnek magát. Jézus főpapi imádságában egész működésének értelmét így foglalta összse: „Kinyilatkoztattam nevedet az embereknek..." (Jn 17, 6). A Miatyánk első kérése tehát az, hogy Jézus műve beteljesedjék a világban.

„Jöjjön el a te országod." Az *ország* a magyarban területet jelent. A görögben és az arámban itt inkább egy állapotról van szó. *Isten országa*: Isten uralma, amikor valóban minden az ő szerető akaratát szolgálja s tükrözi. Ez az az ország, amelyről Jézus annyit beszélt. Azt mondta róla, hogy már közel van, sőt itt van közöttünk. Mégis imádkoznunk kell érte, hogy „jöjjön el". Itt van hát, s még sincs itt egészen; rejtve él, munkálkodik, azt kérjük, hogy ragyogjon föl a maga győzelmes örömében. Ez a kérés – tartalmát tekintve – tulajdonképpen azonos az előzővel. Sőt ugyanezt a mondanivalót fogalmazza meg Máté szövege harmadszor

is abban a félversben, amely talán a Getszemáni éjszaka történetéből került ide, a Miatyánkba.

„Legyen meg a te akaratod, a földön is, mint a mennyben!" A Getszemániban ez a mondat a beletörődés kifejezője volt, kötőszava a „mindazonáltal", s a hátterében ott vibrált az „igazi" kérés: „Ha lehetséges, múljék el tőlem ez a pohár." A Miatyánkban nem elszánt sóhajtással, hanem vágyakozva mondjuk el ugyanezt. A mi életünkben is adódhatnak órák, amikor úgy érezzük, hogy ellentét van a mi akaratunk és Istené között. A Krisztusban élő ember természetes állapota azonban az, amelyben nemcsak hiszi, hanem mélyen át is érzi, hogy Isten akarata: az ő legfőbb java. Isten közelebb van hozzám, mint én önmagamhoz. Amit ő akar, annak teljesülését úgy kérhetem tőle, mint saját ki se mondott vágyaim megvalósulását.

A megszólítás és a két (Máténál három) szinonim kérés után, amelyek kötőszó nélkül kapcsolódtak egymáshoz, most két újabb kérés következik. Jézus imádságának „eredetisége" az, hogy az Isten nevének megszentelésére, országának elérkezésére, akaratának teljesedésére vonatkozó „nagy" kérések mellé odakerülnek gondok közt botorkáló mindennapi életünknek kérései is. Ezek sem egyszerű, földi javakra vonatkoznak. A „holnapra való" kenyér eszkatologikus vonatkozása félreérthetetlen. A „mennyei manná"-ról van itt szó elsőrendűen, arról a kenyérről, amelyet majd Krisztussal eszünk, amikor húsvétja beteljesül az Isten országában (Lk 22, 16). De ez az örök életre szóló táplálék már most is a miénk az eucharisztiában. Sőt az a kenyér is ennek ígéretét hordozza, amelyet Isten jóvoltából asztalunk mellett szétoszthatunk és elfogyaszthatunk. „Jézus nem lát ellentétet a földi kenyér és a mennyei közt –

írja J. Jeremias. Az Ország ragyogásában számára minden megszentelődött, ami földi." Ezért kérhetjük, hogy már *ma* adja meg Isten azt a „holnapra való" kenyeret: hogy az emberi táplálék, amely testi éhségünk csillapítására való, legyen záloga a mennyeinek. Hisz mind a kettő: Atyánk szeretetének ajándéka s jele.

„És bocsásd meg nekünk a bűneinket." Ez a kérés *éssel* kapcsolódik az előzőhöz. A kenyéren kívül bocsánatra van még szükségünk: most és az utolsó ítéleten is. Megrendítő dolog arra gondolni, hogy az Egyház kiközösítette azokat, akik a Miatyánknak ezt a kérését nem voltak hajlandók magukra vonatkoztatni. Azt mondták, nekik már nincsenek bűneik, s ezt a kérést csak a többiek nevében, mintegy udvariasságból imádkozzák. Nem, Jézus maga is számított arra, hogy azok, akiket a Miatyánkra megtanít, naponta elkövetnek olyasmit, amit meg kell bánniuk, amiért Isten bocsánatát kell kérniük. S még egy sajátos tény: az Istenhez forduló kérések közé itt kapcsolódik az egyetlen „ígéret": „Miképpen mi is megbocsátottunk." Máté szövege frissen őrzi egy lefordíthatatlan arám igealak emlékét: olyan praesens perfectumét, amely egy múlt idejű, de jelenben is ható cselekvést fejez ki. Aki maga nem bocsát meg az ellene vétőnek, az nem kérheti Isten bocsánatát. Megint J. Jeremiast idézzük: „Jézus tanítványa számára annyit jelent késznek lenni a megbocsátásra, mint Isten bocsánata elé kitárni a kezünket. A messiási időben élünk, a kegyelem idejében: bocsánatban részesülünk, s készek vagyunk másnak megbocsátani."

A Miatyánk záró kérésében védelemért fohászkodunk. A *kísértés* szó ismét eszkatologikus tartalmú. Nem azokról a kísértés*ek*ről van itt szó, amelyek mindennapi, apró bű-

nökbe rántanak, hanem *a* kísértésről, amely arra csábít, hogy Istentől elforduljon az ember a végső próba idején. „Csak azt add meg, Atyánk, hogy a beléd vetett hitünk, bizalmunk meg ne roppanjon!" Ennek a kérésnek nincs párja, előzménye az Ószövetségben. Nyelvi megformálása érdekes: mintha azt mondaná, hogy a kísértés szerzője: Isten. Ez ellen az értelmezés ellen tiltakozik Szent Jakab levele: „Senki se mondja, aki kísértést szenved: Az Isten kísért, mert az Istent nem lehet rosszra csábítani, és ő sem csábít a rosszra" (1, 13). Jézus fogalmazása mégis arra vall, hogy Isten ura a Sátánnak is. Azt kérjük tőle, hogy ne csak minket erősítsen, ne csak életünk útjait igazítsa úgy, hogy a buktatókat elkerüljük, hanem magát a Kísértőt tartsa távol tőlünk. Erre utal a Máténál található hetedik kérés, amely tartalmilag az előzőnek ismétlése.

JÉZUS FŐPAPI IMÁDSÁGA

(Jn 17, 1–26)

János evangéliumában maradt ránk, szinte az egész evangélium összefoglalásaként. Szövege nyilvánvalóan János nyelvének, stílusának jellegzetességeit viseli magán, nem szó szerint Jézustól való. De áttételesen is híven őrzi Jézus szándékát meg a Jézus nyomába lépő apostoli Egyház hitét s imádságos áhítatát.

Lukács akkor, amikor „imádkoztatja" evangéliumának szereplőit, szívesen ad a szájukba kész imádságokat: ilyen lehet a Benedictus, a Magnificat. A főpapi imádság mögül nem sejlik elő semmiféle közösségi liturgia szövege, a zsina-

gógai vagy az őskeresztény istentisztelet imádságos életének emléke. Egyetlen imádságot tehetünk melléje: a Miatyánkot. Ha összevetjük vele, megrendülve láthatjuk, mennyire *jézusi* ez a János szavaival megfogalmazott szöveg.

A két imádság szókincse teljesen különbözik egymástól, de azonos az első szavuk, ugyanazzal a megszólítással kezdődik mind a kettő: „Atya!" (vö.: Lk 11, 2) Egyébként a negyedik evangéliumban minden imádságát ezzel kezdi Jézus: 11, 41; 12, 28; 17, 1 (21; 28). A megszólítás után nem a szavak egyeznek egymással, hanem a két imádság „duktusa". W. Thüsing írja: „A sorrend, hogy tudniillik először Isten nevének megszentelését kérjük (nem Istent dicsőítjük, ami megszokott volna), aztán meg azt kérjük, amire a hívő közösségnek szüksége van... ez sajátos (vagy legalábbis jellegzetes) vonása a Miatyánknak. És éppen erre találunk analógiát a Jn 17-ben."

A Miatyánk első kéréscsoportjának (Máténál három, Lukácsnál két kérésnek) itt a 17, 1-től 11a-ig terjedő szakasz felel meg. A „megdicsőülés" áll itt a középpontban: az Atya dicsőségesnek bizonyul a Fiúban, a Fiú az Atyában, mindketten a bennük hívő közösségben. Isten új neve, amelyet Jézus megismertetett övéivel, s általuk a világ elé tár, az, hogy Isten maga a szeretet. Az örök élet, amelyről ebben a szakaszban szó esik, egyenértékű az Isten országával, amelynek eljöttéért a Miatyánkban imádkozunk. Mindkettő elkezdődött már, itt a földön. Isten úgy dicsőül meg a világban, hogy a nagypéntek és a húsvét fölmutatja szeretetének mélységét-magasságát, az Egyház pedig tanúságot tesz a nagypéntek és a húsvét igazságáról.

A Miatyánk második felének a tovább következő kérések felelnek meg. *Egy* majdnem szó szerint is: a 17, 15: „Nem

azt kérem tőled, hogy vedd ki őket a világból, hanem hogy óvd meg őket a Gonosztól."

Valójában persze a több apró kérés helyét itt egyetlen kérés tölti be. Jézus az egység ajándékát kéri övéi számára, az egységét, vagyis a szeretetét. „Az egységért *imádkozik* Jézus, nem parancsként írja azt elő – jegyzi meg Käsemann –, nyilvánvaló hát, hogy a tanítványok maguktól nem tudnák megvalósítani. De azért ez az imádság indirekt módon parancs *is*." A Jézushoz tartozó emberek egysége a kegyelemben valósul meg, nem lehet lélektani vagy szociológiai kategóriákkal kimerítően leírni, nem is pusztán erkölcsi igyekezet egymás támogatására, megértésére, elviselésére. Ősképe és eredete az Atya és a Fiú egysége, s akkor nyilván a Lélekben valósul meg. Jézus „megszentelő" tettének eredménye ez az egység, az Egyház szentségének következménye. Jézus *tanítása* fogta össze az Egyház tagjait, az a tanítás, amely Isten szeretetéről szól hatalmasan. Ezek az emberek azért lehetnek egymással egyek, mert egyek Jézussal s általa az Atyával. Nem valami derűs, bizakodó közösségi szellem tartja hát össze őket, hanem az a hit, amely Jézus szavára épül. János szerint – írja Käsemann – „senki sem maradhat Jézusnál, ha mindig újra nem találkozik vele, s ez a találkozás kegyelem". Azért kell kérni, imádkozni érte. A mindennapi kenyér, a bűnök megbocsátása: mind ide torkollott, a szeretetnek, Jézussal s Jézusban való egységnek ebbe az egyetlen, természetfölötti ajándékába, amely azonban *minden*.

Nem vész-e el az imádságnak ebben a második felében Isten „túlsúlya"? Nem érzékenyül-e el a tanítványaitól búcsúzó Mester, hogy túlságosan is övéire figyeljen, s imádságában az ő javukra gondoljon? Az egység és a testvéri

szeretet, amelyet Jézus övéi számára kér, nem öncélú adomány, hanem arra való, hogy a Jézusban hívőket jellé tegye a világ előtt. Amint maga Jézus a világ üdvösségéért élt s készül meghalni, úgy főpapi imádságának is a világ adja igazi, teljes környezetét. Ahogy ő küldetésben élt: *pro*-egzisztenciáját, másokért való életét most ráhagyja övéire. Saját küldetését bízza rájuk, s ami kegyelmet számukra kér, azt azért is kéri, hogy küldetésüket a világban (a világ ellenében s a világért) betöltsék. Vele sem maradhatnának egyek, ha ezt a küldetést naponta újra nem vállalnák.

Az evangélium sohasem nevezi *papnak* Jézust. De ez az imádsága valóban főpapi imádság, amint a kereszthalála is: áldozat. Jézus főpapságát a Zsidókhoz írt levél fejti ki részletesen. Ott olvashatjuk, hogy a Föltámadott „örökké él és közbenjár értünk" az Atyánál (7, 25). Elgondolhatjuk: ezt az imádságot mondogatja.

„ÉJJEL-NAPPAL"

(Lk 11, 5–8; 18, 2–5)

Lukács „saját anyagában" találunk két példabeszédet, amely valaha szorosabban is összetartozhatott: mind a kettő az állhatatos imádkozásra buzdít. Az elsőt evangéliumának megszerkesztésekor közvetlenül a Miatyánk mellé iktatta Lukács, ez az éjszaka alkalmatlankodó barát története.

Ez a példabeszéd olyan formulával kezdődik, amely a szakértők szerint eredetiségét bizonyítja: „Ki az közületek...?" Kevés szóval egy jellegzetes palesztinai életképet bont ki elénk. Egy házba vezet, amely egyetlen helyiségből áll, s most alvó emberekkel van teli, mert éjszaka van, s

nyilván nagy a család, mindenütt gyermekek fekszenek, az ajtót se lehet kinyitni úgy, hogy föl ne ébrednének. Kívülről zörgetnek, s a házigazda fölismeri barátjának hangját: „Barátom, adj nekem három kenyeret! Egy úton levő barátom állított be hozzám, és semmim sincs, amivel megkínáljam." Az első szó az elutasításé. Nem is szűkmarkúságból, hanem azért, mert az adott körülmények között igen nehéz teljesíteni a kérést: „Ne zaklass, az ajtó zárva, gyermekeim is, én is lefeküdtünk, nem kelhetek föl, hogy adjak neked." De a kérlelő nem tágít. A cselekményben nem késik a fordulat, s a példabeszédben a tanulság: „Ha azért föl nem kelne, hogy barátságból adjon neki, fölkél, hogy adjon neki, amennyire szüksége van, szégyentelensége miatt." Vagyis: hogy végre nyugton hagyja, mert egyszerűbb megtenni, amit kér, s szabadulni tőle, mint még sokáig elviselni állhatatos kérlelését.

A másik hasonló témájú példabeszédet a 18. fejezet elején olvashatjuk – az Emberfia második eljöveteléről szóló apokaliptikus beszéd után. Ennek főszereplője egy bíró, aki „Istentől nem félt, embertől nem tartott" (ez a jellemzés kétszer is előkerül a rövid szövegben!). Ennél keres igazságot egy özvegyasszony: „Szolgáltass nekem igazságot ellenségemmel szemben!" Egy ideig rá se hederít a bíró, de aztán mégis meggondolja magát: „Ez az özvegyasszony annyira terhemre van, igazságot szolgáltatok hát neki, hogy ne járjon folyton a nyakamra, és ne zaklasson."

Mi a közös e két elbeszélésben? Mindkettőben fölhangzik egy-egy kérés, s mindkettőben úgy, hogy nagyon sok minden szól a teljesülése ellen. Közös motívum az is, hogy végül mindkét kérés teljesül, de az álmából fölriasztott családapa is, meg az „igazságtalan" bíró is önző meggon-

dolásból dönt a kérés teljesítése mellett. Az eredmény mindkét esetben annak köszönhető, hogy a kérés előterjesztője nem tágított, kitartott a szégyentelenségig, addig, hogy nyűgössé, elviselhetetlenné vált a jelenléte.

Nem győzünk álmélkodni azon, hogy Jézus ilyen képekkel mert *Isten dolgairól* szólni. A rossz bíró, bár rossz, a sokgyermekes apa, bár elsősorban saját családjával kell törődnie, hajlandó jót tenni legalább önzésből; hogyne teljesítené Isten az állhatatosan imádkozó kérését, hiszen ő jó, s a keze nincs megkötve.

De tán még sokkalta csodálatosabb, hogy Jézus nem félt ezeket a példabeszédeket az állhatatos imádságra buzdító tanításként a kezünkbe adni. Mi sokszor úgy érezzük, hogy nem illik Isten előtt nagyon ragaszkodnunk vágyainkhoz, elképzeléseinkhez. Egyáltalán: minek is zaklatnánk Istent kéréseinkkel? Ő jobban tudja, mire van szükségünk, szeret is minket, majd elintézi a sorsunkat. Így gondolkodott talán a tékozló fiú bátyja is, amíg összeharapott foggal dolgozott apja mellett, s elvárta volna tőle, hogy kéretlen is adjon neki (legalább egy gödölyét, hogy mulathasson egyet a barátaival).

Hát nem a kezdetleges, az önző vallásosság jele, ha mindig a saját akaratunk teljesítésére próbáljuk rávenni Istent, ha imádságunk s szívünk tele van nyűgösséggel? De bizonyára igen. Maga Jézus majd így imádkozik a Getszemáni kertben: „Atyám, ha lehetséges, múljék el tőlem ez a pohár (a szenvedés pohara), de ne az én akaratom teljesedjék, hanem a tiéd" (Mk 14, 36). De ez nem az imádságos élet eleje, hanem a vége. Amikor minket imádkozni tanított, „kezdő fokon" épp arra biztatott Jézus, hogy tárjuk csak bátran Isten elé a vágyainkat, fogalmazzuk meg s állha-

tatosan terjesszük csak elébe kéréseinket. Egyáltalán: legyenek vágyaink, legyen elképzelésünk arról, hogy mit szeretnénk, s kereszténység címén ne „adjuk föl előre" az élettel és az Istennel való imádságos birkózást, amely, mint Jákob viaskodása, az áldásért folyik.

Valószínűnek látszik hogy ezeket a példabeszédeket az apostoli Egyház is „veszedelmesnek", könnyen félreérthetőnek találta. Bizonyára ez az oka annak, hogy csak Lukács saját forrása őrizte meg őket, Márk vagy Máté és Lukács közös „forrása" nem. Lukács aztán a rá jellemző kompozíciós ügyességgel igyekezett őket a krisztusi tanítás erőterébe beállítani. Azzal, hogy egymástól elszakította őket, máris „gyöngítette" hatásukat, s szinte jelezte, hogy nem érdemes önmagukban, a krisztusi üzenet egészéből kiszakítva olvasni őket. Emlékezünk arra is, hogy hova iktatta a két elbeszélést! A kenyeret kérő barát történetét a Miatyánk mellé. Mintha azt akarta volna lelkünkre kötni, hogy nem akármilyen kéréssel zaklathatjuk ilyen konokul Istent; a meghallgatás biztos reményében akkor fordulhatunk hozzá, ha Jézus útmutatása szerint a „mindennapi kenyerünket" kérjük tőle. Az igazságért rimánkodó özvegy történetére szintén sajátos fényt vet a végidőkről szóló apokaliptikus beszéd. Ez az igazáért fohászkodó özvegy a Krisztus második eljövetelét váró Egyház megszemélyesítőjévé válik a szemünkben, amelynek az az imádsága: „Maranatha, jöjj el, Uram Jézus!" (1 Kor 16, 22). „Nem váratja sokáig" az Isten, nem késlekedik azzal, hogy „igazságot szolgáltasson neki", vagyis igazolja őt az emberek előtt.

De egy lépéssel tovább is léphetünk, s megkérdezhetjük azt is, magukban a minden bizonnyal jézusi eredetű példabeszédekben nincs-e nyoma annak, amit Lukács ezzel

a kompozíciós eljárással juttat kifejezésre? Talán van. Mert a két példabeszéd nem akármilyen két kérlelőt állít elénk. Eddig csak állhatatosságukra figyeltünk, de azt sem árt megfigyelnünk, hogy miféle emberek, s miféle kérést terjesztenek elő. Az első példabeszédben egy férfi kér, aki azért zörgette föl éjszakának évadján a barátját, mert ő maga házába fogadta egy másik barátját, aki utasként állított be hozzá, s szállást, vacsorát kért. A másodikban egy özvegy rimánkodik, akinek nincsen támasza, nincs egyebe, amiben bizakodhatik, csak a jajveszékelés.

Meg akar minket alázni az Isten, vagy egyáltalán miért tűri, hogy ilyen helyzetekbe kerüljünk? Néha talán valóban meg akar alázni. Azt mindenesetre akarja, hogy kérjünk, olykor azt is, hogy sokáig, hűségesen kérleljük, s bele ne fáradjunk az imádságba. Akkor vezet tovább. Esetleg odáig, hogy igaz szívvel el tudjuk imádkozni azt az imádságot is, amelyet Jézus a Getszemáni kertben imádkozott. De aki valóban olyan közülünk, mint a példabeszédben szereplő éjszakai látogató vagy az özvegyasszony, az egészen bizonyos lehet abban, hogy őt meghallgatja az Isten.

AZ ALÁZAT SZAVA

(Mk 7, 24–30)

Egy pogány, görög asszony beteg leánya érdekében csodáért könyörög. Jézus először elutasítja, méghozzá igen keményen. „Hadd lakjanak jól előbb a gyermekek! Nem való ugyanis elvenni a gyermekektől a kenyeret és a kutyáknak dobni." Ezek a szavak a mai fül számára az érthetetlenségig

idegenek. Gyermekeknek (Isten gyermekeinek) az izraelitákat nevezi Jézus: küldetése elsősorban hozzájuk szól, csodatévő hatalmát az ő javukra kell fölhasználnia. A kutyák viszont a pogányok – a korabeli izraelita nyelvhasználat szerint.

A magyarázat érthetőbbé teszi Jézus szavát, de nyerseségén mit sem szelídít. A leányáért esdeklő kánaáni asszonyt joggal szíven üthetné az elutasítás. Mégsem háborodik föl, nem kezd szitkozódni, nem burkolózik sértett némaságba, hanem tovább kérleli azt, akitől leánya számára gyógyulást remél. Sőt úgy kérleli tovább, hogy vállalja a rá nézve sértő képet, s épp abból indul ki, hogy kérésének nyomatékot adjon. „De bizony, Uram, a kutyák is esznek azokból a morzsákból, amelyek a gyermekek asztaláról lehullanak."

„Ezért a szóért" – az alázat és a kérlelő állhatatosság szaváért – Jézus teljesíti a pogány asszony akaratát.

A szó: a szív mélységeinek föltárója. Ez a pogány asszony nemcsak helyes szavakat talált, amelyekkel Jézust le tudta venni a lábáról, hanem eltalált ahhoz az egyedül helyes magatartáshoz, amellyel kéréseinket Isten elé kell terjesztenünk. Amikor Isten elé lépünk, gyakran meghúzódik bennünk valami kevélység, méltatlankodás, vélt igazunk sértett önérzete. Ez az asszony megtanít arra, hogy üres kézzel kell imádkoznunk, egyetlen érvünk Isten irgalmas szeretetének végtelensége lehet. Az ilyen imádság bizonyosan célt ér.

A BIBLIA AZ IMÁDSÁG ISKOLÁJA

A gyermek első, alig érthető szavával apját, anyját szólítja. Valószínű, hogy eszmélésének kezdetén az emberiség

ugyanígy megszólította Istent. Azóta hangzik – mormog vagy énekel – az imádság mindenfelé, amerre csak emberek élnek, mindenféle nyelven, szakadatlanul.

A szülő és a gyermek kapcsolatában nem a gyermek a kezdeményező. Imádságunk is felelet: Isten jótéteményeire. Érthető, hogy ez az imádság ott vált legtisztábbá, legigazibbá, ahol Isten nemcsak gondoskodásával fordult az emberekhez, hanem meg is szólított minket, s beavatott legszemélyesebb életébe. Először küldöttei által, aztán úgy, hogy Isten „Szava testté lett, és köztünk vett lakást" (Jn 1, 14).

Arról, hogy Isten hogyan szólított meg minket, hogyan tanított először egy népet, az Ószövetség népét, s hogyan nyilatkoztatta ki magát Jézus Krisztusban az egész emberiség előtt; a Biblia szól. A Biblia az élő Isten élő üzenete hozzánk. De nemcsak Isten szavát és beszédes tetteit tartalmazza, hanem azt a feleletet is, amellyel az Ószövetség népe s az apostoli Egyház Isten szavára válaszolt. A Biblia az imádság iskolája: belőle nő ki az Egyház közös imádsága és a hívő emberek magánimádsága is.

Elsősorban Isten szólítását juttatja el hozzánk, azért is olvasunk belőle a Szentmise első felében, az Ige liturgiájában, de máskor is, például a szentségek kiszolgáltatásakor. Másrészt abban is segít, hogy saját szívünk örömét-aggódását, saját kérésünket, hálánkat és bűnbánatunkat ügyesen szavakba foglaljuk, feleletül Isten szavára. Kész szövegeket is kínál, olyanokat, mint a zsoltárok vagy mint a Miatyánk, hogy ne kelljen zavartan szavakat keresgélnünk, hanem a már meglévők mögé odagyűjthessük gondolatainkat. De mintát és ösztönzést ad ahhoz is, hogy saját szavainkkal is meg merjük szólítani Istent, vagy szótlanul, szívünk figyelmes és bizakodó odafordulásával imádkozzunk hozzá.

Hiszen ha egy beszélgetés résztvevői már jól ismerik egymást, ha igazán mély és személyes a kapcsolatuk, akkor egyre kevésbé fontos, hogy mit mondanak egymásnak. Továbbra is szavak segítségével beszélnek, de beszélgetésük sokkal több a szavakba foglalt információ cseréjénél: a szavak „mögött" szívük nyílik meg s találkozik.

„ÚGY SZERETTE ISTEN A VILÁGOT…”

KÉPTELEN KÉP ISTEN MINDEN MEGGONDOLÁST MEGHALADÓ SZERETETÉRŐL

(Mk 12, 1–12; Mt 21, 33–46; Lk 20, 9–19)

A gyilkos szőlőművesek történetében meghökkentő módon keverednek a palesztinai élet közvetlen színeit idéző s a lélektanilag-történetileg egyaránt képtelen mozzanatok. Az elbeszélés alaphelyzete a Jézus korabeli Palesztinából, sőt közelebbről épp Galileából való. Galilea termőföldjei ekkortájt nagybirtokosok kezére kerültek, azok bérlőkkel műveltették, s igen nagy volt a feszültség a tulajdonosok meg a bérlők között, lázadásokra is gyakran sor került. Jézus korába helyezve a bérlők szándéka sem olyan abszurd, amilyennek a mi szemünkben látszik: a palesztinai jog úgy rendelkezett, hogy ha egy földbirtokos örökös nélkül hal meg, földje a bérlőkre száll. A bérlőknek tehát valóban érdekük, hogy a szőlősgazda egyetlen fiát elveszítsék.

Itt érkeztünk azonban a példabeszéd másik, képtelen feléhez. Micsoda gazda s micsoda apa az, aki így bánik a bérlőivel és így bánik a fiával? Először szolgáit küldi a termésből neki járó részért. Ezeket bántalmazzák, meg is ölik. Türelmes, nem fordul a hatóságokhoz, nem nyúl erőszakhoz, még fenyegetéshez sem. Újra azt teszi, amivel egyszer már kudarcot vallott. Megint hiába. S akkor megfogalmazza a maga esztelen mondatát: „A fiamat csak meg-

becsülik majd!" Szinte kedvünk volna mellé lépni: Hiszen ezek a bérlők gyilkosok! Hogy büntetlenül megölhették a szolgákat, hogy megtorlás helyett újra csak szelíd sürgetéssel találkoztak, az csak növelte támadó kedvüket. S szolgája volt bőven ennek a gazdának, de fia csak egy van, ha azt veszedelem éri, jóvátehetetlen kár éri őt magát is.

Kedvünk volna figyelmeztetni ezt a gyanakvásra, rosszhiszeműségre olyannyira képtelen embert: Ne tedd! De az eseményekbe nem szólhatunk bele. S a példabeszéd épp itt, ahol a történeti és lélektani valószerűség talaját eltaszítja magától, épp itt válik pontos híradássá Istennek minden meggondolást meghaladó szeretetéről. Ezt teszi velünk az Isten, így szolgáltatja ki nekünk önmagát, így mond le hatalmának gyakorlásáról, hogy megváltó szeretetét fölmutassa.

A szőlősgazda az Atya, de a Fiára is érdemes figyelnünk. Jézus ebben a példabeszédben egészen különös értelemben Isten Fiának mondja önmagát. Olyannak, aki nagyobb minden prófétánál, mindenkinél, akit Isten az emberekhez küldött vagy küldhet egyáltalán. Egyetlennek mondja önmagát. Ugyanakkor azt is tisztázza: számára az istenfiúság azt jelenti, hogy vállalja a halálos küldetést – a halált azok kezéből, akikhez követnek küldte az Atya, s akik már tanakodnak, hogyan veszíthetik el.

Miért intézte úgy az Isten, hogy megváltásunk ára Jézus halála legyen? Erre a kérdésre a kinyilatkoztatásban nincs teoretikus felelet. A kinyilatkoztatás tényeket közöl, a titkot fölmutatja, de meghagyja titoknak. Így mutatja föl ez a példabeszéd Istennek minden értelmet meghaladó s halálos kalandot kezdeményező szeretetét. Valamit mégis sejthetünk Isten eszejárásából. Úgy látszik, ő nem úgy „veszi el" a bűnt, hogy eltussolja, kimagyarázza, hanem úgy,

hogy a végsőkig kiélezi. A „világ bűne" a Paradicsomban kezdődött és a Golgotánál tetőzött: ott nyert orvoslást is.

Mert a valóságos történet másként fejeződött be, mint a példabeszéd. Amikor Jézus ezt a példabeszédet elmondta, bízhatott abban, hogy ellenfelei – épp ennek a képnek hatására tán – mégiscsak jobb belátásra térnek. Nem így történt. Az emberiség kivetette magából a Fiút. De a folytatás Isten részéről nem egyszerűen a megtorlás volt, hanem a húsvét – és Péter fölszólítása: „Az élet szerzőjét megöltétek. Isten azonban föltámasztotta a halálból... Tartsatok hát bűnbánatot, és térjetek meg, hogy bűneitek bocsánatot nyerjenek" (ApCsel 3, 15–19).

Tévedne, aki azt gondolná, hogy mindez valaha régen játszódott le. Ez a történet a jelenben is zajlik, mi is szereplői vagyunk. Meg kell hát kérdeznünk magunktól, hogyan fogadjuk Isten követeit, akik munkánk eredményét kérik számon tőlünk. Hogyan fogadjuk a Fiút, aki hozzánk is eljön Isten képtelen szeretetének örömhírével. Vállaljuk-e vele ennek a szeretetnek szolgálatát, „képviseletét" az emberek között. Igyekszünk-e helyesen gondolkodni a bűnről, a felelősségről, Isten türelméről és ítélő igazságáról, s úgy élünk-e ezek között a tündöklő titkok között, ahogyan Jézus tanítványaihoz illik?

A SZERETET MÉRCÉJE

(Jn 15, 13)

„Senkinek sincs nagyobb szeretete annál, aki életét adja barátaiért." Ezt a mércét nem Jézus állította föl. Érvényes

volt, megfogalmazatlanul is, mióta ember él a földön – farkasszemet nézve a halállal. Bele van írva a szívünkbe, mint a tömegvonzás törvénye az anyag szívébe. Azért mégsem hiába szoktuk ezt a mondatot épp az evangéliumból, Jézus ajkáról idézni. Jézus megfogalmazta ezt a mértéket, vállalta és betöltötte. Azóta kétszeresen érvényes.

Mit jelent az, hogy Jézus „életét adja barátaiért"? Mindjárt az jut eszünkbe, hogy Jézus – szebben, mint akárki más – kereszthalálával teljesítette ezt a normát. Valóban így van, de nem szabad felednünk, hogy a kereszthalál nem egy haszontalan élet váratlan fölmagasodása, hanem úgy érett meg Jézus mindennapos szeretetének ágai közt, mint a gyümölcs. Jézus nemcsak meghalni tanít, hanem élni is. Az az odaadás, amelyről beszél, a halálban válik teljessé, megfoghatóvá, véglegessé, ott lép a nyilvánosság elé, de már a hétköznapokban is jelen van. Nem tud meghalni barátaiért, aki élni nem tud értük, s az odaadásban élő ember észrevétlen hősiességével nem vállalja azt, hogy naponta „meghaljon" önmagának, s keresse önfeledten, ami a másiknak javára, örömére van.

Megilletődve állunk oda a szeretet mércéje alá, amelyet Jézus tisztázott, beteljesített s kifeszített a fejünk fölé. Erre születtünk hát, hogy ilyen nagyok legyünk! S jókedvűen gondolunk arra is, hogy Jézus naponta megújítja köztünk a maga egyetlen áldozatát. Amire magunktól mégiscsak gyöngék, kevesek volnánk, arra az utolsó vacsora kenyere, bora képessé tehet.

„AZ EMBERFIÁNAK SOKAT KELL SZENVEDNIE"

(Mk 8, 27–33)

Figyelmes odaadásban együtt töltött hónapok, talán évek után Péter megfogalmazza az apostolok hitét: „Te vagy a Messiás." Jézus elfogadja ezt a hitvallást, de ettől fogva arra kezdi oktatni a tizenkettőt, hogy „az Emberfiának sokat kell szenvednie". Ez ellen aztán riadtan tiltakozik Péter, míg Jézus keményen el nem utasítja: „Távozz tőlem, sátán, mert nem Isten esze járása szerint gondolkodol, hanem emberi módon."

Nekünk sem elég fölismernünk Jézusban a Messiást, Jézus Egyházában Isten igaz Egyházát. Azt is tudomásul kell vennünk, hogy megváltásunk „ára" a kereszt. S hogy Krisztus kereszthalála nemcsak egy valaha megtörtént, világfordító esemény, amelynek ma már a „hasznát" takaríthatjuk be, hanem ma is érvényes törvény. Nem lehet róla múlt időben beszélni: jelen és jövő idő.

Jézus tanítása örömhír, evangélium, de a kereszténység nem hurráoptimizmus. A komolyan keresztény ember nem spekulálhat arra, hogy neki talán kevés jut, esetleg éppen semmi sem jut a szenvedésből, amit jobb messziről tisztelni, mint vállalni. Természetesen tolakodnunk sem kell keresett keresztek után. De számítanunk és csöndben készülnünk kell arra, hogy életünkben, ha becsületesen élünk, lesznek nehéz helyzetek, kilátástalannak sőt elviselhetetlennek tetsző megpróbáltatások, amiket nem mi kerestünk, de amelyekben helyt kell állnunk hűségesen. Nem kell ahhoz világpusztító katasztrófa, hogy az Egyház vagy az emberiség közös keresztje egyszer-egyszer majdnem el-

bírhatatlan súllyal épp a mi vállunkra nehezedjék. Betegség, magány, szeretteink halála vagy épp a közösségi (családi, baráti) elkötelezettség válhatik egyik pillanatról a másikra szinte emberfölötti teherré. Ilyenkor kell majd emlékezetünkbe idéznünk, hogy a legnehezebb úton is csak Jézus nyomába lépünk, s hogy épp a keresztet tette Jézus a megváltás jelévé.

„ÖRÜL, HOGY EMBER SZÜLETETT A VILÁGRA"

(Jn 16, 21–22)

Férfiembernek aligha lehet fogalma arról, mit jelent egy asszony számára a vajúdás fájdalma, és azután az az öröm, amelyről Jézus olyan egyszerű és megrendült szóval beszél. A fájdalomnak és az örömnek mély összetartozása sehol sem olyan nyilvánvaló, mint éppen itt. Jó meggondolnunk, hogy mi is így születtünk: anyánk fájdalma és öröme volt a kapu, amelyen át a világba léptünk, nem valami vak természeti erő lökött a létbe.

Külön kérdés: honnan ismerte Jézus ezt az asszonyi fájdalmat és örömet, amit az ő korában nem vett észre férfiember, szóvá meg éppen nem tett senki sem. Bizonyára nagyon figyelmesen élt: meglátta azt is, amire másnak nem volt szeme. S bizonyára épp ezt: a szeretetből vállalt fájdalmat s a szeretetből fakadó örömet mindennél fontosabbnak tartotta.

Talán még azt is mondhatjuk: azért vette észre a szülés kínját vállaló anyák fájdalmát-örömét, mert férfi létére valami ehhez hasonlót átélt maga is. Szenvedéséről, hala-

láról ugyanazzal a fordulattal beszélt, amellyel itt a szülés eseményét fölidézte („még nem jött el *az én órám*" Jn 2, 4 vö. 12, 23–27; 13, 1; 17, 1; 7, 30; 8, 20).

. A fájdalom – öröm – szeretet hármassága itt az Egyház jövőjét, a mi jelenünket mutatja be. Be jó, hogy minden bajunkban tudhatjuk: nem értelmetlenül szakad ránk a fájdalom vagy a megpróbáltatás. Ez a tudat ad erőt a szülő asszonynak, ez élt a keresztútját járó Jézusban is. Meg a szeretet, amely nélkül az *Anya*szentegyház szomorú váz, önmaga karikatúrája volna.

„EZ AZ ÉN TESTEM..."

(1 Kor 11, 23–32; Lk 22, 15–20; Mk 14, 22–25; Mt 26, 26–29)

Egy darab kenyérre mondta: „Ez az én testem", egy ital borra mondta: „Ez az én vérem." Mit kezdhetünk ezzel a kijelentéssel? Van, aki ennyit mond: „Nem értem, de Jézus mondta, hát hiszem. S eszem abból, amit én kenyérnek látok, de amit hitem szerint nem kenyérnek vallok már, hanem Jézus testének. Eszem, hogy Jézussal eggyé legyek."

Bizonyos, hogy az eucharisztia s az utolsó vacsorát megújító szentmise: titok. „Hitünk szent titka" – amint mondani szoktuk. De Jézus nem hitünk próbájának szánta ezt az ajándékát, nem azért akart épp a kenyér és a bor „színe alatt" megjelenni köztünk, hogy értelmünket kerékbe törje. Minden bizonnyal beszédes jelnek találta a kenyér és a bor „színét", valamit meg akart könnyíteni azzal, hogy eledelként és italként adta testét és vérét az Egyház kezébe.

„Testem, amelyet sokakért/értetek *adok;* vérem, amely sokakért/értetek *kiomlik*..." Jézus nem egyszerűen a testét s a vérét kívánta látható színek alatt jelenvalóvá tenni oltáraink asztalán, hanem értünk odaadott testét, értünk kiontott vérét. Vagyis testével, vérével együtt az odaadásnak azt a gesztusát is, amellyel épp nagycsütörtök este elszánta magát arra, hogy Jeruzsálemben marad, és vállalja értünk a kereszthalált. Mit *ad* az ember? Ma talán pénzt adunk legszívesebben, mert az egyetemes helyettesítője minden anyagi értéknek. Akkoriban kenyeret adott s egy pohár bort. Aki ezt kapta, tudta, hogy nemcsak testi éhét-szomját csillapíthatja vele, személyes kapcsolatok megteremtője s kifejezője is a falat kenyér, a kortynyi bor. Aki pedig adta, többnyire nem a fölöslegéből adott, maga szájától vonta el, amit kínált. A családapa, amikor kenyeret tör a gyermekeinek, saját életét, munkája gyümölcsét osztja szét közöttük. Ehhez a nagyszerű és mindennapos „adáshoz" akarta odakapcsolni Jézus a maga áldozatát, amellyel testét adta, először kenyér színe alatt az utolsó vacsorán, aztán „valóságosan" a nagypénteki áldozatban. Ha ezt újra meg újra meggondoljuk, közelebb jutunk az oltáriszentség titkához, és mindennapi életünket is jobban oda tudjuk kapcsolni a szentmiséhez.

AZ ÉLET KENYERE

(Jn 6, 53–58)

Alapvető, nemegyszer megszégyenítő tapasztalatunk, hogy ételre, italra szorulunk. Éhségünk, szomjúságunk

újra meg újra emlékeztet arra, hogy mindaz, aminek örülünk, amire büszkék vagyunk, függvénye a legelemibb létföltételeknek. „Üres gyomorral nem lehet Himnuszt énekelni." De ez a megalázó éhség-szomjúság egyúttal nagyszerű emberi kapcsolatok kezdete is. Egymásra vagyunk utalva, egy falat kenyeret, egy pohár vizet egymástól remélhetünk, s közben a kenyérben, a vízben megérezhetjük a másik ember felénk hajló szeretetének, atyai vagy testvéri gondoskodásának jóízét is. Milyen üres volna enélkül az életünk!

A szellemi javak: szaporodnak, miközben osztogatjuk őket. Aki megtanít másokat egy matematikai bizonyításra, miközben tanít, maga is okosabb lesz. Az anyagi javak nem sokszorozódnak. Aki a felebarátjának kenyeret ad, a magáéból töri, magát rövidíti meg vele. Az éhség-szomjúság s az azt csillapító szeretet mögött így nyílik meg az áldozat nagyszerű lehetősége, törvénye. Nagy szó, hogy áldozatra is képesek vagyunk. Áldozatot tudunk hozni egymásért, és értő lélekkel el tudjuk fogadni egymás jó szívvel hozott áldozatát.

Jézus beállt az éhező és szomjazó emberek sorába. Elfogadta a kenyeret, amit Mária és József tört neki, s aztán maga is kenyeret tört övéinek. Elfogadta az apró, de mégis nagyszerű áldozatokat, amelyek körülszőtték a földi életét, s meghozta a maga nagy áldozatát, hogy örök életet adó ételt, italt nyújthasson a benne hívőknek.

„AKI EBBŐL A KENYÉRBŐL ESZIK, ÖRÖKKÉ ÉL"

(Jn 6, 58)

A föltámadott Jézus – az evangéliumi beszámolók szerint – ismételten olyankor jelent meg az apostolok között, amikor azok együtt voltak, és Jézus meghagyása szerint megtörték a kenyeret, kézről kézre adták a kelyhet, vagyis szentmisét mondtak. A szentmise azóta nemcsak az utolsó vacsora emlékét őrzi, nemcsak Jézus halálos elszánásának gesztusát újítja meg közöttünk, hanem hangos ezeknek a „húsvéti vacsoráknak" az örömével is.

A kenyér és a bor „színe alatt" nem Jézus halott teste és kiontott vére jelenik meg az oltárainkon, hanem a föltámadt és most már örökké élő Jézus. Hiszen épp a föltámadás dicsőségéhez tartozik, hogy mindenütt meg tud jelenni, egyszerre több helyen is jelen lehet.

A szentségeknek általában közük van a húsvéthoz: azt az életet adják meg nekünk vagy gyarapítják bennünk, amely a Föltámadottban megjelent. De az oltáriszentség egészen különösen húsvéti szentség. Babits Mihály elmélkedte ezt végig megrendítő verssorokban:

Az Úr nem ment el, itt maradt.
Őbelőle táplálkozunk.
Óh különös, szent, nagy titok!
Az Istent esszük, mint az ős

törzsek borzongó lagzikon
ették-itták királyaik
húsát-vérét, hogy óriás
halott királyok ereje

szállna mellükbe, – de a mi
királyunk, Krisztus nem halott!
A mi királyunk eleven!

Maga Jézus pedig a mannával hasonlította össze az eucharisztiát: „Atyáitok mannát ettek a pusztában, de azért meghaltak. Aki ebből a kenyérből eszik, örökké él."

„EZT CSELEKEDJÉTEK AZ ÉN EMLÉKEZETEMRE"

(Lk 22, 19)

Az egészséges ember nem szeret, sőt nem is igen képes visszaemlékezni a rosszra. Testünkön eltűnnek a sérülések nyomai, emlékezetünkben is elmosódik a fájdalom és a megaláztatás emléke.

Van azonban olyan szenvedés, amit nem akarunk elfelejteni, mert valami nagy jó ragyog ki belőle. A gyermek, akit császármetszéssel szült meg az anyja, sosem felejti, hogy ő egészen különös fájdalomnak köszönheti az életét. Így kell emlékeznünk Jézus szenvedésére és keresztha lálára is. Nem azért, hogy magunkat gyötörjük ezzel az emlékezéssel, inkább azért, hogy Isten hozzánk hajló szeretetéről fogalmunk legyen.

Isten úgy intézte, hogy Jézus passiójának emlékét ne kép és ne szó tartsa fönn közöttünk, hanem elsőrendűen egy cselekmény. Élhetett s meghalhatott volna Jézus olyankor, amikor a technika rögzítette volna minden jelentős szavát és mozdulatát. Fénykép, magnetofonszalag: csak kétezer évvel kellett volna később születnie. De kimondani is

elég ezt ahhoz, hogy rögtön érezzük, milyen vásári volna így. S milyen hűtlen – látszólagos pontosságában is. A technika a fölszínt rögzíti, Jézus áldozatában pedig nem az inak rándulása, az arc és a tekintet megmerevedése a lényeges, hanem az a belső elszánás, amellyel mindent vállalt és végigjárt értünk.

Bizonyára azért rendelte úgy, hogy az a cselekmény, amellyel a feledhetetlent újra meg újra fölidézzük, olyan messzemenően áttételes legyen. Mondhatta volna, hogy öljünk bárányt, s amikor annak vére omlik, gondoljunk az ő vérére, amikor izmai elernyednek, gondoljunk az ő testének lankadására. De nem az idegeinkre akart hatni (bár akkoriban zsidók és pogányok közt egyaránt mindennapos látvány volt a templomban bemutatott véres áldozat), hanem azt akarta, hogy szívünk és hitünk emlékezzék. Nem a riadalomtól kívánt megóvni, de a sokkhatásokat olcsónak érezte volna. Azt akarta, hogy valóban *köztünk* jelenjék meg ez a hatalmas emlék, ne borzongató idegen eseményként, hanem beleszövődve mindennapjainkba.

A képet nézni kell, a szót hallgatni kell, a cselekménybe tevékenyen be kell kapcsolódni. A szentmise olyan „színjáték", amelynek nincsenek külön aktorai s nézői. Aki jelen van rajta, az mind szereplő: ha semmit sem tesz, ha tüntetően bámészkodik vagy beszélget, akkor épp a semmittevő, a tüntetően bámészkodó és mással foglalkozó szerepét tölti be. Az Egyház arra biztat, hogy minél teljesebb értékű, tevékeny részvétellel kapcsolódjunk be a szentmise cselekményébe. Az is fontos, hogy a közösséggel együtt mondjuk az imádságokat, hogy énekeljünk, fölálljunk, letérdepeljünk. Igazi tevékenységünk azonban „odabent" zajlik. Amikor

bűnbánatra szólítanak, valóban bánjuk meg bűneinket. Amikor örömre, valóban örvendezzünk.

Lehet paranccsal kötelezni valakit arra, hogy misére menjen? Hányan gondolják ma: megyek, ha örömöm telik benne, ha meg úgy érzem, most nincs kedvem hozzá, jobb, ha otthon maradok. Jézus meghagyása: parancs is. Ahhoz, hogy az Egyház valóban Jézus teste és vére körül szerveződhessék közösséggé, szükséges, hogy ne legyen egyéni hangulat és kedv függvénye, részt veszünk-e vagy nem a szentmisén. Az ünnepen minden hívőnek ott a helye Jézus asztala körül. Lesz, aki éppen fáradt, kedvetlen; félfigyelemmel, erőlködve jött csak el. Kötelességből, hogy eleget tegyen a parancsolatnak? Kötelességből, hogy a maga pillanatnyi legjobb „tudása" szerint belekapcsolódjék a közös „cselekedetbe", amelyben talán épp az ő gesztusa a legfontosabb, hisz a jelenlevők közt ő hozza a legnagyobb áldozatot.

AZ EMLÉKEZTETŐ LÉLEK

(Jn 14, 26)

„A Vigasztaló, a Szentlélek, akit az Atya elküld majd az én nevemben, megtanít titeket mindenre." Egy nyelvet másképpen tanít a nyelvtanár és másképp az édesanya. A nyelvtanár a diák elméjéhez fordul, az édesanya a gyermek szívébe ülteti bele az „anya"-nyelv szókincsét, nyelvtani, szóképzési szabályait. Azért is lesz anyanyelvünkre vonatkozó tudásunk mélyebb, leleményesebb, élőbb minden ésszel tanult és szabályokba rögzített nyelvismeretnél.

A Szentlélek úgy tanít, mint az édesanyák. Életünket értelmezi a tanításával s viszont. Ezért lesz eleven igazságunk, amit tőle tanulunk. Beteljesül a prófétai jövendölés, hogy Isten nem kőtáblákba vési az Újszövetség törvénykönyvét, hanem a szívünk tábláiba.

„Emlékezetetekbe idézi mindazt, amit mondtam nektek." A Lélek nagyszerű tanító, de nem hoz új kinyilatkoztatást. Annak teljességét Jézus hirdette meg; a Lélek emlékezetünkbe idézi, amit Jézus meghirdetett. Szent Páltól tudjuk, hogy ez kritérium is: „Senki, aki Isten Lelke által szól, nem mondja: Átkozott legyen Jézus. De azt sem mondhatja senki: Jézus az Úr, csak a Szentlélek által" (1 Kor 12, 3).

Az emlékezés megint kétféle lehet. Némelykor úgy emlékezünk valamire, hogy minél világosabban kirajzolódik előttünk, annál tisztábban érzékeljük a távolságot, amely közénk nyílt, s amelyet egyre növel köztünk az idő múlása. Látjuk emlékezetünkben egy ember arcát, fölcsendül bennünk a hangja, de az ember, a valaha kimondott szó nem azt jelenti számunkra, amit annak idején. Az emlékezés másik fajtája viszont eleven közelbe hozza azt, ami valaha volt. Áthidalja az idő szakadékát, és úgy állít elénk régvolt eseményeket, mint amelyek ma is meghatározzák lépéseinket, fontosabbak, élőbbek a közelmúlt találkozásainál, épp most elhangzó, de örökre elröppenő szavaknál. Az ilyenfajta emlékezés nem a körvonalak pontos fölidézésével bíbelődik, nem a részletekhez hű, hanem az egészhez, s annak is a jelentését emeli ki mind világosabban. Ezért nem szegényül idők során, hanem gazdagodik. Így emlékeztet a Lélek Jézusra.

JÉZUS SZÍVE

(Jn 19, 34)

A szív az újkori ember szemében az érzelmi élet központja és jelképe. A mai ember nem örömest beszél az érzelmeiről. Úgy gondolja, nem hiába rejtette Isten olyan mélyre a szívünket, nem arra való az, hogy kifelé fordítva viseljük. De ez még csak szemérmesség volna: értékes, tiszteletre méltó tartózkodás. Manapság tanúi lehetünk az érzelmi élet teljes megtagadásának, elsorvadásának is. Az érzelmek gyöngeségszámba mennek, s az erő látszata kedvéért sokan elutasítják őket maguktól. Aztán ezek a megtagadott érzelmek visszatérnek különféle kiskapukon. Innét a giccs népszerűsége a művészet bármely termékének pótlékaként.

Jézus befelé fordítva viselte a szívét, érzelmeiről egyenesen sohasem beszélt. Talán csak tanítványaitól búcsúzóban – az utolsó vacsorán. De valószínű, hogy ott is tartózkodóbb volt, mint János szavaiból gondolnánk. Érzelmi élete azonban gazdag, szótlanságában is hatalmas volt. Szeretete nem pusztán akarati-értelmi állásfoglalás, hanem mély és igaz érzelem is. Ez az érzelmesség nélküli érzelem kiragyog minden szavából, gesztusából. Amikor pedig keresztre feszítették, „egy a katonák közül lándzsával megnyitotta oldalát", hogy az a befelé fordított szív megnyíljon előttünk.

A Biblia népe számára a szív nem az érzelmeket jelenti, hanem a belső embert. Az érzelem és az intellektuális képességek kettőssége helyett az izraelita inkább az emberek előtt vállalt szerep s a belső, igazi, Isten előtt való em-

ber kettősségét élte át. Jézus kevésbe vette a külső tisztaságot, a szív tisztaságát kérte számon. Tanítványait arra biztatta: „Tanuljatok tőlem, mert szelíd vagyok és alázatos szívű" (Mt 11, 29). Ha ebben a jelentés-rendszerben figyeljük, megsebzett szíve meg a belőle kiömlő vér s víz azt igazolja, hogy egészen, hogy odabent is vállalta a keresztet.

JÉZUS SZENVEDÉSÉNEK TÖRTÉNETÉT

megrendítő egyszerűséggel fölidézik előttünk a fájdalmas olvasó titkai:

Ő az, *aki érettünk vérrel verejtékezett*. Nemcsak a test fájdalmát, összetörését vállalta hát, hanem a lélekét is. Nem a hősök halálával halt meg: hetykén mosolyogva, hanem a gyöngék halálával egy rettegésben átimádkozott éjszaka után. Hogy közülünk a leggyengébb se érezhesse többé egyedül magát a halál színe előtt.

Ő az, akit *érettünk megostoroztak*. Nemcsak a halállal és nem akármilyen halállal nézett szembe, hanem az emberek kegyetlenségének áldozata lett, kínzóinak arcába nézett. És amíg tetőtől talpig vérbe borult a teste, bizonyára mondogatta már: Atyám, bocsáss meg nekik, mert nem tudják, mit cselekszenek.

Ő az, *aki érettünk tövissel koronáztatott*. Nemcsak megölték, ki is csúfolták, meg is rágalmazták. Ő meg szótlanul tűrte a hazugságokat, amelyeknek sodrába került, az indulatokat, amelyeknek céltáblája lett. Igazságának érvényre juttatását rábízta az Atyára.

Ő az, *aki érettünk a keresztet hordozta*. A magány akkor nehezedett rá igazán, talán még az a kísértés is, hogy fö-

löslegesnek, hiábavalónak tartson minden további lépést. De valamikor maga mondta: Aki követni akar, vegye föl minden nap a keresztjét, és úgy kövessen!

Ő az, *aki érettünk keresztre feszíttetett*. A kereszt „titkát" nem lehet szavakkal kifejteni. Egyetlen szó van, amelyik nem kifejti, de értelmezheti: a szeretet. „Senkinek sincs nagyobb szeretete annál, aki életét adja barátaiért." Jézus vállalta és sokszorosan betöltötte ezt a mértéket. Azért megváltó értékű a keresztje.

STÁCIÓK

Az esések

Az evangéliumban nincs szó arról, hogy Jézus elesett a kereszt hordozása közben. De a Zsidókhoz írt levélben olvashatjuk a csodálatos mondatot: „*Mindenben* hasonlóvá lett hozzánk – a bűnt kivéve" (4, 15). Ha mindenben, bizonyára az elesésben is, amely ott van a gyöngeség és a bűn közt húzódó határon, ahol az ártatlanság ruhát cserél a bűnnel. A zarándokhagyomány szerint Jézus háromszor is elesett a kereszt súlya alatt. Átélte azt, amit a bűnös ember átél: nem akkor, amikor vétkezik, hanem akkor, amikor a földön találja magát, amikor szégyenkeznie kell, amikor elveszti az áttekintést múltja, jelene, jövője fölött, s úgy érzi, nincs mit tennie, mondania.

Mindenben hasonlóvá lett hozzánk: az elesésben is, hogy ha elestünk, se higgyük egyedül magunkat. S hogy megtanuljunk tőle fölállni. „Fölkelek és atyámhoz megyek " – mondja a tékozló fiú a moslékos vályú mellett. De

ha nem látom az Atya arcát? Akkor fölkelhetek úgy, mint Jézus, hogy továbbmenjek rendeltetésem útján, amelyet – tudom – az Atya akarata ír elém.

A síró asszonyok

„Gyászolják, mint az egyszülött fiút szokás, megsiratják, mint az elsőszülöttet" – írja a próféta (Zak 12, 10). Az asszonyok a Város részvétét hozzák Jézus elé, a Városét, amely megöli, de meg is siratja s később majd föl is magasztalja a prófétákat. Jézus elutasítja részvétüket: „Jeruzsálem leányai... magatokat sirassátok és gyermekeiteket." (Lk 23, 28) Jézus Jeruzsálem sorsát siratta, amikor belépett a kapuján, s ugyanazt a fájdalmas jövendölést ismétli most is, amikor utoljára néz vissza rá. Mögötte mintha lángba borulna és összedőlne a Város: Isten türelme betelt.

Jeruzsálem: az emberiség. Jeruzsálem: mi vagyunk. Jézus „övéi közé jött, s övéi nem fogadták be". Közénk jött, s mi kivetettük. Ránk bízta magát, s mi keresztre szögeztük. Kevés, ha nem állok kínzói közé (azokért még imádkozik is: „Atyám, bocsáss meg nekik, mert nem tudják, hogy mit cselekszenek" Lk 23, 34). Kevés, ha megsajnálom, ha megsiratom. A világ bűnére kell figyelnem, amelyben részes vagyok. Saját pusztulásomat kell vállalnom, elfogadnom: abban a fönséges tudatban, hogy ennek a keresztet hordozó Ártatlannak szenvedése és szeretete a halált tette kapuvá, amely az Irgalmas és Szent Istenre nyílik.

A KERESZTÚT

1. Jézust halálra ítélik

Nemcsak a halált vállalta értünk, hanem az elítéltetést is. A főpap istenkáromlónak mondja. A nép, amelyből származott, megtagadja, és a gyilkos Barabbást választja helyette. A római helytartó mossa a kezét, de politikai meggondolásból mégis kimondja rá a halálos ítéletet. Ő ártatlanságának tudatában szótlanul áll bírái előtt. Nem sértődött, nem burkolózik gőgbe. A tömeg kiáltozásából, Kaifás és Pilátus szavából az Atya akaratát igyekszik kiolvasni.

Jézus Krisztus ugyanaz tegnap és ma: mindörökké. Ő áll előttem mindenkiben, akit ártatlanul elítélnek az emberek. És én próbálok-e függetlenedni az emberek véleményétől, ha mások megítéléséről esik szó? Viszont igyekszem-e sértődés nélkül, szelíden fogadni, ha engem bírálnak? Keresem-e az ügyetlen, vagy bár igaztalan emberi szóban az Atya útmutatását?

2. Jézus vállára veszi a keresztet

A meggörnyedő emberi test nem olyan, mint a mérleg. Nem kilóra méri a rárakott terheket. Könnyen emeli azt, amit jókedvvel cipel, sokszorosan nehéz neki az értelmetlen teher. Mi volna keservesebb a kereszthordozásnál? Krisztus akarta látni a láthatatlant: hogy értelmük van ezeknek a botorkáló, utolsó lépéseknek is.

Jézus Krisztus ugyanaz tegnap és ma: mindörökké. Ma is így hangzik a szava: Aki követni akar, vegye föl minden

nap a keresztjét, és úgy kövessen. Meglátom-e őt a keresztje alatt roskadozóban? És elfogadom-e – naponta – a magam keresztjét?

3. Jézus elesik a kereszt alatt

Nem az erősek, a hősök, hanem a gyöngék halálával akart meghalni. Mindenben hasonlóvá lett hozzánk, a bűnt kivéve. A gyöngeségben is.

Jézus Krisztus ugyanaz tegnap és ma: mindörökké. Őt akarom látni mindenkiben, aki megszégyenül mellettem testi gyöngesége vagy szellemi képességeinek fogyatékossága miatt. Igyekszem segíteni rajta, gyöngéden, mégis erősen. A magam gyöngeségét pedig próbálom úgy fogadni, ahogyan ő az első elesést. Türelmesen, fölháborodás nélkül, szinte derűsen.

4. Jézus találkozik édesanyjával

Máriának Jézus szenvedése fáj, Jézusnak most mindennél jobban az, hogy Máriának szomorúságot kell okoznia. A társadalom kitaszította magából, de vele osztoznia kell a legnehezebben is.

Jézus Krisztus ugyanaz tegnap és ma: mindörökké. A szeretet és a szenvedés titka ma is egymásba fonódik. Tudom-e tisztelni ezeket az egyéni élet szűk határait fölpattantó erőket? Aggódó édesanyámat, barátaim szüleinek fiukat-féltő szeretetét?

5. Cirénei Simont kényszerítik, hogy segítsen Jézusnak

Tanítványai elfutottak mellőle. Péter háromszor meg is tagadta. Egy vadidegen ember segítségére szorul. Az is csak kénytelenségből veti vállát a keresztje alá.

Jézus Krisztus ugyanaz tegnap és ma: mindörökké. Akkor van hozzám legközelebb, amikor legjobban szorongat elhagyatottságom fájdalma és szégyene. Ilyenkor az, aki mégis segítségemre siet, bizonyosan az ő követe.

6. Veronika kendőjét nyújtja Jézusnak

Milyen ügyetlen, alkalmatlan segítség! De Jézus elfogadja és bőkezűen megjutalmazza ezt az asszonyi leleményt, bátorságot. Megtörülközik s a kendőn véres arcának mását ajándékozza Veronikának.

Jézus Krisztus ugyanaz tegnap és ma: mindörökké. Kifosztottan is elég gazdag ahhoz, hogy megjutalmazzon minden szeretetből fakadó cselekedetet, szikrányi bátorságot, villanásnyi leleményt. Nem engedem, hogy legyőzzön a rossz, az „úgyis hiába" egykedvűsége. Nekem kell jóval legyőznöm a rosszat.

7. Jézus másodszor is elesik a kereszt alatt

Meg kell szoknia, hogy botladozva jár, hogy meg-megcsuklik a térde. Szeme-szája porral teli, s amikor tájékozódni próbál, kavargó lábakat lát mindenfelé.

Jézus Krisztus ugyanaz tegnap és ma: mindörökké. Ráismerek-e az öregekben, akiket porba ránt a betegség s a

kor? Vagy úgy gondolom, hogy aki elesett, az megérdemli a sorsát? Figyelmes vagyok-e az elesett iránt, vagy csak bosszankodom, hogy láb alatt van? A szenvedő Jézus szemlélete részvétre és tevékeny, segítő szeretetre nevel.

8. Találkozik a síró asszonyokkal

Mária részvétét elfogadta, Veronika figyelmességét gazdagon megjutalmazta. Az asszonyok sopánkodását azonban visszautasítja. „Jeruzsálem leányai, magatokat sirassátok!" (Lk 23, 28.)

Jézus Krisztus ugyanaz tegnap és ma: mindörökké. A teste megtört a kereszt alatt, s a szíve nem keményedett meg. De el se lágyult. A részvétet elfogadta, de szánalomra nem szorul. Tőlem se levegőverdeső nagy szavakat vár, inkább azt, hogy komolyan magamba nézzek.

9. A harmadik esés

Az utolsó lépések a legnehezebbek. Micsoda „finis" ez, milyen nehéz újra fölállni, összeszedni a test és a lélek legvégső, maradék erejét!

Jézus Krisztus ugyanaz tegnap és ma: mindörökké. Engedelmes volt mindhalálig, mégpedig a kereszthalálig. Tőlünk sem azt kérdezi, hányszor botlottunk el. A hűségünket kéri számon, hogy tudtunk-e fölállni. Hagyja, hogy átéljük a legvégső szorongást, erőnk fogytán, amikor mégis nekivágunk.

10. Jézust megfosztják ruháitól

Nem a ruha teszi az embert. De Jézust mégis emberségének utolsó védő páncéljából akarják kiforgatni, amikor levetkőztetik. Nem viselt soha gazdag, pompás ruhát. De varratlan köntösét Mária szőtte. Épp ezért tépik le róla.

Jézus Krisztus ugyanaz tegnap és ma: mindörökké. Amint csupasz testtel megáll az emberek előtt, senkinek sincs kedve ahhoz, hogy kinevesse. Megérzem-e én is, hogy minden okkal vagy ok nélkül megszégyenített emberben az ő méltóságos meztelensége tárul elém?

11. Jézust rászögezik a keresztre

Mi következhet ezután? Nehéz volt lépni, elbukni meg fölállni, de a mozdulatlanság még rémítőbb. Elernyednek az izmok, elernyed lassan az akarat is. Végtelennek látszó órák kezdődnek most – s az a másik út, amelyet egy helyben, mozdulatlanul és csak egyetlen egyszer jár végig minden ember, de egyszer végig kell járnia mindenkinek.

Jézus Krisztus ugyanaz tegnap és ma: mindörökké. Úgy szabad, hogy keresztre szögezteti magát. Elnémul, hogy a fájdalom mindenki számára érthető nyelvén tegye szóvá Isten üzenetét. „Ha fölemeltetem, mindeneket magamhoz vonzok" (Jn 12, 32).

12. Jézus meghal a kereszten

Kiáltva halt meg: győzelemkiáltással. Azóta a halál – a mi halálunk is – kapu, amely az Atyára nyílik.

Jézus Krisztus ugyanaz tegnap és ma: mindörökké. Értünk halt meg, pedig az igaz emberért is alig hal meg valaki, mi meg bűnösök vagyunk. Térdeljünk le néhány másodpercre ezzel a gondolattal!

13. Jézus testét leveszik a keresztről

Mária nem jajveszékel. Ő az Úr csöndes szolgálóleánya. Szótlan fájdalommal öleli magához a testet, tapogatja végig a hűlő sebhelyeket.

Jézus Krisztus ugyanaz tegnap és ma: mindörökké. Aki legközelebb van hozzá, azt tünteti ki azzal, hogy szenvedésének és halálának titkába avatja.

14. Jézust eltemetik

Hasonlóvá lett hozzánk a szenvedésben és a halálban, de sírja a húsvéti öröm tanúja lesz. A sürgölődő barátok, akik óvatos árnyként valahonnan most mégis előkerülnek, nem sejtik, hogy harmadnap mire virradnak majd.

Jézus Krisztus ugyanaz tegnap és ma: mindörökké. Mióta ő Istenre nyíló kapuvá tette a halált, azóta minden emberi szenvedés a megváltás eszköze lehet. Azóta minden könnyes arcon földereng a húsvéti öröm ígérete is.

Köszönjük, Urunk,

hogy végigvezettél szenvedéseid állomásain. Add, hogy minden bajunkban a Te keresztutadon tudhassuk magunkat, és a mi életünk útja is a föltámadás dicsőségébe vezessen. Aki élsz és uralkodol mindörökké.

Amen.

EGY VILLANÁS A HÚSVÉT FÉNYÉBŐL

ÓSZÖVETSÉGI IDÉZETEK ÉS UTALÁSOK A SZENVEDÉSTÖRTÉNETBEN

Az Egyház nagypéntekre és húsvétra vonatkozó hitének valószínűleg az a legrégibb ránk maradt megfogalmazása, amelyet Szent Pál jegyzett föl az 1 Kor 15, 3–5-ben: „Krisztus meghalt bűneinkért az írások szerint, eltemették és föltámadt a harmadik napon az írások szerint, megjelent Kéfásnak majd a tizenkettőnek..." Ezt a mondatot nem maga Pál fogalmazta, hanem közismert s közhasználatban levő hitvallási formulaként idézte. Érdemes megfigyelnünk, hogy az események rögzítéséhez („meghalt, eltemették, föltámadt, megjelent") már itt hozzákapcsolódott azok teológiai értelmezése is, mégpedig legszembeszökőbben két határozóval: az egyik a *bűneinkért* szó, amely Jézus halálának céljára, illetőleg eredményére utal, arra, hogy Jézus halálával megváltott minket a bűnből. A másik az „az írások szerint" szókapcsolat, amely viszont azt tanúsítja, hogy ami Jézussal történt, az nem Isten szándékainak összeomlását, nem Isten vereségét jelenti, hanem épp ellenkezőleg azoknak végső, váratlan beteljesedését. Ez az utóbbi gondolat az apostoli Egyház számára legalább olyan fontos volt, mint az előbbi. Az Apostolok cselekedeteiben olvasható prédikációk, amelyekben valószínűleg az ősegyház igehirdetésének

történeti szempontból is megbízható emlékei maradtak ránk, a „bűneinkért" gondolatot még nem juttatják érvényre, de azt hangsúlyozzák, hogy Jézus „Isten előretudásának pontosan kicövekelt tervei szerint" került azoknak kezébe, akik aztán halálra adták (2, 23). „Isten előre meghirdette minden prófétájának szája által, hogy az ő Krisztusa szenvedni fog, s (ezt a szándékát) így be is teljesítette" (3, 18).

Ha erre gondolunk, jobban megértjük, miért van olyan sok ószövetségi idézet és utalás a szenvedéstörténetben, vagyis az evangéliumoknak azokban a szakaszaiban, amelyek Jézus elfogatását, kihallgatását, meghurcoltatását és megfeszíttetését beszélik el. Ezeket az idézeteket mi, huszadik századi olvasók sokszor csak terhes díszítő elemnek látjuk. Pedig a mai költő is távlatokat tud nyitni verse mögé hasonló idézet- s utalás-sorozattal. Olvassuk például Babits versét, A könnytelenek könnyeit:

Szakadjatok ki, bús szavak!
Sem élet, sem halál:
egy őrült nemzet eleven
megnyílt sírjában áll.

Már a versforma is a Szózatot idézi, de a tizenhét szakaszos költemény fontos szavakkal, szókapcsolatokkal újra és újra valóságosan ráfut Vörösmarty szövegére. S ez nem fölösleges dísz, ünnepélyesség, hanem Babits legfőbb költői mondanivalójának kifejezője. Ilyesféle a helyzet a szenvedéstörténet (s általában a Biblia) idézeteivel, utalásaival kapcsolatban is.

Sőt a szenvedéstörténetben nemegyszer egyenest az látszik valószínűnek, hogy nem az idézeteket „hordták rá"

díszítő-értelmező elemként egy már korábban meglevő passió-történetre, hanem megfordítva. Előbb lehetett egy idézetgyűjtemény, amely egyszerűen fölsorolta az Ószövetségnek a szenvedő igazra, Isten-emberére vonatkozó néhány passzusát, s ezeket nem Jézus szenvedésének egyik vagy másik mozzanatára vonatkoztatta, hanem általában kijelentette róluk, hogy a nagycsütörtök estétől nagypéntek délutánig tartó eseménysorban beteljesedtek. Csak később építették föl a mai, folyamatos elbeszéléssé kerekedő passió-történetet; talán nem is mindig tényleges történeti emlékek alapján, hanem inkább ezeknek az idézeteknek sorozatából. Jézus szenvedését és halálát nem közvetlenül, hanem ezeknek az ószövetségi idézeteknek tükrében akarta át- meg átelmélkedni az apostoli Egyház, mert főként az érdekelte, hogy *mi* történt nagypénteken, nem az, hogy *hogyan* játszódtak le ennek a világot fordító napnak eseményei.

A szenvedő igazról szól például a 27. zsoltár, s így kezdődik: „Világosságom és üdvösségem az Úr, kitől félnék? Életem oltalmazója, kitől rettegnék? Ha rámtörnek a gonoszok, hogy elveszítsenek, elleneim és ellenségeim *megtántorodnak és a földre zuhannak*. És ha hadsereg áll is velem szemben, szívem akkor sem remeg. Ha harcra kelnek ellenem, akkor is bizakodom." A 35. zsoltár első sorai pedig így hangzanak: „Szállj perbe, Uram, azokkal, akik velem vitáznak, győzd le azokat, akik ellenem harcolnak. Ragadj fegyvert és pajzsot, kelj föl védelmemre. Vess lándzsát és dárdát üldözőim ellen. Mondd lelkemnek: Én vagyok üdvösséged! Vesszenek dicstelenül, akik életemre törnek, *hátráljanak meg* szégyenletesen, akik gonoszat forralnak ellenem."

Ez a két zsoltárrészlet bizonyosan hatott annak a jelenetnek megfogalmazására, amelyben János Jézus elfogatását ábrázolja (18,1–9). Ha ezt összevetjük a szinoptikusoknál olvasható megfelelőjével, egyszeriben sajátos eltérésekre leszünk figyelmesek. Jánosnál ez a jelenet monumentálissá vált: Jézus ellen rómaiakból és zsidókból álló valóságos kis hadsereg vonul ki, amelynek Júdás nem is kalauza, hanem már-már vezére. Megérkezésükkor Jézus magához ragadja a kezdeményezést. Előbb kérdez, aztán kinyilatkoztatja magát: „Én vagyok." Ez a bemutatkozás sokkal súlyosabb, mint gondolnánk: egész a Jahve névig villan, ő az „Aki Van". S hogy valóban, arról az kezeskedik, hogy ez a bemutatkozó, kinyilatkoztató formula újra meg újra előfordul a negyedik evangéliumban – központban a 13, 19-cel, amelyben a lábmosás után jelenti ki Jézus apostolainak: „Előre megmondom, mielőtt megtörténnék, hogy amikor megtörténik, higgyétek, hogy Én Vagyok." Magában az elfogatási jelenetben még egyszerű jelentkezésnek is tarthatnánk azt, amit Jézus kimond. De az ellene fölvonulók épp ennek a szónak hallatára *„meghátráltak és a földre rogytak"*, akárcsak a szorongatott *igaz* ellenségei a két idézett zsoltárrészben. Jézus most el is mehetne, de inkább ismétli a kérdést, a kijelentést, s fölszólítja a fegyvereseket, hogy őt magát fogják el, de övéit engedjék szabadon. Ha azt gondolnánk, hogy a negyedik evangélium szerzője ennek a jelenetnek megrajzolásakor mintegy helyesbíti a szinoptikusok beszámolóját, mondjuk, saját, pontosabb emlékei alapján, akkor aligha járnánk helyes nyomon. Épp az ószövetségi utalás árulja el, hogy János egyszerűen más vonatkozásrendszerbe állította be ezt a jelenetet, mint a szinoptikusok. Az isteni fönségben megnyi-

latkozó Üdvözítővel szinte az egész hitetlen Kozmoszt állította szembe, azért volt szüksége a rómaiakra is. Ebben a képben aztán nincs helye a vérrel verejtékező magányos órák vergődő imádságának, amely mögött – a szinoptikusoknál – sajátos ószövetségi háttér áll: „Halálosan szomorú a lelkem" (Mk 14, 34 vö.: Zsolt 42, 6 és Jón 4, 9 a görögben: „jogosan *szomorkodom* mind a halálig"). Júdás csókjáról nem eshetik szó, hiszen Jézust nem kell keresni, egyértelműen kiválik apostolai közül. Előkerül azonban itt is Simon Péter kardja, s egészen váratlanul a *hozzá* intézett figyelmeztetésben előkerül a kehely-metafora is: „Tedd hüvelyébe kardodat! Ne ürítsem ki a kelyhet, amelyet az Atya adott nekem?" (18, 11).

Ha megkérdeznék, hogy a két elfogatási jelenet közül melyik állhat közelebb a történelmi valósághoz, habozás nélkül a szinoptikusokéra szavaznánk. De valójában ez a kérdés nem egészen indokolt, s *ez* az „értékelés" meglehetősen félrevezető. Az evangélisták itt sem arra törekedtek, hogy részleteiben megbízható beszámolót szerkesszenek a nagycsütörtök este eseményeiről, hanem egyszerűen azt akarták szemünk elé állítani, hogy Jézus szenvedéstörténetében – egészben véve – azok az ószövetségi jövendölések teljesedtek be, amelyek a szenvedő igazról, Isten-emberéről szólnak. Illetőleg még pontosabban: hogy Jézus szenvedése beleillik ezeknek a „passióknak" sorába, beteljesedett benne az a „vonal", amelyet maga az Ószövetség nem is föltétlenül tekintett prófetikus jellegűnek, s nem vonatkoztatott a Messiásra. János ért ahhoz, hogy már a szenvedés eseményein is átcsillantsa a megdicsőülés diadalfényét. Ezt teszi az előbb elemzett elfogatási jelenetben is. Ez az ábrázolás aligha felel meg a

történelmi valóságnak, de mégsem indokolatlan, hiszen a passióra húsvét következett, s ez a „diadalfény" a húsvét ragyogásának elővételezője. Aki nem a részletek igazságát keresi, hanem az egészét, az megteheti, hogy már a Getszemániban úgy állítsa elénk Jézust, mint aki győzelmi útra indul.

Miért érdemes mindezt tudnunk s újra meg újra meggondolnunk a szenvedéstörténet olvasása közben? Ma megszoktuk a *direkt* ábrázolást, a sajtó, a televízió, vagy akár a képzőművészet, a film meg az irodalom dokumentatív pontossággal szembesít az emberi fájdalommal, megaláztatással. A Szentírás nem erre törekszik. Nem mintha elborzadna a látványtól, vagy meg akarná kerülni a témát. Amint a *misében* megcsodálja Pilinszky János „a papok csillagmozgását, a ministránsok gyerekes fegyelmét... és a szépen hímzett ruhákat", s azt mondja, hogy „a világnak talán legvéresebb drámáját egyedül ezzel a tiszta ellentmondással lehetséges fölidézni", ugyanúgy a szenvedéstörténet is áttételekkel dolgozik, tiszteletből az esemény s az emberi szív fölfogó képessége iránt. A szenvedéstörténetet nem egyszeri, „szívszakasztó" olvasmánynak szánták, hanem a hívő ember s az Egyház életét végigkísérő olvasnivalónak, amely épp tartózkodásában alkalmas arra, hogy akár naponta elővegyük.

Az sem érdektelen, hogy ez az elbeszélésmód eltéphetetlenül beleszövi Jézus szenvedéstörténetét az emberiség szenvedéstörténetébe. Emlékeztet arra, hogy Jézus a mi sebeinktől sebesült, a mi halálunkat, keresztünket vállalta. Hiszen szenvedését, halálát olyan szavakkal lehet elmondani, amelyek eredetileg emberek kínjának, halálának elmondására szolgáltak. Nemcsak *értünk* halt meg, hanem

velünk is, s ezzel a mi kínunkat, megtöretésünket is a megváltás eszközévé tette.

A MISSZIÓS PARANCS

(Mt 28, 16–20)

Máté egyetlen hatalmas jelenetbe foglalja mindazt, amit a Föltámadott Jézusról el akar mondani. Ezzel a jelenettel fejezi be evangéliumát.

Először néhány takarékos vonás a környezet fölidézésére. A többi evangélista Jeruzsálembe helyezi a húsvétot követő eseményeket. Máté *Galileába* vezet: ez az apostolok szűkebb hazája, Jézus föllépésének környezete, ehhez a tájhoz fűződnek első ismerkedésük emlékei. *Hegyre* érkezünk. Máténál megkülönböztetett szerep jut a hegyeknek, erről a megnevezetlen csúcsról átlátunk a kísértés meg a színeváltozás hegyére, az sem lehetetlen, hogy ugyanazon az ormon játszódik le mind a három esemény. A későbbi zarándok-hagyomány próbálta azonosítani ezeket a hegyeket; Máté azonban nem azt akarja, hogy olvasói fölkeressék az elbeszélt események színhelyét, inkább ideális környezetet teremt, amelynek elsősorban eszmei jelentősége van. Amint a Hegyi beszéd is csak nála *hegyi* beszéd, Lukácsnál egészen kifejezetten „sík terepen" hangzik föl a megfelelője (6, 17).

A föltámadott Jézus megjelenéseiről hitvallásszerű, tömör s ősrégi beszámolót őrzött meg a korintusiakhoz írt első levél. Már abban is azt olvashatjuk, hogy ezek a megjelenések főként „Péter meg a tizenkettő" előtt történtek

(15, 5). Az evangéliumi elbeszélések is megegyeznek abban, hogy a húsvét minősített tanúi az apostolok. Máté beszámolója szerint a „tizenegynek" kell a Jézustól előre kijelölt hegyre mennie, hogy ott része legyen a Föltámadottal való találkozásban. Ha ők Jézus új választott népének, az új Izraelnek, az Ekkléziának sarokkövei, szükségszerű, hogy a húsvétról s Jézus további szándékairól egészen sajátos módon megbizonyosodhassanak, hiszen mindarra, amiben eddig részük volt, a húsvét fénye veti a végső világosságot, s ez jelöli ki jövendő hivatásukat is.

„Amikor meglátták..." Ez a jelenet is a *látás* tapasztalatával kezdődik. Máté semmit sem mond arról, hogy milyennek látták az apostolok Jézust. Legföljebb közvetve érzékelteti, hogy ez a vizuális tapasztalat önmagában is lenyűgöző: az apostolok fölismerik Jézust, de nyomban „leborulnak" előtte, mint ahogyan leborultak a bárkában a vihar lecsendesítése után (14, 33), vagy ahogyan leborultak a kisded Jézus előtt a napkeleti bölcsek (2, 11), a csodatevő előtt a csodáért esdeklők (8, 2; 15, 25 stb.). Annál meglepőbb, hogy itt, az előkészített és pazar találkozásban megjelenik a *kételkedés* mozzanata. A magyar fordítás igyekszik elhárítani az ellentmondást: „leborultak előtte, bár *előbb* néhányan kételkedtek." A görögben nincs alapja ennek az időrendi megkülönböztetésnek. A Tamás-téma villanásnyi jelentkezése ez. Annál megrendítőbb, mert kifejtetlen és föloldatlan marad, odasimul az öröm meg a hódolat tényeihez.

„Jézus közeledvén hozzájuk..." Érintésről itt nem esik szó (mint a Tamás-jelenetben), de ez a finom közeledés talán mégis válasz a kételyre. Nem a haragé, a méltatlankodásé, hanem a szeretetté. A tavon Jézus korholta apos-

tolait: „Mit féltek, kicsinyhitűek?!" (8, 26), most, amikor az Atya hatalmába öltözötten jelenik meg közöttük, nem veszi rossz néven kételkedésüket. Talán még tiszteli is. Az embernek joga van ahhoz, hogy ne egykönnyen ocsúdjék gyászából, hogy az örömtől ne hagyja rögtön meggyőzetni magát.

„Megszólította őket." A húsvéti tapasztalatnak legrégibb, hitvallásszerű megfogalmazása, amelyet már félig-meddig idéztünk is a korintusiakhoz írt első levélből, nem tudósít arról, hogy a választottai előtt megjelenő Jézus *beszélt is.* Annyit mond csak róla, hogy „megmutatkozott". Az evangéliumi beszámolók viszont mind arról értesítenek, hogy a Föltámadott meg is szólalt. Ha érvet keresünk ezeknek az evangéliumi elbeszéléseknek „védelmére", okkal hivatkozhatunk arra, hogy Szent Pál sem *tagadja* azt, amit ezek állítanak, legföljebb említetlenül hagyja, s ez egy rövid, hitvallásszerű formulában talán nem meglepő. Kétségtelenül meggondolkodtató viszont az a tény, hogy a különböző evangéliumi beszámolókból nem emelkedik ki egy vagy két határozott mondat, amelyet egyöntetűen a Föltámadott kijelentéseként tartana számon minden hagyomány. Azok a biblikusok, akik óvatosan megmaradnak a szentpáli szöveg szintjén, nem alaptalanul gondolják azt, hogy a Föltámadottnak nem is kellett megszólalnia, alakja, megjelenése önmagában is beszédes volt, s az apostolok a vizuális tapasztalatuk révén is meggyőződhettek arról, hogy Jézusnak korábban mondott szavai igazolódtak, beteljesedtek. Nem lehetetlen, hogy ezt a fölismerést tükrözik aztán a maguk módján az evangéliumi elbeszélések.

Mindenesetre azok a mondatok, amelyeket Máté a Föltámadott ajkára ad, különösen ünnepélyesek, alkalmasak

arra, hogy az egész evangéliumnak végső összefoglalói legyenek. „Minden hatalom nekem adatott a mennyben és a földön." Ebben a rövid szövegben négyszer is fölhangzik a *minden* szó: „minden hatalom – minden népet – mindent, amit parancsoltam – minden nap". Ez a teljességre utaló szó négyszeres ismétlődésével nagyon világosan érvényre juttatja az egész jelenet egyetemességét. A „menny/ég és föld": az a mérce, amellyel a Szentírás megfoghatóvá teszi *Isten* nagyságát. „Kezdetben teremtette Isten az eget és a földet" – hangzik a hatnapos teremtéstörténet és a Biblia első mondata. „Nagyságoddal telve ég s föld" – visszhangzik rá a Te Deum zsoltáros szövege. Ebben a vonatkozásrendszerben kapja meg igazi értelmét Jézus kijelentése is.

Az „adatott" szó nyilvánvalóan az Atyára utal. Azzal a „passivum divinummal" van itt dolgunk, amely a Jézus korabeli zsidóság nyelvhasználatában oly gyakori volt, s amelyet valószínűleg Jézus maga is szívesen használt. Legvilágosabb párhuzam hozzá a Mt 11, 27: „Atyám mindent átadott nekem." Ellenképként viszont mögé kívánkozik Jézus megkísértésének történetéből az a jelenet, amely Máténál lezárja a kísértések sorát (a hegyormon!). Ott a Sátán mutatta Jézus elé „a világ minden országát" ezekkel a szavakkal: „Mindezt neked adom, ha leborulsz és imádsz engem" (4, 8–9). Amit a Sátántól nem akart elfogadni, azt végül megkapta az Atyától, aki valóban Ura a mindenségnek.

Mindebből már kiviláglik, hogy a Föltámadott isteni fönségben jelenik meg a tizenegy előtt. Nemcsak újra él, hanem a földi lét szolgai állapotából átlépett az Atyával való egyenlőség állapotába. Ezt írja le másutt az apostoli

hagyomány a Zsoltár szavával, hogy „ül az Atya jobbján" (Mt 22, 48; 26, 64 vö.: ApCsel 7, 56 stb.). Hogy Jézus így „hatalomba lép", az nemcsak az ő megdicsőülését jelenti, hanem a végidő, az eszkaton kezdetét is. Lukács elkülöníti egymástól a föltámadás és a megdicsőülés mozzanatát, olyannyira, hogy időben is distanciát teremt közöttük, a húsvét és a mennybemenetel közé iktatott negyven napot. A többi húsvéti beszámoló nem él ennek a megkülönböztetésnek lehetőségével: itt Máténál is a már megdicsőült Jézus jelenik meg az apostolok között.

De térjünk hát vissza Máté szövegéhez! A teljhatalomra utaló kijelentés mint roppant alapzat hatalmas épületként hordozza a missziós parancsot. „Minden népet": ez a kifejezés nem csupán a pogányokra vonatkozik, hanem bele kell érteni Izraelt is. Igaz, az Ószövetség a pogányokat emlegette „nemzetek" gyanánt, de az evangéliumi hagyományban – és éppen Máténál is – egészen világos ennek a kifejezésnek egyetemes jelentése. A Mt 24, 9 például („nevemért minden nemzet gyűlölni fog titeket") nyilván nemcsak a pogányokra vonatkozik, hiszen a fiatal kereszténységnek először épp az „izraelita nemzet" ellenségességét kellett megtapasztalnia. A 24, 14 már föl is veti a „minden nemzet" világos egyenértékűjeként a „holé hé oikumené" vagyis „az egész világ" kifejezést, s ennek egyetemessége már vitathatatlan.

„Tegyetek tanítványommá": ez a szókapcsolat egyetlen görög igét helyettesít, illetve bont ki. Igaz, abban szükségszerűen kimondatlan marad az a jelentésmozzanat, amelyet a magyar szókapcsolatban a tanítvány*om*má szó birtokos személyragja hordoz. A magyar fordítás mégis indokolt: a „tanítvány" szó ugyanis Máténál egészen sajátos érzelmi

melegséggel azt a személyes viszonyt idézi föl, amely Jézus meg a szavára hallgatók, nyomába lépők között kialakult. A 12, 19-ben Jézus „kezével tanítványaira mutat" és kijelenti róluk: „ezek az én anyám és testvéreim". Márk és Lukács párhuzamos mondatában a „tanítvány" szó hiányzik (Mk 3, 34: „végignézett azokon, akik körülötte ültek"; Lk 8, 21: „Anyám és testvéreim azok, akik Isten szavát hallgatják és tettekre váltják"). A Föltámadott nemcsak azt rendeli el, hogy tanítását, tetteinek emlékét hirdessék minden népnek. Dicsőségében azt a kedves, személyes mester-tanítvány kapcsolatot akarja kitágítani, amely a tizenkettőhöz fűzte, ebbe akarja belevonni az összes nemzetet. Más tanító személyisége elmosódik azok mögött az igazságok mögött, amelyeket fölfedezett, s átadott az emberiségnek. Jézus mint mester *magához* kapcsolja a földkerekség népeit. W. Trilling nem ok nélkül mutat rá arra, hogy van valami érdekes feszültség a „minden nemzet" közösségi intenciója meg a „tegyetek tanítványommá" személyes jellege, bensősége közt. Ha már nemzetekről hallunk, természetesebbnek tartanánk egy olyan utasítást, amely, mondjuk, egyszerűen az evangélium *hirdetésére* vonatkozik. Ez a feszültség alkalmas arra, hogy a hit terjedésének s a hívő emberekből álló közösségnek sajátos természetére utaljon. *Közösségekhez* fordul Jézus, de *személyes kapcsolatot* kíván kialakítani mindazokkal, akikből ezek a közösségek állnak.

„Megkeresztelvén őket": a fordítások tökéletlenül adják vissza a görög mondat *szerkezetét*. Ott a „Tegyetek tanítványommá" fölszólítást értelmezi a két melléknévi igenév s a hozzájuk kapcsolódó szószerkezetek: „megkeresztelvén... megtanítván...". Így válik hát valaki Jézus tanítványává (vagy egyszerűen csak „tanítvánnyá"), hogy meg-

keresztelik, és hogy bevezetik abba az életformába, amelyet Jézus parancsai kijelölnek. A két tényező közül az első egészen váratlan. Mit tudhatott, tarthatott Máté a keresztségről? Minden jel arra mutat, hogy ezt a Föltámadottól rendelt keresztséget egészen kifejezetten a bűnök eltörlésének eszközeként tartotta számon. E tekintetben Máté mintha tudatosabb volna például Márknál, akinek művéből – minden valószínűség szerint – merített. Márk azt írta János keresztségéről: „Keresztelő János a pusztában hirdette a bűnbánat keresztségét a bűnök bocsánatára" (1, 4). Máté a bűnök megbocsátásának „hatalmát" fönntartja a Krisztustól alapított keresztség számára. János keresztségéről csak ennyit mond: „Én vízzel keresztelek, hogy bűnbánatra indítsalak benneteket" (3, 11). Viszont az utolsó vacsoráról és az eucharisztia alapításáról szóló beszámolójában beleszövi a kehelyről szóló krisztusi kijelentésbe: „ez az én vérem... amely sokakért kiomlik *a bűnök bocsánatára* (26, 28). Mindez azt a fontos tényt állítja a szemünk elé, hogy Jézus nemcsak kinyilatkoztatást hozott, hanem megváltást is. Nemcsak tanító, üzenet-hozó, akinek szavára figyelni kell, hanem üdvözítő is, akinek üdvösségszerző áldozata a szentségek (az eucharisztia és a keresztség) által fejti ki bennünk a maga kegyelmi hatását. Azok az evangéliumi elbeszélések, amelyek a tanítványok húsvéti tapasztalatáról adnak számot, ha mégoly különböző hagyományrétegből származnak is, újra meg újra fölemlítik ezt a szótériológiai-szakramentális mozzanatot. Annak a jele ez, hogy e mozzanat kezdettől fogva nagyon szorosan hozzátartozott a húsvéti örömhírhez. Emlékszünk, Szent Pál így írt a korinthusiaknak: „Krisztus meghalt *bűneinkért* az írások szerint, eltemették és föltámadt

harmadnapon az írások szerint" (1 Kor 15, 4). János pedig a Föltámadott ajkára adja a következő meghagyást: „Vegyétek a Szentlelket! Akiknek megbocsátjátok bűneit, azoknak (bűnei) megbocsáttatnak, akiknek megtartjátok, azoknak (bűnei) megtartatnak" (20, 22–23). A szenvedő ige itt világosan Istenre utal. A bűnbocsátó, -megtartó fölhatalmazás pedig elsőrendűen a keresztelésre vonatkozhatik.

„Az Atya, a Fiú és a Szentlélek nevére": ez a fordulat önmagában is jelzi, hogy a szentségek kiszolgáltatása elválaszthatatlan az igehirdetéstől. Az Atya, a Fiú és a Szentlélek nevére csak azokat lehet megkeresztelni, akik előtt nem ismeretlen a Szentháromságos egy Isten. (S ha az Egyház gyermeket keresztel, akkor garanciát kíván arra, hogy értelme nyiladozásakor ezt a gyermeket bevezetik majd a Szentháromságnak s vele az üdvösség ekonomiájának ismeretébe.)

„Megtanítván őket mindannak megtartására, amit parancsoltam nektek": a (magyarul nehezen visszaadható) fogalmazás az Ószövetség terminusaival van tele. Az ószövetségi törvény a szövetség népének egész életét szabályozta, nem pusztán N számú parancsolat vagy tilalom összessége volt, hanem egy életeszmény, amelyet Isten akarata szentesített. Máté is így gondolkodik Jézus parancsairól.

„És íme, én veletek vagyok minden nap": az Ószövetségben Jahve fordult Izraelhez a „veletek vagyok" megmegújuló biztatásával. A mózesi könyveknek és a Józsuekönyvnek stereotíp fordulata: „Ne félj, veled vagyok." Újjáelevenedik Deutero-Jesajánál: „Most hát ezt mondja az Úr, a teremtőd, Jákob, az alkotód, Izrael: Ne félj, mert megváltalak, neveden szólítlak, az enyém vagy. Ha ten-

gereken kelsz át, veled leszek, és ha folyókon, nem borítanak el. Ha tűzön kell átmenned, nem égsz meg, és a láng nem perzsel meg. Mert én az Úr vagyok a te Istened, Izrael Szentje, a Megváltód... Ne félj hát, mert veled vagyok" (43, 1–4).

A Föltámadott ígéretét tanulságos összevetni a Mt 18, 20-ban fölhangzó hasonló ígérettel: „Ahol ketten vagy hárman összegyűlnek az én nevemben, ott vagyok közöttük." W. Trilling mélyreható elemzéséből tudhatjuk meg, hogy e két ígéret között van különbség. A 18, 20-ban olvasható az együtt imádkozó közösségnek szól, ez Jézus vigasztaló jelenlétének tudatában (sőt annak valamelyes megtapasztalása közepett) végezheti imádságát, ha úgy adódik, a templomon kívül is, mert maga a közösség: Isten temploma. A 28, 20b viszont a missziós föladatát vállaló s betölteni törekvő Egyháznak szól. „Vele lesz" Jézus, vagyis biztosítja azt, hogy vállalkozása ne maradjon eredménytelen.

„A világ végezetéig": Máté első olvasói már túl voltak azon a válságos tapasztalaton, amelyet az apostoli Egyházban Jézus második eljövetelének késlekedése okozhatott. Máté komolyan számol is azzal, hogy az Egyháznak nem egy, talán nem is néhány nemzedékre szól a küldetése. De azért a húsvéttól – a világ végéig nyit kilátást. Meg van győződve arról, hogy „közben" nem várható a Jézus megjelenéséhez, halálához s föltámadásához fogható esemény. Isten üdvözítő terve Jézusban beteljesedett. Ami még hátra van, az mind a nagypéntek és a húsvét titkának kibontása.

Máté evangéliumának utolsó szava ez az ígéret. A biztatáson túl a Föltámadottnak páratlan öntudata is fölzeng benne. Itt egészen egyértelműen az Atyával, az Ószövetség

Istenével teszi egyenlővé magát, mint aki váratlan igazsággal beteljesíti a születése előtt fölhangzó ígéretet, hogy „neve Emmanuel lesz, vagyis Velünk Az Isten" (1, 23).

Építészeti analógiával éltünk az előbb; ha azzal próbáljuk az egész evangéliumnak és a missziós parancsnak viszonyát megragadni, bízvást mondhatjuk, hogy a missziós parancs az evangélium épületében a zárókő szerepét tölti be. Trilling Harnackot idézi: „Negyven szóban nagyobbat és többet lehetetlen elmondani." Az evangélium nem íródott volna meg, ha szerzőjében nem élt volna kezdettől ennek a zárómondatnak bizonyossága. Amint Jézusról sem beszélne ma senki, ha története nem a húsvét történetével zárult volna le.

A SZENTÍRÁSI HELYEK MUTATÓJA*

Szentírási hely	oldal	Szentírási hely	oldal
Mt		*8, 1-4*	*41*
1, 23	306	8, 2	298
2, 11	298	*8, 5-13*	*40*
3, 8	173	*8, 14-15*	*36*
3, 10	173	8, 26	88, 299
3, 11	303	*9, 1-8*	*37*
4, 1-11	*29*	*9, 9-13*	*79*
4, 7	247	10, 21	225
4, 8-9	300	10, 25	127
5, 23-24	*189*	10, 32-33	233
5, 28	193	10, 34	224
5, 29-30	*191*	10, 37	158
5, 32	*202*	10, 39	10
5, 37	11	11, 6	212
5, 44-45	*195*	*11, 16-19*	*125*
5, 48	196	11, 19	204
6, 3	209, 234	11, 25-27	10, 246
6, 9-13	*242*	11, 27	300
6, 25-34	*197*	11, 29	280
7, 2	184	12, 19	302
7, 4	10	*12, 24-30*	*126*
7, 9-11	*241*	*12, 30*	*168*
7, 13-14	*163*	12, 36-37	5
7, 16-20	*171*	*13, 1-9*	*62*
7, 22-23	165	*13, 12*	*166*

* Dőlt szedéssel, ha több bekezdés arról a szakaszról szól!

13, 18–23 *64*
13, 24–30 227
13, 33 148
13, 44–45 *69*
13, 57 *167*
14, 13–21 *45*
14, 22–33 *49*
14, 31 *88*
14, 33 298
15, 1–9 *131*
15, 10–20 *138*
15, 14 147
15, 25 298
15, 32–39 *45*
16, 5–12 145
16, 12 147, 150
17, 14–22 107
18, 4 207
18, 8–9 *191*
18, 12–14 *119*
18, 20 34, 305
19, 1–9 *202*
19, 13–15 *100*
20, 16 163
20, 29–34 *52*
21, 28–31 108
21, 33–46 265
22, 2–10 210
22, 5 216
22, 7 217
22, 11–13 218
22, 14 163
22, 23–33 *228*
22, 34–40 *175*
22, 48 301
23, 7 148
23, 12 206
23, 15 150
23, 23 155
23, 24 135
24, 9 301
24, 10 224
24, 14 301
24, 36 164
24, 45–51 92
25, 12 210
25, 14–30 *169*
25, 21 230
25, 23 230
25, 29 *166*
25, 31–46 *232*
25, 40 44
25, 45 44
26, 28 303
26, 26–29 *271*
26, 64 301
28, 16–20 *297*
28, 19 150
28, 20 311

Mk

1, 4 303
1, 16 79
1, 23–28 58
1, 29–31 *36, 58*
1, 40–45 *41*
2, 1–12 *37*
2, 13–17 *79*

2, 22–27 *126*
3, 13 *83*
3, 22 52, 142
3, 23–27 128
3, 34–35 137
3, 34 302
4, 3–9 *62*
4, 3 11
4, 14–20 *64*
4, 25 *166*
4, 26–29 *66*
4, 39 81
5, 4 80
5, 34 223
5, 41 81
6, 4 *167*
6, 30–44 *45*
6, 40 47
6, 45–52 *49*
7, 1–13 *131*
7, 11 189
7, 14–23 *138*
7, 21–23 193, 242
7, 24–30 *258*
8, 1–9 *45*
8, 2 58
8, 14–21 145
8, 15 *147, 150*
8, 27–33 *269*
8, 28 153
8, 35 234
8, 36 194
9, 14–29 107
9, 33–35 *85*
9, 40 *168, 226*
9, 43–47 191, 209
10, 1–12 *202*
10, 13–16 *100*
10, 25 10
10, 24–27 229
10, 29–30 226
10, 42 85
10, 45 85, 92
10, 46–52 *52*
11, 12–14 *171, 174*
11, 20–21 *174*
11, 25 248
12, 1–12 *265*
12, 18–27 *228*
12, 28–34 *175*
12, 41–44 *187*
14, 22–25 *271*
14, 34 44, 295
14, 36 102, 245, 256
15, 21 79
15, 34 206

Lk

1, 26 *17*
1, 45 17
2, 7 21, 28
2, 11 19
2, 14 60, 222
2, 49 246
3, 52 24
4, 1–13 *29*
4, 24 *167*
4, 38–39 *36*

5, 1–11 *77*
5, 8 25
5, 12–16 *41*
5, 17–26 *37*
5, 27–32 *79*
6, 17 297
6, 21–25 10
6, 40 127
7, 1–10 *40*
7, 11–17 *50*
7, 29–35 *125*
7, 34 204
7, 50 223
8, 4–8 *62*
8, 11–15 *64*
8, 18 *166*
8, 21 302
8, 48 223
9, 10–17 *45*
9, 27 97
9, 37–42 107
9, 50 168, 236
9, 60 136
10, 3 223
10, 5 223
10, 6 223
10, 16 65
10, 21–22 246
10, 25–29 *175*
10, 30–37 *185*
10, 38–42 *67*
10, 60 10
11, 2–4 *242*
11, 2 256
11, 5–8 *254*
11, 14–22 *126*
11, 20 101
11, 23 168, 226
11, 29 25
11, 43 148
11, 47 152
12, 1 *147, 150*
12, 8–9 233
12, 16–21 *60, 111*
12, 22–31 *197*
12, 42–46 *92*
12, 51–53 52
12, 51 224
13, 6–9 171
13, 23–24 *163*
14, 7–10 205
14, 11 207
14, 12–14 *208*
14, 15–24 *210*
14, 26 158
15, 1–7 *119, 158*
15, 2 120
15, 11–32 *108, 118*
15, 18–21 *70*
15, 25–32 147
16, 18 202
16, 19–31 111
17, 5–6 *86*
17, 7–10 *89*
17, 10 160, 185
17, 21 223
18, 2–5 *254*
18, 9–14 *154*

18, 14 206
18, 15–17 *100*
18, 35–43 *52*
19, 1–10 *95*
19, 11–27 *169*
19, 26 *166*
19, 38 222
20, 9–19 *265*
20, 27–38 *228*
20, 36 231
22, 15–20 *271*
22, 16 249
22, 19 *275*
23, 28 282, 286
23, 34 282
23, 46 102, 246

Jn
1, 14 260
1, 29 144, 227
1, 38 80
2, 1–12 *35*
2, 4 271
2, 24 143
3, 1–12 *98*
4, 44 *167*
4, 46–54 *40*
6, 1–15 *45*
6, 16–21 *49*
6, 53–58 *272*
6, 58 *274*
7, 30 271
7, 31–49 *9*
7, 50 97
8, 1–11 *104*
8, 20 271
8, 50 91
9, 31 157
10, 10 194
10, 11 120
10, 30 121
11, 38 43
11, 41 252
12, 23–27 271
12, 25 194
12, 28 252
12, 32 287
12, 48 233
13, 1 271
13, 19 294
13, 34–35 175
14, 2 236
14, 26 277
14, 27 223
15, 5 171
15, 6 172
15, 13 267
16, 21–22 *270*
16, 37 223
17, 1–26 *251*
17, 1 36, 252, 271
17, 6 248
17, 10 118
17, 15 253
18, 1–9 294
18, 11 295
18, 37 11
19, 11 92

19, 26 26
19, 34 *279*
19, 39 97
20, 19–21 223
20, 22–23 304
21, 15–17 121

ApCsel
1, 14 26
2, 23 292
3, 15–19 267
3, 18 292
7, 56 301
8, 36 102
10, 36 224

Róm
1, 14 151
5, 5 144
5, 8–10 222
5, 20–6, 2 159
6, 1 106
6, 13 194
8, 15 246
12, 21 144
13, 8–9 186
14, 17 224

1 Kor
2, 9 59, 230
6, 17 113
7, 10 202
7, 12–14 226
11, 23–32 *271*
12, 3 278
13 187
13, 3 189
14, 20 103
15, 5 297
15, 3–5 291
15, 4 303
15, 9 80
15, 28 233
16, 22 257

2 Kor
1, 20 57
3, 8 133
3, 15 133
5, 10 233
12, 10 202

Gal
3, 28 37
5, 13 138
5, 16–25 172

Ef
2, 14–17 225
2, 14 191
5, 25 73, 187

Fil
2, 6–10 91
2, 8 207, 247
3, 4–6 154
3, 13 160, 228
4, 13 175

Kol
1, 20 225
2, 21 142

1 Tessz
1, 6–8 152

Zsid
4, 12 224
4, 15 281
5, 7–8 247
5, 8 25
7, 25 254

Jak
1, 13 251
5, 7 172

1 Ján
4, 9–11 185
4, 19 222
4, 20 189
4, 21 183

Ter
22 80

Kiv
2, 14 60

Lev
17, 2 181
19, 33–34 182

Szám
30, 3 135

MTörv
6, 5 178
10, 16 193

1 Kir
5, 4–5 221
17, 23 51

2 Kir
4, 37 51
5, 7 42

Zsolt
23 47
27 293
33, 6, 9 81
35 293
42 295
51 156
104 199

Iz
1, 2–3 28
2, 4 220
9, 5 221
11, 6 220
43, 1–4 305

Jer
6, 12–13 222
8, 10–11 222

Jón
4, 9 295

Mik
5, 4 221
7, 5–6 225

Zak
8, 12–13 221
9, 9–10 221
12, 10 282

TARTALOMJEGYZÉK

ELÖLJÁRÓBAN

„Soha még ember úgy nem beszélt..." 9

A könyv és a könyvek 11

„...KÖZTÜNK ÜTÖTTE FÖL SÁTORÁT"

Mária 17

A jászol ökre és szamara 27

Jézus magánya 29

JELEK ÉS CSODÁK

„Kinyilatkoztatta dicsőségét" 35

Péter anyósa 36

Az Emberfia hatalma 37

„Uram, nem vagyok méltó..." 40

„Fölindulva" 41

A kenyérszaporítás 45

„Én vagyok, ne féljetek!" 49

„Visszaadta őt anyjának" 50

„Hogy lássak!" 52

„KIMENT A MAGVETŐ VETNI"

Elutasítások 57

„Számon kérik tőled lelkedet" 60

„Kiment a Magvető vetni" 62

„A mag Isten igéje" 64

„Magától" 66

„Csak egy a szükséges" 67
Megtalálni az Országot 69

JÉZUS BARÁTAI
„Evezz a mélyre és vessétek ki a hálót!" 77
„Nem az igazakat, hanem a bűnösöket" 79
„Magához hívta, akiket kiválasztott" 83
„Ki a legnagyobb?" 84
„Ha csak akkora hitetek lesz is, mint a mustármag..." 86
A kishitűség 87
„Semmi szolgák vagyunk" 89
A hatalomban levők felelőssége 91

„BOLDOGOK... BOLDOGOK... BOLDOGOK"
„Hogy megkeresse és megmentse, ami elveszett..." 95
„Aki a Lélekből született" 96
„A gyermekeket!" 100
Van, akit a bűne... 104
„Hiszek, segíts hitetlenségemen!" 107
„Halott volt, és életre kelt, elveszett és megkerült" 108
Az elveszett juh és a jó pásztor 119

„JEL, AMELYNEK ELLENE MONDANAK"
Játékrontók 125
A Belzebub-vád 126
Szombat, vasárnap 128
Csütörtök, péntek, szombat 129
„Mosatlan kézzel" 131
A szív tisztasága 138

A farizeusok kovásza 145
A farizeus és a vámos 154

JÉZUS TÖRVÉNYE

A szűk kapu 163
Szállóigék I–III 165
„A magad szájából" 169
Gyümölcs 171
A kötelező bravúr 174
A főparancs 175
Aki mindenét adta 187
„Ha ajándékodat az oltárra viszed" 189
Bemenni az életre 191
„Aki fölkelti napját..." 195
„Legyetek tökéletesek..." 196
Madarak, liliomok 197
Pipacsok októberben 199
„Amit Isten egybekötött..." 202
Asztal melletti beszélgetések 204
Jézus békéje 219
Isten hatalma 228
Prófétai látomás az utolsó ítéletről 232
Az atyai ház 236

„ÍGY IMÁDKOZZATOK"

Isten: Atyánk 241
A Miatyánk I–II 242
Jézus főpapi imádsága 251
„Éjjel-nappal" 254
Az alázat szava 258
A Biblia az imádság iskolája 259

„ÚGY SZERETTE ISTEN A VILÁGOT…"
Képtelen kép Isten minden meggondolást meghaladó szeretetéről 265
A szeretet mércéje 267
„Az Emberfiának sokat kell szenvednie" 269
„Örül, hogy ember született a világra" 270
„Ez az én testem…" 271
Az élet kenyere 272
„Aki ebből a kenyérből eszik, örökké él" 274
„Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre" 275
Az emlékeztető Lélek 277
Jézus szíve 279
Jézus szenvedésének történetét… 280
Stációk 281
A keresztút 283

EGY VILLANÁS A HÚSVÉT FÉNYÉBŐL
Ószövetségi idézetek és utalások a Szenvedéstörténetben 291
A missziós parancs 297

A SZENTÍRÁSI HELYEK MUTATÓJA 307

Ez a könyv az Újszövetség egy-egy szakaszához kapcsolódó, szentírás-magyarázó jegyzetek gyűjteménye. Nem tudományos igénnyel s nem szakemberek számára készült; elsősorban azokhoz szól, akik a Betű mögött a Lelket keresik.

Söveges Dávid OSB. így vall e könyvről:

Talán nem túlzás, ha azt állítjuk, hogy Prohászka Ottokár: Elmélkedések az evangéliumról című írása óta nem volt magyar nyelven biblikus elmélkedés ehhez fogható. Csak míg Prohászka az evangéliumi helyből felszárnyal azonnal filozófiai és misztikus magaslatokra, Jelenits mindvégig a modern módszerekkel megértett evangéliumi szakaszból emeli ki az egzisztenciális mondanivalót. Talán semmi más régi módszer nem vitt olyan közel az isteni igazságokhoz az Írásban, mint ez a nagyon is profánnak tűnő irodalmi magyarázat.

Ára: 450